

WILLIAM J.
LOCKE

11.972
19

AZ URI
CSAVARGÓ

OSZK

110572

OSZK

VILÁGHIRŰ REGÉNYEK

TOLNAI
NYOMDAI MŰINTÉZET.
ÉS KIADÓVÁLLALAT R.-T.
KIADÁSA

WILLIAM JOHN LOCKE

Világhírű angol író, de nem Angliában, hanem Angol-Guayana gyarmat székvárosában, Georgetownban született, 1863 március 20-án. A rejtelmes dél-amerikai dzsungel szélén töltötte gyermekéveit, ahol vadállatok és vademberek nyugtalanították az embereket és ahol a múlt században ismeretlen fogalom volt a nyugalom. A perzselő nap, a kalandos, izgalomokkal és életveszélyekkel teli élet érlelte íróvá Locke-ot, aki 1906-ban megjelent első regényével nem egészen egy hónap alatt világhírű lett. Sok regénye jelent meg, könyveit szerte a világon olvassák, de főműve mégis „Az úri csavargó“ maradt, amely a világirodalom egyik legértékesebb gyöngyszeme.

WILLIAM J. LOCKE

AZ
ÚRI CSAVARGÓ

REGÉNY

ANGOLBÓL FORDITOTTA
REICHARD PIROSKA

BUDAPEST,

TOLNAI NYOMDAI MŰINTÉZET ÉS KIADÓVÁLLALAT RT.
KIADÁSA

11.972/19

ORSZ. SZELHÉNYI KÖNYVTÁR	
Nóvafőkerület	
193	év 888 sz.

I. FEJEZET

Ez nem az én történetem. Rólam nincs is mit mondani. Paragot története ez, az imádott csavargóé — franciásan ejtsd ki a nevét, kérlek, — s én csak azért vagyok kénytelen előtérbe tolakodni, mert úgy bele voltam bonyolódva abba a bohózat- és szomorújáték-egyvelegbe, ami éveken át az ő élete volt, hogy másképpen nem tudnám elbeszélni. Mindent Paragotnak köszönhetek. Egyben jótevőm, tisztelt mesterem, szeretett barátom és teremtőm. Agyag voltam kezében, szeszélye szerint formált meg és életet lehelt belém. Lényem át van itatva Paragot színeivel. Nem tartok rá igényt, hogy külön egyéniség legyek, és minden mellékes megjegyzés, ami a következő elbeszélés folyamán talán tollamból kicsúszik, csupán Paragot filozófiájának viszatükröződése. Az emberek sok rosszat mondtak róla. Ő fittyet hányt a rágalomra, de én kapálództam, mert sohasem értem fel a megvetésnek arra a nyugodt magaslatára, ahol az ő lelke lakozott. Bennem tüzelt a vágy, hogy megvédelmezsem és most is tüzel s ezért szándékszem megírni az ő védőiratát, az ő igazolását.

Hogy miért éppen engem fogadott örökre London mosdatlan uccai gyerkőcei közül, sosem tudtam kitalálni. Egyszer megkérdeztem.

— Mert — mondta — csúnya, piszkos, törekeny, fejletlen, rosszul táplált és teljesen érdektelen voltál. És mert anyád volt a legeslegrosszabb mosónő, aki csak valaha pálinkát lehelte egy ingmellre.

Nem vettem zokon ezeket az anyám ellen emelt nyílt és burkolt vádakát. Mert valóban gyalázatosan mosott és pálinkát ivott; és a kilenc gondozatlan uccagyerek közül, kiket a világra hozott, azt hiszem, én voltam a legfésületlenebb és legelhanyagoltabb. Tudom, a vasárnapi iskola könyvei arra tanítanak hogy szeresd anyádat; de ha az egyetlen anyai gyöngédséget, amelyre emlékezhetsz, egy vizes gyapjú alsónadrággal vagy egy forró vasaló élével osztották volna ki neked, a gyermeki kegyeletet kissé elvont erénynek tartanád. A fülbemászó bogár is igazán többet törődik sarjadékaival anyámnál. Testestől-lelkestől eladott engem Paragotnak két és félshillingért. Így történt.

Egy reggel az ő — szakszerűen mondva — tiszta fehéreneműjével megrakodva kopogtatam be Paragot lakosztályának ajtaján. Ő lakosztálynak nevezte, mert mindenekfölött szerette a nagy szavakat, de a valóságban egy padlásszoba volt a Tavistock uccában, a Covent Garden piac közelében, ama furcsa klub felett, melynek elnöke volt. Nos hát, kopogtam az ajtón. Egy csengő hang felszólított, hogy lépjek be. Paragot ágyban feküdt, óriási porcelánhasú pipát szívott és egy könyvet olvasott. Az a körülmény, hogy egyetlen személyiségnek egy teljes szobája legyen a maga számára, annyira felköltötte bennem a fényűzés, finomság és hatalom érzetét, hogy nem is vettem észre a szoba szánalmasságát és piszkosságát. Sem Paragot személyes megjelenését

nem néztem bíráló szemmel. Hosszú fekete haja volt, hosszú fekete szakálla és fekete körmei. Oly hosszúak és tiszteletet parancsolók, hogy szégyenkezve gondoltam a magam lerágott körmeire és megfogadtam, ha majd én is ember leszek és reggelente saját szobámban porcellánpipát szívhatok, körmeim az övéihez hasonlóan pompázzanak.

— Elhoztam a kimosott holmit, uram, — jelentettem neki — és kérem, anyám azt mondta, nem hagyhatom itt, hacsak meg nem tetszik fizetni az utolsó három hétért.

Egy pillanatra feketés, szőrös lábszárak vilantak elém, amint Paragot kiugrott az ágyból. Fölöttem állott, mind e fényűzésnek embere, hálóingben. Képzeljétek, hogy valakinek külön inge legyen nappalra és külön inge éjszakára!

— Úgy érted, hogy a tulajdonjogon vitatkozni akarsz velem, *vi et armis*?

— Igen, uram — mondtam zavarban.

Nevetett, megverégette vállamat, Dávidnak, meg Óriásölő Jankónak nevezett és kérte, adjam át a mosókönyvet. Rongyos kabátom zsebében motoszkáltam és átnyújtottam neki egy zsíros, szamárfüles papírcsomót. Mihelyt a szeme ráesett, tudtam, hogy tévedtem és másik zsebemből előhúztam a mosókönyvet.

— Tévedésből nem azt a könyvet adtam, uram — mondtam és utánanyúltam az odaadott kincsnek.

De ő levetette magát az ágyra és lábszárait a takaró alá dugta.

— Csodálatos! — kiáltott fel. — Négy lábnyi semmiség; olyan vékony, mint egy rőf csomagolóspárga; harcolni akar velem egy rosszul mosott ingért, meg egy pár lyukért.

amely körül harisnyadarabkák vannak és az *Elveszett paradicsom*-ot olvassa!

Olyan mozdulatot tett, mintha fejemhez akarná vágni a hírhedt epikus művet, én meg nagyon is megszokott védekező mozdulatra hajlítottam be karomat.

— Egy csomó mosnivalóban találtam — mondtam mentegetőzve.

Otthon az olvasás a megbocsájthatatlan bűn volt. Ha anyám rajtakapott volna Adám, Éva és az ördög félig érthető, de teljesen elbűvölő történetébe merülve, az első kezeügyébe kerülő alkalmatossággal elvert volna. Egy pillanatra elrémültem, hogy egy irodami mű birtoka talán olyan rettenetes bűn, amiért még Paragot is megfenyíthet.

Megdöbbenésemre a rongyos könyvet — egy elavult félshillinges kiadás volt — orrom alá dugta és azt parancsolta, hogy olvassak.

— „Az Ember első engedetlensége...” Folytasd. Ha értelmesen tudod olvasni, megfizetek anyádnak. Ha nem, udvariasan írok neki és tudtára adom, milyen zokon veszem, hogy műveletlen személyekkel küldi haza a holmimat.

Nagy félelemben kezdtem, de mivel — azt hiszem — ösztönszerű érzékem van az irodalom iránt, a hömpölygő sorokat nem túlságosan szaggatottan nyögtem el.

— Mi az a „Mennyei Múzsza”? — kérdezte Paragot, mihelyt megálltam. Leghalványabb sejtelmem sem volt róla.

— Azt hiszed, valami paradicsomi hátsóudvar, ahol az apokalipszis lovait tartják?

Vadul rámszegezett kék szemében valami hunyorítást láttam meg.

— Bocsánat, uram — mondtam, — azt gondolom, paradicsommadár.

Erre mindketten neveltünk; aztán Paragot

felszólított, hogy üljek le egy nádfonatú szék romjára és órát adott nékem a görög mitológiából. Csaknem egy óráig beszélt s én, a londoni ucca rongyos kölyke, kinek eszét kiélesítette az éhség és a rossz bánásmód, szinte elbűvölten ültem kakasülömön, míg elémtárta az istenek és istennők történetét és leleplezte az Olympust elragadtatott látásom előtt.

— Fiú — mondta váratlanul, — tudsz heringet sütni?

Egyszerre a földre pottyantam. Bódultan meredtem rá. Világosan emlékszem, azon gondolkoztam, hol vagyok.

— Tudsz heringet sütni?! — ordította.

— Igen, uram! — kiáltottam talpra ugorva.

— Akkor süss kettőt, egyet magadnak, egyet nekem. Valahol a szobában megtalálod őket; meg teát, kenyeret, vaját és egy gázfőzöt; aztán, ha minden kész, jelentsd.

Kényelmesen befészkelődött az ágyba és tovább olvasta könyvét. Hegelnek „*A történet filozófiája*“ volt. Később megpróbáltam olvasni, de úgy találtam, meghaladja értelmemet.

Mintegy álomban, melyben istenek és heringek kavarogtak, nekifogtam feladatomnak. Csak az ég tudja, hogyan csináltam, hogy sikerült. Gyermeki képzeletemben Jupiter Paragot szőrös méltóságába öltözködött.

És én vele fogok reggelizni!

A heringek és egy félig elszívott pipa közös tányéron heverték egy rozoga fiókos-szekrény tetején. A halról le kellett fújnom a hamut. A teát meg a kenyeret ruhák, könyvek és ujságok össze-vissza hányt keverékében találtam meg. Istenekhez hasonlatos barátom hajkefét könnyelműen a vajba rakta. Az egyetlen főzőedény állapota hadilábon állott még az én

fogalmammal is a serpenyők használhatóságáról; a törülközőjével tisztítottam meg.

Azóta reggeliztem gazdagok házaiban, vilásreggeliztem előkelő kávéházakban és ebédtem legfinomabb vendéglőkben, de sohasem ettem s amíg csak a túlvilági mezőkön megérkezésem tiszteletére lakomát nem csapnak, sohasem fogok enni oly ambróziás eledelt, mint ez az első hering volt Paragotnál.

Mikor feltálatam a kis deszkaasztalra, kegyeskedett megemlékezni létezésemről, becsukta könyvét, felkelt, felhúzta nadrágját és leült. Ekkor kaptam tőle első leckémet az étkezés illemtanából.

— Fiú — mondta, — ha azokat a magas társadalmi köröket óhajtod ékesíteni, amelyekbe szánva vagy, meg kell tanulnod az illendőség értékét. A kenyeret, a sajtdarabkákat, a spárgát és az articsóka leveleit kézzel szokás enni, de a heringet vagy borjuikrát, vagy fagyaltot nem. Ami ez utóbbit illeti, kétségtelenül valami kiábrándító borospohárból szoktad a nyelveddel kinyalogatni. Ezt nálunk — *dans notre monde*, — neveletlenségnek tartják. *Notre monde* franciául van, egy olyan nyelven, melyet meg kell tanulnod. Az a nagy haszna, hogy angolokkal beszélve használhatja az ember, amikor nem óhajtja, hogy megértsek, mit mond. Úgy tesznek, mintha értenék, mert sokkal hiúbbak, semhogy bevallanák tudatlanságukat. A bölcs hasznot húz embertársai hiúságából. Ha én nem volnék ilyenképpen bölcs, ehethék-e heringet itt a Tavistock uccában?

Nagyon is tele voltam étellel és imádattal, semhogy válaszoljak. Néma hódolattal néztem őt s egy csésze tea belémfojtott minden gondolatot. Mikor magamhoz tértem, otthoni életem-

ről, iskoláztatásomról, a túlvilágra vonatkozó gondolataimról és e világon való pályafutásomat illető fogalmaimról kérdezősködött. Akkori becsvágyam tetőpontja egy halsütőbolt volt. Az, akinél jó anyám vásárolt, óraszámra ott ült boltjának ajtajában és olvasott; s én ezt nagyon méltóságos és tudós hivatásnak tartottam. Mikor Paragot előtt ezt a naív vallomást megtettem, szemében furcsa szájalommal nézett rám és valami idegennyelvű felkiáltást dörgött. Soha senkit sem ismerten, aki annyira tele lett volna furcsa káromkodásokkal, mint Paragot. Ami vallásos meggyőződésemet illeti, főleg a pokol rémítő fogalmára szorítkoztak, hová anyám naponta elmenesztett. Az én poklom oly tökéletesen fel volt szerelve ördögökkel, tüzekkel, láncokkal és vasvillákkal, mint bármely pokol, melyet Orcagna festett. Éjente hideg verítékben ébredtem fel, ha róla álmodtam.

— Fiam — mondta Paragot, — az angol egyház legkiválóbb hittudósai megmondják neked, hogy ez a megtestesült pokol pusztító lángjaival együtt üres csalás. Én ugyanezt mondhatom neked, anélkül, hogy kiváló hittudós volnék. A gonoszok magukban hordják poklukat életükön át, itt valahol a nyelöcső és hasüreg között s ez megakadályozza őket abban, hogy élvezzék a heringet, amely gyalázatosan gázszagú.

— Akkor hát nincsenek is ördögök? — kérdeztem.

— Ezer ördög és pokol! Nincsenek! — ordította. — Hát nem kibeszéltem a lelkemet, hogy megmagyarázzam neked?

Keveset szóltam, de mai napig emlékszem a rémülettől való megszabadulás remegő boldogságára; hiszen ez a rémület szinte teljesen

összeúzta azokat a csekély gyermeki öröme-
ket, melyeket a véletlen nekem juttatott. Nincs
hát tüzes pokol, nincsenek izzó csíptetők, nincs
örökké sisteregve sülő hús, mely a Sámuel úr
boltjában sülő halhoz volna hasonlatos. Para-
got egyetlen szava boldog fiatal pogánnyá vál-
toztatott át. Szemem könnyben úszott, mikor
vajaskenyerem utolsó falatját lenyeltem.

— Hogy hívnak? — kérdezte Paragot.

— Gusztávnak.

— Milyen Gusztávnak?

— Smith-nek — mormogtam, — mint az
anyámat.

— Elfelejtettem — mondta. — Ha van név,
mely Smith-nél ellenszenvesebb nekem, akkor
a Gusztáv az. Egy nagyon kedves név jutott
eszembe számodra. Asticot. Jobban kifejez
téged Smith Gusztávnál.

— Igen jó név, uram — mondtam udvaria-
san.

Nemsokára megtudtam, hogy francia szó és
azokat a kis szürke férgemet hívják így, melye-
ket a halászok használnak; és hogy nem oly
hízog elnevezés, mint képzeltem; de Asticot
lettem és Asticot maradtam sok éven át.

— Mosogass el, kis Asticot — mondta, —
aztán majd megbeszéljük jövődöbeli beren-
dezkedésünket.

Utasítása szerint levittem a tálcát valami
mosogatókonyha-félébe, egy emelettel lejjebb.
A nedves tányérokat és csészéket megtöröltem
egy mocskos rongyban, melyet a moslékkiön-
tön találtam; s ez már a fényűző életmód jelé-
nek tűnt nekem, mert otthon, ha már éppen
meg is mostuk a tányérokat, csak éppen a víz-
vezetési csap alá tartottuk, míg az ételmara-
dékok lefolytak és sohasem gondoltunk rá,
hogy meg is töröljük azokat. Mire visszatér-

tem a hálósobába, Paragot fel volt öltözve, Hosszú, vékony csuklói és kezei messze kinyúltak régi barna kabátjának ujjaiból. Szürke flanellinget viselt és egy darabka régi fekete szalagot, mely nyakkendő gyanánt csokorra volt kötve. Egykor fekete lötyögős kalapja most zöld volt az öregségtől, cipőjét pedig sohasem érintette fényház. De szememet elkápráztatta nehéz arany óralánca mellényén keresztben és minden öltözött lények legdicsőbbikének tartottam őt.

— Kis Asticot-m — mondta, — szeretnéd-e elhagyni gyöngéd anyád mosóteknőjét, meg a sülthas-boltra vonatkozó álmaidat, hogy az én szolgálatomba lépj? Engem, minden idők örökösét, arra kényszerít a Végzet, hogy a Lótusz-klubot vezessem itt a földszinten. Lótusznak nevezzük, mert pacalt eszünk, hogy számúzzuk az emlékezést. A tagok azért gyűlnek össze, hogy pacalt egyenek, sört igyanak és engem hallgassanak. Te is ehetsz pacalt és hallgathatsz engem; s ez mind a testednek, mind a lelkednek javára fog válni. Mialatt Cherubino, a pincér, kitanít mosogatólegénységre, én majd filozófiára tanítalak. A klub pamlaga kitűnő ágy lesz számodra, a heti béred pedig tizennyolc penny lesz.

Nadrágzsebébe dugta kezét és pénzét csörgetve kíváncsian nézett rám. Én egy ideig visszanéztem rá, mámoros csodálkozásba merültem. Megpróbáltam beszélni. Valami meg volt akadva a torkomban. Elpityeredtem és kezem fejével törültem meg szememet.

Egy megittasult kis Asticot volt, aki Paragot mellett anyám szállása felé lépkedett. Itt aztán borókapálinka mellett megkötötték az alkut. Anyám bezsebelte a két és félshillinget és reszkető, íráshoz nem szokott ujjakkal át-

írta nevét egy pennys bélyegen egy okirat alján, melyet Paragot fogalmazott. Azt hiszem, mindketten meg voltak győződve róla, hogy törvényes szerződést kötnek. Anyám egy pillanatig bíráló szemmel vizsgált engem, aztán megtörölte orromat egy zsákdarabbal, mely neki kötényül szolgált és átadott Paragot-nak, aki olyan büszkén sétált el velem, mintha valami olcsón elcsípett régi bútor volnék.

Már most itt megjegyezhetem, hogy Paragot nem az igazi neve volt; sem Josiah Henkedyke, amely néven akkor megismertem. Ártalmatlan szenvedélye voltak a nevek és tudtommal vagy féltucatot használt. De a Paragot név, melyet később végső álnévül felvett, fűződik legszorosabban hozzá az én lelkemben s hogy elkerüljem a zavart, kezdettől így nevezem. Sőt ha most visszafelé végignézek ezeken az éveken, nem is értem, hogyan lehetett valaha egyéb, mint Paragot. Elképzелhetetlen, hogy Phoebus Apollo valaha a Kovács János nevet viselhete volna.

— Fiú — mondta a Tavistock uccába visszamenet, — te az enyém vagy, az én vagyonom, az én famulusom. Egyetlen hajdani rab-szolga sem volt teljesebben valamely szabadon született polgáré. „Mester“-nek fogsz szólítani!

— Igen, uram — mondtam.

— Mester! — ordította. — Mester, vagy *maitre*, vagy *maestro*, vagy *magister*, aszerint hogy éppen milyen nyelven beszélsz. Most érted?

— Igen, mester — mondtam.

Helyeslően bólintott. Egy mellékucca sarkán hirtelen megállott és karhossznyira eltartott magától.

— Borzalmasan nézel ki, kis Asticot —

mondta. — Fel kell ruháznom téged a Lótusz-klubhoz méltón.

Sietve egy készruhaüzletbe vezetett és ellátott különféle ruhadarabokkal, melyekben, noha néhány számmal kelleténél nagyobbak voltak, úgy éreztem magamat, mint Salamon minden dicsősége közepette. Aztán hazamentünk. Szobájába felmenet, megállt a mosogatókonyhánál. Egy boglyas asszony éppen takarította.

— Házvezetőnő asszony — mondta, — engedje meg, hogy bemutassam az új mosogató-növendéket. Legyen szíves megtanítani öt kötelességeire, enni adni neki és megmosni a fejét. És legyen szíves azt is észben tartani, hogy az Asticot névre hallgat.

Sarkonfordult és valami dallamot dudolva lement a lépcsőn. Én a házvezetőnőnél maradtam, aki buzgón teljesítette Paragot utasításait. Mai napig érzem, mennyire fájt a fejbőröm.

Igy történt, hogy elhagytam az anyai ház fedelét és Paragot szolgálatába léptem. Soha többé nem láttam anyámat, mert nemsokára meghalt. S mivel fivéremeim és nővéremeim raja beleveszett London uccai életének különböző posványába, Paragot lett az én egész családom. És most, mikor elértem azt a kort, midőn az ember higgadtan nézhet vissza multjára, a büszkeségem, hogy kezemet a szívemre téve azt vallhatom, Paragot a legjobb család volt, ami csak valaha egy fiúnak kijutott.

II. FEJEZET

A Lótusz-klub a legfurcsább társaság volt, amellyel valaha találkoztam. Helyisége egyetlen hosszú, piszkos szoba volt, két piszkos ablakkal; bútorzata egy piszkos viaszosvászonnal borított hosszú asztal, egy rakás faszék, egy régi pamlag, két rozzant tálaló, meg egy szerkezet a falon, melyről csiptetők segítségével tekintélyes pipák függtek le, szárunkkal lefelé; és minden csiptető mellett cédula volt egy névvel. Az asztalon egy óriási donánytartó állott. A tálalókat számos piszkosan kimosott pohár ékesítette. Nem volt ott sem függöny, sem redőny, sem kép. A szobának tulsó végét, az ajtóval szemben, hatalmas kandalló foglalta el, melynek párkányán egy három és félshillinges óra ketyegett.

A nap folyamán undorítóan vigasztalan tartózkodási hely volt. Senki sem jött a közelébe este kilenc óráig, amikor is egy-két tag bebotorkált, levette hosszú pipáját és whiskyért vagy sörért kiáltott, az egyedüli alkoholos italokért, melyekkel a klub szolgált. Ezeket a mosogatókonyhában tartották nagy hordókban, melyekre a házvezetőnő ügyelt fel, amíg el nem jött a vacsorakészítés ideje; ekkor aztán hozzáláttunk Cherubino meg én. Tizenegykor megterítettünk. Ettől kezdve féltizenkettőig tekintélyes számban érkeztek a tagok. Féltizenkettőkor felszolgáltuk a vacsorát. Egy tál párolgó pacal Paragot előtt ellátta az asztal fejét, az asztal alját pedig hideg marhasült.

Rendszerint tizenöt-harminc tag volt jelen; mindenféle társadalmi osztályból: hírlapírók, színészek, ügyvédek, rongyos könyökű meg-nemállapítható foglalkozásúak. Láttam öfelsége bíráinak egyikét vitatkozni a szembenülő díjbirkózóval. Páran rendszeresen eljártak, de nagyobb részük mindég új vendégnek látszott. Megvacsoráztak, beszélgettek, pipáztak és whiskyt ittak reggeli két vagy három óráig, és úgy látszik, pompásan mulattak. Megfigyeltem, hogy távozáskor forrón megszorították Paragot kezét és megköszönték a kellemes estét. Eszembe jutott, hogy azt mondta nekem, azért jönnek, hogy őt hallják beszélni. És ő beszélt; olykor oly lenyűgözőn, hogy én áhítatos elragadtatásomban megálltam, mint a cövek; sőt egyszer olyannyira, hogy a burgonyát, melyet éppen körül kínáltam, a tálról lehulajtottam a padlóra. Soha többé nem voltam ennyire elragadtatva, mert Cherubino felszedte a burgonyát, s az én megrémült távozásomat követve a lépcső fordulójában fenyítékképpen fejemen törte meg. A legjobb borbélyok sem használnak forró, parázs burgonyát a haj számára. Mikor az utolsó vendég távozott, Paragot felment padlásszobájába; a gazdasszony és Cherubino útjaikra mentek — mindenik több utat tett meg, azt hiszem, mert egész este korlátlan urai voltak a whiskys és sörös hordóknak, — én pedig a pamlag alól előhúztam egy csomó ágyneműt, aztán lefeküdtem a pascal, gáz, dohány, alkohol és emberek párájának közepette, és a tökéletes boldogság álmát aludtam.

Reggel úgy tizenegy körül felkeltem, reggelit készítettem Paragotnak meg magamnak, s ezt együtt fogyasztottuk el az ő szobájában. Aztán néhány órán át olyan dolgokra taní-

tott, amiket ő irodalmi tanulmányoknak méltóztatott nevezni. Utána kiküldött az uccára levegőt szívni és mozogni, avval a megbízással, hogy sétáljak el a Hyde Parkba, a Westminster-apátságához vagy Szent Pál székesegyházába — mindég volt valami új célpontja számomra — és hozzam el neki nézeteimet a látottakról és beszéljem el, amit útközben megfigyeltem. Mikor hazajöttem, átszolgáltattam magamat a gazdasszonynak és mosogatólegénnyé lettem megint. A multesti tivornya tárgyait, késeit és villáit megmostuk és megtisztítottuk, kispertük és kiszellőztettük a szobát; ebédet főztünk a gazdasszonynak meg nekem; s ezt aztán a hosszú asztal egyik szögletén ettük meg. Maga Paragot házon kívül ebédelt.

Vasárnap este a klub zárva volt, s mint-hogy a gazdasszony ünnepkor nem jelent meg, a szombatesti vacsora az asztalon maradt hétfő délutánig. Képzeljétek el a harminchatórás pacalmaradványokat!

Nem azért említem ezt, mintha nagyon érdekes volna, hanem mert megvilágítja Paragot jellemének bizonyos oldalát. Azokban a korai napokban én nem bírálgattam. A gyönyörűség útvesztőjében éltem. Paragot nekem a világ csodája volt, hálósobám valami palota terme, s a vasárnap éji utálatos szag úgy járta át érzékeimet, mint Arábiának minden illatai.

— Fiam — mondta egy délelőtt a francia óra közepette Paragot (mert kezdettől fogva azon volt, hogy megtanuljam ezt a nyelvet) — fiam, azon tünődöm, vajjon ifjú Caliban válik-e belőled s miután megmutattam neked a Dolgok Igazi Istenségét, visszatérsz-e anyád istenéhez, Setebos-hoz?

Komolyan rámnézett világoskék szemével, mely oly különösen tekintett ki sötét, fekete-szakállas arcából.

— Van még reménye Sycorax boszorkány fajzatának?

Minthogy előző nap olvastuk Shakespeare *Vihar*-ját, értettem a példálódzást.

— Inkább Ariel szeretnék lenni, mester — feleltem, hogy tudományommal büszkélkedjem.

— Az is hálátlan koldus volt — mondta Paragot. Tovább beszélt, de én nem hallottam, mert gyermeki lelkem gyorsan összekapcsolta őt Prospero-val s azon gondolkoztam, hol lehet bűvös pálcája, mellyel fenyőfákat hasít szét és megszabadít csalafinta szellemeket; s hogy vajjon van-e egy gyönyörű leánya Tavistock ucca valamely lugasában elrejtve; s hogy a halotthalvány Cherubino nem egy elváltoztott Ferdinand-e? Paragot minden bölcsesség és hatalom megtestesülésének tűnt nekem és viselkedésében mégis volt valami olyan, mintha királyságától megfosztották volna. Aztán meg tisztes korúnak is látszott. Igazában még nem volt negyven.

Figyelmemet az ébresztette újra fel, hogy Paragot felkelt és körüljárta a szobát.

— Azért csinálom ezt a kísérletet a te gyarló testeden, kis Asticot-m — mondta, — hogy kipróbáljam az én nevelési elméletemet. Te mostanáig abban részesültél, amit kitűnő elemi oktatásnak neveznek. Tudsz írni és olvasni és fejben megszorozni hatvannégyet harminchéttel és fel tudod sorolni Anglia királyait. Ha szerencséd lett volna és középiskolába kerülsz, megtömték volna agyadat görög igékkel és háromszögekre vonatkozó istentelen adatokkal. De az élet értelméről, az élet értékéről, az élet művészetéről sohasem

lett volna halvány sejtelked sem. Én, kis Asticot, a képzelet segítségével akarlak nevelni. Az értelem gondoskodhat önmagáról. Most pedig elmegyünk a Nemzeti Képtárba.

Felkapta kalapját, idedobta sapkámát és kimentünk. Szokása volt oly hirtelen cselekedni, hogy az ember lélegzete elállit belé. Biztos vagyok benne, nem mult el harminc másodperc a között, hogy a Nemzeti Képtár eszébe jutott, hogy mi már a lépcsőn voltunk.

Elmentünk a Nemzeti Képtárba. Formák és színek összeolvadó tömege táncolt szemem előtt, mikor onnan eljöttem. Rosszul voltam. Egész úton hazafelé Paragot az olasz művészetről beszélt megnemértő fülemnek.

— Hát — mondta, miután ismét kényelmesen belehelyezkedett fűzfavesszőből font öreg székébe, — melyik kép tetszett neked a legjobban?

Hogy miért éppen ez a kép (eltekintve attól, hogy egy páratlan művésznak páratlan remeke) rögződött meg egyedül agyamban, nem tudom. Ez egyike életem lélektani rejtélyeinek.

— Egy férfi feje, mester — mondtam, — nem tudom leírni, de azt hiszem, le tudnám rajzolni.

— Rajzolni? — visszhangozta hitetlenül.

— Igen, mester.

Egy ceruzavéget húzott ki zsebéből és dobott oda nekem. Ragyogóan biztosnak éreztem, hogy le tudom rajzolni a fejet. Furcsa lelkesezés töltött el, amint ott ültem az asztal sarkánál, egy kisimított papírdarab előtt, melybe előbb tea volt csomagolva. Paragot fölöttem állott, mikor rajzoltam.

— Azt a kutyafáját! — kiáltott fel. — Hiszen ez Gian Bellini „Loredano doge“-ja. De miért éppen erre a képre emlékszel; és az

elemi iskolák szent nevére, hogy tudtad lerajzolni?

Fel-le járkált gyorsan a szobában.

— Azt a kutyafáját!

— Az iskolában lovakat meg embereket szoktak rajzolni a palatáblára — mondtam szerényen.

Paragot megtöltötte porcellán pipáját és különös izgalomban járkált össze-vissza. Hirtelen megállott.

— Kis Asticot — mondta, — jobb lenne, ha lemennél és segítenél a gazdasszonynak elmosogatni a piszkos tányérokat meg tálakat, a lelked üdvéért.

Hogy mi köze lelkennek a piszkos edényhez, egyáltalán nem tudtam megfejtetni. De másnap délelőtt Paragot rajzleckét adott nekem. Alszerénység volna, ha azt mondanám, hogy nem mutatkoztam tehetségesnek, mert képek készítése az az eszköz, mely által jelenleg kenyeremet megkeresem. S mihelyt egyszer ez a tehetség fel volt fedezve, gyakoroltam a maga idején és azon kívül is.

— Fiam — mondta Paragot, mikor egy vázlatot mutattam néki a gazdasszonyról, amint szombat éjjel a mosogatókonyha földjén fekszik és nem képes útjai valamelyikére elindulni, — attól félek, hogy művész vagy. Tudod mi az: művész?

Nem tudtam. Olyam mélyen szomorú hangon ejtette ki e szót, hogy úgy éreztem, valami rendkívül elvetemültet kell jelentenie.

— Olyan ember, akinek megvan a tehetsége hozzá, hogy barnásfehér papírcsomagokba berakja a lelkét és aztán eladja darabonként pár fillérért.

Ez reggeli közben történt, mikor éppen egy tojást tört fel. Összesen két tojásunk volt s én

már mélyen benne voltam az enyémben. Leütötte a tojás héjának tetejét, egy másodpercig nézte, aztán felkelt és a tojással az ablakhoz lépett.

— Ha szárnyad van, inkább röpj el — mondta és kihajította az uccára.

— Kis Asticot-m — folytatta, amint leült, — egykor magam is művész voltam; most filozófus vagyok; ez sokkal jobb.

Vidáman nekilátott vajaskenyérének. Vajjon az ő jóságának vagy a magam falánkságának érzete ösztökélt-e, nem tudom, de áttoltam hozzá félig megevett tojásomat és kértem, költse el. Egy pillanatig furcsán nézett rám.

— Elfogadom — mondta, — abban a szellemenben, amelyben felajánlottad.

A nagy férfiú ünnepélyesen megette tojásomat, szívemet pedig olyan büszkeség töltötte be, hogy alig tudtam nyelni. Paragotnál kisebb ember visszautasított volna.

Ama beszélgetésekből, melyeket véletlenül meghallottam, miközben pacalt és alkoholt szolgáltam fel a tagoknak, azt vettem ki, hogy tisztelt mesterem titokzatos személyiség. Vagy nyolc hónap előtt lépett be először az akkori-ban csak tengődő klubba, az alapítónak és tulajdonosnak, egy öreg színésznek vendégeként, aki betegeskedni kezdett. Hevesen beszélt. Következő éjjel elfoglalta az elnöki széket, melyet azóta a klub nagyobb dicsőségére betölt. De hogy honnan jött, ki és micsoda, úgy látszik, senki sem tudta. Egy kövér úr, kinek iszonytatóan bölcs viselkedése (és telhetetlen étvágya) sok bosszúságot okozott nekem, kijelentette, hogy Paragot orosz nihilista és megkérdezte tőlem, vannak-e bombák hálósobájában. Egy másik kijelentette, hogy látta őt

medvét táncoltatni Varsó uccáin. Ennek az embernek modora sértett engem.

— Volt valaha Varsóban, Odysseus úr? — kérdezte a kövér úr. Odysseus úr hagyományos címe volt a Lótusz-klub fejének.

— Mester, ez az úr azt mondja, látta önt medvét táncoltatni ott — sípoltam dühösen, éles gyermeki hangomon.

A megdöbbenés hirtelen csöndje állott be. Mindannyian, voltak vagy huszonöten, letették késüket és villájukat és Paragotra néztek, aki felkelt helyéről. Jobb kezét kinyujtva, görögül szavalta:

Zengd, Múzsza, a férfit, a bölcs világjárót,
Ki Trója városát üszökbe rontotta,
Ki sok várost járt be, sok népet megismert...

— Tudja valaki, mi ez?

Egy fiatal fickó az asztal végén azt mondta, az Odysseia kezdősorai.

— Igaza van, uram — mondta Paragot, miközben ujjaival végigszántotta hosszú fekete haját. — Hivatalbeli elődömről beszélnek e sorok, e klub első elnökéről, aki sok bolyongásnak és sok szenvedésnek embere volt; sok várost látott és ismerte az emberi szíveket. Uraim nekem is megvolt a magam Odysseiája, voltam Varsóban is — szeme itt szúrósan rávillant arra az úrra, aki medvetáncoltatással vádolta meg őt — és ismerem a nyomorúságos emberi szíveket. — Kalapácsával megkopogtatta az asztalt: — Asticot, jer ide! — ordította.

Remegve engedelmeskedtem.

— Ha mégegyszer kinyitod a szádat ebben a társaságban, megfőzetlek, öreg pacal, ami

vagy, feltálatlak hagymamártással és megfognak enni félnyersen. Most elmehetsz.

Úgy éreztem, mintha egy borsó méretére zsugorodtam volna össze. Paragot grotesksége mögött volt most valami eddig nem tapasztalt szigorúság. Tudatában voltam annak, hogy minden szem vádolón mered rám. Amint vakon az ajtónak rohantam, jó szerencsémre fejfel beleszaladtam egy tálca italba, amit éppen Cherubino hozott.

Ez a baleset megmentette a helyzetet. A nevetés hangosan felcsendült és általános beszélgetés támadt. E kis esemény elfelejtődött; de az az ember, ki azt mondta, hogy látta mestereket medvét táncoltatni Varsóban, örökre eltűnt a klubból.

Mikor másnap reggel beléptem Paragot szobájába, hogy felkeltem, az ágyban olvasva találtam. Felnézett könyvéből.

— Kis Asticot — mondta, — medvét táncoltatni jobb a rágalmazásnál, a tapintatlanság pedig mindkettőnél rosszabb.

Ez volt minden, amit e dologról hallottam. Soha többé nem nyitottam ki számat a klubban.

Paragot szobájában a szekrény tetején volt egy különös fekete tok, amely egyidőre felkeltette kíváncsiságomat. Soha életemben nem láttam hasonló dobozt. Egy délután Paragot levette, kivett belőle egy hegedűt, felhangolta és elkezdett játszani. Bár szeretem a zenét, sohasem voltam képes valami hangszeret megtanulni a kézi dobozt kivéve — legfőbb sikerem egyébként az volt, hogy okarinán ujjaimmal kibilligettem az „Isten óvd meg a királynőt“ és a „Nem megyünk mi innen el“-t — s mai napig úgy tűnik nékem mindenki, aki zongorázni vagy hegedülni tud, mintha valami rejtélyes

tehetséggel volna felruházva; de az uccai csatornából való iménti megmentésemnek abban a távoli korszakában minden zeneművész épenséggel valami emberfölöttinek látszott. Tátott szájjal bámultam Paragotra. Mint később megtudtam, Brahms Magyar Táncait játszotta. Nyulánk alakja és hosszú haja összehatott a zenével, amely vadul viharzó mozgalmassággal töltötte be a szobát. Soha életemben nem hallottam valami hasonlót. Minden idegemet táncrea perdítette. Azt hiszem, Paragot azért érdeklődött irántam, mert ilyen fogékony gyerkőc voltam. Mikor a váratlan befejezés után megkérdezte tőlem, mit gondolok a dologról, alig tudtam kidagogni egy szót.

Rámvetette furcsa, jóságos pillantását, miközben egy hűrt hangolt.

— Még mindig azon töprengek, fiam, nem jobb lenne-e lelkednek, ha az idők végéig mosogatólegény maradnál?

— Miért, mester? — kérdeztem.

— Ezer ördög! — kiáltott fel, — azt hiszed, mindent meg fogok okolni neked? Elég hamar megérted úgy is.

Nevetett és tovább játszott; s amint hallgattam, egyre istenibb lett előttem.

— Párizs uccái — mondta, mikor hegedűjét a tokba visszatette, — tele vannak hintve művészek összeroncsolt lelkeivel.

— Londoné nem?

— Kis Asticot-m — válaszolta, — én francia vagyok és a mi legdédélgetettebb ábrándunk az, hogy Párizson kívül nem létezhet művészet.

Később felfedeztem, hogy gascognei apa és irszármazású anya gyermeke, ami megmagyarázza tökéletes kétnyelvűségét és megmagyarázza vérmérsékletének sok különösségét is.

De akkor franciának jelentette ki magát és egy ideig a csalódás érzete nehezedett rám.

Az elemi iskolában elegendő megemészthetetlen történeti tényt nyeltem le, amelyekből tudtam, hogy az angolok mindég megverték a franciákat; s ebből azt a természetes következtetést vontam le, hogy a francia faj mérhetetlenül alsóbbrendű. Igazán azt hiszem, az volt szellemi nevelésem első lépése, mikor megértettem, hogy az én bálványimádásom istene nem veszített nagyságából nemzetisége miatt. Sőt megnövekedett, mert ettől kezdve gyakran beszélt nekem a maga pompázatos előadásmódján Franciaországról, mígnem titokban kezdtem szégyelni, hogy angol vagyok. Ennek megvolt az az előnye, hogy kettőzött erővel láttam neki a francia nyelv tanulásának.

Oly rendkívüli volt a hódolat, mellyel ama férfiú iránt viseltettem, ki korábbi életem rugásaitól és szappanos levéből átültetett engem a görög isteneknek, meg Arielnek, a képeknek meg muzsikának ebbe a kábító világába; ama férfiú iránt, aki annyi idegen nyelvet beszélt, arany óraláncot viselt, volt Varsóban és mind a többi városban, melyet iskolai földrajzom említ, és királyként elnökölt azok gyülekezete felett, kiket uccagyerek koromban „piperkőcök“-nek szoktam nevezni; ama jótevő lény iránt, ki engem, Smith Gusztit, másnéven Asticot-t, ellátott hálóinggel, ki kegyeskedett tojásom felét megenni és megengedte, hogy örökdjem hálósobája fölött, s a hajkefét a vajból és a dohány hamuját a halakról eltávolítva az egészséget megtartsam a szertezüllés rendszeres állapotában; a férfiú iránt, aki — Isten a tudója — az első emberi teremtés volt, ki gyermeki keblemben a szeretet érzését felébresztette: oly rendkívüli hódolattal vi-

seltettem iránta, hogy bár azokkal a szavakkal fogtam bele ebbe az elbeszélésbe, hogy Paragot történetét szándékszem elmondani, nem pedig a magamét, remélem, megbocsátják nekem e rövid önző kitérést.

Paragot ágyának feje felett könyvespolc függött s néki, amilyen gondatlan teremtés volt, álmában sem jutott eszébe, hogy eltiltsa e könyvektől. Abban a Tavistock uccai szobában Smollett-et olvastam, meg Byront s valahogy végig sillabizáltam *Nana*-t. Megtáltam itt *Krisztus követését* is, melyet körülbelül ugyanolyan élvezettel olvastam el, mint a többi. Nem szabad ezért tudákosnak gondolnotok. A kiéheztetett képzeletű fogékony gyermek mindent el szokott olvasni, ami csak nyomtatva van. Otthon anyámnál rendszeren elcsentem és titkon olvastam azokat az ujságpapírdarabokat, melyekbe Sámuel úr boltjában a sülthalakat pakolták. Hát miért ne olvashattam volna Kempis Tamást?

Van egy darab szétmálló, piszkos papírom, melyre gömbölyű elemi iskolai írásommal le van másolva *Krisztus követésé*-nek tizennegyedik fejezete.

Igy hangzik:

„— *Fiam, még sok oly dolgot kell megtanulnod, amit eddig nem tanultál jól meg.*

— *Melyek azok, Uram?*

— *Hogy kívánságodat teljességgel alárendeljed az én tetszésemnek és ne önmagad szerelmese légy, hanem komoly keresője az én akaratomnak. Kívánságaid sokszor előre unszolnak és ösztönöznek: de fontold meg magadban, hogy nem inkább a magad céljai vezérelnek-é, semmint az én tiszteletem. Ha én vagyok az, akit keressz, légy megelégedve mindavval, amit én elrendelek; de ha valami titkos törek-*

vésed rejlik benned, meglásd, ez az, ami megakadályoz és lehúz téged.

Vigyázz ezért, nehogy az én tanácsom nélkül nagyon törekedj valami kívánság után, ami benned megfogamzott: nehogy annakutána megbánd és visszatetsző legyen néked, ami előbb tetsző volt és ami után úgy sóvárog-tál, mint valami nagy jó után. Mert nem minden érzést kell mingyárt követned, ami jónak tetszik, sem pedig ellenkező érzést mingyárt kerülnöd. Olykor tanácsos féken tartani még a jó vágyakat és kívánságokat is, nehogy sürgetésük megzavarja az elmét s nehogy a fegyelem hiánya folytán mások botrányköve vál-jék belőled, vagy mások ellenszegülése egy-szerre megzavarjon és megtántorítson téged.

Olykor bizony szükséges erőszakot tenni ma-gadon és férfiasan küzdeni az érzéki étvágy el-len és nem törödni vele, mit akar a test és mit nem akar; sőt inkább arra törekedni, hogy — bármennyire akarata ellenére is — a szellem alattvalójává váljék. És addig kell sanyargatni és kényszeríteni a rabszolgaságra, míg nem minden dolgokra készséges, és megtanulja ke-véssel beérni, örvendezni az egyszerű dolgok-kal és sohasem zúgolódni semmi kellemetlen-ség miatt.“

Senki se ütközzék meg ezen. Az áhítat nagy cselekedeteinek egyike volt ez életemben. A kis fiú nem azért másolta le ezt, mert Isten iránti kötelességére intette őt, hanem mert összegezte Paragot iránti kötelességemet. Nekem Paragot volt az „Én“. Minden sorában a Paragot és köztem való viszonyt láttam. Mert nem gyak-ran megzavarták-e az én elmémet is a rajzo-lás és a könyvek, mikor lent a gazdaasszony-nak kellett volna segítenem? Nem a fegyelem hiánya volt-e, ami amaz emlékezetes estén a

klub botránykövévé tett engem? Nem kellett-e mindennel beélnem, amit Paragot elrendel? S nem volt-e kötelességem, hogy ne zúgolódjam semmi kellemetlenség miatt?

Évek múlva megmutattam ezt a papírlapot Paragot-nak. Sirt. Sajnos! nem jól választottam meg a pillanatot.

Emlékszem, ama nap éjjelén, mikor ezt a fejezetet lemásoltam, Cherubino meg én segítettük fel a lépcsőn és fektettük le Paragot-t. Először történt, hogy ittasan láttam. De ha az ember hozzá volt szokva, hogy anyját és minden felnőtt ismerősét holt-részezen lássa, a bortól kissé megmámorosodott isten látványa semmit sem jelentett.

III. FEJEZET

Volt egy érdeme (ha ugyan érdem volt) anyám háztartásának. Szomorú családi titkok itt nem bújtak meg a szekrényekben. Ott pöf-feszkedtek félelmetesen az egész lakásban. Ami levelet anyám kapott, ott hányódott a konyhában és mindenki olvashatta, aki éppen akarta, mígnem valaki felkapta, hogy egy serpenyőt kisúroljon vele. Minthogy nem voltak magániratai, azoknak szentségét sohasem ottották belém; s ha akartam volna, a ház minden fiókjában ésládájában kutathattam volna, anélkül, hogy megfenyítéstől féljek. Mikor szállásomat Paragot-hoz tettem át, semilyen cók-mókját nem helyezte vesztegzár alá. A padlásszoba, az alvást leszámítva, épannyira enyém volt, mint az övé és eszembe sem jutott, hogy valami olyan lehetne benne, ami nem áll az én rendelkezésemre.

Ez legyen mentségem, amiért teljesen ártatlanul, de nagy élvezettel elolvastam több magántermészetű iratot, melyeket vagy egy évvel azután, hogy Paragot szolgálatába léptem, egy régi gyapjúharisnyában fedeztem fel, hová azért gyömöszölte be, hogy együtt őrizze azokat. Most az elbeszélés céljaira nem engedte át ez írásokat, eredeti vétkem tehát meg van bocsátva és nem kell tovább mentegetőznöm, amiért hivatkozom rájuk. Ebben az iratcsomóban semmiféle rend nem volt; épúgy kereshetnél humort egy dromedárban, vagy irgalmat egy zongoristában, mint valami módszert

Paragot-nál. Mégis sikerült két főcsoportra bontanom: egy sorozat szerelmeslevélre, meg egy csomó összefüggéstelen úti jegyzetre. Mindkettő szerfelett érdekelt.

A szerelmeslevelek, melyek közül egyesek angolul voltak írva, mások franciául, egy Hanna nevezetű gyönyörű nőnek szóltak. Tudtam, hogy gyönyörű, mert Paragot maga mondta. „Oly üde és elragadó, mint egy áprilisi hajnal.“ — „Ilyen édesnek álmodtam az angol bájt“, és „életem szép virága“ és egyéb hasonló megjegyzések tökéletes bizonyítékul szolgáltak. A furcsa az volt, hogy úgylátszik, ezeket a leveleket nem küldte el. Azt írta: „Csak amikor karom ismét átölelhet, akkor lássa meg imádott szemed szívemnek e kicsordulását“. — A lap fején e szó volt: Párizs. Fiatal és tudatlan kíváncsiságom hiába erőlködött, hogy megértse Paragot célzásait arra a nagy művészi tervre, melyen akkor dolgozott. „A Szerelem, Ifjúság, Lángész és Szépség az én pártomon vannak — írta, és győzni fogok. Ellenállhatatlanok leszünk. A hírnév szolgája lesz az én lángeszemnek, a hódolat pedig a te Szépségednek; rózsákon fogunk járni és a világ legszebb palotáiban lakni“. — Szívem megremegett, mikor e sorokat olvastam. Én *tudtam*, hogy Paragot nagy ember. S íme, újra itt a bizonyíték! Nem gondoltam rá, hogy a világ legszebb palotáinak fényes látománya beleveszett a Tavistock uccai padlás-szoba félhomályába. Hála Istennek, előbb sok emlékezetes évet élünk át, mielőtt megtanulunk okoskodni.

Ama különös levelek napjaiból, melyek oly távol estek gyermeki lelkeimtől, hősöm sok új képben lépett elém. Láttam, amint decemberben átkel a Csatornán, csak éppen, hogy egy

sötét éjen meglapuljon a London tér rácsánál, ahol Hanna lakott, abban a reményben, hogy meglátja árnyékát az ablakredőnyön. Valamilyen okból, melyet nem tudtam megérteni, a szerelmeseknek nem volt szabad találkozniok. Az eső esett, Paragot nem látott semmit, de úgy tért vissza Párizsba, megelégtült szívvel és iszonyú náthától fájó fejjel. De „láttam a küszöböt — írja, — melyet imádott lábacskaid naponta érintenek“.

Gyűlölöm ezt a ti mai udvarlási módokat. Pár hét előtt egy fiatal leány, kinek atyai tanácsomra volt szüksége, megmutatta nekem vőlegénye levelét. Az ifjú az oxfordi egyetemen nevelkedett, van automobilja és mégis így szólítja meg: „Öreg nő“ és céloz rá, milyen „jó zri“ lesz az, ha majd házasságot kötnek; s a kis hölgy nemcsak hogy nem találta hiányosnak a levelet, de olyan becsben tartotta, mintha valami papirossá vált csók volna. — „Lelkem öröme — írta Paragot, — láttam a küszöböt, melyet annyira imádott lábacskaid naponta könnyedén megérintenek“. Nekem ez jobban tetszik. Hanem ez a százötven éves Asticot véleménye. A tizennégy éves Asticot nem tud összehasonlítani, őt teljesen kielégítette Paragot udvarlásának semmihez sem viszonyítható regényessége. Pedig az összehasonlításra volt valami irányadó mértékem: A *vihar* Ferdinándja, kit addig a szerelmesek fejedelmének tartottam. De most a frissen kiszínezett Paragot mellett a legprózaibb ifjúvá halványult; Mirandát pedig elkergettem szívemben emelt trónjáról és helyében Hanna uralkodott. Amilyen kis félkegyelmű voltam, kezdtem Hannáról ábrándozni. Nektek talán nem tetszik e név, de nekem kimondhatatlan zene rejlett és rejlik még most is benne.

A többi írások, mint mondtam, új jegyzeteket tartalmaztak, és ösztönszerűen tudatában voltam, hogy utóbbi, Hannanélsküli napokra vonatkoznak. Idegen nyelvü számlák hátára voltak írva, meg piszkos noteszekből kiszakított lapokra, exotikus illatokat lehelő papírhulladéokra és leírhatatlan csip-csup papírdarabkákra. Későbbi években Párisban szinte a térdemen könyörögtem Paragot-nak, hogy írjon részletesen bolyongásainak amaz éveiről, melyekre e jegyzetek vonatkoznak. Olyan csavargóregény lenne belőle — mondtam neki — melyhez képest Gil Blas de Santillane története csak annyi, mint valami falusi kút körüli ácsorgás. Ilyet teremteni — mondtam neki, — kevés embernek adatott. De Paragot csak mosolygott és tovább szürcsölte abszintjét. Ellenkezik az elveivel, mondta. A föld kellemesebb lakóhely lenne, ha soha semilyen emberi tettet nem jegyeztek vagy véstek volna fel s ő nem szándékszik a tömeg szennyves kíváncsiságát egy teljesen idegen ember gondolataival és cselekedeteivel kielégíteni. Amellett az irodalmi kompozíció tulságosan sok nehézséggel jár. Az ember kifejezéseinek mindég estélyi öltözékben kell megjelenie, amit ő gyűlöl; s hogy ő ki nem állhatja a lila tintát, meg azokat a gombostühegyü tollakat, amelyeket kávéházakban és egyéb olyan helyeken kap az ember, ahol írni szokás. Így vesztett el a világ egy új Odysseiát.

A jegyzetek oly összefüggéstelen olvasmányt alkottak, akár egy szótár. S époly szakadozottak voltak. Feljegyeztek egy-egy esetet, mely csaláncsípésként izgatta fiatal képzeletemet, aztán többé nem esett szó róluk.

„Mihelyt Hedvig megtanított németül, megúnt és torkig volt velem; s mikor férjhez

akart menni egy lovassági altiszthez, kinek bajusza felért csúcsos sisakjának tetejéig, s ki látva, hogy egy ilyen madárijesztő sétál Hedviggel, keresztül akart szűrni engem, távoztam Kasselből.“

És ez volt minden, amit megtudtam Kasselről, Hedvigről (két más jegyzetet leszámítva), vagy arról, hogyan tanult meg németül.

S a következő megjegyzés az egyetlen, melyet egy Oroszországon keresztül vezető utazásról érdemesnek tartott leírni:

„Novotorshakaya undorító lyuk. Itt a poloskák a legbarátságosabb lények és a legtisztábbak is.“

„Prágában — firkálta egy ív papírra, melyre a kávéscsésze körökét rajzolt — megismerkedtem egy előzékeny betörővel, aki bemutatott felesége önnagyságának, más udvarias gonosztevőknek és feleségeiknek, meg családjuknak. A cseh nyelven való csekély jártasságom, amit ekkorra már megszereztem, képessé tett rá, hogy rendkívül élvezzem társaságukat. Ha az ember igaznak veszi Proudhonra alapított szociológiai feltevéseiket, tulságosan logikusak. Jellemük komoly hibája a képzelőerőnek hiánya, minek következtében nem térnek el a szokástól, az *ő szokásuktól*. Tulságosan komolyan veszik szentírásukat, hogy a *tied az enyém*. Én nem rokonszenvezem szerfölött azokkal az emberekkel, akik felakasztatják magukat egy elvért. Az én Mysdrizin barátom pedig ezt tette. Egy öreg prágai hölgy, kit hivatalosan meglátogatott s ki oly hajthatatlan volt, amilyenek olykor az öregek, kétségbe vonta elméleteit; erre ahelyett, hogy elnézően mosolygott volna, mint akik ismerik az élet művészetét, és békében hagyta

volna, ólmos botjával győzte meg. Mivel Mysdrizin özvegye, ephesosi elődéhez hasonlatosan, gyors vígasztalásra vágyódott, elmene-kültem a városból. Az én lány epikureizmusom s az ő kemény egyénisége összereztek volna. Eleget játszottam zsenge gyermekkoromban négy kézre a Prágai Csatát. Nem volt bennem semmi viharos vágyakozás ismét elkezdeni.“

Itt egy másik:

„Verona . . .

Nincs keltje. E feljegyzések egyikén sincs kelt s mikor utoljára találkoztam Paragot-val, nem volt türelme elrendezni e távoli emlékeket. Verona! Bennem ez a szó felejthetetlen képzettársulásokat ébreszt: régi keskeny uccákat látok, melyekben még ott illatozik a Renaissance, még civódás és fegyverzörej visszhangzik s ott kísért még a művész történelmi képzeletének egész készlete. De hatott-e Verona Paragot romantikus érzékére? A legkevésbé sem.

„Veronában — így hangzik a feljegyzés, — a világ legvidámabb kis temetkezési vállalkozójánál laktam, kinek pompás megrendelőköre volt az alsóbb osztályokban. Feleségét, négy gyermekét s bárki lett légyen, aki éppen nála lakott, rászorította a vidám munkára. A *Funiculi, Funicula*-t danoltuk, miközben a szegeket bevertük. Ha ismét koporsót csinálnék, ismét ezt a refraint danolnám. Jól összehangzik, ami határozottan lebilincselő. Ha az örökös spaghetti és vértelen bor, valami páratlanul ártalmas karcos, alá nem ássák szervezete-met s a négy gyermek, kikkel egy szobában aludtam, nem kap számárhurutot egyszerre és nem foszt meg álmomtól, talán mai napig is koporsót készítenék a *Funiculi, Funicula* dal-lamára.“

Itt-ott számok voltak feljegyezve. Ma tudom, hogy Paragot csekély atyai örökségére vonatkoztak, melyből ő — s a későbbi években én is — éldegéltünk. Olyan kicsi volt, hogy nem csoda, ha hébe-hóba a megélhetésért fizetés fejében dolgozott.

Most azt is értem — akkor természetesen nem lehetett elvárni, hogy megértsem, — hogy Paragot szélsőséges lényre vagy a legmagasabbat, vagy a legalacsonyabbat választotta. Ezekből az úti vázlatokból úgy látom, mivel nem mehetett előkeió szállodákba, ispotályként elkerülte a kereskedelmi és családi vendéglőket, ahol a félműveltekkel, félvérűekkel és féllelkűekkel került volna össze, akik túlságosan sértették volna az ő szellemét. Ez az alakoskodó, majomszerű osztály, mely a gazdagok vétkeit utánozza és el van telve a szegények vétkeivel, és egyikben sem őszinte, kihívta Paragot dühös gúnyolódását. Neki a valóságos valóság kellett, bármily áron is. Mindent összevéve, Novotorszkaya poloskái nem bújtak kolibri-álarcba s a vidám veronai temetkezési vállalkozó nem játszotta ki magát irodalmi kritikusként.

„Én nem bánom — írja minden vonatkozás nélkül egy külön íven — a nyílt trágyadombot egy német parasztkönyha ablaka előtt. Hozzá tartozik a család büszkeségéhez. Minél magasabbra tudják felhalmozni, annál nagyobb megbecsülés jár ki érte. De gyűlölöm és utálok azt a trágyadombot, ami Hedvig posztókereskedő papája szalónjának padlója alá van elrejtve.“

Mikor Paragot írásainak jogtalan átkutatása közben erre ráakadtam, nagyon megkönnyebbültem. Azt gondoltam, Hedvig elcsábította Hanna iránti hódolatától s hogy fájit

néki a férjhezmenése ahhoz az őrmesterhez, kinek bajusza felért a Pickelhaube tetejéig; bár hogy testének milyen része ez a Pickelhaube, a világért sem tudtam kisütni. Hedviget eddig óriási, tiszteletet parancsoló hölgynek képzeltem. A neve valamikép ezt a benyomást keltette bennem. Most rendkívül vigasztaló volt megtudnom, hogy kellemetlen leány és apjának posztókereskedése van egy trágya-domb felett. Többet nem törtem a fejemet miatta, mert nemsokára ismét egy Hannára vonatkozó feljegyzés akadt elém.

„Egy napon a Puerta del Sol-on, Madrid központjának e nyüzsgő négyszögletű terén ácsorogtam, és azon töprengtem, milyen haladási lehetőségei vannak egy nemzetnek, mely fővárosa szívében beéri egy ökörfogattal, mikor egy kocsi hajtott el mellettem, melyben — szinte ma is még esküdnék rá, — Hannát láttam meg. A kocsi betért a Calle de San Hieronimo-ba. Szaladva üldözőbe vettem és belerohantam egy zöldkesztyűs katona karjaiba. Nehogy lezárjanak, mint örültet, vagy gyilkost, mert egészséges ember nem szokott futni Spanyolországban, beugrottam egy bérkocsiba és úgy hajtottam, amennyire csak a másnapi bikaviadal áldozatától tellett. A Prado-nál utólértük a kocsit, éppen kellő időben, hogy láthassam egy hölgy szoknyáját eltűnni a kapuban. Elküldtem kocsimat és vártam. Két álló óráig vártam. Nem keltett feltűnést. Spanyolországban mindenki várakozik. Örökké egy uccasarkon állani ott annyit jelent, mint szabadalmat váltani a megbecsültetésre. *Halálisan gyötrődve vágyakoztam* viszontlátni őt. Összeszedtem minden spanyol tudásomat és kalaplevéve, mély meghajlással megszólítottam a libériás kocsist.

— Senyor, akar olyan nagyon szíves lenni, hogy megmondja, ki ez a hölgy?

— Senyor — válaszolta ugyanoly udvariasan, — nem helyes dolog, hogy egy kocsis gazdáit illetőleg gézengúzoknak felvilágosítást adjon.

— Ha majd a senyora felszólítja ezt a gézengúzt, hogy foglaljon helyet mellette a kocsiban, és megparancsolja magának, hogy hajtson, megbánja arcátlanságát.

Gögösen hátat fordítottam neki, de éreztem, hogy a lakáj szeme rosszállón szegeződik rongyaimra.

Ezüstös angol hangjának csengését akarom hallani — gondoltam magamban, — vagy haljak meg.

Ekkor kinyílt a kapu, a gyönyörű hölgy felszállt a kocsiba és *nem Hanna volt.*

Az istenek keblében nem volt aznap részvét irántam.“

Egy másik papírszelet a következőket tartalmazza:

„Az ötéves bolyongás így ért véget. Úgy indultam el, mint az Igazság Legbensőbb Szentélyének zarándoka; azt kerestem Szentpétervártól Lisszabonig, Taorminától Christianiáig. Szellemi árnyországban éltem, csalóka álmokat álmodtam és lényem jobbik fele a dolgok változó látványa közben láthatatlan maradt. Ilyen nagyszerű szélmalomharcra senki sem vállalkozott, sem a kedves La Mancha-i lovag előtt, sem azóta. És most, mikor az egészet végig gondolom, nem tudom, mi az ördögöt akartam, kivéve, hogy egész idő alatt menekültem attól, amit kergettem.

Legközelebbi kereső utamon nem szabad Dulcineámat túlságosan hangosan hirdetnem.

Mikor Hedvig kis húga hozzám jött játék-babájával, melyet Hedvig vadul teleszurkált kalaptűkkel, úgyhogy a fűrészpor kijött belőle, új babával vigasztaltam meg a síró gyermeket, meg avval a kijelentéssel, hogy Hedvig a leggonoszabb lelkű macska, akit csak valaha a macskaszerű női nem létrehozott. Akkor sejtetem sem volt Hedvig gonoszságának okáról. De most úgy képzelem, a középkori babona értelmében cselekedett és a babát Hanna gyűlölt képmása gyanánt használta. Emlékszem, mikor legközelebb láttam, síma teuton fürteit kritizáltam és Hanna hajának elragadó göndörségéről zengedeztem. Csoda, hogy Hedvig belém is nem szúrt kalaptűket. A prágai gyilkos özvegye keményebb anyagból volt teremtvé; akasztófakötéllyel sem törődött Hannával, avval a sápadt, tüdővész uccai lánnyal, ahogy ő képzelte, ki engem egy előkelő londoni zsebmetszőért faképnél hagyott.“

Sok boldog órát töltöttem a papírdarabkákkal; felépítettem belőlük Paragot előéletének fantasztikus tündérmeséjét, és még sokáig tovább olvastam volna azokat, ha egy szép napon Paragot rajta nem kap. Ekkor hallottam először a magániratok szentségéről.

— Azt gondoltam, kis Asticot-m — mondta kék szemeit rámszegezve, — azt gondoltam, úriember vagy.

Csak Paragot-nak támadhatott ilyen őrült gondolata. Nem lehetek úriember, tünődtem magamban, míg nincs arany óraláncom. Hanem Paragot elvárta, hogy az legyek a külső ékesség pecsétje és jele nélkül, s én hűségesen megígértem, hogy várakozásának megfelelően fogom idomítani magamat.

— Mennyit olvastál ebből a lidércnyomásos egyvelegből?

— Az egészset kívülről tudom, mester — mondtam.

Levette ócska kalapját, az ágyra dobta és ujjaival zavartan végigszántott haján.

— Fiam — mondta végül, — ha csak amolyan közönséges fiú volnál, térdencsúszva, felemelt kézzel kellene megesküdnöd rá, hogy egyetlen élő léleknek sem árulod el azokat a titkokat, melyeket ez írások tartalmaznak; s aztán örökre a pacalos tányérok közé küldénélek. De én egy úriembert, egy tudóst és művészt látok magam előtt s nem akarom őt ily gyalázatnak alávetni.

Fejemre tette kezét és jóságos gúnnyal nézett rám.

— Sohasem mondom meg valakinek, mester — ígértem.

— Senkinek — javított ki.

— Senkinek, mester — ismételtem alázatosan.

— Ki fogod törölni emlékezetedből?

Hozzá voltam szokva, hogy igazat mondjak Paragotnak, mert sosem adott okot nekem a hazudozásra.

— Nem tudom megígérni, mester — mondtam és Hannára vonatkozó álmaimra gondoltam.

Hangom komolysága mulattatta őt.

— Mi tett olyan kitörölhetetlen benyomást lelkedre?

— Nem tudom elfelejteni! — kottyantottam ki, félig mert vonakodtam lemondani arról, hogy Hannáról álmodozzam, félig, hogy a francia nyelvben való jártasságommal kérkedjek, — nem tudom elfelejteni azokat az imádandó lábacskákat, *ces petits pieds si adorés...*

Arcán elhalt a mosoly s helyén valami különös riadt kifejezés támadt. Az ablakhoz lépett

s oly sokáig állt ott, hogy most már én riadtam meg. Homályosan megértettem, mit tettem és le tudtam volna harapni a nyelvemet. Közelébe sompolyogtam.

— Mester — mondtam félénken.

Mintha nem hallott volna; egyszerre csak felkapta kalapját az ágyról és kísétált, anélkül, hogy ügyet vetett volna rám.

Csak sok-sok idő múlva tértünk vissza ez frásokra, s noha ott feküdtek továbbra is őrizetlenül az ócska harisnyában, a mai napig soha többé nem néztem meg azokat.

IV. FEJEZET

Egy május délelőtt, egy évvel azután, hogy Paragot titkának felfedezésén rajtakapott, a rendesnél későbbben ébredtem fel; a három és félshillinges óra a kandalló párkányán tizenegyet mutatott; ijedten magamra kapkodtam ruhámat és elhagyva a rosszszagú klubtermet, felszaladtam a lépcsőn, hogy felköltsem mesteremet.

Csodálkozásomra nem volt egyedül. Kövér, viruló férfiú, fehér mellényben, mely úgy kidagadt, mint egy versenyző jacht vitorlája, hosszú, szárnyas kabátban és általán fényes öltözékben, állott a szoba közepén, Paragot pedig hálóingben, de nadrágban, a deszkaasztal sarkán ülve lóbálta lábát. Láttam, hogy a hegedű, melyen vendége érkezése előtt nyilván játszott, a rendetlen ágyon hever.

— Hát ez ki az ördög? — kiáltotta dühösen a kövér férfiú.

— Asticot úr, magántitkárom, ki elkészíti heringeimet és ellátja levelezésemet. Rendszerint két heringet készít, de ha velünk reggelizik, Hogson úr...

— Pogson — rikoltotta a kövér férfiú.

— Engedelmet kérek — mondta édesen mesterem. — Ha velünk reggelizik, hármat fog sütni.

— Az ördög vigye a reggelijét — mondta Pogson úr.

— Akkor csak kettőt, Asticot. Ez az úr már

reggelizett. Megbocsátja, ha nem úgy bánunk önnel, mint idegennel.

Pogson úr, aki dühös volt, az asztalt ütogette kezével.

— Értésére akarom adni. Henkedyke úr, hogy én vagyok e klub tulajdonosa. A pénzemmel vettem meg és nem vagyok hajlandó tovább elnézni, hogyan megy át a maga vezetése alatt az örök dicsőségbe. Én nem vagyok olyan, mint az a vén számár Ballantyne. Üzletember vagyok és azt akarom, hogy a klub hasznot hajtson; és ha továbbra is igazgató marad, akkor bizony meg kell emberelnie magát.

Mesterem felkelt és zsebredugta két kezét: — Kedves barátom, ezt körülbelül tízszer elmondta. A dolog kezd unalmassá válni.

— Az a mód, ahogyan ezt a klubot vezeti — folytatta rá sem hederítve Pogson úr, — botrányos. Egy átkozott elszámolás sincs. Semmi ellenőrzés az ételre-italra nézve. A maga alkalmazottai minden éjjel részegek.

— Mint a kefekötők — mondta Paragot.

— És mi az ördögöt csinál maga?

— Megadom a Lótusz-klubnak az én elnökségem presztizsét. Fizetést és elnöki lakhelyet fogadok el honorárium fejében. Csak nem várja el, hogy egy magamfajta ember könyveket vezessen és a hússzámlát ellenőrizze, mint valami kishivatalnok a Cityben? Ön az, kedves Pogson úr, akinek furcsa eszméi vannak egy klub vezetéséről. Az ilyenfajta dolgokat valami számtani bérenc kezébe kellene lennie. Én — pompás hosszú körmökben végződő ujjai itt hullámos mozdulatot tettek — a klub festői, értelmi, szellemi vezetője vagyok.

— Maga... csaló — kiáltott Pogson úr, s oly borzalmas jelzőt használt, hogy leejtettem

a serpenyőt. Paragot ránevelt, hogy undorodjam a káromkodástól. — Maga tehetetlen, részeg tolvaj!

Paragot felvette az asztalról vendégének fényes cilinderét, meg arany fogantyus sétabotját és kezébe adta. Az ajtóra mutatott.

— Távozzék... tüstént! — mondta.

Sarkonfordult és ágyára ülve hegedülni kezdett. Pogson úr, ahelyett hogy távozott volna, eléállott remegve, mint valami dühöngő kocsonya és tudatta vele, hogy ez a megveszekedett klub és megveszekedett szoba az övé, s hogy távozása pillanatát aszerint fogja megválasztani, amint az úrimagának legalkalmasabb; továbbá, hogy Paragot gyors távozása az ő elhatározásától függ. A dühtől táncolva halmozta szidalmait Paragotra, ki „A nyár utolsó rózsá“-ját játszotta, a rendesnél kissé több tempóval. Még én is láttam, hogy veszélyes hangulaban van. De Pogson úr nem törődött vele. Egyszerre csak Paragot talpraugrott s a kövér emberke fölé tornyosulva oly magasra lendítette hegedűjét, mint Thor isten a kalapácsát. A hegedű csattanva hasadt szét Pogson úr fején. Aztán Paragot megragadta Pogson urat, az ajtóhoz szaladt vele és letaszította a lépcsőn.

— Kis Asticot-m — mondta, — az a Lótuszklub jelenlegi tulajdonosa volt, ez itt meg a volt igazgatója.

Az ajtóhoz szaladtam, hogy bezárjam. Paragot mosolygott.

— Nem jön vissza. Előbb majd renbehozza a csörgősapkáját, aztán törvény elé idéztet tettelegességért.

Ledobta magát az ágyra, én pedig a zavarodottságtól remegve a reggelijét készítettem. Egyszerre csak hangos nevetésbe tört ki.

— A bolond! Az a pénzsóvár bolond, Asticot! Azt hiszi, hogy százsámra csíphet fel Odysseusokat a piperkőc ifjoncok közt, akik megtanulták az összeadást meg a kettős könyvvitelt! Tudod mi az a kettős könyvvitel?

— Nem tudom, mester — mondtam a gázfőző előtt a földön kucorogva.

— Adj hálát az Istennek, amért nem tudod. Így nevezik azt a tudatlanságot, melynek segítségével az emberi vágyakat vonalazott sorok közé szorítják és egyenlegbe hozzadják a szemközti oldalon. Szeretnéd látni, hogy Mamon úr parancsának engedelmeskedve, vágyaimat vonalazott sorok közé szorítsam?

— Nem, mester — mondtam.

— Az istenek észet adtak neked, ami többet ér a kettős könyvvezetésnél.

Mesterem magatartását akkor fenségesnek találtam és Pogson urat szívem mélyéből megvettem. De azóta csodálkozom rajta, hogy az ördögbe maradt életben Paragot vezetése alatt a Lótusz-klub csak egy hónapig is. Mikor a későbbi években megkérdeztem, könnyedén azt mondta, hogy a pénzügyi kérdéseket mind Ballantyne-ra hagyta, aki beteges lett, s hogy ő elnök volt, nem pedig igazgató. De biztos tudomásom van róla, hogy ő adta ki a gazdasszony és Cherubino fizetését, meg az enyémet; ami pedig a számlákat illeti, őszi levélként szerte voltak hintve hálószobájában, ruhadarabjainál nagyobb számban. Másfelől, nem emlékszem, hogy valaha pénz folyt volna be. Kellett lenni valami laza, üzletszerű elintézésnek Ballantyne és Paragot között, amely igen érthetően megbotránkoztatta Pogson úr üzleti érzékét. Ebben egyúttérzek vele. De be kell vallanom, hogy Paragot-val szemben való bánásmódja tapintatlanságot árult el.

Mesterem a reggeli alatt jó hangulatban volt. Mikor befejezte, kijelentette, hogy ez volt a legélvezetesebb étkezése a Tavistock uccában. Esztelen elbizakodottságom konyhai ügyességemnek kijáró hódolatnak tekintette ezt a megállapítást és lángoltam a büszkeségtől. Megmagyaráztam neki, hogy heringsütő tudományom semmi ahhoz képest, amit jobb-fajta halból csinálni tudnék.

— Kis Asticot — mondta porcellán pipáját megtömve, — át kell adnom neked egyesült szerencsekívánatomat és részvéteimet. Szerencsét kívánok neked ahhoz, hogy többé nem vagy mosogatólegény. Részvéteimet fejezem ki afölött, hogy elvesztetted tizennyolc penny heti béredet. Érzékeny lelked fellázadna az ellen, hogy Mammon úr valamely alattvalójánál szolgálatot vállalj; s ha nem is tenné, bizonyos vagyok benne, hogy nem alkalmazna téged. Mint Caliban, nem fogsz többé „húsvágódeszkát kaparni, sem tálat mosogatni“ — legalább is nem a Lótusz-klubban, — mert ez órától kezdve elbocsátlak szolgálatából.

Hallgatagon pipált fűzfaszékében, időt adva nékem, hogy felfogjam sorsom hirtelen változását. Csak ekkor értettem meg a történeteket. Egy vigasztalan pillanatig úgy láttam magamat anya nélkül, vezető nélkül, kítaszítva a széles világba, hol a művészetet és tudományt megvetés várja, s a növésben elmaradt ifjút ütlegelik és lenézik. Fényes álmaimnak vége. Hervasztó mindennapiság borította el lelkemet.

— Mit szeretnél csinálni, kis Asticot-m? — kérdezte.

Összeszedtem magamat és hősiezen néztem rá.

— Lehetnék mészárosinas.

Szájam szöglete rángatózott. Hátborzongató

foglalkozás volt és az a kilátás, hogy más mészárosinasok társaságába kerülök, akik nem tudnak rajzolni, nem tudnak franciául és sosem hallottak Hannáról, az elpusztulás borzalmas érzésével töltött el.

Paragot szokásos hevességével hirtelen talpraugrott és vállon veregetett olyan szívélyesen, hogy megtántorodtam.

— Fiam — kiáltott fel, — egy sugallatom támadt. Tavasz van és a sövények zöldebbek a járdánál és Európa országútjai szélesebbek a Tavistock uccánál. Útnak indulunk még ma, szívem Asticot-ja; én Don Quixote leszek, te meg az én Sancho és majd ismét kalandok után járunk. — Hangosan nevetett és úgy megrázott, mint valami kis patkányt. — Ez csak világos, kis Acticot-m?

Anélkül, hogy válaszomra várt volna, a rozoga mosdóhoz szaladt, vizet töltött a törött kancsóból, mosakodás után pedig lázas gyorsasággal öltözködni kezdett és az egész idő alatt beszélt. Bármennyire hozzá voltam szokva hirtelenségéhez, eszem nem tudott elég gyorsan mozogni, hogy követhesse őt.

— Hát akkor nem kell, hogy mészárosinas legyek? — kérdeztem végül.

Éppen cipőjét húzta s most félbeszakította e műveletet.

— Mészárosinas? Mészárosinas akarsz lenni?

— Nem akarok, mester — mondtam hevesen.

— Hát akkor miért beszélsz róla? — Nyilván nem hallotta, mit válaszoltam volt kérdésére. — Én a Föld főiskoláján foglak felnevelni, a Világegyetem egyetemén és holnap látsz majd tehenet meg pitypangot. De azelőtt még borzalmas tengeri betegséged lesz.

— A tenger! — kiáltottam lázas meglepetésemben. — Tengeren fogunk utazni? Hová megyünk?

— Franciaországba, kis bohó! Miért nem készülsz, hogy induljunk?

Azt válaszolhattam volna, hogy nekem magának nincs mit készülnöm; de úgy éreztem, mintha azért pirongatna, hogy semmit sem csinálok, míg ő úgy el van foglalva, s kezdtem eltakarítani a reggeli edényt.

— A kutyafáját! Nem szándékszunk csészéket meg tányérokat vinni magunkkal!

A szekrény tetejéről óriási méretű, ócskaságtól züllött és hihetetlenül piszkos, vászonnal bevont útitáskát ráncigált le és megparancsolta, hogy pakkoljam bele holminkat. Az eljárás nem volt valami hosszadalmas, olyan kevés volt. Jóformán csak félig tölthettük meg a táskát össze-vissza begyömöszölt ruhadarabokkal és öltözködési tárgyakkal, aztán szétnézünk nehezekek után.

— A könyvek, mester — mondtam.

— Magunkkal visszük Rabelais mester halhatatlan műveit, meg Copperfield Dávid kis piszkos kiadását. A többit eladjuk a Holywell uccában.

— És a hegedűt?

Felkapta a megcsonkult zeneszerszámot s miután alaposan megvizsgálta, a sarokba hajította.

— Pogsonnak — mondta.

A könyveket összekötöttük egy darab spárgával, mely gondviselészerűen a szekrény aljában feküdt, és készülődéseink be voltak fejezve. Paragot felcsapta sapkáját, bebújt viharverte ujjatlan köpenyébe, megragadta az útitáskát és körülnézett a szobában.

— Indulj — mondta s én követtem a köny-

vekkal. Kiértünk az uccára és örökre magunk mögött hagytuk a Lótusz-klubot.

Hogy mit mondott a gazdasszony, mit mondott Cherubino, mit mondtak a tagok, mikor aznap este látták, hogy Odysseus úr nem elnököl a vacsoránál, s hogy mit mondott Pogson úr, mikor megtudta, hogy támadója lerázta lábáról a Lótusz-klub porát és világgá ment, anélkül, hogy alkalmat adott volna neki arra, hogy a tettelegességért a törvény elé idéztesse, sosem sikerült megtudnom. Sem azt nem tudtam meg, ki lett Paragot utóda az elnökségben s ki foglalta el azt a minden harmóniákkal teli pompás termet, ami Paragot piszkos padlásszobája volt. Mikor évek múlva visszatértem Londonba, a Lótusz-klub már nem élt az emberek emlékezetében s helyén mind a mai napig hetyke hivatalos helyiségek sora áll. Ami Paragot sietős elvonulásának erkölcsi oldalát illeti: nem vagyok abban a helyzetben, hogy ezt megvitathassam. Az ő szempontjából az a körülmény, hogy az új tulajdonos első látogatásától kezdve ellenszenves volt neki, s hogy hegedűjét összetörte fején, elnöki helyzetét tarthatatlanná tette. Paragot szépen elsétált.

Miután a Holywell uccában néhány shillingért eladtuk a könyveket, begyalogoltunk a Citybe és beléptünk egy szédítő, minden képzetet meghaladó épületbe, mely — mint Paragot értésemre adta — az ő bankja volt. A számolóasztalok mögött elegáns úriemberek olyan semmitmondó közönnyel lapátolták ide-oda az aranyakat, mint amilyennel fűszerkereskedő segédeket lapátolni láttam. Egyikük, egy pompás fickó, ki fehér pike nyakkendőt és patkóalakú nyakkendőtűt viselt, olyan hódolattal viseltetett Paragot iránt, hogy én mesterem jelentékenységének mélysé-

gesen belémvésődött érzetével távoztam. Meg voltam róla győződve, hogy övé az egész bank s a következő negyedórában nem tudtam szólni hozzá a tisztelettől.

Vagy két óra lehetett, mikor a Viktória-állomásra értünk. Paragot csak itt fedezte fel, hogy este kilencig nincs vonat. Addig nem jutott eszébe, hogy Párizsba nem indulnak egész álló nap negyedóránként vonatok.

— Fiam — mondta, — most ideje, hogy gyakorlati hasznát vegyük filozófiánknak. Ahelyet, hogy átkot szórnék a vasúti társaságra, tegyük le a ruhatárban poggyászungkat és sétáljunk egyet a Themseparton.

Oda sétáltunk és leültünk egy üres padra a Kleopatra tujének nevezett obeliszk mellé. Meleg májusi délután volt. Fiatal testem és lelkem, melyeket ez órák izgalmai fűtöttek, a napon sütkérezve megnyugodtak. Milyen gyönyörűséges volt itt lenni, ahelyett hogy tányérokat és tálakat mosogatnék a gazdasszony mellett. Paragot levette lötyögős ócska kalapját, kényelmesen kinyújtózkodott és felsóhajtott.

— Szeretnék már Párizsban lenni, hogy IV. Henrikkel tanácskozhassam.

— Ki az a IV. Henrik, mester? — kérdeztem.

— IV. Henrik már az Újhídon áll. Ez egy francia mondás és azt jelenti: ez már régi nóta! Különben nagy francia király volt és lovasszobra ott áll a Szajna felett, ama nagy híd közepén, melyet Újhídnak neveznek. Igen jó barátom. Elmondok neked valamit. Élt valamikor Párizsban egy pompás ifjú, aki lángésznek tartotta magát. És lángész volt is, kis Asticot-m. A lángész olyan ember, aki halhatatlan épületeket emel és halhatatlan bolond-

ságokat követ el. Ne légy lángész, fiam, ez senkinek sem használ. Nos, ez az ifjú bíborban és finom fehérneműben járt és minden nap pazarul étkezett... Értékes bútorai is voltak. Egy este valami történt, ami bántotta őt.

Paragot eltűnődött.

— Mi bántotta őt? — kérdeztem.

— Meghasadt az, amit ő a világegyetem rendszerének képzelt — felelte mesterem. — Sok embert bántja ez. Az ifjú bosszúságában lángészének gyümölcsét a tűzbe vetette, leszaggatta bíborát, meg finom fehérneműjét, s egy keresztes vitéz buzogányával, ami díszképpen a falon függött, összezúzta bútorait. Az ilyen buzogány acélból készül, feje tele van hegyes szegekkal, s az egész vagy kilenc fontot nyom. Semmit sem ismerek, amivel jobban össze lehetne törni egy XV. Lajos korabeli asztalt, vagy jobban ki lehetne verni egy álló óra szerkezetét. Ha jól leszel, fiam, te is kapsz egyet, mire felnősz.

Hálásan néztem rá. Nem elég, hogy most olyan jóságos hozzám, jótevőm akar maradni, míg csak a férfikort el nem érem.

— Az ifjú aztán telepakkolt egy táskát szükséges holmikkal és kiment az uccára. Erős november este volt. Végigment a Szajnaparton a szitáló esőn átszűrődő lámpafényben, mígnem eljutott IV. Henrik szobrához. Az Újhídon kocsik és emberek nyüzsögtek s a gyorsan haladó járművek lámpája össze-vissza sugarakat vetett a nedves szoborra. A gázlámpák lobogtak a szélben. — Paragot meglobogtatta hosszú ujjait, hogy drámailag ábrázolja a gázlámpák lobogását. — A partokon határozatlan épülettömegek emelkedtek: odaát túl a hídon a Louvre... emitt a Conciergerie ko-

mor tömege... a Notre Dame emelkedő tornyai... hullámként dagadtak az ég felé. Halavány tükröződés verődött vissza a folyamról. Látod ezt a képet, kis Asticot? És az ifjú megragadta a rácsot, ami a szobor talapzatát körülfogja és meglátta IV. Henrik arcát; IV. Henrik pedig olyan jóságosan nézett le rá, hogy azt mondta: „Én jó királyom, te is délről származol, mint én; most elhagyom Párizst, hogy világgá menjek, de nem tudom hová menjek széles e világon.“ *És a király bólintott és a lyoni pályaudvar felé mutatott.* Az ifjú pedig levette kalapját és azt mondta: „Jó királyom, köszönöm!“ Kiment a lyoni pályaudvarra és talált egy vonatot, mely éppen Olaszországba indult. Így hát Olaszországba ment. Nagy hódolattal viseltetem IV. Henrik iránt.

— És mi történt az ifjúval, mester? — kérdeztem lélegzetfajtó szünet után.

— Kóbor filozófus lett belőle — válaszolta Paragot és újra megtömte porcellánpipáját.

Soha semmilyen érv sem tudta meggyőzni Paragot-t, hogy a szobor nem bólintott és nem mutatott Olaszország felé. Néhány évig magam is elhittem; de végül is nyilvánvaló lett előttem, hogy Paragot egy érzéki csalódás áldozata, melyet a nedves szoborra villanó fény-sugarak okoztak. Azt hiszem, egyetlen egyszer bántottam meg komolyan őt: mikor előadtam neki a rejtélynek ezt a megoldását.

Változatos beszélgetés és étkezés az egyik parti vendéglőben betöltötték az időt kilenc óráig. És akkor elindultam Paragot-val Csodaországba.

Csak két napig maradtunk Párizsban. Mikor megkérdeztem mesteremet, tartózkodásunk miért nem hosszabb, valamit mondott

annak „keserű édesség“-éről, amit nem tudtam megérteni. Csak két világos emlékem van Párizsról. Elvezetett, hogy nézzem meg IV. Henriket és megmagyarázta, a szobor hogyan in-tett, gyep-lőtartó keze hogyan emelkedett fel és mutatott a Lyoni-pályaudvar felé. Paragot igazmondásának ugyan milyen döntőbb bizonyítékára lett volna szükségem e valóságos szembesítésnél IV. Henrikkel? A másik jele-net, mely megrögződött emlékezetemben, egy szűk, sötét ucca, magas házakkal mindkét ol-dalán; ernyős fedél egy szerény kávéház előtt; alatta kis asztal, melynél Paragot és én ülünk. Én kéjesen szürcsöltem valami mennyei italt, ami — mint azóta megtudtam, — granátalma-szirup volt vízzel keverve; Paragot előtt pedig egy különös, színjátzó, tejszerű folyadék állt, melyből ama két napon és azóta is mindig, nagy mennyiségeket ivott.

— Itt az ideje — mondta vastag hangon és iszonyú ünnepélyességgel rám forgatva szemét, — itt az ideje, hogy komolyan beszéljünk. Először is védj az agyadba, hogy a Henken-dyke név sérti a francia fület. Mostantól fogva a nevem Pradel... Polydore Pradel. S mivel szükséges, hogy valami társadalmi helyzeted legyen, ezennel fiamnak fogadlak. A neved tehát Pradel Asticot. Remélem, tetszik neked. Te sosem tudtad, mi az, ha az embernek apja van. Már pedig, hogy az embernek apja legyen, olyan kiváltság, melyhez minden emberi lény-nek joga van. Én, Pradel Polydore, rád ruhá-zom ezt a kiváltságot. Fiam!

Felemelte poharát, hozzákoccintotta az enyémhez és felköszöntött.

— Mostantól kezdve — mondta Paragot, — ami elég jó nekem, remélem, nem lesz elég jó neked, s ami túlságosan rossz nekem, ne le-

gyen soha a te osztályrészed. Esküszöm az ördögre, aki az alkoholnak ebben az elragadó, de átkozott alakjában lakozik!

Felhajtotta és másikat rendelt. Mihelyt az abszint összefutott a becsöppentett víztől, tele-töltötte poharát és kiitta. Aztán sokáig ült ködös hallgatásba merülten, én pedig székemen gubbaszkodva az ő nagy jóságán tünődtem, és azon gondolkoztam, hogyan fogom szállodánk sötétes lépcsőjén felsegíteni Cherubino segítségével nélkül.

Másnap elindultunk vándorutunkra. Miért mentünk inkább az egyik helyre, mint a másikra, sem ő, sem én nem tudtuk megmondani. Én sosem kérdeztem. Olykor napokon át gyalogoltunk és falusi kocsmákban, vagy tanyákban háltunk, s alkalmilag egy-egy sövény alján, ha az éj meleg volt. Olykor kéthárom napot töltöttünk valami régi-régi városban és Paragot megmutatta a székesegyházakat és templomokat, előadást tartott nekem a város történetéről és vázlatot készített velem a festői részletekről, melyek megragadták képzeletét. Bourges-ban Jacques Coeur palotájának pompás, hűvös keresztfolyosóján bármely angol korombeli fiúnál többet megtanultam VII. Károly történetéből. Blois várkastélyában I. Ferenc szalamandrái, Diane de Poitiers szobra, Medici Katalin méreggyűjteménye és de Lorraine bíbornok földalatti börtönei Paragot gazdag képzeletű tanításában a mult élő bizonyosságává váltak. Szívén feküdt az én nevelésem; ami eredetileg pillanatnyi elhatározás volt, tartós ösztönzéssé lett és rendetlen, egyébként céltalan életének céljává vált. Könyvünk mindig bőven volt. A klasszikusok rongyos példányai elég olcsók Franciaországban, s ha néhány oldal hiányzik is, hát aztán? Ha elolvas-

tuk, eldobtuk. Végig az országúton ki lehetett volna nyomozni minket, mint Jancsit és Juliskát a mesében, az elhullatott könyvek útján.

Paragot rendszertelen vérmérséklete ellenére egy tekintetben szigorúan megszabta életmódomat. Városokban és nagyobb falvakban kilenc órakor lefeküdtem. Hogy esténként ő maga mivel szórakozott, sohasem tudtam. De eszembe sem jutott találgatni. A boldog nap után, egészségesen kifáradva, nagyon is örültem, hogy bebújhattam abba a bármily furcsa ágyba, amit a véletlen éppen nyújtott, s a gyermekkor egészséges álmát álmodhattam. Örökké tovább menni az újszerű benyomások tündérországaiban; nem törődni a holnappal; nem végezni egyéb feladatot, mint ami élvezetet okoz; egy istenszerű lény pártfogó vezetése mellett, kinek megróvásai is a humoros jóság kifejezéseibe vannak burkolva; különös, váratlan dolgokat enni; idegen nyelven, mely nappal-napra meghittebbé válik, pajtáskodni bármely gyerkőccel az országúton, vagy városok mellékuccáin; csodálatos napokat tölteni vidéki látnivalók és vidéki hangok közepette: röviden, tökéletes csavargó lenni, álmodhat fiú pompásabb életről?

Hébe-hóba valami szeszély lepte meg mestereket és kijelentette, hogy dolgoznunk kell, homlokunk verejtékével megkeresni mindennapi kenyerünket. Chartres mellett egy majorságban elszegődtünk egy idősebb házaspárhoz, Dubosc-ékhoz, és fáradságos, de egészséges napokat töltöttünk trágyafuvarozással. Bár Paragot csodákat művelt vasvillájával, nem hiszem, hogy Dubosc komolyan vette volna őt. A paraszti agyafurtság Paragot zubbonyán keresztül áthatolt az úriemberig, s a paraszti tudatlanság olyan vagyont tulajdonított neki,

amilyennel Paragot nem rendelkezett. De jó barátok lettek s mielőtt eltávoztunk, Paragotnak sikerült csalhatatlan bölccsé emelkedni szemükben az által, hogy meggyógyított egy disznót valami titokzatos betegségből, valamilyen orvossággal, melyet — mint mondta. — Dalmáciában ismert meg. Az öreg Dubosc né könnyeket ontott, mikor elhagytuk La Haye-t.

Olykor Paragot beleúnt a gyaloglásba és vasúton utaztunk, minden állomáson megálló vegyes vonatok fapados, harmadosztályos szakaszaiban. Hébe-hóba merő véletlenség vitt egyik-másik városba. Nancyban történt, hogy Paragot a jegypénztárhoz lépett és a legnagyobb udvariassággal azt mondta:

— Uram, lenne oly szíves, jegyet adni nekem?

— Hová? — kérdezte a hivatalnok, rekesze mögül kikukkantva.

— Teringettét! — mondta Paragot, — ahová önnek tetszik, hacsak nem nagyon költséges.

A hivatalnok azt mondta, hogy mókázik és nem akart vele többé szóba állani, de Paragot tiltakozott.

— Bocsánatot kérek, uram, nekem csak egyetlen kívánságom van: elkerülni Nancyból. Láttam a püspöki palotát a Stanislas-téren, láttam a székesegyházat; megtekintettem, bár nem olvastam el, az egyetemi könyvtár hetvenötezer kötetét. Ön tudja, hova lehet Nancyból eljutni, én pedig nem tudom. Mint idegen, most az ön kezében vagyok. Ha tudna valamilyen várost tanácsolni, vagy száz kilométer távolságban —

— Longwy, — mondta a gögös hivatalnok.

— Akkor legyen szíves, adjon nekem két harmadosztályú jegyet Longwyba.

És el is mentünk Longwyba. Paragot elgondolkozott a takaros kis város teljes érdektelenségén.

— Longwyt tűzni ki célul az Igazság Oltárának lelkes zarándoka elé — mondta, — csupán egy szűkfejű francia vasúti hivatalnoknak juthat eszébe.

Bolyongásaink jegyzéke csak az én fejlődésem állomásait jelezné, de keveset mondana el Paragot történetéből. Gyalog és vasúton eljutottunk délen egész Olaszországba és Rómában töltöttük a telet. Ekor eszébe jutott, hogy foglalkozást keres mindkettőnknek, mint munkásnak és inasnak, a Forum kiásásánál. A szegények negyedében laktunk munkástestvéreinkkel együtt és tökéletesen boldogok voltunk. Olyan boldogok, hogy bár a következő évben bejártuk Franciaországot és részben Németországot is, a következő tél ismét a római ásatásoknál talált. A következő tavaszon észak felé fordítottuk arcunkat és júliusban Szavójában ért bennünket a Sors.

V. FEJEZET

Tikkadt júliusi nap késő délutánja volt. A közeli halmok napfényben szunnyadtak. A messzeségben mögöttük az Alpok kiágazásainak itt-ott hóval borított szürke csúcsai emelkedtek halvány körvonallal az ég felé. A völgy dús tétlenségben feküdt, zölden, aranyosan és termékenyen; és gazdag anyai adakozással engedte át magát a domboldalon álló tizenötödik századi fehér kastélynak. Hosszú fehér út nyújtózott balra a völgy hajlását követve, míg nem fonallá vált; jobbra élesen bekanyarult egy facsoportnál, mely egy majorságot jelzett. És mindennek közepette, egy útszéli kávéház kellemes árnyában, ült Paragot velem együtt, és szomjas szemmel néztük a pirospozsgás, de cafatos kocsmárosnét, aki sört töltött nekünk egy palackból. Egy piszkos, hosszúszerű korcs borzéb lefetyelt vizet egy cseréptálkából, annak a faasztalnak lábánál, amely mellett ültünk. Nárcisz volt, csavargó családunk legújabb tagja, akit mesterem pár hét előtt véletlenül felszedett és így keresztelt el, valami olyan elvénél fogva, hogy a név ellentétben álljon viselőjével. Mert, azt hiszem, Nárcisz volt a legkevésbé szép kutya, akit csak valaha láttam; de nagyon-nagyon szerettem.

Paragot kiürítette poharát, visszaadta, hogy újra megtöltsék, ismét kiürítette és olyan elégedetten köszörilte torkát, mint akinek szomjúsága lecsillapult.

— Most akár tudnék köpni is — kiáltott fel vidáman.

— Az mindég vigasztaló az emberre nézve — jegyezte meg a kocsmárosné.

— Az arra való képességben van a vigasz. Vannak szobái éjszakára, asszonyom?

— Vannak... úriemberek számára — mondta húzódozva a kocsmárosné.

Nárcisz, aki szintén befejezte az ivást, állát mellső lábára hajtva elnyúlt a földön és lopva felpillantott a minket becsmérő hölgyre.

Paragot rövid provanszi káromkodás után megkérdezte, mi nem vagyunk-e úriemberek?

— Ejnye, hiszen maguk délről valók — kiáltott fel az asszony, felismerve a káromkodást, — mert senki sem mondja ezt, aki Avignontól északra született. Magam is Marseille-i vagyok. Férjem szavojárd volt. Azért vagyok itt.

— Én gascogne-i nemes vagyok — mondta mesterem, — ez meg a fiam, Asticot.

— Furcsa név — mondta a kocsmárosné.

— Kereskedelmi utazók vagyunk, filozófiai mustrákban utazunk.

— Furcsa foglalkozás — mondta a kocsmárosné.

Pizkosak voltunk és sárosak; napbarnítottak, mint az egyiptomi felláh; s rajtunk a parasztok kék zubbonya. Filozófiatanárokhoz kevésbé hasonló teremtéseket nem lehetett elképzelni. De úgy látszott, a kocsmárosnéra mély benyomást tett — s kire nem tett? — Paragot.

— A szobák ára három frank lesz, uram, — mondta számítgató hallgatás után.

— Rendben van — mondta a mester. — Asticot, segíts önagyságának felvinni poggyászunkat hálósobáinkba.

Megfogtam batyumat és átadtam Paragot

vitorlavászontáskáját a kocsmárosnének. Paragot feltartóztatta.

— Egy pillanatra! Amint látja, táskámban van ing, egy pár harisnya, egy fésű meg egy fogkefe. És van annak az isteni csavargó François Villon mesternek műveiből is egy példány, amit most mingyárt ki akarok venni. Tolvaj volt, elvetemült fickó, és közelebb jutott az akasztófához mindenkinél, aki csak valaha élt; de ő az én legkedvesebb barátom.

— Furcsa barátai vannak, — folytatta a litániát a kocsmárosné.

— És elgondolni, hogy négyszáz év előtt meghalt — sóhajtotta mesterem. — Nem különös, asszonyom, hogy a legderekabb férfiak és a legszebb asszonyok azok, akik halottak?

A vendéglősné nevetett: — Úgy beszél, mint egy igazi gascogne-i. Ebben az országban az emberek olyan hallgatagok, hogy az embernek összenő a szája.

Az asszonnyal együtt távoztam, hogy gondoskodjam elhelyezésünkről; mikor visszatértem, Paragot porcellánpipáját szívta és egy kecskeőrző poros gyerekekkel beszélgetett. Mivel akkoriban lenéztem a poros kecskepásztorfiúkat, leheveredtem a földre Nárцisz mellé és az egész napi gyaloglástól kifáradva elszundikáltam. A jó anyaföld, ha az ember ruháján és személyén már úgьis van belőle egy réteg, kényelmes nyugvóágy; de — azt hiszem, — húszon alól kell lenni, hogy az ember élvezze.

Arra ébredtem, hogy Paragot Nárцisszal beszélget. A kecskés gyermek kerekét oldott. Egy szénával megrakott ökörszekér dőcögött el előttünk. A késő délután szelídsége borult a tájra. A kis fehér kávéház árnyéka lassanként messze túlterjedt asztalunkon. A ház belsejéből lépések és főzőeszközök halk zörgése hal-

latszott. Paragot még mindég pipázott. Nár-cisz a hátsó combjain ült és formátlan fejét oldalt hajtva, fülét hegyezte. Aztán kajánul bolhászkodott, ásított és fájának szokása szerint elbandukolt kalandot keresni. Paragot visszahívta.

— Jó Nárciszom, a föld minden pontjának megvan a maga lényegbeli tulajdonsága, melyet a bölcs ember vagy kutya a maga teljességében élvezni tud. Nagy városokban, hol az élet lüktet köröttünk, éberén várjuk a váratlant. A világ ilyenféle állóvizeinek, mint ez, alapvető elve a nyugodalmas tétlenség. Itt az eseménytelenségben kell kéjelegni. Itt haszttalan szimatolsz izgalom után, összetévesztve — mint társad a mesében. — az árnyékot a lényeggel. A lényeg itt a nyugalom. Itt soha semmi sem történik.

— Bocsánat, uram — mondta szorosan mellettünk egy hang, — nagyon messze van ide Chambéry?

— Mindegy — mondta rögtön utána egy második, — hiszen úgysem tudok tovább menni.

Én talpraugrottam, mesterem pedig hirtelen megfordult ültében. Az első beszélő egy leány volt, a második egy öregember. A lány minden bája csupán a fiatal parasztlány napbarnított bőre és napszíttá haja volt. Az öreg kiaszott, barázdás, lesült, meghajlott ember volt. Pamut napernyő árnyékolta a lány fedetlen fejét, kezében meg szürke vitorlavászonnal borított nádfonatú táskát tartott. Az öreg két ócska, kopott tokkal volt megterhelve, az egyikben nyilván hegedű, a másikban valami különös alakú hangszer lehetett. Mindkét újonérkezett piszkos volt s az úttól elcsigázott. Mesterem az öregnek szenvedő arcát látva felkelt és udvariasan felajánlotta neki székét.

— Üljön le és pihenjen — mondta, — a kisasszony meg Chambérybe szándékszik menni? De hiszen az gyalog csaknem egy napi járás.

— Holnap egy lakodalmon kell játszanunk, uram — mondta síránkozva a lány. — Két hónappal ezelőtt állapodtunk meg, és valamilyen módon oda kell jutnunk.

— Nem messze innen van egy vasúti állomás — mondtam.

— Sajnos, csak félfrankunk van a világon, ami nem elég megfizetni a jegyeket — válaszolta a lány. — Képzeld, uram, ma reggel egy húszfrankos arany volt a zsebemben és az állomásra mentem jegyet váltani, mert úgy számítottam, hogy vasúton megyünk, mivel nagyapám olyan rosszul van, s mikor fizetésre került a sor, rájöttem, hogy elvesztettem aranyamat. Hogyan, csak a jó Isten tudja. A dolog kétségbeejtő; gyalog kellett elindulnunk, hogy betartsuk kötelezettségünket Chambéryben. Ha elmulasztjuk, bennmaradunk a pácban örökre.

Pácban lenni valóban nagy bajt jelent. A nyomorult nincstelenség gondolata búbánattal töltötte meg a lány szemét.

— Avval keresik a kenyerüket, hogy lakodalmakon a tánchoz muzsikálnak? — kérdezte mesterem.

— Igen, uram. Nagyatyám hegedül, én meg citerázom. Vásárokra is járunk. Télen pedig kávéházakban játszunk nagy városokban. Az élet nehéz, uram, úgy-e?

Becsukta napernyőjét és letette a táskára. Az öreg az asztalnál ült, fejét kezére nyugtatta és hallgatott.

— Ha az én jó aranyamra gondolok, ami eltűnt! — folytatta tragikusan a lány.

Durva, közönséges arcának egyetlen szép-

sége fehér, egyenletes fogsora volt. Szokatlanul bájtalannak találtam. Könnycsepp gördült le arcán s folyása olyan volt, mint kis pataké poros síkságon.

— Tegyük fel, hogy kölcsönöznék magának pénzt a vasúti jegyekre? — mondta jóságos mesterem.

— Ó, uram — kiáltott fel a lány, — szívem mélyéből megköszönném. Nagyapa. — fordult az öreghez, ki hamuszürke arccal maga elé meredt, — ez az úr annyi pénzt akar nekünk kölcsönözni, hogy Chambérybe mehessünk.

— Én nem tudok tovább menni — mormolta az öreg.

Szemhéja reszketett, teste görcsösen megvonglott s a székről oldalt lefordult a földre.

Segítségére siettünk. A lány ölébe fektette fejét. Mesterem beszalajtott a kávéházba pálinkáért. Mire visszajöttem, az öreg halott volt.

Nárcisz derűsen ült mellette, kilógatta nyelvét és gúnyosan szemlélte mesteremet.

— Te vagy az az ember — volt a tekintetében, — aki azt mondta, itt semmi sem történik.

Sok kutyát ismertem életemben, de olyan csúfolódó, cinikus kutyát, mint Nárcisz, egyet sem.

Csaknem éjfél volt, mire mesteremmel együtt ismét a kávéház elé leültünk. A közbeső órák avval teltek el, hogy a legközelebbi faluba mentünk, meg visszajöttünk onnan és megszereztük a szükséges orvost és papot. Mesterem porcellánpipáját szívta, mint rendszeren, de szokatlanul szótlanul. Halvány fénykör áradt ki a kávéház nyitott földszinti ablakából. A fehér út homályosan csillogott s az el-

csöndesült völgy mögött a halmok elmosódva emelkedtek a fekete, csillagfényes ég alá. A ki-
világított szobában a szomszéd majorságok-
ból néhány paraszt itta savanyú, fehér borát
és beszélgetett halkán a halálról. Más körül-
mények között mesterem csatlakozott volna
hozzájuk, azon ürügy alatt, hogy közelebb akar
jutni az Élet szívéhez; és elképesztő meséket
mondott volna nékik az orosz Jekaterinoszláv-
ról, vagy a spanyol Valladolidról, mígnem a
bortól és csodálkozástól ittasan haza tántorog-
tak volna. Én pedig ágyban lettem volna. De
úgy látszik, az éjjel Paragot inkább óhajtotta
a Nárcisz hallgatag társaságát, meg az enyé-
met.

— Mit gondolsz minderről, Asticot? — kér-
dezte hosszabb idő múlva.

— Miről, mester?

— A halálról.

— Megijeszt engem. — ez volt minden, amit
mondani tudtam.

— Én azon méltatlankodom — mondta el-
gondolkozva mesterem, — hogy nincs szemé-
lyes részünk pályafutásunk legérdekesebb ese-
ményében. Ha legalább követhetné az ember a
maga temetését és alkalma lenne megsiratni
magát! Az ember sohasem oly fontos, mint mi-
kor hulla... és elmulasztja az egészséget. Nagy
kedvem van meg nem halni. Életünk legbal-
gább vagy legbölcsebb cselekedete ez; szeret-
ném tudni: melyik.

Most a lány végigjött a kávéház folyosóján,
egy percre megállt az ajtóban s mikor meg-
látta Paragot-t, az asztalhoz közeledett.

— Ön nagyon jó uram, és szívből köszö-
nöm, amit tett.

— Nagyon kevés volt — mondta mesterem.
— Asticot, miért nem adod át a kisasszonynak

székedet? Modorod rosszabb a Nárciszénál. Kisasszony, örvendeztessen meg avval, hogy leül.

Leült, parasztosan szétvetett lábbal és ölbe tett kézzel.

— Ha nem veszem el a húsz frankot, nem halt volna meg — mondta leverten.

— Akkor is meghal, ha kocsin hozta volna ide. Szívének ütőere beteg volt, mondja az orvos. Bármely percben meghalhatott volna az utolsó tíz évben. Hány éves volt?

— Hetven, nyolcvan, kilencven... honnan tudhatnám?

— De hiszen nagyapja volt.

— Ó, nem, igazán, uram, — válaszolta élénkebben. — Nem volt rokonom. Anyám szegény volt és három év előtt eladott neki.

— Mint ahogy engem, mester — kiáltottam fel szerfölötti érdeklődéssel.

— Fiam — mondotta angolul, — ez egyike ama dolgoknak, melyeket el kell felejteni. És aztán, kisasszony? — kérdezte franciául.

— Aztán megtanított citerázni, meg táncolni. Sajnálom, hogy meghalt. Igazán, hogy is ne sajnálnám! De nem siratom úgy, mint egy nagyapát. Nem, nem!

— És az anyja?

— Meghalt tavaly. Így hát egyedül vagyok.

Paragot megkérdezte, miből szándékozik megélni. Társadalmi osztályának lemondó mozdulatával vállat vont.

— Mindég meg tudom keresni a kenyereimet. Sörházak, zenés kávéházak vannak minden városban... engem meglehetősen jól ismernek. Majd kapok alkalmazást. At kell esni rajta, mint a többieknek.

— At kell esni rajta, mint a többieknek? —

ismételte mesterem. — De maga nagyon fiatal, szegény gyermekem.

— Tizennyolc vagyok. Tudom, nem lesz szerencsém. Nem vagyok elég csinos, még kifestve sem, s az alakom nehézkes. Paragot apó mindég ezt panaszolta fel.

— Hogy hívták? — kérdezte fülét hegyezve mesterem.

— Berzélius Paragot-nak... és felvette a Nibbidard nevet, ami annyit jelent, hogy „nincs szerencsém“... így hát Berzélius Nibbidard Paragot-nak szerette magát nevezni.

— Berzélius Nibbidard Paragot — ejtette ki vidáman mesterem. — Bármit adnék egy ilyen névért!

— Az öné, ha kedve van hozzá — mondta komolyan a lány. — Többé senki sem fogja kívánni.

— Szívem kis Asticot-ja, mit gondolsz a dolgról?

Nagyon arisztokratikusan regényes elnevezésnek tűnt nékem. Ekkorára már hozzászoktam álneveihez. Már régen nem hívta magát „Pradel“-nek, s hogy abban a pillanatban mi volt a vezetéknevünk, sehogy sem jut eszembe.

— A mester Paragot-nak látszik. — mondtam s valami megmagyarázhatatlan módon annak is látszott, mint már előbb megjegyeztem. Paragot azt mondta, hogy pszichometrikai lángész vagyok és az ifjú hölgy neve iránt érdeklődött.

— Duprat Amália. De a mi szakmánkban kell, hogy az embernek hivatalos neve legyen a kávéházak számára és Paragot apó „Blanquette de Veau“-nak nevezett.

— Pompás! — kiáltott fel Paragot.

— Így hát mindenki Blanquette-nek hív — magyarázta komolyan a lány.

Hallgatás állott be. Paragot — mert e perctől valóban felvette e nevet. — újra megtömte pipáját. A késlekedő parasztok, miután kiitták borukat, kicsoszogtak a kávéházból és mellettünk elmenve megemelték kalapjukat.

— Az élet nagyon nehéz, úgy-e? — jegyezte meg Blanquette. Ügylátszik, kedvenc filozófiai tétele volt. Felsőhajtott: — Hacsak addig élt volna Paragot apó, hogy holnap a lakodalmon játszott volna!

— Akkor mi lett volna?

— Lett volna tíz frankom.

— Ó! — mondta mesterem.

— Előbb elvesztem aranyamat, aztán elvesztek tíz frankot! Ó! Irgalmas szent Szűz!

A dolog szívtépő. Ilyen falusi lakodalmakon olykor többet is kapnak a megállapított fizetésnél. Tányéroznak. Ha a vendégeket megpuhítja a jó bor, ami bőkezűvé teszi az embereket, sokszor megkeresik a kétszeres összeget. És mindég annyit ehetnek, amennyi csak jól esik, sőt vihetnek a maradékból zsebkendőjükben.

— Még pedig jó tápláló eledeleket. Egyszer egy fél libát kaptunk.

Most pedig semmi, semmi sincs. Blanquette nem hitt többé a jó Istenben. Kezébe temette arcát és sírt. Paragot pár percig tehetetlenül pipázott. Én nem voltam szokva női könnyekhez és Blanquette de Veau pályafutásának vigasztalansága elborított. Ha férfi létemre nem tartottam volna méltóságomon alulinak, én is sírtam volna.

Egyszerre csak Paragot öklével az asztalra csapott és talpra ugrott. Blanquette felemelte fejét és rémült, könnyes arca homályosan látható volt a gyöngye világozásban.

— Mennydörgős mennykő! Ha annyira ragaszkodik a tíz frankjához, meg a fél libához, én elmegyek holnap magával Chambérybe és hegedülök azon a lakodalmon.

— Ön, uram? — lihegte Blanquette.

— Én hát. Miért ne? Azt hiszi, én nem tudok úgy cincogni a hegedűn, mint Paragot apó?

Fel-lejárkált és kérkedve beszélt zenei képességeiről. Ha kedve lenne hozzá, hegedűjével fel tudna támasztani egy halott városi tanácstestületet, és táncra perdíteni egy kórháznyi szélütöttet. Hegedülése elcsalogatná a hamelni gyermekeket a patkányfogótól. Blanquette talán nem hisz néki?

— De igen, uram — mondta buzgón a lány.

— Kérdezze meg Asticot-t.

Én feltétlenül hittem benne. Szerintem még nem is mondott eleget képességeiről. A kijózanító évek tapasztalata azóta arra indított, hogy módosítsam véleményeimet, de Paragot hencegése nem kisebbitte meg őt szememben. S ez egy furcsa észrevételhez vezet. Ha egy gascogne-i ember dicsekszik, viszket a talpunk, hogy elrugjuk Berlinig. Éppen hóbortos kérdésére tette Paragot-t imádnivalóvá, s nem is tudom elgondolni, mi lett volna enélkül.

— Természetesen — mondta, — ha büszke és nem akar egy ilyen madárijesztő társaságában mutatkozni, mint én vagyok, akkor nincs mit beszélni róla.

Blanquette alázatosan visszautasította a büszkeség vádját. Sóvárgott a tíz frankjára és nem törődött vele, hogyan szerzi meg. Bizakodó szívvel fogadta el Paragot nagylelkű ajánlatát.

— Okos beszéd: — mondta mesterem, — virradatkor majd próbát tartunk.

VI. FEJEZET

A hajnalhasadás mindnyájunkat egy mezőn talált, némi távolságra a kávéháztól: ott voltunk Paragot, Blanquette, Nárcisz, a citera, a hegedű meg én; s míg a két muzsikus próbálta a nyekergő valcereket és polkákat, melyekből az öreg műsora állott, én igyekeztem megmagyarázni a helyzetet Nárcisznak, aki fülhegyezve töprengett, mi az ördögöt jelent ez a lárma.

— Ó, uram — mondta Blanquette egy szünet alatt, — ön úgy játszik, mint valami nagy művész.

— Hát nem megmondtam? — kiáltott fel diadalmasan Paragot.

— Sokat kellett tanulnia.

— Roppant sokat.

— Paragot apó hatvan évig játszott, de nem tudta így megszólaltatni a hegedűt.

— Csak nem akarja Paragot apót az én mesteremmel összehasonlítani? — kiáltottam fel rendreutasításképpen.

Blanquette alázatosan engedett.

— Ha az ember uraságotat hallja, az ördög belebújik a testébe.

— Ezt hallgassa meg — mondta megörülve Paragot s talpra ugorva a hegedűt álla alá szorította.

És itt, az üde hajnalban, hol csak Isten ege volt fölöttünk és a zöld mező köröttünk, eljátszotta Gounod „Ave Maria“-ját; és játékába belevitte egész képzeletdús hevét s a tremoló-részleteket olyan remegő elragadtatással hang-

súlyozta, hogy Blanquette műveletlen lelkének ez maga a muzsika megtestesült szenvedélye volt. Azóta megtanultam, hogy a legnagyobb hegedűsök nem hangsúlyozzák túlzottan a tremolot.

— Ó, Istenem! gyönyörű — suttogta Blanquette.

— Úgy-e? — kiáltott fel Paragot. — Meghatotta, kis Blanquette-em, mi? Mi itt mind művészek vagyunk.

— Én is uram?

Blanquette nevetett és ujjai végigszaladtak a citera húrjain.

— Nekem a földeken kellene dolgoznom. Paragot apó azt szokta mondani. Nem haladok... olyan ostoba vagyok, mint egy liba.

Két óra múlva elindultunk Chambérybe és furcsább menet még sosem táplálta az országút jókedvét. Blanquette előszedte a szükséges mutatós ruhadarabokat az öreg szürke táskából, melyet előző nap cipelt. Gyöngyház gombokkal díszített fekete félbársony kabát, szalagos félbársony térdnadrág és hetyke, tollas alpesi kalap ékesítette mesterem személyét. A maga szégyenletes nehéz cipői és egy pár szürke gyapjúharisnya talán nem egészen kifogástalanul egészítették ki kosztümjét, de az én szemem pompásnak látta őt. Blanquette átalakulása érdekében Pandora szelencéje sem tehetett volna többet. Rövid szoknya volt rajta, meg egy mérsékeltlen tiszta fehér mellkendő, valamilyen olasz fejék és skarlátvörös harisnya. Óriási aranyozott fülbevaló himbálózott fülében; kék üveggyöngysor vette körül nyakát; ajka gránátalmaszínre volt festve, szeme megsötétítve s orcái könnyedén megpirosítva. A vállára akasztott drága aranyozott pár cipő

sarka járása közben összezsörrent. Nárcisz lelkes csodálatát elugatta a szépséges teremtés körül, s ha én kutya vagyok, én is elugattam volna a magamét. De férfiúi méltóságom csak azt engedte meg, hogy sanda pillantásokat vessek rá és reméljem, hogy nemsokára elveszi aranyos cipőjét. Ami mesteremet illeti, mikor meglátta Blanquette-et, megemelte kalapját és olyan ábrándos meghajlással üdvözölte, hogy a lány téglavörös lett és elfordította fejét.

— A bohócruha az egyetlen igazi viselet, fiam — mondta vidáman Paragot. — Ebben a süvegben és e csörgökkel más oldaláról látom az életet. Édesebbnek és felelőtlenebbnek még sosem tűnt nékem. Nem érzed te is? De elfelejtettem, hiszen rajtad nincs bohócruha. Bocsnátot kérek tapintatlanságomért. Blanquette — folytatta franciául, — miért nem talált valami kosztümöt Asticot számára?

Blanquette a maga prózai módján azt felelte, hogy neki nincsen. Együtt mentek tovább, én pedig mögöttük kullogtam és egyszerre tudatára ébredtem pária voltomnak. Azon töprengtem, vajjon ezek a pompás lények szégyelni fogják-e az én társaságomat, ha megérkezünk Chambérybe. Kifestettem magamnak, amint elhagyottan ülök Nárcisszal a piactéren, míg ők dicsőségükben kéjelegnek, és gyermeki szánakozás fogott el önmagam fölött.

— Mester — mondtam komoran, — mit fogunk csinálni Nárcisz meg én, míg maguk a lakodalomban lesznek?

Sarkonfordult, rámtekintett és szemének fényéből tudtam, hogy valami sugallat alakul ki agyában.

— Veszek neked egy vörös inget, bepomá-

dézom a hajadat és te is velünk jössz, fiam; te fogsz körülmenni a kalappal.

Szemmelláthatólag el voltam ragadtatva.

— De a kutya nagyon rosszul fogja érezni ott magát — mondta meghökkenve Paragot.

— Blanquette-től akarok tanácsot kérni. Mit gondol; megnyírhatnánk Nárciszt és elhithetnének vele, hogy uszkár?

— Az lehetetlen, uram — válaszolta komolyan Blanquette.

Mivel Nárcisz kénye-kedve szerint mulatott s az út egyik oldaláról a másikra futkározva szaglászott amaz illatok után, melyek lelkét megörvendeztetik, én nem törődtem érzelmeivel.

És nem törődtem Paragot javaslatával sem, mely — tudtam — gúnyosan ellenem irányult. Hacsak velük maradhatok és velük működhetek, a gúny mit sem tesz. Elfogtam Paragot hunyorítását és nevettem. Paragot olyan jókedvű volt, akár Nárcisz. A júliusi reggel vidámsága táncolt ereiben. Kihúzta a hegedűt, meg a vonót az ócska daróc zacskóból és járás közben hegedült. Bizonyára meglepő menet voltunk.

Az öreg ember pedig, kinek ruháit és ténykedését felvettük, hidegen és mereven feküdt egy kis magános szobában, fejénél és lábánál gyertyákkal. Amíg a vonat Chambérybe vitt, Blanquette a maga mesterkéletlen módján elbeszélte, amit az öregről tudott. Világi életében mogorva, szeszélyes aggastyán volt, ki átengedte magát a részegeskedésnek. Férfikorának néhány évét apró lopásokért börtönben töltötte. Ifjúságában — Blanquette agya nem tudta felfogni azt a gondolatot, hogy Paragot apó valaha fiatal is volt, — borzasztó gazem-

ber lehetett. Hozzá volt szokva, hogy verje Blanquette-et, míg egy napon a lány fiatal erejének tudatára ébredve keményen meg nem ragadta és meg nem fenyegette, hogy egy tóba dobja, ha a szándékolt büntetéstől el nem áll. Ettől kezdve megkímélte személyét, de halála napjáig átkozta ostoba liba voltáért. Szeretetre nem méltó, nemszerető és nemszeretett öreg ember volt. Miért siratta volna Blanquette? Benne nem volt meg a párizsiak heves vérmérséklete és könnyű megindulásra való képessége. Szíve mélyéig paraszt volt, aki lassan kezd örülni, lassan bánkódni, és megvolt benne a paraszti könyörtelen logika az élet elemi tényeivel szemben. Paragot apó gonosz volt. Meghalt. Annál jobb.

Blanquette-ben nem volt meg a humor isteni érzéke, ami beszivárványozza a világ könnyeit. Ez az én drága mesteremben volt meg. De ami szembeszökőn nevetséges volt, azon úgy tudott nevetni. Blanquette, mint bármely más romlatlan gyermek. Chambéry hosszú árnyékos fasorában, melynek mindkét oldalán zsúfolt piaci sátrak állottak — sátrak, hol az ember kalikógöngyölegeket, cipőt, kékfestőárut, rozsdás lakatot, dinnyét, rózsafüzért és légyköpéstől piszkos könyveket látott eladásra kitéve, — Paragot megvette vörös ingemet (gallérja — kimondani is csodálatos! — bojtos zsinórral kötődött) és a pomádét hajam számára. Vásárolt még egy rőf kék szallagot is, melyet művészi csokorra kötött Nárcisz nyaka körül, amin Blanquette szívből nevetett; mikor pedig Nárcisz gyorsan egy virágbódé alá bújt és morogva megfosztotta magát ez ékességtől, hogy fogával és karmával darabokra tépje, Blanquette görcsös nevéttében egy padra roskadt.

Mivel Paragot ötven centime-ot költött a szalagra, ezt a vidámságot szerfölött hálátlannak találtam; de mikor egy másik s még hozzá nagyobb kutya odajött, hogy megnézzé, mit csinál Nárcisz és egy félperc mulva halálos dula-
kodásban hentergett Nárcisszal, Blanquette pedig odaugrott, nem minden veszély nélkül szétválasztotta a két kutyát, a mi vérző korcunkat keblére szorította és a szánalom nőies szavaival vigasztalgatta, akkor láttam, hogy van gyöngédség benne s ez lecsillapította méltatlankodásomat.

Az „Étterem a Naphoz“, hol a lakodalmat tartották, hangos külvárosi korcsma volt, melyet a leskelődő kocsiúttól zöld léckerítés takart el, meg poros lugasok sora, mindenike székekkel és asztalokkal ellátva, ahogy azt a dorbézoló franciák szeretik. A kapu fölötti félkör alakú cégéren a névhez ez a felirat csatlakozott: „Kert. Lakodalmak. Ünnepségek.“ Bent néhány egymáshoz közel ültetett hársfa vetett mély árnyékot a pázsittalán kertre; egy elhanyagolt ágyásban bokrok és virágok hervadoztak.

Ez elhagyott birodalom fölött rendszerint egy mocskos pincér örködött, elmélázva a mocskos asztalokon; meg egy még mocskosabb macska, aki titkos pillantásokat vetett a kiragasztott napi étlapra és azon töprengett, melyik csütörtökön kerül rá a sor, hogy nyúlpecsenye legyen belőle. De az asztalok, a macska és a pincér félredobták koszosságukat, amikor *mi* (ama napnak dicsősége máig megmaradt és dült betűvel iratja velem ezt a szót) megérkezünk, hogy játsszunk Querlat Adolf és Bringuet Leontina menyegzőjén.

— Hát Paragot apó hol van? — kérdezte a

kövér Bringuetné, ki ugyancsak izzadt szokatlan fűzőjében és fekete selymes ruhájában.

— Sajnos! asszonyom, nincs többé — magyarázta Blanquette. — Tegnap kapott egy rohamot. Lefordult a székről és holtan szedtük fel.

— Lám, lám, ez aztán szomorú.

— De nem. Nem tesz semmit. Ez az úriember Paragot apónál sokkal jobban megtáncoltatja magukat — és Blanquette dicsőítő szavakat súgott az asszonyság fülébe.

— Rendkívül örülök, uram. A neve?

Mesterem tollas kalapját meglóbálva udvariasan meghajolt — oly fenségesen soha senki sem hajolt még meg, mint ő.

— Paragot Berzélius Nibbidard, *az ifjabb*, szolgálatjára.

— Biztosan nagyon éhes, Paragot úr, és a kisasszony, meg az úrfi is — mondta vendégszeretően Bringuetné. — Éppen asztalnál ülünk az étteremben. Úgy-e, velünk tartanak?

Beléptünk a hosszú, keskeny szobába és leültünk a lakomához. Istenem! milyen vendégség volt! Tojáslepények, ludak, ángolnák, kacsák, pacal, hagymaleves, kolbászfélék, meg más felfoghatatlan bőlevű eledelek! A csavargóélet spártái kosztjához szokva hanyatt-homlok belevetettem magamat a tálakba, mint valami éhes kölyökkutya. Ha ma mindazt végigenném, belehalnék. Éljen az ifjúság könnyű szíve és ruganyos gyomra! Vagy ötven személy, az ifjú pár rokonságának rendes hadserege és tartalékai, dőzsöltek egy szétbomladozó és újra egybehömpölygő tömegben. Öszszeaszott nagyapák és bamba, nagyszemű gyermekek ettek, lihegtek és újra mohón nekiestek a fojtó hőségben. Csak miután félig elköltötték a lakomát, oldódtak meg a fecsegő

nyelvek. Végül orvosságyszerű pezsgőt — akkori műveletlen ínyemnek édeni szirupot, — kínáltak körül és felköszöntötték egymást. A menyasszony harisnyakötőjét viharos kiáltozások és célzások közepette megerősítették, aztán a fullasztó szobát elhagyva a kertbe léptünk, az idősebbek, hogy szivarozzanak, igitanak és tereferéljenek a tornác alatti kis asztaloknál, az ifjúság pedig, hogy táncoljon az egyenetlen porondon. Bármilyen fiatal voltam is, hálás voltam, hogy semmilyen testi mozgást sem kívánnak tőlem a következő pár órán át. Sőt Nárcisz és a macska is, (amely Nárcisz után ment), oda dőcögtek nehézkesen a tornácra, ahol mi muzsikálni elhelyezkedtünk.

Nemsokára megadták a kezdet jelét. Paragot álla alá szorította hegedűjét, felhangolt s egy, kettő, hármát intett vonójával; Blanquette megpendítette citerája egyik húrját és a tánc elkezdődött. Kezdetben minden kétségbeejtően kifogástalan volt. A férfiak rosszúlszabott fekete posztó ruhájukban, fehér nyakkendőjükben és óriási, lakodalmi gomblyukcsokraikkal, s a nők szoros, illedelmes ünneplőjükben szertartásos óvatossággal keringtek. De lassanként a zene, meg a jó szavojai borok, meg az undorító cognac kipirosította az arcokat és elszédítette a fejeket. A tikkasztó hőség a ruhadarabok fokozatos ledobására vezetett. A karok szorosabban körülölelték a derekakat. Hangos nevetés és fesztelen tréfa váltották fel az ünnepélyes beszélgetést; a délies képzelet játéka mutatkozott a tánclépésekben; porfelhők szálltak fel; a torkok fulladoztak, míg az arcon patakokban folyt a verejték; a bor fogyasztása hihetetlen arányokat öltött. S az egész tivornya alatt Paragot fáradhatatlan vidámsággal hegedült, Blanquette pedig olyan bor-

zalmas komolysággal döngette citeráját, mint akinek igyekezetétől tíz frank s talán egy fél liba függ. De Paragot volt az, aki az embereket táncba vitte. Nékem, ki vörös ingemben s pomádés hajammal lábánál ültem, úgy tetszett, mintha varázsló volna. Vonóját végighúzta a húrokon és kényszerítette az embereket, hogy parancsát teljesítsék. Ő volt az ünnepség nagy, mindenható személyisége. En az ő dicsőségében sütkéreztem.

Valóban, megvolt az az átruházhatatlan tehetsége, hogy a lelkét is táncoltatta, amint játszott, s hogy az ördögöt belebujtatta azok lábába, akik táncra perdültek. A lakodalmas társaság el volt ragadtatva. Ha felhajtotta volna mind a tele kancsót, amellyel megkínálták, olyan részeg lett volna, mint egy ír halotti-tor hegedüse. Mikor a táncolásban egy nagyon is szükséges pihenő állott be, Paragot a tornác szélére lépett és egymagában eljátszotta Heller István „Tarantella“-ját, s ezzel betetőzte diadalát. Bozontos szakállával, feketés arcával, nevetséges gyöngyházgombos félbársony öltözékével volt valami hetykén festői Paragotban és még megvolt benne, amit különben sohasem vesztett el egészen, a viselkedés bizonyos előkelősége. Vad „Újra!“ kiáltások üdvözölték, amint abbahagyta. A férfiak egymás vállát veregetve otrombán káromkodtak, az asszonyok szélesen rámosolyogtak Paragotra. Binguetné szűk ruhájában gőzölögve egy telistele pohár pezsgőt nyujtott fel néki; a menyasszony egy rózsát dobott hozzá. Paragot megcsókolta a rózsát, gomblyukába tűzte, és mély meghajlás után a menyasszony egészségére ivott. Eszembe jutott gyermekkori becsvágym: a halsütőbolt és most szívből megvettem. Ha úgy tudnék hegedülni, mint Paragot,

gondoltam, és így elnyerném a tömeg tapsát, milyen nagyobb dicsőség lehetséges a földön? A gyakorlati Blanquette felébresztett álmaimból. Most itt a pillanat, mondta, körüljárni kalappal. Lelendítettem magamat a tornácról, a hagyományos kagylóval kezemben (kalap helyett) és elindultam körutamra. Ömlött belé a pénz. Időről-időre kiürítettem dagadozó zsebeimbe. Mikor visszatértem a tornácra, Blanquette szeme furcsán kitért. Paragotra nézett, aki szórakozottan mosolygott le rá. Ebben a pillanatban a művész volt benne túlsúlyban. Középpontja volt kis világának, melynek hizelgése olyan volt néki, mint tüdejének a levegő.

Én, az érett ember, ma így látom a dolgot. Akkor nékem ő Király volt, aki alattvalói hódolatát fogadja. Mikor Paragot vonójával cifrázva válaszolt a „Hogy volt!”-ra, kezem önkénytelenül Blanquette kezébe csúszott s erős szorításban ott maradt, míg csak Paragot kipirulva és diadalmasan ismét meg nem köszönte a tapsot. Egy szó sem esett Blanquette és én között, de ettől a perctől nővéremnek fogadtam. Nárcisz meg ott ült lábunknál és lenézett a tömegre, csúfondárosan kilógó nyelvvel s arcán gúnyos vigyorgással.

— Gyermekeim — mondta Paragot, mikor visszafelé utaztunk a szűk, rosszul villágított, fapados harmadosztályú szakaszban, — dicső napunk volt. Ama napsugárcsókolta, hókoszorúzza hegycsúcsok egyike, melyek itt-ott kiemelkednek életünk egyhangú hegysorából. Az ilyen nap megtölti lelkünket költészettel és szóképekben beszéltet. Ilyen pillanatokban, mint ezek, csupa szókép vagyunk, fiam. Kiszínezett képes kifejezései az isteninek, igazi értelme a tegnap és holnap elkoptatott szavainak. Elértük azt, amiért milliók meg milliók versenge-

nek, küzdenek s elbuknak ebben a pillanatban is. Kivívtuk a *sikert!* Emberi lelkekbe belevés-tük felsőbbségünk bélyegét! És mindannyian kutyafáradtak is vagyunk s amint látom, nincs bennünk hajlandóság arra, hogy transzcenden-tális társalgásra figyeljünk.

— Én nem vagyok fáradt, mester — jelen-tettem ki olyan szilárdan, amennyire csak az az igyekezet, hogy két ólmos szemhéjamat nyitva tartsam, megengedte.

— És maga? — fordult a mellette ülő Blan-quette-hez. Én a szemközti sarkot foglaltam el.

Blanquette bevallotta, egy csöppet fáradt. De azért mindenre figyelt, amit Paragot mon-dott és ha tovább beszél, akkor nem akar aludni. Mire aztán lehúnyta szemét s mikor felnyitottam enyémet, láttam, hogy Blanquette feje lecsúszott a kocsi fapadjának síma támlá-ján és Paragot vállán nyugszik. Paragot merő jóságból és szánalomból átölelte, hogy kényel-mesen aludjék. Irigyeltem Blanquette-et.

Mikor a vonat első megállásakor felébredt, kissé riadtan elhúzódott Paragot-tól.

— Ó, uram! Nem vettem észre. Miért nem figyelmeztetett?

— Én csak Paragot apó vagyok — mondta. — Biztosan sokszor pihentette fejét ezen az én komédiás kabátomon.

A lány félreértette. Szeme felvillant.

— Most először életemben... esküszöm. — Keresztben feltartotta két mutatóujját és megcsókolta. — Paragot apó! ugyan! sem ő, sem más. Becsületes lány vagyok, akár hiszi, akár nem.

— Kedves Blanquette-em — mondta jósa-gosan s a lány kérges, durva kezét kezébe vette, — maga olyan becsületes leány, amilyen csak valaha élt, és ha Paragot apó nem engedte,

hogy álmos fejét vállára hajtsa, akkor még köszívübb vén pokróc volt, mint ahogy maga velünk elhitette.

Igy hát Paragot megnyugtatta Blanquette-et és kimagyarázta magát, mialatt két útitársunk, egy ráncosképű öreg paraszt meg felesége, bárgyún nézték őket.

— Istenem, de meleg van — mondta Blanquette. — Nem gondolja, Asticot? Bárcsak legyenőm lenne.

— Csinálok abból a papírból, amibe a tyúk be van göngyölve — mondta Paragot.

Nem fél libát, hanem fél szárnya híján egész hideg tyúkot kaptunk jutalmunk kiegészítéseképpen. Egy ív ujságpapírba illően bepakkolva ott feküdt Blanquette ölében. Mikor Paragot megfosztotta takarójától — melyet aztán legyezővé hajtogatott, — továbbra is ott feküdt Blanquette ölében és megdöbbentően csupasz-nak látszott.

A következő állomáson a vén paraszt feleségével együtt, leszállt s most az egész szakasz a miénk volt. Blanquette zsebéből előhúzott egy zsebkendőt, mely óriási gömbre volt kötve.

— Ez a bevétel, uram. Kevésnek látszik; de az étteremben ezüstre váltották nekem a rézpénzt.

— Egész vagyon — nevetett mesterem.

— Sok — válaszolta komolyan Blanquette, s a csomót kioldva, mindkét kezével felkínálta Paragot-nak csillogó kincsét. — Remélem, hogy kicsit bőkezű lesz, uram... tudom, ön szerezte az egészet.

— Kedves gyermekem! — szakította félbe Paragot, visszatolva a leány kezét — milyen örültséget beszél? Azt hiszi, én pénzért járok hegedülni falusi lakodalmakba?

— De, uram...

— De, kis bohó, azért tettem, hogy segítségére legyek; hogy megszerezhesse a tíz frankját, meg a fél libát. Asticot szintén. Nem volt-e egész nap elragadtatva, hogy a kisasszony szolgálatára lehetsz? Fizetséget akarsz, amért bojtosgallérú vörös inget viseltél, meg pomádés haját? Nem azért járjuk-e mi a világot, mint Don Quixote és Sancho Panza, hogy bajba került hölgyeket megszabadítsunk? Nem ez a mi bolyongásunk vezércsillaga?

— Igen, mester — mondtam.

Blanquette szájtátva nézett Paragot-ról rám, rólam Paragot-ra és alig tudta felfogni ezt a nagylelkűséget. A parasztnak a pénz olyan alkalmatosság, amelyért meg kell küzdeni és ha kivívta, meg kell ragadni és meg kell becsülni; s úgy kell kiadni, mint az Élet-elixir megbecsülhetetlen csöppjeit. Paragot-ban megvolt a pénz arisztokratikus, művészi megvetése; én pedig, mint már mondtam, Paragot halvány visszatükröződése voltam.

— A magáé — magyaráztam, akárcsak valami herceg kamarása tenné — a mester magának szerezte.

Könnyek gyűltek Blanquette szemébe. Szájának szögletei legörbültek. Paragot félig megfordult ültében és a lány vállára tette kezét.

— Ha könnyeket ont arra a tyúkra, elsózza és kidobom az ablakon.

Paragot fizette meg a kidölt hegedűs szerény temetési költségeit. Mikor megkérdeztük, mért nem hagyta a dolgot a hatóság kezében, azt válaszolta, hogy nem veheti el egy ember nevét, anélkül, hogy megfizetne érte. Egy olyan elnevezés, mint Paragot Berzélius Nibbidard, mégér egy deszkakoporsót, meg egy-két misét.

A becsületességnek ez a finom érzéke meghaladta Blanquette értelmi képességét. Blanquette úgy gondolta, a temetés kidobott pénz volt.

— Én inkább az élőket segíteném, mint a holtakat — érvelt Blanquette.

— Várjon, míg maga is halott lesz — válaszolta Paragot — s akkor meglátja, hogyan tetszenék, ha ellopnák a nevét. Még sok dolgot kell megtanulnia, gyermekem.

— Nem sokat... igazán nem — mondta sóhajtván Blanquette. — Mi, akik szegények vagyunk és az országúton lakunk, nagyon gyorsan tanulunk. Ha az embernek csak két garasa van és odadobja egy kutyának, amelynek semmi szüksége sincs rá, akkor nincs miből kenyeret vennie és éhenhal. És nem olyan könnyű két garast keresni.

Paragot elgondolkozva szívta porcellánpipáját.

— Asticot — mondta, — az üres hasra hivatkozó érvelés megcáfolhatatlan.

— Most mennem kell, hogy összepakoljak — mondta Blanquette. — Visszamegyek Chambérybe és megpróbálom megkeresni két garasomat.

— Nem akar itt maradni éjen át? Nagyon fáradt lehet.

— Az embernek dolgozni kell a megélhetésért, uram — mondta távozóban.

Délután volt. Három poros mérföldet vándoroltunk visszafelé a parányi temetőből, ahol magára hagytuk az öregember megsiratatlan sírját; és Paragot, mint rendesen, sörrel öblögette torkát. Meg kell jegyeznem, nem éppen Paragot dicsőítésére, hogy ebben az időben valami idült szárazság kezdett torkának fő jellemvonásává válni, s hogy az egyetlen

nedvesség, ami, úgylátszik, nem segített rajta, a víz volt.

A nap még lángolt s a júliusi délutánok csöndje borult a völgyre. Paragot elnézte, Blanquette zömök alakja hogyan tűnik el; egy második palack sört töltött ki és megszólította Nárciszt, ki lustán pislogott fel rá.

— Látod kutyám, ha volna egy tisztességes fűzője, vagy semilyen fűzője sem volna, még lenne valamilyen alakja. Mit gondolsz? Így egyáltalán nincs.

Nárcisz hátsó lábain állott, mellső lábait gazdája karjára rakta és kis panaszos vinnyogásokat hallatott. Paragot megveregette fejét.

Minthogy én pár lépéssel arrébb térdemre könyökölve el voltam foglalva avval, amit Paragot tanulmánynak méltóztatott nevezni — Thierry-nek a Merovingek koráról írt könyvét olvastam, melynek egy rongyos, légyköpött példányát Paragot Chambéryben vette meg — vigyázott rá, hogy félbe ne szakítson és a kutyához beszélt. Valakihez beszélnie kellett. Ha egyedül lett volna, árnyékához beszélt volna; a sírjában a férgeket szólította volna meg.

— Igen, kutyám — mondta, miután egyet húzott a sörből, — többet éltünk át ezen a két napon, mint hittük volna. Kézen fogtunk egy emberi teremtetést és szembe néztünk vele az örök igazságokkal. Most pedig megy, hogy az örvényben megkeresse két garasát és az örvény le fogja húzni; s mert nincs rajta semmiféle szépség, Nárcisz, sem arcán, sem alakján, borzalmas lesz a pályafutása, meg a vége. Mondd, hogy sajnálsz szegény Blanquette de Vau-t.

Nárcisz megszaglászta az asztalt, de mivel semmit sem talált rajta a söron kívül, az pedig

nem érdekelte, négy lábára ereszkedett és duzzogva összegömbölyödött.

— Atkozottul cinikus, érzéki állat — kiáltott fel mesterem. — Hiába pazaroltam rád érzelmem szellemét. — S a vendéglősnét hívta, hogy további söröket rendeljen.

Ekkor előkerült Blanquette, megrakodva a citeratokkal, hegedűvel, kis szürke táskával meg a gyöngyházgombos öltözékekkel, mely egyik karjára volt vetve.

— Uram — mondta cók-mókját lerakva, — vendéglősné megmondta nekem, hogy ön megfizette a szállásomat és kosztomat. Nagyon háálás vagyok érte. És ha elfogadná ezt a kosztümmöt, evvel némileg viszonznám jóságát.

Paragot felállt, átvette az öltözéket és szókére helyezte.

— Hűséges szívvel fogadom — mondta, s úgy meghajolt Blanquette előtt, mintha valami hercegnő lett volna.

— Isten áldja, uram, és köszönöm — mondta kezét nyújtva Blanquette.

Paragot mindkét kezét nadrágzsebeibe dugta.

— Kedves gyermekem — mondta, — maga egyenest a legeslegörömtelenebb pokolba indul, amelyet csak valaha unalmas ördögök benépesítettek.

Blanquette vállat vont és együgyűen, a végzetbe vetett vakhittel beszélt.

— Mi csináljak? Tudom, nem lesz mulatságos. De hozzá tartozik a mesterségemhez. Míg Paragot apó élt, a dolog másképpen állt. Paragot apónak azért megvoltak a jó tulajdonságai. Olyan volt, mint egy házőrző kutya. Ha valami férfi közeledett hozzám, nekivadult. Nem mulattam, igaz, de becsületes lány maradtam. Most minden megváltozott. Egyedül állok. Elmegyek valami sörházba muzsikálni és tán-

colni. A Tissot Sör- és Kávéházban kaphatok alkalmazást — s aztán kis-szünet után elfordított fejjel megismételte már egyszer használt fatalisztikus szavait: — át kell esni rajta, mint a többieknek.

— Megtiltom! — kiáltott fel mesterem; fel-lépkedett a lány előtt és borzalmas szitkokokat szórt. Disznók és mindenfajta egyéb teremtetett lények szent nevét emlegette. Figyelmem már régen elfordult a tudós Thierry úrról és azon töprengtem, min kell Blanquette-nek úgy át-esni, mint a többieknek. Valami rettenetes dolognak kell lennie, különben mesterem nem dühöngne olyan istentelenül. A későbbi években megtudtam. Minden megnyomorított életek között kevés iszonyatosabb akad a sörházi lányok életénél kis francia vidéki városokban. Blanquette pedig egykedvű, reménytelen megadással készült rá, hogy átadja magát ennek az életnek. Itt nem volt szó romlott ösztönről. Ami csalóka bűbája van ennek az életmódnak, a legkevésbé sem vonzotta őt. Egy kiuzsorázott szervezetlen munkás kellemesebb előérzettel néz a maga keserves robotja elé.

— Nem szándékszem megengedni, hogy sörházban vállaljon alkalmazást! — ordította mesterem. — Hallja! Megtiltom!

— De uram — kezdte siránkozva Blanquette.

Ekkor Paragot-t megszállta váratlan sugallatainak egyike. Ökle olyat csattant a kis asztalon, hogy a pohár és palackok táncoltak, Nárcisz pedig ijedtében a kávéházba menekült.

— Egek ura! — kiáltott fel Paragot. — Megvan. Megvilágosodott előttem. Asticot, jer ide! Hagyd a könyvedet. Nemcsak Paragot nevét veszem fel, hanem Paragot szerepét is.

Hegedülni fogunk Blanquette-tel, mint tegnap hegedültünk... és én olyan házőrző kutya leszek, mint Paragot apó és megvédem a becsületét. Céggé alakulunk: Paragot és Társa, és mindég lesz két garasunk kenyérre, meg kettő, hogy odadobjuk valami kutyának. Szeretek kutyáknak pénzt dobni. Ez a természetem. Most tudom, miért küldtettem e világra. Hogy bejárjam hegedülve Franciaország napsütötte földjét. Kis Asticot-m, miért nem jutott ez előbb eszünkbe? Te megtanulsz trombitálni, Nárcisz pedig hátsó lábain fog sétálni és összeszedi a pénzt. Nagyszerű lesz.

— Komolyan gondolja, uram? — kérdezte reszketve Blanquette.

— Hogy komolyan-é? Egy sugallatot, ami egyenest a jó Istentől jött? Hát persze, hogy komolyan. *És te?* — folytatta csípősen, először használva ezt a bizalmas megszólítást, — talán félsz, hogy megverlek, mint Paragot apó?

— Megteheti, ha akarja — mondta rekedten Blanquette; én meg eltűnődtem, mi az isten csodájától lett olyan fehér, mint a fal.

VII. FEJEZET

Paragot-t nem elégítette ki, hogy magához vett egy kóbor kutyát, meg egy fattyú fiút és hogy felelősséget vállalt sorsukért, most még egy fiatal nőt kellett nyakába vennie. Ha valami szép cigánylány lett volna, elbűvölően csábító csillogó szemmel, gránátalma ajakkal és boszorkányosan hajlékony testtel, tette köznap emberi gyöngeség lett volna. De szegény Blanquette esetében, ki vaskos volt és parasztos, s kinek élettelen arcvonásait csupán a fiatalság, becsületesség és a fehér fogak mentették meg a rútságtól, a női nem örök vonzó ereje távol volt.

Dekoratív szempontból Blanquette époly kellemetlen volt, mint Nárcisz, vagy jómagam. Ostoba volt, fantáziátlan és tudatlan; oly megsze esett Paragot-tól, min Nárcisz egy agártól. Hát akkor, minden emberek és angyalok szent nevére! miért vette pártfogásába Paragot? Egyetlen válaszom e kérdésre, hogy ő Paragot volt. Mérj meg másokat bármilyen mértékkel, ami éppen kezedügyébe esik, az eredmény nagyjában helyes lesz; de Paragot-t — hacsak a bálványozás nem homályosította el értelmét, — Paragot-t csupán avval az abszolút mértékkel lehet megmérni, ami tiszteletparancsolón és csalhatatlanul a hatalmas istenek térdén fekszik.

Természetesen borzasztó sorstól mentette meg azt a lányt. Jóságos, komoly férfiak ezrei megtették ugyanezt egyik vagy másik módon.

De Paragot módja mindenkítől különbözött. Dicsőséges örülete a szokásos emberi módszerek fölé emelte.

A ti féktelenül impulzív embereitek közül annyian megbánják bőkezűségüket, mihelyt nagylelkű hevük lehült. Paragot nagysága abban rejlett, hogy ő sohasem bánta meg. Fantasztikus volt, féktelen szenvedélyű, tékozló, kérkedő és amit csak akartok; de túlzott véleménye volt minden egyes emberi lélek értékéről, a magáét kivéve. Szegény Blanquette sorsa mérhetetlenül fontosabb volt néki annál a bogaras lángésznel, aki Paragot volt. Ez az ő megható szempontja már gyermekkoromban is feltűnt nékem, mikor jövőmről tartott előadást.

— Én Paragot vagyok, fiam — szokta mondani, — széllal bélelt és csodálkozássalteli, fantasztikus és bolondos; és mint egy bogánccs-pehely, úgy hányódom a világban. De rád, kis Asticot-m, a Nagy Felelősség vár. Neked fel kell lebbentened az Élet fátyolának egyik sarkát, hogy gyönyörűséget mutass a férfiaknak és nőknek, ahol nem is keresték volna. Most dolgozz és gyűjts bölcsességet, fiam, hogy mikor a Nagy Nap eljön, ne mulasszad el hivatásodat. — És egyszer tűnődve hozzátette: — Mint én elmulasztottam az enyémet.

Mivel Paragot úgy határozott, hogy nem indulunk neki tüstént az ismeretlennek, hanem a kávéházban maradunk, míg ki nem eszeljük haditervünket, Blanquette bevitte táskáját a házba s a nap további folyamán a konyhában buzgólkodott a vendéglősnével; Paragot a kávéházban ivott a falubeliekkel; én pedig — miután Thierry és Nárcisz tőlük telhetőleg elszórakoztattak — összekuporodtam a kicsike ét-

terem egyik zugába vetett matrácra és elaludtam.

Másnap reggel Paragot egy ötlettel ébredt fel. Elmegy Aix-les-Bains-be, ami egészen közel fekszik és este tér vissza. Útjának természetét nem akarta megmondani nékem. Ki vagyok én, szürke féreg, aki vagyok, hogy az ő távozásait és érkezéseit tudakoljam? A kis szürke féreg maradjon Blanquette-tel és Nárccisszal és vigyázzon rá, hogy meg ne harapják egymást. Alázatosan fogadtam pirogatását és engedelmeskedtem parancsának. A délután a mezőn egy fa alatt talált hármunkat; Blanquette átfogta térdét, a kutya meg nyakával Blanquette lábán aludt. Blanquette régi kartonruháját viselte; mivel egész délelőtt a vendéglősnének segített, ruhájának ujja fel volt túrve s erős, tömzsi karja könyökig kilátszott. Réklíjének felső gombja nyitva állott; hajadon fővel volt, de lesült arcánál és nyakánál alig egy árnyalattal sötétebb haja takarosán fel volt csavarva. Ha nem lett volna az a szoros kézfogás előző nap, féltékenyen bosszankodtam volna, hogy felvétellett csavargó testvériségünkbe. Így meg tizenhat éves férfivoltom magaslatáról lenéztem rá, nem mint szegény Blanquette-re, a kóbor citerásra, hanem mint leányra. Mit kezdhettünk vándorlásainkon mi, a teremtés urai, egy alsóbbrendű nemből származó teremtéssel? Képes-e elviselni, amit mi elviselünk, kérdeztem aggódva.

— *Én?* — nevetett. — Olyan erős vagyok, mint bármely férfi. Majd meglátja.

Talpra ugrott s mielőtt tiltakozhattam volna, mint egy kis macskát felszedett a földről és karjára kapott.

— Lám — mondta, miközben gyengéden legett a földre; aztán felszedte a helyéről felvert

Nárciszt, átölelte térdét és ismét nevetett. Jó-ságos, becsületes nevetés volt; egy jóindulatú nagy fiú nevetése, ami kiáradt szeméből és ki-mutatta erős fehér fogait. Erejét bámulva el-felejtettem megsértődni.

— Fiúnak kellett volna születnie, Blanquette — mondtam.

Ó helybenhagyta, evvel egyszersmind elis-merte alsóbbrendűségét és visszaadta önérze-temet.

— Maga boldog, maga fiú. Ebben a világ-ban a dió bele a férfiaknak jut, a héja meg a nőknek.

— Mért nem vágatja le a haját és nem öltözik fiúnak? — kérdeztem. — Akkor megkapná a dió belét. Senki sem venné észre.

— Azt gondolja, nem látszik rajtam, hogy nő vagyok? Én! Istenem, hol a szeme?

Valósággal megneheztelt rám, pedig én ked-vében akartam jární: ez volt első találkozásom a „nő“-nek nevezett meghökkenítő paradoxon-nal.

— Ó, nem — lihegte, — olyan erős vagyok ugyan, mint egy férfi, de hál' Istennek, nincs férfias külsőm. Ide nézzen!

Kihúzta magát, kezét derekára tette s melle teljesen kidomborodott. Nem, ő nem csinos, magyarázta, de olyan jól megtermett, mint bárki más; vizsgáljam meg magamat és meg-látom, a leglaposabb deszkához hasonlítok. Zavaromban fűszálakat rágcsáltam szótlantul, mígcsak Blanquette újra beszélni nem kezdett.

— Beszéljen nekem a főnökről.

— A főnökről? — kérdeztem megütközve.

— Igen... az úrról... mesteréről.

— Mesternek kell neveznie — mondtam, — nem pedig főnöknek.

Mert főnök lehet bármely házaló „májszter

uram“, egy csapat betanított kutya mutatványosa, vagy egy nyomorúságos falusi kocsmagazdája is. Paragot *főnök!*

— Semmi rosszat nem gondoltam. Nagyon is tisztelem őt — mondta alázatosan Blanquette.

Most, hogy újra be voltam iktatva fölényes helyzetembe, megmagyaráztam a mestert nőies értelmi képességének.

— A világ minden helyén volt és mindent tud, amit tudni lehet, és beszél minden nyelvet, amit az ég alatt beszélnek, és olvasott minden könyvet, amit csak valaha írtak, és láttam, amint egy hegedűt eltört egy ember fején.

— Ugyan! — mondta Blanquette.

— A római Forumon a múlt télen vitakozott Európa legtudósabb tanárával, aki az ásatásokat vezeti, és bebizonyította, hogy téved.

— Ugyan! — ismételte Blanquette nagyon meghatódva, bár a Forumról és az ásatásokról nem volt több sejtelme, mint Nárцisznak.

— Ha holnap király akarna lenni, csak fel kellene szállania egy trónra és ráülne.

— Azt nem — mondta Blanquette, — hogy az ember király legyen, királyfinak kell lennie.

— Hát honnan tudja, hogy nem az? — kérdeztem titokzatos ha-én-beszélni-akarnék! arc-kifejezéssel.

— Királyfiak nem járják az országutakat olyan uccai gyerekekkel, mint maga — felelte a praktikus Blanquette.

— Honnan tudja, nem vagyok-e én is királyfi? — kérdeztem, nem annyira, hogy magamat rangban emeljem, hanem, hogy Paragot-t megvédjem.

— Hiszen maga magától mondta, hogy anyja eladta, mint ahogy az én anyám eladott engem Paragot apónak.

Erre hirtelen szemembe ötlött, hogy ami az

emlékezet megőrző erejét illeti, Blanquette nem is olyan ostoba, mint ahogy az én elbizakodottságom megállapította. Azt akartam visszavágni: az a nagyszerű tett, hogy megvásárolt engem, bizonyítja éppen személyének előkelőségét, de mert gyorsan elgondoltam, hogy ugyanezt az érvet a megvetett Paragot apóra is lehetne alkalmazni, visszatartottam magamat. Hallgatás következett; én kényelmetlenül éreztem magamat és elhatároztam, hogy tanulmányozni fogom mesteremet, abból a célból, hogy eltanuljam azt az ügyességét, amellyel gyorsan és találóan válaszol.

— De mit csinál ő, a mester? — kérdezte Blanquette.

— Csinál? Mit ért ezen?

— Hogy keresi meg a kenyerét?

— Ez mutatja, hogy semmit sem tud róla — kiáltottam fel diadalmasan. — Királyfiak nem keresik meg a kenyerüket. Úgyis megvan nekik. Sohasem olvasta ezt?

— Tudok írni, meg olvasni, de nem olvasok könyveket — sóhajtottá Blanquette. — Nem vagyok okos. Majd tanítania kell engem.

— Most ezt a könyvet olvasom — mondtam, zsebemből a Merovingek korának történetét kihúzva.

Blanquette ismét sóhajtott: — Maga biztosan nagyon okos, Asticot.

— Egyáltalán nem — mondtam szerényen, de úgy éreztem, hogy a kedves Blanquette tudatában van a köztünk lévő értelmi szakadék. — A mester tanított mindenre, amit tudok. — Úgy beszéltem, mintha tudományom, Isten tudja, szétrepesztette volna egy enciklopédia kötését. — Három évvel ezelőtt egy szót sem tudtam franciául. Képzelve el. Most pedig —

— Még most is angolosan beszél — mondta Blanquette.

Ha most visszanezék azokra a lehetetlen, távoli napokra, azt kérdezem magamtól: vajjon végül is nem tanultam-e Blanquette-től ugyanannyi életbevágó dolgot, mint Paragot-tól. Az ő világos, egyenes, józan, egészséges észjárása felért a lángésszel. Akkoriban jobban tetszett nékem a fantasztikus alakban megjelenő lángész, mely az én elbizakodottságom buborékait felfújta, ahelyett, hogy elpukkasztotta volna; de a későbbi életben az ember nagyon megbecsüli azokat, akik e buborékokat elpukkasztják.

Pillanatnyi bosszúságomban azonban viszonyáddal éltem.

— Maga nagyobb hibákat csinál, mint én. Néhol többszámot használ egyesszám helyett, és a kutyáról úgy beszél, mintha nőnemű volna.

— Azért van, mert nincs nevelésem — válaszolta komoly alázatosságával Blanquette. — Úgy beszélek, mint a parasztok, nem pedig mint a tanult emberek... például nem úgy, mint a mester.

— Úgy senki sem tud beszélni — mondtam.

Hosszú hallgatás következett. Blanquette átkarolva tartotta térdét, Nárccisz Blanquette lábánál horkolt s evvel elfogadta a lányt csavargó pajtásának. Én hátamon feküdtem és elefejtettem Blanquette-et; az égre rajzolódó millió meg milló levél és galy összefonódásából Meroving nők képét szövögettem. Ott, ahol a fekete ágak kék ferdenégyszöget vágtak ki, Galaswintha királynő feküdt ágyán. Ama sötét vadalmákon túl ki lehet venni a gyilkost, kit Chilperich küld, hogy megfojtsa a királynét. És abban a sugárzó foltban van bájával tisztán, élesen kirajzolódott Fredegunda árny-

képe, amint a királyt várja. Ez az asszony olyan volt, mint valami szikrázó kard, és mézszárlásai elbűvöltek. Sokkal jobban tetszett nekem a gyöngéd Brunhildánál, kinek körvonalaait ott láttam az enyhe zöld árnyékban. Légi képtáramban igyekeztem keretet találni Brunhilda két leányának, Ingondának és Chlodowindának, különösen az utóbbinak, kinek neve megfelelt ízlésemnek, mert mesteremtől elsajátítottam a furcsa nevek kedvelését; s ebbeli tudatos igyekezetem visszahozott a mai világba és meghallottam Blanquette hangját.

— Azt mondja, Asticot, hogy kimoshatom a mester ingét, és kijavíthatom ruháit. A kávéját is megcsinálhatom reggel.

Tekintetében valami nagy messzeség volt. Ő is az ábrándok országútján járt, mint az imént én.

— A mester reggelijét mindig én készítem — mondtam féltékenyen.

— Ez a nő kötelessége.

— Mit bánom én — vágta vissza.

Keze szétkapcsolódott, térden közeledett hozzám, fölém hajolt és félresimított egy fűrtöt homlokomról.

— A magáét is elkészítem, Asticot — mondta gyöngéden, — és meglátja, milyen kellemes lesz. Férfiak nem csinálhatják ezeket a dolgokat, ahol van egy nő, aki gondoskodhat róluk. Az nem illő.

Férfiasságomnak hízelt, hogy, mint „férfit“, egy sorba állított Paragot-val, hát olyan szemmel néztem a helyzetet, mint valami szultán és kegyesen beleegyeztem felajánlott szolgálataiba.

Paragot diadalmasan tért vissza Aix-les-Bains-ből. Úgy-e megmondta nekem, hogy egy

sugallat küldte oda? Az az ember, aki a hegedűt játssza a Bourget-tó mellett fekvő szabad-égalatti vendéglőben, ép aznap lett beteg. Az eredmény: egyheti elfoglaltság Blanquette-nek, meg néki magának.

— De gyermekek — mondta, — el kell szenvedned Sátánnak egyik összhangot nem ismerő fiát, aki hangzavarral teli poklot csinál egy átkozott zongorából. Elég arcátlan volt azt mondani nékem, hogy a zeneiskolát végezte. Mikor annyi a zenei hallása, akár egy verklis majmának! Azt mondta nékem — Paragot-nak, — hogy nem is olyan rosszul hegedülök! Megjósolom, borzasztó végzet fenyegeti amaz ifjút, gyermekeim. Mielőtt a hét véget érne, beledobom lélekfaló zongorájának begyébe. Hah! gyermekeim, adjatok innom, mert szomjas vagyok.

Férfiúi méltóságomra való tekintettel Blanquette-re néztem, aki engedelmesen bement a kávéházba, míg én mesteremmel maradtam. Édes pillanat volt. Paragot megragadta vállamat.

— Fiam, míg Blanquette meg én dolgozunk, ami Carlyle szerint az ember legnemesebb kötelessége, de amire nézve nékem megvannak a magam gondolatai, te nem élhetsz vörösinges, pomádés és másképpen festői és tűnődő henyélésben. Oda nézz — kiáltotta fel, egy papírba burkolt kerek, lapos tárgyra mutatva, melyet magával hozott. — Tudod, mi az?

— Az — mondtam, — valami kalács.

— Kézi dob — mondta mesterem.

A következő nap Aix-les-Bainsben talált minket a kis kerti vendéglő kertjében, ahol villásreggeli idején muzsikáltunk. A zongorázó fiatalember, akit emberi alakba bújt ördögnek

képzelttem, jámbor, tüdővésztes fickó volt és egy zenélődoboz szelíd türelmességével játszott. Kezet fogott velem, „kedves kollégának“ nevezett s még az éj beállta előtt elbeszélte nékem szerencsétlen szerelmének történetét, melynek következtében, ha nem nézne anyjára, befojtáná magát a tóba. Úgy megsemmisült Paragot előtt, mint az orgonafujtató az orgonaművész előtt. Blanquette irányában való udvariassága megszegyenített volna bármely ifjút a Bon Marché- vagy Louvre-áruházban. Laripet-nek hívták.

Rám parancsoltak, hogy szerényen használjam kézi dobomat, míg Paragot kellően ki nem tanít; aztán majd feljogosítják őt, hogy bocsásson szabadjára vele; most csak éppen járuljak hozzá a csoport festőiességéhez az emelvényen, a szünetekben meg járjam körbe a vendégeket és gyűjtsek pénzt. Ezt szerettem, mert ilyenkor kedvemre csörgethettem dobomat, anélkül, hogy dorgálástól féljek. Nem is képzelitek, milyen megpróbáltatás egy fiúra nézve, ha van egy kézi dobja és nem szabad csörgetnie. De a kert árnyékos bája kárpótolt zajos ösztöneim elnyomatásáért. Hónapokig gyalogoltunk a perzselő napban s bármily szabad és tökéletes élet volt is ez, a kényelmes lebzselés most édesnek tűnt. Még magába a vidám kis városba is ritkán mentünk be. Ami engem illet, nem szerettem. Aix-les-Bains óriási Bűvös Kert volt egy völgyben, melyet nagy hegyek kerítettek be. A Bűvös Kertet árnyékos uccák és titokzatos paloták szegélyezték, melyek némelyikének volt saját, másodrendű bűvösségű kertje; meg boltok, melyeknek kirakatában ékszerek, illatszerek, fehér nyakkendők, virágok s az idegen-szerű fényűzés egyéb tárgyai voltak kiállítva. De ezek csupán jelentéktelen mellékkörülmé-

nyek voltak a Bűvös Kert mellett, melyet Asticot-tól magas, aranyozott vasrács s a kapuknál kékkabátos, ezüstgombos hivatalos személyek őriztek. Bent két Csodaház emelkedett, pompázó kupolával és hegyes toronnyal, káprázta-tón aranyosan és hófehéren; s hosszú, hűvös, fedett folyosókat tártak a fájó szem elé; és megzavaró futó pillantást nyujtottak óriási belső helyiségekbe, honnan halk hangok, muzsika meg nevetés áradt ki. És csodálatos ruhákba öltözött vidám, boldog teremtések jártak ki-be kérdezetlenül, közönyösen, mintha a Csodaházakhoz születésüknél fogva joguk volna.

Ín, ütött-kopott szegény kis manó, vigasztalanul álldogáltam az aranyozott kapuknál. Nem szerettem a dolgot. A Csodaházak ismeretlen üdvösségének titka a csüggedtségig lehangolt. *Mert elképzelhetetlen volt.* A fák levelein át láthattam a halvány Galaswintha királynőt, de ama vidám, bűvös falakon át semmit sem láthattam. Azok kifogtak a lelkemen. Mikor megkíséréltem Paragot-nak megmagyarázni érzéseimet, jóságos, szomorú pillantásával rám nézett és megrázta fejét.

— Csodalátó kis Asticot-m — mondta, — azokban a mihaszna Csodaházakban...

Hirtelen elhallgatott és elintett magától.

— Nem. Pokolian jó az neked, hogy van valami, amitől a képzeleted visszariad. Ragaszkodj az Ideálhoz, fiam, és öleld magadhoz a Rejtélyest. Azokat az embereket, akik tizenöt éves korukban megfejtették a Mindenség Titkát, ötvenéves korukban leveri a lábukról szakácsnőjük Rejtélye. Tömj életedbe annyi ábrándot és tündérmesét, amennyi csak belefér és adj hálát az Istennek, amért lelkeden kifognak az aix-les-bainsi Kaszinó rejtelmei.

— De mit csinálnak ott, mester? — macskakodtam.

— A férfiak idegen istennőket imádnak, az asszonyok meg hamis istenek után szaladnak; és mindannyian igéző bálványimádást folytatnak.

Egyáltalában nem értettem, mit gondol s éppen ezt akarta. Mikor egy délelőtt megkérdeztem Blanquette-et, amint egyedül bandukoltunk végig a hosszú, árnyékos fasoron, mely a várost a tó kies kikötőjével összeköti, azt mondta, az emberek csupán hazard játékokat játszani mennek a Cercle-be és a Villa des Fleurs-be, a két említett Csodaházba. Én nagyon kinevettem ezt a véleményt.

— A mester azt mondja, azok hatalmas idegen istenek templomai és az emberek imádkoznak ott.

— Istenek! Milyen gondolat! Csak a jó Isten van — mondá Blanquette.

— Nyilván nem hallott Görögország és Róma isteneiről, Jupiterről, Apollóról, Vénuszról, meg Bachusról.

— Várjon csak — mondta Blanquette. — Hallottam szitkozódó olaszokat „Corpo di Bacco“-t emlegetni. Hát ezért?

— Persze — mondtam igen nagyképűen, — és ezeken kívül egész csomó más isten van még.

— Pedig — hozakodott elő Blanquette, — én mindég azt gondoltam, az olaszok jó katolikusok.

— Meglehet — mondtam, — de az nem bizonyítja, hogy nincsenek szép istenek meg istennők, bálványok meg oltárok a Cercle-ben és a Villa des Fleurs-ben.

Minthogy erre nem volt mit válaszolni, Blanquette arra a kevésbé érzékfeletti tárgyra

fordította a beszélgetést, hogy Laripet úr ideje előtt kezd kopaszodni.

Ha a vidám, boldog teremtések dolgai rejtve maradtak is előttem, míg a Kaszinóban imádkoztak, a tóparti vendéglő kertjében szemtől-szembe találkoztam velük. Ez a kert némely tekintetben hasonlított a „Vendéglő a Naphoz“ kertjére Chambéry-ben. Az éttermet itt is fedett folyosó vette körül, itt is voltak dúslombú fák, kis asztalok, s itt is ide-oda rohantak a pincérek asztalkendővel hónuk alatt. De ennyiből állott minden hasonlóság. A mi kis emelvényünk a rács mellett állott, mely a kertet a kőpadtól elválasztotta. Mögöttünk csillogott a kék tó s túlhan nagy hegyek emelkedtek; jobbra a messzeségben, a zöld hegyoldal ölén, a fehér Hautecombe-kastély villogott. Mindég tőközépen parányi csavargözös fehér tajtékot köpiült fel maga mögött. Magán a kőparton elragadó házikó állott — egy *camera obscura*, — melybe nékem, mint művészkollégának, a tulajdonos szabad belépést engedélyezett, s bent a körülöttünk fekvő tájék isteni képei voltak láthatók. Aztán voltak fehérernyős, üresen várakozó kocsik és fezes törökök, akik izzadtak a prémek meg szőnyegek alatt, melyekkel házaltak. Elöttünk a kertben a fényesen öltözöttek vidám tömege nevetett a hófehér abroszra feltálatl finom ételek mellett. Itt-ott egy tengeri rák élénk színfoltja tűnt szembe, vagy napsugár verődött át egy pohár bor átlátszó vörösén vagy aranyán, ami elvonta figyelmemet zenekari kötelességeimről s kézi dobom szórakozott megcsörgetését eredményezte.

Legjobban szerettem körbe járni az asztalok között és szorosán érintkezni az imádkozókkal. A férfiaktól, akik tökéletesen szabott flanell

ruhájukban oly tiszták és kifogástalanok voltak, s akik olykor komolyan beszéltek hozzám, olykor csúfondárosan, olykor személyesen gombán, némileg féltem; de nőkkal szemben teljesen jól éreztem magamat, még azokkal szemben is, akiket sok gyűrűjükért és ékszerükért, erős parfümjükért és merészen hatásvos ruhájukért ösztönszerűen megkülönböztettem egyszerűbb és kevésbé felékszerezett nőveiktől. Blaquette nevetve „nagy betyár“-nak nevezett és azt mondta, hogy gyöngéden nézek rájuk. Talán igaza volt. Mikor az ember százötvenéves, nehéz elképzelnie, hogy kis madár-ijesztő fiú korában pillantása hathatott a női szívekre. De a kinyujtott kézi dob esedezését ritkán utasították vissza.

— Menj innét — mondták a férfiak.

— Nem. Hadd maradjon. Nézze, milyen mulatságos... Hogy hívják?

— Asticot-nak hívnak, szolgálatjára.

Ez mindég mulattatta a hölgyeket. Mind-egyik átkutatta változatlanul üres erszényét.

— Adjon neki ötven centime-ot.

Mire a férfi rendszerint egy ezüstpénzt vett a dobba.

Egyszer szerencsém volt. A hölgy egy tíz-frankost talált erszényében.

— Mindössze ennyim van.

— Nincs apróm — dörmögte a férfi.

— Ha neked adnám — kérdezte a hölgy, — mit csinálnál vele?

— Megvenném nagyságos asszonyom arc-képét, ha megmondaná, hol kapható — mondtam Paragot „sugallatai“-nak egyikével; mert a hölgy nagyon szép volt.

— Lám — nevetett, kezembe téve az aranyat, — te most udvaroltál nekem. Gyere, lá-

togass meg a Villa Marcellában és adok neked ingyen egy arcképet.

De mikor elismételtem ezt a beszélgetést, Paragot mindennek elmondta a hölgyet és megtiltotta, hogy csak egy mérföldnyire is megközelítsem a Villa Marcellát. Így hát nem kaptam meg az arcképet.

Másodsorban legjobban szerettem látni, hogyan csillog Blanquette szeme, mikor visszatérek az emelvényre és ölébe öntöm az ezüstmeg rézpénzeket. Furcsa kis fojtott kiáltásokat hallatott, keze pedig játszva cirógatta a pénzdarabokat.

— Egy nap alatt többet keresünk itt, mint Paragot apó egy héten keresett. Csodálatos. Úgy-e, mester? — mondta egy délelőtt.

Paragot hegedűjét hangolta és lenézett a lányra.

— Szereted a pénzt, Blanquette?

— Persze.

Darabról-darabra megszámolta a bevételt.

— És még sem akartad elfogadni, ami igazságosan megillet.

— Amennyit a mester nekem ad, nem igazságos — mondta egyszerűen.

Bármennyire szerette is a pénzt, igazságérzete fellázadt az ellen, ahogyan Paragot elosztotta a bevételt: egy harmadot Laripet-nek, egy harmadot Blanquette-nek, egy harmadot önmagának s ezt nagylelkűen megosztotta velem. Paragot apó zsebébe sepert minden fillért s Blanquette-nek abból kellett megélnie, amit éppen kettejük közös kiadására engedélyezni kedve volt. Új, független helyzete Blanquette-nek nagy belső büszkeségére szolgált, hanem e büszkeség a maga érdemtelenségének tudatával keveredett. Laripet úrnak, igen, Blanquette beismeri, ugyanolyan jogai vannak, mint a

mesternek; de néki magának, azt már nem. Nem a mester-e a nagy művész, ő meg csak a gyámoltalan kontár? Azonkívül pedig férfi is, akinek több a szükséglete: dohány, abszint, brandy és effélék.

— Egy harmad túlságosan sok — tette hozzá.

— Ha vitatkozol — mondta Paragot, — elfelezem Laripet közt, meg közted és egy fillérhez sem nyúlok.

— Ostobaság lenne — mondta Blanquette.

— Vagyis illenék az élethez általában — válaszolta Paragot. — Egy víg operában egyik dolog sem ostobább a másiknál. Igen, Laripet úr, a *Funiculi, Funiculà*-t fogjuk nekik játszani. Valamikor Veronában koporsókat szegeztem erre a dallamra. Aix-les-Bainsben pedig evésre indítjuk vele az embereket — mi, Laripet úr, maga meg én, kiknek nagy fővárosok dédelgetett kedvenceinek kellene lennünk! Víg opera, bizony.

— Az embernek meg kell szerezni kenyerét, különben éhenhal — érvelt tovább Blanquette. — S hogy kenyeret szerezhessen, kell hogy pénze legyen. Ha az egész pénz az enyém volna, nem ehetne kenyeret.

— Hát kalácsot ennék — nevetett Paragot, Mária Antoinette-et idézve.

— A mester mindég kinevet — mondta tüdőve Blanquette.

Paragot végighúzta vonóját a húrokon.

— Semmi sincs ebben a tréfás világegyetemben, amit én nem nevetnék ki, kis Blanquette-em — mondta. — Olyan vagyok, mint a jó öreg Montaigne: inkább nevetek, semmint sírok, mert a nevetésben több a méltóság.

Laripet leütött egy billentyűt. Paragot csatlakozott hozzá és eljátszott három taktust. Az-

tán hirtelen megállott. Arcán nyoma sem lát-
szott a nevetésnek. Halálosan fehér volt, szeme
meg olyan, mint aki kísértetet lát.

A négy ragyogó, boldog teremtés, két hölgy,
meg két úr, akik éppen a kertbe léptek, s
akikre Paragot tekintete rámeredt, nem vették
észre, hanem követték a hajlongó *maitre*
d'hôtel-t egy asztalhoz, melyet számukra fenn-
tartottak.

Én éppen az emelvény szélén, Blanquette lá-
bánál kuporogtam; most felugrottam.

— Rosszul van, mester?

Felrezzent. — Rosszul? Dehogy is. Bocsá-
nat, Laripet úr. Kezdjük!

Belevetette magát a vidám dallamba és min-
den erejével hegedült, mintha mi sem történt
volna. De láttam, hogy orrcimpái remegnek s
a verejték arcán végig szakállába csorog.

VIII. FEJEZET

Mikor a *Funiculi, Funiculà* véget ért, Paragot leült a számára odakészített faszékre és megtörölte arcát. Keze reszketett. Magához intett engem.

— Túlságosan groteszk komédiás bolondnak látszom? — kérdezte angolul.

A gyöngyházgombos félbársony öltözék volt rajta, melynek pompáját a mostanában vásárolt acélsattos cipővel és fekete harisnyával emelte, s azt hiszem, egy kevésbé elvakult imádó szemében komédiás bolondnak kellett látszania; de én csak számat tátottam kérdéseire.

— Igen? — kérdezte megint, szinte hevesen.

— A mester nagyon szép — mondtam.

Vékony ujjait fáradtan végighúzta szemén: — Bocsáss meg, kis Asticot-m. Vannak dolgok égen és földön, stb. Rejtelmek ezrei, meg ezrei. Az ember szívében épannyi, mint a te Csodaházaidban amott. Szerezz nekem egy kis brandyt. Három pohárkát egy vizespohárba öntve.

Bementem az étterembe és megkaptam az italt. Mire visszatértem, azt a parodisztikus kardalt játszották, mely át, meg átfonta „Orfeusz a pokolban“-t.

A szám végeztével Paragot egy hajtásra kiitta a poharat. A társaság szokatlan tapsba tört ki. Valaki azt kiabálta: „Újra!“

— Hozzál még — mondta Paragot. — Tudod, miért választottam ezt a dalt?

— Nem tudom, mester.

— Mert húsz ördög bújt belém és játszott bennem bakugrást, egyik a másik hátán.

— Nagyon szeretem ezt a kis dalt. Olyan vidám — mondta Blanquette, mintha valami új társalgási tárgyat kezdene.

— Én utálok — mondta mesterem.

A maitre d'hôtel odajött és kérte, játsszák el azt a kardalt mégegyszer, ráadásként. Én elhoztam Paragot italát, letettem mellé az emelvényre, aztán körbejártam kézi dobommal. Mikor ahhoz az ásztalhoz értem, amely mellett a négy imént érkezett vendég ült, rájöttem, hogy angolul beszélnek. Egy szalmakalapos ifjú ült ott, egy fiatal lány, egy utálatos negyvenéves férfi valami csörszerű orral, meg a legbájosabb hölgy, akit csak valaha láttam. Archőre olyan volt, mint a gyöngyházkagyló. Szemében a jéghegyek kéksége fénylett, hidegen és rendületlenül, de ajka jóságos volt. Nagy fehér túllkalapja alatt fekete hajának megvolt az a ritka kékes árnyalata, amely olyan, mintha cigarettafüstöt fújtak volna át rajta. Kicsi, finom testalkatával úgy ült ott, mint fiúálmaim hercegnője.

— Mondhatom, cuki egy dal! — kiáltott fel a fiatal leány.

— Jobban gyűlölöm a világ minden más dalánál — mondta megremegve a bájos hölgy.

Hangja olyan volt, mint csengők csilingelése, vagy csörgedező víz, vagy bármiféle ezüstösen hangzó dolog, amit akartok.

— Nagyon nevetségesek az ilyen előítéletek — mondta a csőrösorrú negyvenéves férfiú. Úgy beszélt, mint egy francia, és pedig mint

egy nagyon kellemetlen francia. Hogy mertő ezen a hangon szólítani meg hercegnőmet?

Kinyujtottam kézi dobomat.

— Mit kíván? — kérdezte franciául a szalmakalapos ifjú, a lehető legangolosabb kiejtéssel.

— Bármit, amit a hölgyek kegyeskednek nekem adni — válaszoltam anyanyelvükön.

— Halló! Angol? Miért csatangol Franciaországban?

A bájos hölgyre pillantottam. Kenyerét morzsálta és egyáltalán nem vett tudomást rólam. Bosszantott a dolog.

— Mesterem véleménye szerint ez a legjobb mód, hogy filozófiára tanítson, uram — mondtam udvariasan. Mert ha nem is tanultam tőle sok filozófiát, legalább megtanultam az udvariasságot. A hölgy mosolyogva nézett fel. A fiatal leány felkiáltott, hogy megjegyzésem, vagy én — elfelejtettem, melyik, — igazán cuki. Nem sokat törődtem vele. Mindég lefitymáltam az egyjelzőjű embereket; túlságosan szegényeknek látszanak annak, aki Paragot jelzőinek gazdagságában sütkérezik.

— Az a gyöngyházgombos úriember a mestere? — tudakolta az ifjú.

— Igen, uram.

— Hogy hívják?

— Paragot Berzélius Nibbidard-nak — mondtam olyan büszkén, hogy a bájos hercegnő nevetett.

— Meg kell néznem — mondta és megfordult ültében.

Én is megszokott csoportunkra néztem az emelvényen: Laripet háttal nekünk karral-vállal dolgozott a zongoránál; Blanquette a másik oldalon ült és ölbetett citeráját cincogtatta; Nárcisz a maga cinikus vigyorával kilógatta

nyelvét; Paragot meg elől hegedült, mint valami ördögös hegedús, és világos szemei félelmetesen rámeredtek a hölgyre.

Mikor a hölgy visszafordult, ismét megremegett. Nem nézett fel, hanem tovább morzsolta kenyerét. Megdöbbenve vettem észre, hogy gyöngyház arcának rózsaszíne eltűnt és hogy ujjai reszketnek. Ekkor valami sejtelem táncolt át agyamon és elfelejtettem kézi dobomat.

— Még mindég itt vagy? — kérdezte az ifjú.
— Mire vársz?

Felrezzentem:

— Bocsánatot kérek — mondtam elindulva. Nevetett és visszahívott.

— Itt van két frank egy filozófia-könyvre.

— Itt meg öt sou, hogy többé ne zaklass minket — mondta az idősebb férfi franciául. Míg én azon tünődtem, miért tűrnek meg egy ilyen kellemetlen embert társaságukban, gyönyörű hölgyem ujjai az oldalán függő aranyozott láncerszényre röppentek.

— Itt meg öt frank, amiért angol vagy! — szólt; s mivel egy pillanatra szemre vett, a szomorúság és vágyakozás végtelen mélységeit láttam szemében.

Mire az emelvényre visszatértem, a darab éppen véget ért. Paragot leöntötte torkán második pohár brandyjét és kezére hajtott fejfelé ült. Én, mint rendesen, Blanquette ölébe öntöttem bevételemet. Az ötfrankos láttára szeme hasonló nagyságúra nyílt.

— Lám! Száz sou! Ki adta neked?

Megmagyaráztam. A leggyönyörűbb hölgy a világon. Paragot felemelte fejét és aggodalmasan nézett rám.

— Miért adott neked öt frankot?

— Mert angol vagyok, azt mondta.

— Beszélt veled?

— Igen, mester, és soha senkit sem hallottam ilyen szépen beszélni.

Paragot nem válaszolt, hanem elkezdte hangolni hegedűjét.

A következő szünet alatt négyes társaságom elhagyta a vendéglőt. A kapuhoz szaladtam és meghajoltam, amint elmentek mellettem.

Az ifjonc barátságosan intett, de a bájos hölgy hideg szemmel suhogott ki és sem jobbra, sem balra nem nézett. Tarka ernyős, nagy kétlovas kocsi várt rájuk a kőparton. Amint hölgyem felszállt, picikét megemelt szoknyája alól a legfinomabban formált parányi láb látszott ki, amely csak valaha asszonyé volt és ekkor egészen biztosan tudtam.

„Azok az imádott lábacsok.” Ez a hazajáró frázis agyamba szökkent; ott álltam és izgalomtól remegve meredtem rá a távozó kocsira.

Hanna volt... bájosabb, mintahogy Lótusz-klubbeli álmaimban magam elé festettem; szebb Ingondánál és Chlodoswindánál, vagy bármely „hajdani szép hölgnél” François Villon mester balladájában (melyet mesterem csak nemrégiben tanulatott meg velem kívülről), kiknek neve megannyi „édes szimfónia.” Hanna volt, „üde és elragadó, mint egy áprilisi hajnal”; Hanna, akit Paragot szeretett ama képzeletem elől kitérő napokban, melyekben nem tudom magam elé festeni őt, mielőtt egy keresztes vitéz buzogányával összerombolta bútorát és IV. Henrik irányításával vándorútjára indult. Hanna, kit oly halálosan gyötrődve vágyott látni Madridban, s kinek ezüstös angol hangját hallani úgy sóvárgott. És én, Asticot, láttam őt és hallottam ezüstös hangját. Minden fiúk között bizonynal én vagyok a legáldottabb.

De Paragot aznap minden férfiak között a legnyomorultabbnak látszott; én meg, ki Nárcisznál kutyább módra együtt éreztem gondolataival, csak hogy éppen fel nem tartottam orromat és nem vinnyogtam a szomorúságtól. Boldog izgalmam teljesen eltűnt. Bűnösnek éreztem magamat és furcsán szégyenkeztem. Sötét színben láttam az életet. Miért küldik a Hannákat a világba, gondoltam, ha nem azért, hogy tönkre tegyék a férfiak boldogságát. François Villon mesternek igaza van. Sámson, Sardanapal, Dávid s maga François mester is megjárták a Hannákkal. „Boldog, kinek semmi köze hozzájuk.“

Mihelyt szabadok lettünk, Paragot ott hagyott minket és egyedül távozott; erre én, majomként utánozva őt, elutasítottam a szerény Blanquette meghívását, hogy vele menjek sétálni, és Nárcisszal a sarkamban búskomoran beballagtam a városba. Egy-két kutyaviadal, meg egy byroni beszélgetés egy kis kócféjű virágáruslánnyal, ki poros ciklámenecsokrot adott nékem — „szerencsehozónak“, mondta bájosan — kitöltötték az időt, míg az emberek kezdtek kiseregleni a Csodaházakból, hogy ebédre átöltözzenek. A kapuknál ácsorogtam, egyiktől a másikhoz menve, abban a benemvalott reményben, hogy meglátom Hannát. Végül, a Villa des Fleurs főbejáratánál, megpillantottam Paragot-t. Félbársony öltözékét csavargóruhájával váltotta fel és nyilván ugyanavval a szándékal jött, mint én. Tiszteletben tartottam azt a kívánságát, hogy egyedül akar lenni és nem merészkedtem közelébe, hanem ott lebzseltem a főuccának és annak az útnak sarkán, mely a Villához vezet; Nárcisszal játszottam és sóvárogva vártam, hogy valami történjék. Mint tudjátok, nem mindennap adatik meg

egy fogékony gyerkőcnek, kinek agya tele van tömve költészettel, képekkel, meg hasonló csalóka ábrándos dolgokkal, hogy fejjel belebukfencezzék a valóságos élet regényébe. E pillanatban a regény holtpontra állott. Én egy következő fejezet után sóvárogtam. Milyen kár, tünődtem, hogy nem a Merovingek korában élünk. Akkor Paragot meg én lesbe állhattunk volna lovainkkal — a lovagkorban mindenkinek volt lova — és mikor Hanna közelünkbe jön, megöltük volna a csőrösorrú férfiút, Paragot lóra pattant volna Hannával és elvágtattunk volna az ő kastélyába a szomszédos királyságban, ahol Paragot, meg Hanna, meg én, Blanquette-tel egyetemben, ki hercegnőnk öltöztetőnője lett volna, boldogan éltünk volna örökkön-örökké. Hogy én a magam számára mit vártam, a jó ég tudja: nem jutott eszembe, hogy mások üdvösségének szüntelen szemlélése elkoptathatja a legvastagabb önzetlenséget is.

Ekkor váratlanul a Villa kapuján két hölgy jött ki; egyikükben Hannára ismertem, a másikonban a villásreggeliző társaság fiatal lányára. A Villa homlokzata az úttal szemközt nyúlik el és vagy száz rőfnyire van a saroktól. Láttam, hogy Paragot mereven áll és semmi jele sem látszik rajta a felismerésnek, mikor Hanna felemelt fejjel, mint valami büszke királynő, elmegy mellette. Furcsa fájdalmat éreztem szívemben. Miért oly kegyetlen Hanna? Szememben a jéghegyek kéksége volt, de arcának többi része gyöngédnek és jóságosnak látszott. Nagy általánosságban tudatában voltam, hogy fényesen öltözött hölgyek nem fognak kezét rongyos csavargókkal nyilvános helyeken, de szíveskedjete arra emlékezni, hogy én époly kevésbé tartottam rongyos csavargónak Para-

got-t, mint ahogy nem gondoltam Blanquette-et Hannával egyenrangúnak. Nékem Paragot a királyok királya volt.

Bánkódva fordultam el és bandukoltam végig a kis uccán, mely a Fürdőházhoz vezet. Csalatkoztam. Hannában és nem kívántam többé látni őt. Hadd bűnhődjék kegyetlenségéért. Leültem a tér egyik padjára, a városháza órájára néztem és mulyán a vacsorára gondoltam. Pompás hagymaleveseket csináltak abban a kis szállóban, ahol laktunk; és Paragot, ki maga is szakértő volt, kijelentette, hogy *à la mode de Caen* készített pacaljuk felülmúlja mindazt, amit a gazdaasszony a Lótusz-klub számára produkált. Azonkívül meg kezdtem éhes lenni. Míg az ember fiatal, a tele szív ritkán pótol az üres gyomorért, most pedig még a szívem is kezdett kiürülni.

Egyszerre csak ki tűnik fel a téren, ha nem a két hölgy? Padomon ültem és figyeltem, amint átmennek. Nyilván a dombra mennek fel a fürdőház mögötti szállodák egyikébe. Fehér ruhájában, három nagy rózsával színesített fehér tülkcalapjában, gyönyörű hajával mintha mindannak megtestesülése lett volna, ami asszonyban imádandó. Le tudtam volna térdelni és imádkozni hozzá. Mért volt oly kegyetlen mesteremhez? Szemrehányással kevert hódolattal néztem. De ezt az elegyes érzést meghökkenés váltotta fel, mikor láttam, hogy elválik társától, ki folytatja útját fel a dombra, ő meg egyenesen átvág a téren az én irányomban.

Hozzám jön.

Felálltam, levettem rongyos kalapomat és ujjam közt forgattam, mert Paragot-tól azt tanultam, Franciaországban így kívánja az udvariasság.

— Beszélni akarok veled — mondta gyorsan. — Te vagy az a fiú a kézi dobbal, úgy-e?

— Igen, mademoiselle.

Paragot avval fenyegetett, hogy lelő, ha egy ifjú hölgyet „miss“-nek szólítok.

— Hogy hívják azt az... úriembert, aki a hegedűt játszotta?

— Paragot Berzélius Nibbidard.

— Ez nem az igazi neve?

— Nem kisasszony — mondtam.

— Mi az igazi?

— Nem tudom — mondtam. — Ez új név, csak egy hete viseli.

— Mióta ismered?

— Nagyon-nagyon rég óta. Örökbe fogadott, mikor még egészen kicsi voltam.

— Most sem vagy igen nagy — mondta mosolyogva.

— Majdnem tizenhat vagyok — mondtam büszkén.

Magában mormolta: — Nem hiszem, hogy tévednék.

Más hangon folytatta: — Valami badarságot beszéltél arról, hogy ő a mestered és hogy filozófiára tanít.

— Nem volt badarság — válaszoltam szilárdan. — Mindenre tanít engem. Történelemre, Shakespeare-re, Francois Villonra, festésre, Schopenhauerre, meg kézi dobra.

Szép ajkát kissé csodálkozva biggyesztette le, amint hosszúnyelű napernyőjére támaszkodva rám nézett.

— A legfurcsább kis bogár vagy, akivel hosszú idő óta találkoztam.

Boldogan mosolyogtam. Bárminek elmondhatott volna azon az ezüstös hangján és csak mosolyogtam volna. Most eszembe jut, „mo-

soly“ nem helyes szó. A férfi mosolyog, a fiú vigyorog. Boldogan vigyorogtam.

— Mestered mindég ilyenféle zenekarokban hegedült?

— Ó, nem, kisasszony — mondtam én. — Természetesen nem. Csak négy nap előtt kezdte.

— Mi volt addig a foglalkozása?

— Semmi — mondtam én.

Oly képtelenségnek látszott, hogy Paragotnak foglalkozása legyen, mint valami kereskedősegédnek. Eszembe jutott anyámnak néhány „foglalkozás nélküli“ ismerőse és ezeknek kimondhatatlan hitványsága. Ekkor, mint Paragot visszhangja (mi más lehettem volna?), hozzá tettem: — Mi éppen csak az én nevelésem végett járjuk Európát. Mesterem azt mondta, a Világegyetem könyvéből kell megtanulnom az Íletet.

A bájos hölgy leült.

— Azt hiszem, sem több, sem kevesebb nem vagy egy meglepő kis papagájnál. Biztos vagyok benne, egészen úgy beszélsz, mint mestered.

— Ó nem, kisasszony — mondtam szerényen. — Bár úgy tudnék. Az egész világon senki sem tud úgy beszélni.

Kék szeme hosszan, állhatatosan, félig riadtan nézett rám. Most tudom, hogy az emlékezés húrját pendítettem meg benne; hogy kétséget kizáróan megerősítem lelkében Paragot azonosságát avval a férfival, ki a multban őt szerette; hogy régi édes és ijesztő dolgok zajlottak szívében. Sőt, titkuk tudatában akkor is láttam, hogy felismerte Paragot-t.

— Biztosan nagyon kíváncsi hölgynek gondolsz — mondta erőltetett mosollyal, — de meg kell bocsátanod. Amit ma délelőtt mond-

tál, hogy mestered filozófiára tanít, nagyon érdekelt engem. Egyet szeretnék tudni — s napernyője hegyével a fővényt túrta — és ezt nem szívesen kérdezem. Ő... te... szegények vagytok?

— Szegények? — Ez teljességgel új gondolat volt. — Nem, igazán, kisasszony; van Londonban egy nagy bankja, amely bankjegyeket küld neki, amikor csak akarja. Egyszer vele mentem. Töméredek pénze van.

A hölgy fölállt: — Akkor az, hogy komédiásként csavarog, csupán álarcoskodás — mondta halvány gúnnyal.

— Azért teszi, hogy Blanquette-en segítsen — mondtam én.

— Blanquette-en?

— Azon a lányon, aki a citerát játssza. Mesterem őt is örökbe fogadta.

— Ó, igazán? — mondta a hölgy és szemének kékje ismét megfagyott. Homályosan éreztem, hogy Blanquette-et említve tapintatlan voltam. De hogy milyen tekintetben, nem tudtam. Megjegyzésemet arra szántam, hogy véle Paragot szívbéli gazdagságának adózzam. De Hanna úgy fogadta, mintha valami bűnről beszéltem volna neki. A női nem, még az álom Hannák legbájosabbika is, megtéveszti az embert. „Boldog, kinek semmi köze hozzájuk.“

— Isten veled — mondta.

— Isten vele, kisasszony.

Bizonyára megbántódást olvasott arcomon, mert egy-két lépés után megfordult és jószágon mondta:

— Te semmiesetre sem vagy felelős érte.

— Aztán elhallgatott, mintha haboznék, míg én ott álltam, kalapommal kezemben, mint az egész beszélgetés alatt.

— Kíváncsi vagyok, megbízhatom-e ben-
ned?

Kivette derekán függő táskájából erszényét
és egy aranyat szedett elő.

— Neked adom, ha megígéred, nem mondd
el mesterednek, hogy beszéltél velem ma dél-
után.

Visszariadtam. Jusson eszetekbe, hogy há-
rom éven át, óráról-órára egy minden bogaras-
sága ellenére is emelkedett lelkű ember társa-
ságában voltam, ki engem lágy viaszként a
maga izlésére formált. Az arany csábított.
Soha életemben nem volt egy aranyam — és
Hanna szemében minden fagyosság megolvadt.
De éreztem, meg lennék becstelenítve, ha pénzt
fogadnék el.

— Megígérem, anélkül — mondtam.

Visszatette a pénzt erszényébe és kinyújtotta
elegáns keszyús kezét.

— Hát akkor ígérd meg — mondta.

És akkor először éreztem, milyen finom, fo-
gékony teremtés egy bájos, előkelő hölgy. Csak
egy ilyen hajthatta végre a kegynek e tényét.
Boldogságban fetregő, megrészegült kis ok-
tondivá változtatott engem. Lelkem üdvét le-
kötöttem volna zálogul, hogy véghez vihessek
valami ábrándos parancsot, amit elrendelnie
tetszett volna.

— Holnap reggel elhagyom Aix-t... de ha
valaha bármilyen bajba kerülnél... különben
hogyan is hívnak?

— Pradel Asticot — mondtam s most elő-
ször jutott eszembe, hogy bár Pradel Polydore
eltűnt és Paragot Berzélius Nibbidard uralko-
dik helyett, az én kölcsönzött és kitalált nevem
változatlanul megmaradt. Smith Gusztáv csu-
pán mint jelentéktelen, határozatlan, mithikus
teremtés élt emlékezetemben.

Hanna mosolygott: — Te is kis álarcos vagy. Nos, ha valaha bármilyen bajba kerülnél, és én segíthetek rajtad, jusson eszedbe Verneuil grófné, Párizsban, Avenue de Messine 7 alatt.

Ettől a baráti ajánlattól elállt a lélegzetem. Hülyén rávigyorogtam. És nagy zavarban is voltam.

— Mi a baj? — nevetett.

— Verneuil grófné?... Hiszen angol — hebegtem.

— Igen. De férjem francia. Verneuil gróf. Jusson eszedbe: Avenue de Messine 7.

Kegyesen intett és elfordult; otthagya az elbódult Asticot-t, ki még mindég kalapját forgatta kezében. A férje! Én pedig egész idő alatt kisasszonynak szólítottam! És tündérmesét szőttem róla, hogy elvágatunk vele Paragot kastélyába! Hát férjnél van. Verneuil gróf a férje! Sőt mi több, az a csőrösorrú, kellemetlen ember a férje, aki öt sout adott nekem, hogy távozzam.

A vigasztalanság, szerencsétlenség és kiábrándultság érzete elborított. Leültem a padra és sírva fakadtam, Nárcisz meg felugrott és megnyalta arcomat.

IX. FEJEZET

Az éjféel közel volt, mikor Paragot visszatért városszéli vendéglőnkbe. Odatántorgott az ajtó előtti lépcsőhöz, ahol én a holdfényben rá várakozva üldögéltem.

— Mért nem vagy ágyadban?

— Túlságosan meleg volt és nem tudtam aludni, mester — mondtam. A szomorú igazság az volt, hogy hasztalanul kínlódtam, hogy verset írjak Hannáról François Villon mester modorában. Mint ahogy ifjú drámaírók ötfelvonasos tragédiával kezdik, ifjú költők kettős balladával kezdik el. Abból a célból, hogy megszorítsam a Hannára rímelő szavak szerény állományát, bele kellett vonnom Indianát, ami valamiképpen nem illett oda. Arra is emlékszem, hogy kegyeit mannaként esőztette, ami nem volt nagyon eredeti.

Paragot nehézkesen ült le mellém.

— A holdnak vészes hatása van, fiam — mondta vastag hangon. — Meg fogod érezni, ha túlságosan sokáig ülsz kisugárzásában. Ez történt velem is. Ki nem mondható bárgyúságokat fecsegtet az emberrel.

Az utolsó szavakat csakhogy éppen nem énekelve mondta, és valami ünnepélyes diadalal nézett rám.

— Nem a Holdbéli Ember tehet róla, kis Asticot-m — folytatta. — Nagyon érdekes beszélgetést folytattam vele. Igen udvarias fickó. Azt mondta, ha felmennék és csatlakoznék hozzá, helyet csinálna nékem. Az mind hazug-

ság, tudod, hogy azért küldték oda, mert vásárnap rőzsét szedett. A maga jószántából ment, mert az egyetlen hely, ahol négyezer mérföldre lehet minden nőtől. Jusson eszedbe, szívem kis Asticot-ja. Rengeteg hazugságot beszélnek a holdról, azt mondja. Lenéz a földre és lát mindannyiunkat, kicsi férgeket, amint ki meg be és egymás hegyén-hátán tekergőzünk és oly fontosaknak tartjuk magunkat, és az oldala megszakad a nevetéstől; azok a kopasz hülyék meg nagyítójukkal a szakadásokat hegysoroknak és tűzhányóknak nézik. Én elmegyek a holdba, távol minden nőnemű női nőtől, és ha jó leszel, fiam, te is velem jössz.

Megmagyaráztam néki, amilyen gyöngéden csak tudtam, hogy ezt a változást inkább büntetésnek tartanám, semmint jutalomnak. Nevetésbe tört ki.

— Te is... a szoptatóüveg tejétől még nedves ajakkal? A szoknyák uszálya mindnyájunkat elborít. Hogy került a női nem kis töksidbe? Beleszerettél Blanquette-be?

— Nem, mester — mondtam. — Ha szerelmes leszek, egy nagyon szép hölgybe leszek szerelmes.

Paragot felfelé mutatott: — Újabb szakadást látok barátom oldalán. Szép hölgyekbe szeretünk bele, szegény Asticot-m, egyikünk a másik után, és Panurge juhainak nevetséges ostobaságával vetjük bele magunkat a pusztulásba. Egy gyapjasnak ismét vége? Ha, ha, nevet a holdbéli ember és megszakad belé az oldala.

Az ajtó kinyílt mögöttünk és a vendéglő gazdája jelent meg a küszöbön.

— Adjon egy fél liter vörösbort, Bonnard úr — kiáltott fel Paragot. — Én Jehan Cotard mester leszármazottja vagyok, kinek

torka száraz volt, hogy ezen a világon soha senki sem látta köpni.

— Szívesen, uram — mondta a vendéglős.

Paragot megtöltötte porcellánpipáját, gyámtalan ujjaival meggyújtotta és egy szót sem szólt, míg borát nem hozták.

— Fiam, holnap első dolgunk lesz elhagyni Aix-t.

Ijedtemben felugrottam. Még nem ért véget megállapodásunk a tóparti vendéglőben.

— Annyit törődöm a Tó-éteremmel, mint evvel az egész hülye világmindenséggel.

— De Blanquette... megszakad belé a szíve.

— Minden női szívet meg lehet gyógyítani egy garassal.

— És a férfiakét?

— Azoknak összetört szívvel kell járkálniok, fiam, a darabok meg úgy csörögnek és zörögnek, zörömbölnek és csörömpölnek belől, mint egy kosár törött cserépedény. Holnap elhagyjuk Aix-t.

— De, mester — kiáltottam fel, — nincs rá szükség.

— Hogy érted ezt?

— Ő elhagyja holnap Aix-t.

— Ó! — ordította, e pillanatban teljesen józanul. — Ki az ördögöt értesz azon, hogy „Ő“?

Semmirekellő hülyének szidtam magamat. Ime, azon a ponton voltam, hogy megszegjem Hanna kezére fogadott eskümet. Szégyeltem magamat és meg voltam ijedve. Durván megragadta vállamat.

— Kit értesz „Ő“-n? Mondd!

— A tó hölgyét, mester — mondtam.

Egy pillanatig élesen nézett rám, kezének

markolása aztán elernyedtt és valami halvány mosollyal vállat vont.

— Ha ilyen éles szemmel látod meg az erdőben a fákat, el kell majd hagynod a művészet ösvényeit a rendőrkapitányság előkelőbb sétányaiért.

Pár percig hallgatagon pöfékelt, aztán fejét elfordítva halk hangon megkérdezte:

— Honnan tudod, hogy holnap elutazik?

Először hazudtam Paragot-nak.

— Véletlenül hallottam, hogy mondta, mikor a dobbal ott vártam.

— Biztos?

— Egészen biztos.

Úgy látszott, ez kielégíti, nagy megkönnyeb-
bülésemre. Hogy mi történt volna az én sze-
gény kis eskümmel, ha keresztkérdésekkel fag-
gat, nem tudom. A becsület mindenestre meg
volt mentve. Paragot félretette pipáját és bo-
rospohara mellett tűnődve nézett a multba.

— A tó hölgye — mormolta. — Mindenféle
jónak meg rossznak elneveztem a magam ide-
jén, de így soha. Lángész vagy, kis Asticot-m.

Két kézre tartva poharát lassan kiitta bo-
rát. A hold barátságosan mosolygott ránk,
magasan evezve a hegyek fölött. Akkor ötlött
eszembe az a meglepő gondolat, hogy egyfor-
mán mosolyog minden emberre, a jókra és
rosszakra, az igazakra és gonoszakra. Eppen
így mosolyog Hanna csőrösorrú férjére.

A Hanna férje! Valami megmarkolta szíve-
met. Tudja Paragot? Aggodalmasan tanács-
koztam magamban, vajjon közöljem-e véle ezt
a szerecsétlen hírt. Ha tudná, hogy férjes asz-
szony, kivetné fejéből a balga gondolatokat,
mert csupán a Merovingek idején s hasonló
regényes korszakokban történik meg, hogy a

férfiak más férfi feleségét szeretik. Félénken megérintettem karját.

— Mester... valami egyebet is hallottam.

— Igen?

— Férjnél van, és az a férje.

— Levette a kalapját?

— Nem vette le, mester.

— Pikkelyes fejű keselyű — mondta álmatagon Paragot.

— Csak öt sout adott nekem — mondtam megkönnyebbülten és mégis csalódottan, látva, hogy leleplezésem semmi izgalmat sem kelt.

Paragot zsebében motoszkált: — Nem akarunk az ő alamizsnáján meghízni — mondta és három-négy rézpénzt dobott ki a csendes uccára. Lekoppantak, tova gurultak és halk csengésekkel felborultak. Nárcisz, ki idáig aludt, utánuk szaladt és megszaglászta őket. Paragot nevetett, aztán visszatartotta magát és hosszúkörmű mutatóujját felemelve, iszonyúan ünnepeélyesen nézett rám.

— Halgass Paragot bölcsességére. Nincs asszony, aki mocsoktalan férfit érdemel, hogy ne egy pikkelyes fejű keselyűhöz menne férjhez.

Néhány összefüggéstelen szót mormolt, aztán hosszú szünet állott be. Egyszerre csak feje élesen belekoppant az ajtófélfába. Felkeltettem.

— Mester, nem jó lesz nekünk tovább itt ülni a holdfényben.

Üveges szemmel nézett rám: — Minerva baglya — mondta, — teljes tudatában vagyok a dolognak.

Felállott és bevánszorgott a vendéglőbe, én meg, miután a keskeny lépcsőn felvezettem a szobájába, lementem a parányi társalgó egyik

sarkában készített hálóhelyemre. Az én háló berendezéseim mindég változatosak voltak.

Mikor reggel megkérdeztem Aix-ből való távozásunkra nézve, tettette magát, mintha nem értené és azt mondta, hogy álmodtam és hogy a holdfény megártott az agyamnak.

— Gondold meg, fiam, mikor én az éjjel hazatértem, mély álomban találtalak az ajtó előtti lépcsőn és fel sem ébredtél reggelig.

Ebből megértettem, hogy most másodszor bezárta életének könyvét kémkedő, de ártatlan szemem előtt. Ís megtanultam a sajátos különbséget a részeg János és józan János között.

Mikor alkalmaztatásunk Aix-ben véget ért, a vendéglő tulajdonosa meg akarta újítani, de Paragot visszautasította. A beteg hegedűs, akit helyettesített, meggyógyult és Paragot látta, amint a partról egy zenei Enoch Arden sóvárgó szemével nézett át a kerítésen. Blanquette-nek némi nehézséget okozott megakadályozni, hogy ott tüstént ki ne rohanjon és kezébe ne nyomja hegedűjét. — Az embernek okosnak kell lennie — mondta Blanquette.

— Teringettét! — kiáltott fel Paragot — ha én okos volnék, el volnék veszve. Az okosság Párizsba telepítene engem kesztyűsen és esernyősen. Az okosság napsugaras mosolyt ültetne arcomra a Becsületrend piros szallagja fölé. Megházasítana Képzőművészeti Akadémiabeli kollégáim egyikének leányával. Fajfenntartást végeztetne velem; kutya teringettét! A pokolba küldetne velem téged, Asticotval meg Nárcisszal együtt. Ha én okos volnék, nem lennék Paragot. Annak az embernek, aki az okosságnak megfelelően él, szíve helyén egy varrógép szíve van.

De Blanquette-re való tekintettel hűségesen

leszolgáltatta idejét a Tó-étteremben és lelkiismeretét úgy békítette meg az okossággal, hogy a bevételnek ráeső részét az éhes hegedűsnek adta. Csak mikor Blanquette Aix további hasznosítását javasolta, mutatta ki Paragot gascogne-i csökönyösségét. Ha van egyetlen helye a világnak, ahol a lélek émelyedik és sínylődik, akkor az Aix-les-Bains. Mammon a királya és Astarte a királynője. Ő bizony többé nem hegedül Belial fiainak és Aholah leányainak. Azért indult el, hogy az Igazság Szívébe jusson, oda pedig nem Dagon és Astaroth szentélyén át vezet az út. Blanquette egyáltalán nem tudta, miről beszél Paragot, s bennem is csak homályosan villant fel szavainak értelme. De most értem, hogy kényes természete felháborodott hamis helyzetén. Egyszerű falusi emberek között tiszteletet és csodálatot parancsoló személyiség volt. De Aix lebzselői között, kiket fenköltségében megvetett, hegedülő komédiás volt csupán, s bármely gazdagságában kéjelgő mocskos fickó odavethetett neki gögösen egy frankot.

Igy hát ismét az országútra menekültünk, ahol Paragot ledobta Mammon (Hanna) nyomasztó terhét és megint felelőtlen önmaga lett.

Csupán zavaros emlékeim vannak fantasztikus utazásainkról. Hosszan elnyújtózó fehér utak és lángoló napfény. Nevető völgyek, gabonaföldek és majorságok a fák között. Hébe-hóba egy falusi ünnepség vagy lakodalmom, ahol tisztelen öltözött parasztság elragadtatására muzsikáltunk. Az éjeket csűrökben, elhagyott istállókban, kunyhóknak földjén és végtelenül kicsi kávéházakban töltöttük. Henyelő órák az út mentén, déli étkezésünk után, melyen négyünk körülülte az eledelt, mit Blan-

quette szerzett be: fekete kenyeret, sajtot, hentesárut, meg az örökös palack könnyű bort. Durva ételek voltak, de bőségesen. Paragot ügyelt erre, Blanquette takarékosági igyekezete ellenére. Olykor Paragot aludt, míg Blanquette meg én halkán beszélgettünk, hogy fel ne költsük. Blanquette az öreg emberrel való bolyongásairól beszélt, előbbi fáradságos életéről. Sokszor álomba sírta magát az éhségtől, nedves rongyokban dideregve hosszú éjeken át. Most minden megváltozott: túlságosan sokat eszik és úgy meghízik, mint egy disznó. Nem hiszem? Lám! S ujjamat ártatlanul övébe dugta, aztán úgy felfuvalkodott, mint a mesebeli béka, hogy bebizonyítsa térfogatának növekedését. Magáról a mesterről megfélemedett suttogással beszélt. Kivéve, hogy végtelenül jóságos, meggondolatlan, bőkezű, kérkedő, s az ő gyakorlatlan hallása szerint elsőrangú hegedűs, nem tudja mifajta ember. Elég képzelete volt annak homályos megérezésére, hogy Paragot roppant területekről pottyant bele az ő szűk világába. De Paragot rejtély volt.

Egyszer, a múlt nyáron, mikor az öreggel az út mentén pihent, mintahogy mi most, egy kedves ember jött oda hozzájuk festőállvánnyal, zsámollyal és festékdobozzal és engedélyt kért, hogy olajvázlatot készíthessen rólunk. Amíg festett, társalgott; Sziciliáról beszélt nekik, ahová ment, és Párizsról, ahonnan jött. Blanquette valami homályos módon Paragotval hozta kapcsolatba. Mindketten ugyanazon hangon és modorban szoktak beszélni, mindkettőjüknek rendkívüli nézeteik vannak az ötfrankosok értékét illetőleg. De az a kedves festő elegánsan öltözött úriember volt, amilyeneket Blanquette nagy városokban látott, kocsikban hajtatva, vagy italokat fogyasztva

költséges kávéházakban, a mester pedig úgy öltözködik, mint a parasztok, csürökben alszik és mindazt megteszi, amit elegánsan öltözött úriemberek kávéházakban meg nem tesznek. De Blanquette mindenesetre át volt hatva Paragot emelkedettebb szellemének és kedélyének tudatával, és megelégedett vele, mint jómagam is, hogy odaadó rabszolgája legyen.

Gyakran a maga becsvágyáról is beszélt. Ha gazdag volna, néki magának lenne egy kis háza. A társaság kedvéért talán szeretné, ha valaki nála tartózkodnék. Olyan tisztán tartaná, és mind a fehérneműt kijavítaná, és maga főzne, és a piacot leszámítva, egyik év végétől a másikig el sem hagyná. Egy kedves, simulékony cica, mely a tűzhelynél összegömbölyödik, tökéletessé tenné boldogságát.

— De Blanquette — szoktam mondani néki, — a nap és a csillagok és az országutak és a tavasz illata és a mezők és ennek az életnek szabadsága... mindez hiányzanék.

— Én a háztartást szeretem — szokta fejét rázva válaszolni.

Soha senkivel sem találkoztam, aki a hivatásos csavargó Blanquette de Veau-nál kevésbé lett volna átítatva csavargóöszönökkel.

Olykor alvás helyett Paragot tudásának csodálatos tárházából beszélt nekünk, mindenkor az én nevelésemre törekedve és arra is vágyva, hogy fejlessze Blanquette értelmét. Olykor Blanquette aludt, Nárcisz meg mellé kuporodott, míg Paragot és én rongyos könyvünket olvastuk, vagy vázlatot készítettünk, vagy megbeszéltük azt a tárgyat, melyről előző este feladatot írtam. Furcsa iskola volt; de bár semmi olyan vizsgát nem tehettem volna le, amelyet emberfiak tartani szoktak, komolyan hiszem, hogy a szó igazi értelmében szélesebb körű

műveltségem volt a legtöbb korombeli ifjúnál. Igaz, hogy én vágyódtam utána és kimeríthetetlen forrásból ittam; de kevés ember képes rá ezt a forrást úgy irányítani, hogy egy tizenhatéves fiú lelki szükségletét ellássa.

Igen hát... azt hiszem, Paragot-Allah nagy es Asticot-Mohamed az ő prófétája.

Addig jártuk, hegedültük, citeráztuk és doboltuk végig Franciaországot, míg az őszi hidegek és esők csavargásunkat kevésbé mulatságossá nem tették. Október vége egyhetes elfoglaltság teljesítése közben talált Tours külvárosának egyik sörházában. Átengedtek nekünk két szobát egy istálló felett, meg egy jászolt lent az üres istállóban; és minden éjjel esti munkánktól halálosan kifáradva másztunk nyugvóhelyünkre.

Én magát a zeneszerszámon való játszást is mindig kimerítőnek találtam: a kézi dob például jelentékeny testi erőt kíván; de ha a hangszert, akár kézi dobot, akár hegedüt vagy citerát több órán át egy kis zsúfolt szobában játsszák, mely három-négy tucat szemmelláthatóan mosdatlan emberrel van tele, akik rossz dohánytól és még rosszabb abszinttől füstölögnek, s akik át vannak hatva alacsonyrendű ételek szagától, az nagyobb bűnhődés a taposómalomnál. Kutyának való élet, mondta Paragot. Amire Nárcisz felszimatolt. Egyáltalán nem egy filozófus kutyájának való, mondta.

Elfoglaltságunk utolsó napjának reggelén Blanquette, mint rendesen, a reggeliül szolgáló csupor kávéval, meg nagy darab kenyérrel lépett be Paragot szobájába. Én felkeltem volt jászolomból és Paragot szobájába lopódtam, hogy átmelegedjek; s míg ő aludt, az ablaknál a földön ülve olvastam könyvemet. Ami Blan-

quette-et illeti, már sokkal előbb felöltözött és megreggelizett, aztán segítette a szolgálonak sepregetni, az asztalokat lemosni és kávé-t készíteni a háznép számára. Nem egyezett paraszti természetével, hogy ágyban maradjon, ami — most jut eszembe — bizonyára az arisztokratikus vérmérséklet jellemző vonása. Paragot szerette. Csak akkor ébredt fel, mikor Blanquette kávéját hozta. Rendszerint festői káromkodással szólalt fel az ellen, hogy szendregéséből fölzavarják, aztán kivette Blanquette kezéből a kávé-t és nevetve elbocsátotta ő-t. Blanquette-hez való viszonyában a legmezevebb illendőséget tartotta szem előtt. De ezen a délelőttön felszólította, hogy maradjon.

— Ül le, gyermekem; beszél-nivalóm van veled.

Minthogy sem szék, sem zsámoly nem volt a kényelmetlen szobában — puszta falai voltak és csupasz, piszkos deszkapadlója; s csupán ágy és asztal állt benne, — Blanquette engedelmesen leült az ágy lábához, Nárcisz mellé, s ölében összekulcsolta kezét. Paragot kávéjába aprította kenyerét és a belemártott falatokat egy viharverte evőkanál segítségével ette. Mikor két-három falásnyit lenyelt, megszólította Blanquette-et.

— Jó Blanquette-em, sok év óta járom a világot, hogy az Élet forrásait megkeressem. Nem találok meg avval, ha Dubois sör- és kávéházában nyúvóm a húrokat.

— Jobb lenne Orleansba menni — mondta Blanquette. — Ott voltunk tavaly télen a Korona-kávéházban és táncoltam.

— Még a te táncod Orleansban sem lenne segítségemre kutatásomban — mondta Paragot.

— Nem értem — mormolta Blanquette és gyámoltalanul nézett rá.

— Légy szíves — monda az asztalra mutatva, — zúzd össze ezer darabra azt az átkozott hegedűt.

— Istenem! Mi történt? — kiáltott fel Blanquette.

— Nem tetszik nékem.

— Tudom, hogy nem jó — monda Blanquette. — Majd félretesszük a pénzt, amíg vehetünk egy jobbat.

— Elátkoznám, ha egy Stradivarius volna is — monda tele szájjal Paragot. — Asticot, te nem utálod a dobodat?

— De igen, mester — válaszoltam a padlóról.

— Te szeretsz citerázni?

— Igazán nem, mester — monda Blanquette.

— Akkor hát — monda mesterem, — miért folytatnánk egy olyan életpályát, amely egyformán gyűlöletes mindhármunknak. Nem vagyunk rabszolgák, kutya teringettét!

— Dolgoznunk kell — monda Blanquette, — különben mi lesz velünk?

Paragot befejezte kávéját és kenyerét, s a csuprot átadta Blanquette-nek, aki ölében tartogatta; Paragot pedig kényelmesen befészkelte magát ágyába. Őszi eső verte a kis pizkos ablakot; szél süvített be repedéseken és nyílásokon, hideg, nedves levegővel töltve meg a szobát. Szorosán vállamra vontam a régi takarót, melyet jászolágyamból magammal hoztam. Blanquette a hőmérséklet változása iránt parasztmódra érzéketlenül, közömbösen ült ott vékony kartonruhájában.

— Mi lesz velünk? — ismételte.

— Folytatni fogom a létezést — mondta Paragot.

— De én, mit csináljak én?

— Megtöltheted a porcellán pipámat, hadd gondolkozzam — válaszolta Paragot.

Nyugodtan, engedelmesen felkelt, s miután végrehajtotta Paragot parancsát, visszaült az ágy lábához.

— Te vagy a legtürelmesebb teremtés a világon — mondta Paragot, — különben nem volnál megelegedve avval, hogy tovább játsszál a citerán, ami nem éppen vidító hangszer, kis Blanquette-em. Én nem vagyok türelmes és a mai éjszaka után millió évig nem fogok ismét hegedülni, pedig a hegedű különb a citeránál.

Blanquette értetlenül nézett rá.

— Ha király lennék, palotában laknék és te lennél a gazdasszonyom. De mivel rongyos csavargó vagyok, aki lusta dolgozni, zavarban vagyok, hogyan rendelkezem veled.

Blanquette nagyon elfehéredett és felállott.

— Értem. Elűz engem. Ha úgy kívánja, egyedül keresem meg kenyeremet.

Minden pórias bizonykodása ellenére volt viselkedésében valami méltóság, ami meghattotta Paragot-t. Kezét nyújtotta neki.

— De hiszen nem üzlek el, kis bolond — nevetett. — Eilenkezőleg. Olyan vagy, mint Asticot, meg Nárcisz. Hozzám tartozol. De Asticot azt fogja tanulni, hogyan legyen művész belőle; Nárcisz meg, ha unatkozik, bolhára vadászhat. Te fiatal nő vagy; nálad másképpen kell a dolgoknak elintéződni. De hogyan?

— Nagyon egyszerű — mondta Blanquette.

— Egyszerű? Hogyan?

— Hát persze! Én dolgozhatok magára meg Asticot-ra.

— Mi az ördög! — kiáltott fel Paragot.

— De igazán — folytatta komolyan Blanquette. — Tudom, hogy a férfiak férfiak és néha nem szeretnek dolgozni. Ez gyakran előfordul. Nézze, mester, én egyedül vagyok, nagyon-nagyon egyedül. Maguk az egyetlen barátaim a világon, maga, meg Asticot. Jobb volt hozzám mindenkinél, akivel csak valaha találkoztam. Minden este imámba foglalom. Az csak kicsiség, hogy én dolgozzam magáért, ha fárasztja, hogy ezekben a kocsmadukban nyúzza a hegedűt. Ez igaz. Olyan igaz, mint a jó Isten. Négy részre tépném magamat magáért. Én becsületes leány vagyok és tudok dolgozni. De igazán! — kiáltott fel, mélyen Paragot szemébe nézve. — Nem utasíthat vissza. Nem lehetséges.

— De bizony visszautasítlak — mondta Paragot.

Arcával tenyerén, könyökével párnáján oldalt fordult és komolyan nézte a leányt, mi alatt az beszélt. Láttam, hogy nagyon haragos.

— Minek tartsz engem, kis bolond? Tudod, hogy megsértesz? Hogy engem egy nő támogatasson? Teringettét, kutya teringettét!

Dühe hirtelen fellángolt. Szitkozódott, veszekedett és dicsekedett egyszerre, egy lélegzet alatt. Blanquette megrémülve nézett rá. Nem értette. Nagy könnyek gördültek le arcán.

— És én dühítettem fel — pityeregte.

Odaadó szeretetének gúnyos lefitymálása kevésbé fájt néki annál az érzésnél, hogy Paragot dühének ő az okozója. Egy egyszerű, műveletlen női lény nincs össze-vissza kuszálva túlságosan szövevényes érzésektől. Mihelyt beszélni tudott, töredelmes tiltakozásba tört ki. Ő nem akarta bosszantani Paragot-t. Ő szívéből beszélt. Ő olyan tudatlan. Négy részre

tépné magát Paragot-ért. Ő becsületes leány. Egyedül van és Paragot az egyetlen barátja. Meg kell bocsátania.

Nekem borzasztó sírhatnékomból támadt és felugrottam.

— Igen, mester, bocsásson meg néki.

— Paragot nevetésre fakadt:

— Ó, milyen gyönyörűséges három bolond vagyunk! Blanquette, aki azt gondolja, támogathat két esetlen férfit; én, aki dühös vagyok; és Asticot, aki tragikusan könyörög, mintha én zsarnok volnék és éppen le akarnám fejezni Blanquette-et. Kis Blanquette-em, meghatottál engem s aki Paragot-t meghatja, megéheti az ő kezét-lábát, meg a máját, ha éhes és megihatja a vérét, ha szomjas. Soha életemben nem akarom elfelejteni és ha elhozod a villásreggelimet, ágyban maradok délutánig.

— Hát akkor nem kell elhagynom magát? — kérdezte kissé zavartan Blanquette.

— Jóságos ég, persze, hogy nem. Amiért én torkig vagyok a hegedüléssel, azt hiszed, elküldlek a bizonytalanba? Le fogunk telepedni a téltre. Valamelyik fővárosban. Melyiket szeretnéd, Asticot.

— Budapestet — mondtam találomra.

— Nagyon jó — mondta Paragot. — Holnapután elindulunk Budapestre. Most hagyjatok aludni.

Pontosan két hónapba került, míg eljutottunk Budapesre. Utazásunk egyetlen eseménye, melyre tisztán emlékszem, egy heti tartózkodásunk Chartres mellett a La Haye majorságban, ahol valamikor trágját fuvaroztunk s ahol most megújítottuk ismeretségiünket Dubosc úrral és Duboscné asszonnyal.

X. FEJEZET

Budapesten három dolog történt.

Először, Paragot elcsúszott az uccán és bokában eltört a lába, úgyhogy hét hétig kórházban feküdt, amely idő alatt Blanquette, én, meg Nárcisz úgy éltünk, mint verebek a háztetön, az idegen város érthetlenségeitől bódultan.

Másodszor, Paragot nagynénje, anyjának nővére meghalt végrendelet nélkül, kis pénzüsszeget hagyva maga után, melyet — mint legközelebbi élő rokon — Paragot örökölt.

Harmadszor, Paragot véletlenül beleszaladt Szelényi Tivadarnak, a festőnek, karjaiba, aki párizsi tanuló korából régi barátja volt.

Az első véletlenség következményei nem voltak ugyan közvetlenek, de tartósak lettek. Paragot ettől kezdve mindég kissé bicegve járt és Európa országútjain való csavargásait kénytelen volt abbahagyni.

A második következményeképpen Paragot Londonba utazott. Valami törvényes alakiség, azonosságának megállapítása, vagy más efféle, szükségessé tette jelenlétét. Bizonyára elintézhette volna az ügyet konzulok, ügyvédek és hasonló népség segítségével, de Paragot üzleti ügyekben gyerekesen együgyű volt, és kérdés nélkül engedelmeskedett a londoni idézésnek.

A harmadiknak következményeképpen én Szelényi Tivadar házának lakója lettem.

Mindez nagyon megzavaró volt.

Úgy volt elintézve, hogy Paragot angolor-

szági távolléte alatt én Szelényiéknél fogok étkezni, Blanquette meg Szelényinek egyik idősebb modelljénél, egy kifogástalanul tisztességes hölgnél, ki valamit konyított a francia nyelvhez, Nárcisz pedig felváltva a két háztartásban. Ha Paragot elintézi ügyét, visszatér Budapestre, összeszed minket és elmegy velünk, amerre a szél fúj. Paragot ellátott tisztességesen minden szükséges holmival, meg részletes utasításokkal arra nézve, hogyan kell egy úrihölgy házában kifogástalanul viselkedni. Szelényi Tivadar felesége bájos asszony volt.

Minden el volt intézve; de ki számíthatott Paragot-ra?

Elutazása előtti éjjel — igazában reggeli kettő vagy három lehetett — Paragot gyertyával kezében berontott kis padlásszobámba és mielőtt időm lett volna megdörgölni riadt szememet, leült ágyamra és elkezdett beszélni.

— Fiam — mondta, — egy sugallatom támadt!

Paragot-n kívül ugyan ki költött volna fel egy fiút reggeli kettőkor vagy háromkor, hogy bejelentsen egy sugallatot? És Paragot-n kívül ugyan ki változtatta volna meg emberi életek irányát egy sugallat felvillanására?

— Akkor jött, mialatt Szelényivel vacsoráltam. Elmondtam neki. Egészen kidolgoztam. Beleegyezett. Így hát el van intézve.

— Micsoda, mester? — kérdeztem felülve. Benyomott puha kalapja, feketés szakállas arca, csillogó szeme és térdén a gyertya azt a látszatot keltették, mintha valami izgatott özszeesküvő volna.

— A te pályafutásod, fiam. Az a pénz, amit Londonban felveszek, a te nevelésedre legyen szentelve. Meg kell tanulnod festeni, gyermek

Rafael, és Szelényi tanítson. És meg kell tanulnod, hogyan viselkedik egy úriember, erre meg Szelényiné tanítson. És meg kell tanulnod, milyen az, ha az embernek szíve van, és ha egy mákszemet szereted Paragot-t, két évi elkülönítés tanítson meg rá.

— Két év! — kiáltottam elrémülten. — De nem élhetek itt két évig a mester nélkül!

— Úgy tapasztaljuk, hogy megélünk fene sok minden nélkül, ha muszáj, fiam. Mikor én összezúztam bútoromat a keresztes vitéz buzogányával, azt gondoltam, sehol sem élhetek... valami nélkül. És itt vagyok, olyan elevenen, mint egy szitakötő.

Tovább beszélt. Mindez az én javamra szolgál. Törött bokacsontja arra kényszeríti, hogy lemondjon kóbor nevelőségéről a Világegyetem Egyetemén. Egy szűkebb akadémián ő sílány tanító lenne. Ha megtanított engem arra, hogy igazat mondjak és megvessem a hazugságot, meg a tettét, és hogy szeressem a képeket, a zenét, a székesegyházakat, a könyveket, a fákat és mind a szép dolgokat, teringtét! Ő befejezte küldetését. Eljött az idő más befolyások számára. Mikor ilyen sugallata támad, mint a ma éji, egy Magasabb Hatalom parancsaként fogadja (meg vagyok róla győződve, hogy hitt benne), amellyel szemben ő tehetetlen.

— A gondviselés azt rendeli, hogy Szelényinél maradj. Aztán majd Janot műtermébe mégy Párizsba. Közben járhatsz gimnáziumot Budapesten.

— Nem tudom megérteni ezt a borzalmas nyelvet! — durcáskodtam.

— Majd megtanulod, fiam.

— Soha senki sem beszél Magyarországon kívül — veszekedtem.

— Fiam — mondta, — az ember értékét gyakran hasznavehetetlen és fantasztikus készségeivel mérik.

Ekkor a gyertyaláng kilobbant és mi sötétben maradtunk. Paragot jó éjt kívánt nekem és átengedett az égett gyertyafaggyú és vigasztalanság elegyült érzetének.

Másnap elutazott. Blanquette meg én, nyomunkban az elszomorodott Nárcisszal, visszasétáltunk az állomásról a szállodába, hol én sírva roskadtam magamba, Blanquette pedig karját nyakamba fűzte és anyásan vigasztalt.

Két hónap múlva Paragot írt Blanquette-nek, hogy csalakozzék hozzá Párizsban; s mikor nem láthattam többé nedves zsebkendőjének lobogását a vasúti kocsi ablakában, akkor igazán éreztem, hogy idegen vagyok egy idegen országban.

Két év! Még ma is emlékszem e két év végtelen szívfájdalmára. Szelényiék jók voltak; Szelényiné, e finom magyar hölgy, nemcsak illemre tanított, de hűséges barátnőm is lett; életem tele volt mindenféle érdeklődéssel és úgy dolgoztam, mint egy kis eszelős, de egész idő alatt sóvárogtam Paragot után. Ha nem lettek volna a levelei, úgy kiszimatoltam volna az utat hozzá vissza Európán át, mint valami kutya. Ó, ezek a levelek — még most is megvannak — milyen kincstárai a groteszk képzeletnek és higgadt bölcseségnek! Arról alig adtak hírt, hogy mit csinál. Párizsban telepedett le és Blanquette a gazdasszonya. Cikornyásan elátkozott bokája ott tartja sántikálva az uccákon, míg szíve pillangókat kerget a mezőkön. Asztaltársaságot alapított az emelkedettebb társalgás művelésére a Delfin-kávéházban. Belékezdett a perzsába és átítatja ma-

gát Hafizzal meg Firdusival. Egészsége jó. Valójában vas szervezete volt.

Blanquette hébe-hóba kiegészítette a tárgyilagosságot e sovány részleteit. A mester szép lakást vett. Ágyán függöny van. Az eleség drága Párizsban. Voltak Fontainebleauban. Nárcisz ellopta a portás kolbászát. A mester mindég rólam beszél és arról a nagyszerű jövőről, amelyre én rendeltetve vagyok. De ha majd híres leszek, nem szabad elfelejtenem az én kis Blanquette-emet. Most is látom a szétterpeszkedő, hibásan írt szavakat: — Nem szabad soha elfelejteni a te kis Blanquette-det.

Mintha valaha elfelejteném.

Este érkeztem meg Párizsba, egy-két nappal korábban, mint vártak. Paragot meghagyta, szakítsam meg útam Berlinben, hogy megnézzem ezt a fővárost; de az érzélem vont a szívemet és kényszerített, hogy egyenesen utazzam Budapestről Párizsig. Paragot-t, Blanquette-et meg Nárciszt akartam látni, nem pedig Berlint.

Fejlődésem csak akkor lett bennem először tudatos, mikor a vonatból a párizsi perronra kiléptem. Elég jól voltam felöltözve. Volt egy táskám tele tisztességes ruhákkal. Zsebemben pénz volt, sőt egy csomag cigaretta is. Egy hordár elvette poggyászatot és harmadik személyben megkérdezte, uraságod óhajt-e kocsit. A kísértés túlságosan nagy volt tizennyolc évemnek. Előkelően kocsit vettem és elhajtattam a Saláta ucca 11 alá, hol Paragot szép lakása volt. S az örömmel avval az előleges szívdobogásával, hogy meglátom szeretett mestereket, összekeveredett hencegő boldogságom izgalma. Asticot egyfogatúban! Lehetetlenség! és mégis mintha beletartoznék a dolgok isteni rendjébe.

Az egyfogatú keskeny uccában állt meg. Egy pillanatra fantasztikusan düledező magas házakat láttam a homályos gázfényben, kis boltokat a földszinten, és borongó kapualjakat, melyek fel a lakásokhoz vezetnek. A 11-es szám bejárata mellett olyan munkások számára való kis kocsmá volt, amilyent Párizsban néha *cink*-nek neveznek, mert fényezett cink söntése a fő sajátossága. Piszkos, ödöngő népesség töltötte meg az uccát.

A portás *ötödik emelet balra* irányított s én felmentem a szűk, rossz szagú, rosszul világított lépcsőn és becsöngettem a megjelölt ajtón. Kinyílt; Blanquette jelent meg, lámpával kezében.

— Kit keres az úr?

— De hiszen én vagyok, Blanquette.

A következő pillanatban bevezetett, letette a lámpát s erős, fiatal karja körém fonódott.

— De, kis Asticot-m, nem ismertelek meg. Megváltoztál. Nem vagy többé ugyanaz. Egész úr lett belőled! Milyen büszke lesz a mester.

— Hol van?

— Sajnos, a mester nem várt mára és a Delfin-kávéházban van. Tüstént odamegy és megmondja neki. Én biztosan fáradt és éhes vagyok. Ad nekem valami enivalót. De ki gondolta volna, hogy mint úr jövök vissza! Hogy megnöttem! Meg kell néznem a lakást. Ez a szalón.

Csak most néztem körül. Csupán a falak mellett mereven elhelyezett fakó ripsz garnitúra rozogasága, meg néhány rongyos könyvekkel megtömött könyvpolc emlékeztetett Paragot-ra. A viaszosvászonnal takart kerek középső asztalon és a fényezett padlón nem volt egyetlen folt sem. Olcsó, mintázott kartonfüggöny díszítette az ablakokat, köztük

meg kanárimadaras kalitka függött. Három vagy négy olajnyomat aranyozott rámában — az egyik Garibaldi arcképe — a szoba minden díszítése.

— Azokat a képeket én választottam — mondta büszkén Blanquette.

Kinyitott egy ajtót és feltárta a mester hálószobáját, amely nagyon kopár, de nagyon tiszta volt. Egy másik ajtó a konyhába vezetett; arasznyi hely volt, de olyan ragyogó, mint egy hadihajó gépterme.

— Az én hálószobám odafent van és neked is ott vett ki a mester egy szobát. Gyere, megmutatom.

Felmentünk a padlásra és illően beszállásolt.

— Egy kis virágot tettem volna be, ha tudom, hogy ma jössz — mondta Blanquette.

Ismét lementünk; Blanquette vacsorát készített nekem és csúnya arca ragyogott, amint beszélt. Teljesen boldog. Olyan tökéletes valaki, mint a mester, még sosem volt egy háztartás feje. Paragot természetesen rendetlen. De hát ilyenek a férfiak. Ha sáros cipővel és a Nárcisznak dobott ételdarabokkal nem csinálna foltokat a padlón, és nem hintené tele a szobát ruhadarabokkal, dohánnyal meg könyvekkel, mi dolga lenne itt egy gazdaasszonynak? Így, amint van, reggeltől estig dolgozik. És az eredmény: úgy-e minden csinos, tiszta és szép? Ó, milyen boldog, hogy nem kell sörházakban citeráznia. Minden álma megvalósult. Van háztartása. És kiszolgálhatja a mestert. Most pedig elhozza Delfin-kávéházból.

Félóra mulva Paragot belépett a szobába, utána meg Blanquette és Nárcisz jöttek. Franciául beszélt és francia módra ölelt át. Aztán angolul kiáltott fel és megszorongatta keze-

met. Majdnem oly izgatott volt, mint Nárцisz, aki veszettül ugrált és ugatott.

— Úgy-e jó, hogy megint itt van, mi, Blanquette?

— Bizony, mester. Ő nem is tudja, milyen szomorú volt nélküle.

Blanquette mosolygott, sírt és elszedte vasorám maradványait. Aztán poharakat tett az asztalra, meg egy palack szíverősítőt, amit útközben vásároltak. Úgy ittuk a savanyún édes pezsgőt, mintha folyékony arany volna; összekoccintottuk poharainkat és Nárцisszal együtt mindannyian egyszerre beszéltünk és ugattunk. Boldog hazatérés volt.

Paragot nagyon kevésbé változott. Halántékán haja kezdett őszülni és sápadt arca soványabb lett. De még mindig az a szőrös, fésületlen teremtés volt, csodálatosan hosszú körmeivel, szégyenletes ruhájával; még mindég eltelve furcsa káromkodásokkal és festői képzelettel; s még mindég azt a porcellánhasú pipát szívta.

Aztán Blanquette aludni ment s Paragot meg én sokáig beszélgettünk az éjszakában. Mielőtt elváltunk, kezének széles mozdulatával rámutatott a mereven elhelyezett bútorra és fényes padlóra.

— Láttál már valaha ilyen pompás kényelmetlenséget?

Szegény Blanquette!

XI. FEJEZET

Mily távolinak tűnik minden: Párizs, a Saláta ucca, Janot műterme, hol a híres festő gyermekeinek hívott minket és kezünkbe adta művészetének szent fáklyáját, hogy átszolgáltassuk — ha csak lángját meg tudjuk őrizni — a következő nemzedéknek; a Delfin-kávéház Boinné asszonnyal, ki kövéren, rózsaszínűen, előkelően, fején a parókaművészet csodájával ott trónolt a kassza mögött; és az én drága mesterem, Paragot maga! Mily távoli minden! Nem jó százötven évig élni. Az út visszafelé végig az éveken túlságosan ijesztően hosszú.

Rájöttem, hogy Paragot a Delfin-kávéház kinevezett diktátora. Úgy látszott, senki sem vonja kétségbe rangját. Önkényesen uralkodott ott és különböző rendszabályokat állapított meg, s aki ezeknek nem engedelmeskedett, büntetésből száműzetett. Bár a legbőkezűbb teremtés volt, mégis elrendelte, hogy ő, mint diktátor, adómentes legyen. Amely diák megtagadta volna, hogy fizessen Paragot abszintjéért vagy savanyú káposztájáért, annak orra előtt bezárult volna a Delfin-kávéház. Szokáson alapuló joga volt a Boinné kasszájának szélcsendjében álló asztalhoz, a mögötte lévő fogas pedig zöld kalapjának volt szentelve. A diákoknak Paragot rejtély volt. Különféle híresztelések töltötték be a *Quartier*-t. Egyik szerint orosz nihilista, ki megszökött Szibériából. Egy másik szerint, mely közelebb járt az igazsághoz, valami Ripp van Winkle, ki

húsz évi szendergés után meglátogatja tanulókorának helyszíneit. Úgy látszott, életét a Luxembourg-kert, az Újhíd és a Delfin-kávéház között tölti. „Párizs — szokta mondani — a Boulevard Saint-Michel!“ Bár odafordult teljesen idegenekhez is, kiket kiváltságképpen asztalához hoztak, és az egyes szám bizalmas második személyét használva azt mondta: „Végy nekem egy esti lapot“, vagy általában odaszólt a társaságnak: — „Most valaki megkínál egy abszinttel“ és tüstént meg is rendelte, senki sem tudott róla, hogy valaha pénzt kért volna kölcsön.

Ez a különtség nyugtalanította a *Quartier* lelkét, mert itt a pénzt főleg arra használják, hogy kölcsön kérik. Nekem kiválóan mulatságos volt az a gondolat, hogy Paragot szűkölködő ifjaktól kérjen ötfrankos kölcsönöket; de én itt most csak azt állapítom meg, milyen benyomást keltett Paragot a *Quartier*-ban. Nemcsak hogy sosem kért kölcsön, de bőkezűségében olykor teljes frankokat adott oda. Mikor egy este illetlen veszekedés támadt két auvergne-i joghallgató meg a pincér között, mert állítólag két souval többet követelt, Paragot dühösen felkelt, odavágott egy aranyat az asztalra azzal, hogy „Herkules, vond le a magadét!“ és fenségesen kísétált a kávéházból. Másnap küldöttség tisztelgett nála, abból a célból, hogy visszatérítse a húsz frankot. O visszautasította (természetesen), hogy csak egy fillért is elfogadjon. Jó lecke ez nekik, mondta, és azok alázatosan fogadták a pirongatást.

— Ugyan, mit tanult itt, mielőtt aludni ment? — kérdezte egyszer tőle a Ripp van Winkle-elmélet egyik arcátlan hívője.

— A tapintat és jó modor elveszett művé-

szetét, kicsikém — vágta vissza Paragot, és kék szemének villámlása megperzselte a vétkest.

A diákok készségesen megfizették Paragot rovását, mert beszélgetése bőségesen kárpótolta őket pénzükért. Nékem a Delfin-kávéház Lótusz-klub volt, némi különbséggel. Ahelyett, hogy mosogatólegény volnék, tag voltam; helyet foglaltam a többiek között s bár senki sem sejtette, Paragot pénzével fizettem Paragot italaiért. Igazi viszonyunkat sohasem lepleztük le. Mindkettőnk helyzetének ártana, mondta Paragot. Barátságunk magyarázatául elég volt azt mondani, hogy Budapesten találkoztunk, hová engem azért küldtek, hogy a híres Szelényinél tanuljak, aki barátja Paragot-nak.

— Fiam — mondta, — az a körülmény, hogy angol vagy, Budapesten tanultál és úgy beszélsz franciául, mint egy francia, tiszteletet szerez neked a *Quartier*-ban. Előzetes ismeretséged velem, amelyet nem kell túlságosan hangsúlyoznod, előkelőséget jelent számodra.

És valóban így történt. Éreztem, hogy engem is valami kis rejtélyesség vesz körül, ami egyáltalán nem volt hátrányos, vagy kellemetlen. Hanem, hogy elkerüljük a bonyodalmat, s hogy meglegyen férfiúi állapotomhoz és diáknegyedbeli nevelésemhez illő szabadságom, Paragot kidobott a salátauccai fészekből, bizonyos meghatározott pénzösszeget jelölt ki számomra és felszólított, hogy keressek külön hajlékot magamnak és igyekezzek egyedül boldogulni a világon.

Tőlem telhetőleg megcselekedtem és a hónapok multak.

Hogy miért álmodoztam a Bristol-szálloda előtt akkor délután, nem tudok rá visszaemlékezni. Ha Paragot-nak Párizs a Boulevard

Saint-Michel volt, nekem tágasabb tündér-országgá terült, melyben szerettem bolyongani s melynek nagyszerűségeit nézegetve szerettem álmodozni. Hát miért ne álmodoztam volna a Vendôme téren? Vágyódásaim ama napokban bizonyára oly magasan lebegtek, mint a Vendôme-oszlop; s diákvisuletem (melyet Paragot kedvelt és rendelt el): a gombaalakú sapka, a bokában és nyakban testhezálló bársonyruha minden különiséget köznapivá tett. S azonfelül kora tavasz volt a levegőben, ami felbátorítja az ifjú ábrándozót. Nyalka ifjak és tipegő divatáruslánykák, kalapdobozzal karjukon és a napfény csillogásával takaros, fedetlen fejükön, jöttek sietve a forgalmas téren át és kötöttek ki mellettem a gyalogjárón. Be kell vallanom, a tipegő divatáruslánykák iránt nem maradtam érzéketlen. Mért ne szövődnének be ők is egy ifjú festő tavaszi ábrándjaiba?

Váratlanul egy hölgy — oly ragyogóan bájos, hogy a divatáruslánykákat egyszeribe kiűzte a fejemből, — tűnt elő a Bristol-szállodából s keresztezte a széles gyalogjárót, várakozó hintájáig. Olyan kék szeme volt, mint a jégborította hegyek, és a leggyöngédebb kis szája a világon. Rám tekintett. Egy hanyag tartású, festői párizsi diák, aki tavaszosan lebzsel a Vendôme téren, megéri egy szép hölgy kíváncsi tekintetét. Megemeltem sapkámat. Ismét rám tekintett, gőgösen; aztán ismét zavartan; aztán megállt.

— Ha nem ismerem önt, nagyon neveletlen fiatalember, hogy köszönt nekem — mondta franciául. — De azt gondolom, láttam már valahol.

— Ha nem találkoztunk volna előbb, nem hajoltam volna meg. Ön Verneuil grófné —

mondtam nagyon gyermekesen és mohón, angolul. A tavasz és Hanna látása halvány arcomba kergette a vért.

— Valamikor a kézi dobot játszottam Aixben — tettem hozzá.

Hirtelen elsápadt, szívére tette kezét és a pármái ibolyacsokor után kapott, amelyet viselt. A csokor a földre hullott.

— Nem, nem, semmi — mondta, amint előre léptem. — Csak egy kis idegesség. Tökéletesen jól emlékszem magára. Azt mondta, Asticot-nak hívják. Kértem, hogy látogasson meg. Miért nem jött?

— A grófnő azt mondta, felkereshetem, ha szükségben leszek. De, hála az én drága mesteremnek, nem vagyok. — Feleltem az ibolyát.

— A mestere? — Mintha megkönnyebbült volna; s egy mosollyal megköszönte a virágot. — Jól van? Itt van magával együtt Párizsban? Még mindég hegedül?

— Jól van — mondtam. — Párizsban van, de csak otthon hegedül, amikor, mint mondja, a lelkével akar társalogni.

Fagyos szemei elolvadtan mosolyogtak rám.

— Eltanulta az ő beszédmódját.

— A grófnő valamikor meglepő papagájnak nevezett — mondtam. — És ez teljesen igaz.

— Addig is — mondta — nem állhatunk itt örökké a Vendôme téren. Jöjjön egy sétakocsizásra; a kocsiban beszélgethetünk.

— Ebben... a... — dadogtam elszédülten, a hintóra mutatva.

— Miért ne? Azt hiszi, veszélyes?

— Dehogy — mondtam, — hanem...

De már a kocsiban volt s mikor felszálltam mellé, megláttam parányi lábainak hegyét; a

parányi lábakét, melyeket Paragot úgy imá-
dott.

— Örülök, hogy maga angol — jegyezte meg, miközben a pokrócot eligazította. — Egy francia fiatalember magától értetődő udvarias-
ságot válaszolt volna. Azt hiszem, angol fiatal-
emberek megvetik kissé a magától értetődésnek ezt a fajtát.

A kocsis hátrafordult a bakon és megkér-
dezte, hová vigye a grófné öméltóságát.

— Bárhová. Nem tudom — aztán elszán-
tan: — Hajtson a sáncokhoz. Hol vannak a
sáncok, a leghalványabb sejtelmem sincs róla.
Azt hiszem, valami mulatóhelyféle olyan em-
berek számára, akik azt akarják, hogy meg-
gyilkolják őket. Az ember az ujságokból tud
róluk. Átmegyünk a folyón — szolt a kocsi-
nak.

Elindultunk; lekocsiztunk a Castiglione
uccán, végig a Rivoli uccán, befordultunk a
Louvre előtt s át az Újhídon. Mikor Hannával
beszéltem, megvolt bennem az uccai gyerkőc
bizalmaskodása, a csibész arcátlansága. De az
elegáns hintóban, Verneuil grófné öméltósága
mellett ülve, oly néma lettem, mint a hal, míg
az ő nyájassága el nem oszlatta félenkségemet.
Amint áthaladtunk a Quartier-en, reszkettem,
nehogy valamelyik tanulótársam meglásson.
„Asticot egy nagyvilági hölgygel! Szerencséje
van ennek az ördögadta fickónak! Hol csíp-
ted fel?“ Elképzelt trágárságaiktól megbor-
zongtam. És egész idő alatt remegtem a büsz-
keségtől meg örömtől, ami minduntalan bár-
gyúságba fulladt. Igazán *úr*nak kell lennem,
hogy grófnékkal kocsikázzam! S igazán tün-
dérországna kell lennie, ahol Asticot Hanna
kocsijában ülhet.

— Ez IV. Henrik — mondta a szoborra mutatva, amint a hídon átmentünk.

— Az első volt, amit mesterem megmutatott nekem Párizsban... évekkal ezelőtt — mondtam avval a különös hamis értékeléssel, ahogyan nagyon fiatalok néznek vissza az időre. — Nagyon szereti IV. Henriket.

— Miért? — kérdezte a grófné.

Nagyjából elmondtam neki a keresztes vitéz buzogányának történetét. Kissé riadt érdeklődéssel hallgatta.

— Azt hiszem, mestere örült — jegyezte meg. — Igazán — folytatta kis szünet után, — azt hiszem, mindenki örült. Én örült vagyok. Maga is örült.

— Ó, én nem vagyok — mondtam melegen.

— Annak kell lennie, aki emberi istent állít fel és úgy imádja, mint maga a mestert. A legörültebb mindannyiunk között, Asticot úr.

Hangjának enyhén gúnyos árnyalata ingerelt. Még Hanna se beszéljen tiszteletlenül róla!

— Ha a grófnét vette volna meg anyjától két és félshillingért — mondtam — és nevelte volna Janot tanítványává, a grófné is imádná.

— Kíváncsi voltam, vajjon megtartotta-e ígéretét — mondta (bárcsak ne hoznák ki az embert az asszonyok oda nem tartozó dolgokkal a sodrából!) — de most teljesen biztos vagyok benne.

— Természetesen nem mondtam el mesteremnek — jelentettem ki gögösen.

— Helyes. És ennek a kis kocsikázásnak is titokban kell maradnia.

— Ha úgy kívánja — mondtam. — De nem szeretem, ha titkom van előtte.

— Mondja meg az ő címét — mondta kis szünet után és észrevettem, hogy némi erőlkö-

désbe kerül a beszéd. — Még mindég azt a lehetetlen nevet viseli? Mi is volt?

— Paragot Berzéliusnak hívják és a Saláta ucca 11-ben lakik.

— Tudja az igazi nevét?

— Tudom. Gaston de Nérac. Csak mostanában tudtam meg Szelényi úrtól.

— Szelényit is ismeri?

Megmagyaráztam budapesti tartózkodásomat. Azt is említettem, milyen szükszavú volt Szelényi, ha Paragot fiatalságáról beszélt. Azt hiszem, a mester figyelmeztette.

— És mit gondol, ki vagyok én?

A váratlan kérdés megriasztott.

— A grófné — mondam, — Hanna.

— Igazán? Kérem, mióta tudja?

— Attól kezdve, hogy a kézi dobbal oda mentem Aix-les-Bains-ben.

— Nem értem — mondta s a fagyos kékség ismét ott volt szemében. — Hát elmondta magának... egy gyermeknek?...

— Sosem említette előttem a nevét — mondtam möhón, mert láttam, hogy neheztel.

— Akkor honnan tudta?

Elbeszéltem a régi harisnya történetét. Azt is említettem, hogy Paragot mint tudóshoz és úriemberhez fordult hozzám.

Halvány mosoly játszott ajka körül.

— Nem sokkal azután történt, hogy két és félshillingért megvette?

— Nem sokkal — mondtam.

— És egy régi harisnya volt?

— Igen. És azóta sem beszéltünk azokról az írásokról.

— De honnan tudta, hogy én vagyok... én vagyok azoknak az írásoknak Hannája?

— Kitaláltam — mondtam. Nem beszélhet-

tem néki azokról az annyira imádott kis lábokról.

— Furcsa fiú maga — mondta. — Beszéljen el mindent önmagáról.

Asszonyi fortélyokban járatlan lévén, hízog érdeklődésére elpirultam az örömtől. Nem vettem észre, hogy arra hívott fel, mondjak el mindent Paragot-ról. Mindazonáltal elmondtam mesterkéletlenül életem történetét ama reggeltől kezdve, mikor az „Elveszett Paradicsom“ rongyos példányát adtam át a piszkos mosókönyv helyett Paragot-nak; és ha elbeszélésem a költői ábrándtól rózsásabban ízzott ama lapoknál, melyekre most lejegyeztem, kérlek, bocsássatok meg a tizenkilencnek, amért más fényben és perspektívában látja a dolgokat, mint a százötven. A Lótusz-klubról szóló leírásomban például ösztönszerűen éreztem, hogy Verneuilné összerázkódna a pacal szó hallatára; Paragot hálószobájának nagyszerűségét gyermeki benyomásom alapján közöltem vele; bolyongásaim története pedig idillé vált Senki Országában.

— És mit csinál most? — Olyan bizalmasak lettünk, hogy mosolyokat váltottunk.

— A filozófiát műveli — mondtam.

Talán fejlődésem jele volt, hogy kis agyagfoltot tudtam felfedezni bálványomon.

Délnek tartottunk, elmentünk a montrouge-i csillagvizsgáló mellett és visszafordultunk, mielőtt én észrevettem volna, hogy ismét a Boulevard Saint-Michelen vagyunk, kocsikázásom előre megállapított végének közelében.

— Tudja, mért örülök úgy, hogy ma találkoztam magával? — kérdezte. — Azt gondolom... sőt tudom... megbízhatok magában. Nagy bajban vagyok és van egy ötletem, hogy mestere segíthetne rajtam.

Olyan komolyam, olyan tűnődve nézett rám s mintha arca egyszerre fiatallá és gyámoltalanná vált volna, úgyhogy fiúkorom minden ábrándos lovagiassága felbuzdult.

— Mesterem életét áldozná a grófnéért — kiáltottam fel. — És én szintén.

— Még ha én soha, soha az életben meg nem bocsátanék neki?

— Megbocsátana neki a következőben — mondtam és alig tudtam, mit beszélek — s ő meg lenne elégedve.

A kocsi megállt a megjelölt helyen. Úgy éreztem magamat, mintha egy olymposi istennő oldala mellől kellene leszállanom, a hitvány emberiség közé; a naptól keletre és a holdtói nyugatra fekvő országból a földre. Most én voltam az, aki tűnődve nézett.

— Szabad a grófnét meglátogatnom?

Szeme egyszerre megtelt félelemmel.

— Még nem, Asticot úr — mondta kezét nyújtva. — Férjem időnként rossz hangulatban van. Majd írok magának.

A kocsi elhajtott. Másodszor hagyott el férjével ajkán. Én teljesen megfeledkeztem volt férjéről. Toporzékoltam a járdán.

— Az a pikkelyes keselyű — visszhangoztam Paragot mondását. Istenem! Hogy gyűlöltem azt a szegény embert.

Vagy egy héttel ezután egy este valami heten-nyolcan gyültünk össze Paragot asztala köré a Delfin-kávéházban. Volt köztünk két „mázoló“, tanulótársaim Janot műtermében. A többiek közül csak egyre emlékszem: szegény Czalet-re. Czalet magavarrta groteszk öltözéket viselt: barna szövettunikát, melyet derekán bőrvön vett körül, formátlan nadrágot ugyanabból az anyagból, meg szandált. Hosszú

sárga haja volt, arcán meg itt-ott gondozatlan csibepelyhek nőttek. Komor lángész volt, ki a vergődő lelkek sötét, vonagló borzadályát szeretete megfesteni, pihenés óráiban pedig liter-számra itta az ánizslikórt. Kezdetben nem kedvelt és kigúnyolt engem, amiért angol vagyok s ez mélységesen bántott, mert, Paragot-t leleszámítva, ismerőseim közül őt tekintettem a legnagyobb lángésznek. Tíz évvel később, mint helyettes állomásfőnökkel találkoztam vele a belga határon.

Fél tizenkettő körül volt. Asztalunkon tarka összevisszaságban csillogtak a poharak és tányérkák. Csupán két másik asztal volt még elfoglalva: egyiknél két férfi meg egy nő kártyázott, másiknál két játékos csörgette a dominót. Boinné zsírpárnáiba roskadva kasszamögötti trónján szundikált. Herkules piszkos asztalkendőjét hóna alá dugva mellettünk állott és Paragot beszédét hallgatta. A kávéház üvegoldalán át Boulevard Saint-Michel mozgó, lobogó fényeit lehetett látni. Paragot abszintet szürsölt, örökös porcellánhasú pipáját szívta és beszélt.

— A *Quartier Latin*! Ti az idegeneknek ezt az elpolgáriasodott temetőjét *Quartier Latin*-nek nevezitek? Ti tiszta inges nyomorult kis fehéregerek, ezt nevezitek *Bohémélet*-nek? Van köztetek csak egy ördögös fickó is — Cazalet-t kivéve, kinek ocsmány fagydaganatai vannak, — hogy ne hordana harisnyát? Nincs-e mindannyioknak frakkotok? Nem fulladoztok-e mind az erénytől? Van-e köztetek egy Marcel, aki két napig meztelenül feküdnék ágyában, hogy Rodolphe elzalogosíthassa ruháját és evvel a pénzzel gyógyíthassa a beteg Mimit? Akad-e csak egy Mimi is ebben az egész kifehérített *Quartier*-ben?

— Akad bizony, öregem — mondta Bringard barátom, ki hencegett vele, hogy milyen jól ismeri az életet, — sőt nagyon is sok van.

Paragot ösztövére ujjai köralakú mozdulatot írtak le.

— Hol vannak? Itt? Amint látjátok, nincsenek. Elsatnyult nemzedék ez, kis szelid báránykáim. Eh, azt a Szent Antalt! — káromkodott stilszerűen Paragot, — azoknak a jó napoknak még a disznai is leckét adhatnának nektek a regényességből. Vétkeitek vannak — de nemes szenvedélyeitek? Nem! Hallottatok valaha a „Kávéház a hü disznóhoz“ról? Persze hogy nem. Mit tudjátok ti? A Kötélverők uccájában volt. A szóke Mimi volt a kasszirosnője. Az ördögbe is! Ma nincsenek már ilyen kassziros kisasszonyok. Pompás volt. Ó! — Hosszú körmei hegyéről csókot fujt el.

— Maga nagyon udvariatlan, Paragot úr — szólta le trónusáról Boinné asszony.

— Hallgassa meg, asszonyom, a disznó történetét, azután ítéljen. Mimiért az egész Quartier bolondult, egy disznót is beleértve. Igen; nagy, kövér, tiszta disznó volt, érzelmes szemekkel. Átellenben a hentesé volt. Én most a Quartier hiteles történetét mondom el. A hűségesebb állat minden reggel az ajtóban állott és imádattal nézte Mimit... Ó, de milyen imádattal, gyermekeim, milyen tisztelő, szenvedélyes, reménytelen imádattal. Szegény érző ormánya csak néha-néha remegett meg a kétségbeeséstől. Olykor szerencsésebb vetélytársak, kétlábúak, de azért nála nem kevésbé disznók, beengedték a kávéházba. Ott üldögélt a kassza előtt, kis farkát hátul szépen eligazította, fülét udvariasan hegyezte, szeme meg

csupa könny volt — ez a szegény Népomucène (mert Népomucène-nek nevezték el) úgy sírt, mint egy tehén — és ha Mimi ránézett, szívéből kis kiáltások törtek ki, mint egy fojtogatott trubadurnak. Ő, reménytelen szenvedély volt, de egy hosszú éven át soha meg nem tántorodott. A Quartier tisztelte érte. Róla mondták: „A szerelem azért adatott nekünk, hogy megmérjük vele szenvedőképességünket.“ Egyszerre csak Mimi eltűnt. Férjhez ment egy faszénkereskedőhöz a szomszédságban, egy bizonyos Godiveau-hoz. Népomucène egész nap aggódó szemmel állott az ajtóban. Aztán, mikor rájött, hogy Mimi soha többé nem tér vissza, elszántan a Boul' Mich' kocsijára sétált és egy omnibusz kerekei elé vetette magát. Öngyilkosságot követett el.

Paragot hirtelen elhallgatott és felhajtotta abszintjét. Zajos taps következett. Soha senkivel sem találkoztam, akiben meglelt volna Paragot bűbajos elbeszélőtehetsége. Összevissza kiabálva szólítottuk Herkulest, ki nyolckilenc különbözőfajta italra kapott megrendelést. Fantasztikus italokat szerettünk akkoriban.

— Ő — mondta Paragot, kit sikere rendszerint izgalomba hozott, — „hol van a tavalyi hó?“ Hol van a Cordier-kávéház jó Cordier apója? Az orrával billiárdozott, s még hozzá kis mopszli orral, gyermekeim. Ha zsiros lett, óvatosan bekrétázta. Egyszer egy kétszáznegyvenötös sorozatot csinált. Ez aztán a bajnok! Maga a Cordier-kávéház? Régesrégén a kedves elfelejtett könnyelműségek tisztítótüzébe került. Aztán ott volt az Alsó-Rajna-kávéház a Boul' Mich'-en, ahol Mária, a demokrata, ötvenöt pohár német sört ivott egy este Szigorú Ilona ellenében, aki csak ötvenháromat

ivott. Hol vannak manapság ilyen asszonyok, ó, lassú gyíkok nemzedéke? Hol van...

Elhallgatott. Alla leesett. — Istenem! — kiáltotta angolul és felemelkedett székéről. Követtük tekintetét. Megdöbbenésemben én is felálltam.

Verneuil grófné állott az ajtóban és nézett be riadtan a kávéházba: Hanna kis sötét kalapban és bő kabátban, mely alól kilátszott fényes estélyi ruhája. Hirtelen szemembe ötlött, hogy kalapja ibolyával van díszítve. Szépsége, ritka kecsessége mindenkit bódult hallgatásra kényszerített. Az ajtóhoz siettem és kiléptem vele az uccára. Zárt kocsi állt a járda szélénél.

Bő kabátom elejét megfogta és idegesen gyűrte.

— Hozza ki, Asticot úr. Mondja neki, hogy látnom kell.

— De hogy került ide? — kérdeztem.

— Először a Saláta uccába mentem. A szolgáló azt mondta, itt találom a Delfin-kávéházban.

Kint hagytam és visszamenve a kávéház közepén találkoztam Paragot-val; egyik kezében zöld kalapját, másokban porcellán pipáját tartotta. Minden szem nyugtalanul felénk fordult.

— A mesterért jött — suttogtam. — Szüksége van a mesterre. Jöjjön.

— Mit akar tőlem? Hiszen minden véget ért tizenhárom év előtt. — Hangja remegett.

— Várja — mondtam.

Az ajtóhoz vontam; furcsa engedelmességgel hagyta, hogy vezessem. Mély lélegzetet vett, mihelyt kiléptünk a szélsöpörte gyalogjáróra.

— Gaston.

— Igen — mondta.

Úgy maradtak néhány másodpercig, egymást nézve és izgalmában egyikük sem volt képes beszélni.

— Valamikor régen nagyon kegyetlen volt hozzám — mondta végre Hanna.

Mesterem szótlán maradt; pipájának szára kettétört ujjai közt, porcellán feje megcsattanva hullt a kövezetre.

— Nagyon kegyetlen, Gaszton. De most egy kicsit jóváteheti, ha akarja.

— Hogy én jóvátegyem kegyetlenségemet?

— Úgy nevetett, mint emberek nagy kínjukban nevetnek. — Nagyon helyes. Illő vége lesz a tótágas bohózatnak. Mivel szolgálhatok a grófné öméltóságának?

— Férjem beteg. Jöjjön hozzá. Itt a kocsim. Ó, tegye fel a kalapját és ne álljon itt franciásan, hajadonfővel. Angolok vagyunk.

— Azok vagyunk, ami önnek tetszik — mondta kalapját feltéve mesterem. — Most azonban zavarba ejtett vele, hogy rám talált Párizs személtládájában. Sokat kellett keresnie.

— Majd útközben elmondom.

Atmentem velük a járdán és kinyitottam a kocsi ajtaját.

— Jó éjszakát, Asticot úr — mondta kezét kinyujtva a grófné.

Paragot rólam ránézett, vállat vont és követte Hannát a kocsiba. Mesteremnek sok angol tulajdonsága volt, de e vállvonítás, az elháríthatatlan végzetnek e taglejtése, kizárólagosan francia volt.

XII. FEJEZET

— De mondd csak, Asticot — kezdte Blaquette, egy-egy fél tojáshéjjal mindkét kezében, míg a sárgája és fehérje a tálkába hullott, — ki volt az a hölgy, aki tegnap éjjel ide jött és a mesterrel kívánt beszélni?

— Jobban tennéd, ha tőle kérdeznéd meg — mondtam.

— Megkérdeztem, de nem akarja megmondani nekem.

— Mit válaszolt?

— Azt mondta, kérdezzem meg a kígyót. Nem tudom, mit gondolt — mondta Blaquette.

Megmagyaráztam, hogy Éva kíváncsiságára célozott.

— De hiszen — tiltakozott Blaquette, ki mindent szószerint szokott érteni — a Saláta uccában nincs kígyó... hacsak te nem vagy az.

— Eleget verted azokat a tojásokat — jegyeztem meg.

— Sok mindenre taníthatsz, de hogy hogyan kell tojáslepényt csinálni, arra igazán nem!

— Rendben van — mondtam, — hanem ha a te szertelen kíváncsiságod elrontja a dolgot, ne engem hibáztass.

— Az a hölgy nagyon csinos — mondta Blaquette.

— Csinos? Tisztára imádnivaló.

Blaquette sóhajtott:

— Biztosan nagyon sok szeretője van.

— De Blanquette — kiáltottam fel megbotránkozva, — hiszen férjnél van.

— Természetesen. Ha nem volna, nem lehetnének szeretői. Bárcsak félig olyan szép lennék.

A serpenyőbe dobott vajdarab sistergett és Blanquette ismét sóhajtott. Meg kell magyaráznom, azért mentem oda, hogy részt vegyek Paragot déli étkezésén — ezt gyakran megtettem, — de mivel ő még ágyban volt, Blanquette kicsalogatott kicsi konyhájába. A tojáslepény kizáróan nekem készült, tehát megbotcsátható, hogy érdeklődtem sütése iránt.

— Hogy te is férjhez mehetnél és szeretőd lehetnének? — kérdeztem fölényesen.

— Túlságosan sok szerető boldogtalanná teszi az embert — válaszolta bölcsen. — Ha csinos volnék, csupán egyetlen egyet kívánnék... egyet, aki önmagamért szeret.

— És most miért szeretnek?

— Tojáslepényeimért — mondta és ügyesen kifordította a serpenyőt.

— Blanquette — mondtam, — imádlak!

— Igazán ostoba vagy! — nevetett és ellátott minden szükségessel, amint a konyhaasztal sarkánál leültem lakomámhoz. Ezt szerette. Bármily büszke volt is a ragyogóan tiszta és rendes szalónra, sosem érezte jól magát benne. A konyhában előkerült igazi énje, itt otthon volt és tudta fogadni vendégeit.

— Azt gondolod, az a szép hölgy szerelmes a mesterbe?

— A Kis Ujság tárcáit olvastad s fejed tele van érzelgős képtelenségekkel.

— Egy asszonynak nem képtelenség, hogy szeresse a mestert.

— Ohó! — kiáltottam kötekedve, — talán te is szerelmes vagy belé!

Hátat fordított nékem s egy kifogástalanul tiszta serpenyőt kezdett tisztogatni.

— Edd a tojáslepényedet — mondta.

Étkezés után bementem Paragot szobájába. Agyban találtam, de nem, mint rendszeren, pipával a szájában és egy rongyos könyvvel kezében; háton feküdt, keresztbe tett karjaival feje alatt és merev tekintete beleveszett a fehér függönyökbe, melyekre Blanquette olyan büszke volt.

— Fiam — kezdte, miután hogyléte mről és villásreggelimről kérdezősködött és hűsítő gyógyszereket tanácsolt, melyek enyhítenék arcom pattanásos állapotát, — fiam, azt akarom, hogy ígérj meg nekem valamit. Esküdj meg, ha valami bökkenője támad a világegyetemről való rendszerednek, azért nem töröd össze bútorodat egy kereszties vitéz buzogányával. Az ilyen eljárásnak végtelen törési következményei vannak. Szétrobbantja egész lényedet és porcellánpipád orvosolhatatlan szertezúzódásában végződik. — Amire aztán cigarettát kért tőlem és elgondolkozva szívni kezdte.

— Az embernek úgy kell igazgatnia rendszerét, hogy semmi bökkenője se támadhasson — mondtam én.

— Amennyire a hittudósokból következtem, ez magának a Mindenhatónak hatalmát is meghaladja — mondta Paragot.

Blanquette megjelent a reggeli abszinttel.

— A bökkenő, fiam, az esetemben meghaladta az emberi korlátokat — mondta az ágyfüggönyre felnézve. — Azt gondolhatnád, hogy elsősorban én okoztam. Hallottad mult éjjel, hogy kegyetlenséggel vádoltak. Te, kis tapintatos képmásom, aki vagy, többet tudsz

a dolgokról, mint gondoltam. S mégis csodálkoznod kell, most, hogy szinte más férfi vagy: mi lehet, mi lehetett e rosszhírű, szőrös semmirekellő között, ki a tétlenség kenyerét eszi és — itt egy korty abszintot ivott — a pusztulás vizeit issza, még amaz elkényeztetett szép teremtés között. Senkit se ítélj meg, kis Asticot-m. *Hi sumus, qui omnibus veris falsa quaedam esse dicamus, tanta similitudine, ut in iis nulla insit certe judicandi et assentiendi nota.* Ez Cicero, egy olyan író, akivel, sajnálatomra, nem tudtalak megismertetni; s azt jelenti, hogy a hamis ügy össze van keverve az igazzal és úgy hasonlít rá, hogy nincs semmi biztos jel, melynél fogva egyiket a másiktól meg lehetne különböztetni. Atkozottul bolond világ ez.

Ilyen lefokozott hangulatban volt, mikor elváltam tőle.

A nap folyamán később megtudtam, hogy a grófné megjelenése a Delfin-kávéházban és Paragot kivonulása nem csekély feltűnést keltenek. Cazalet kikukucsált az üvegajtón.

— Teringettét! A saját kocsiján viszi magával!

Visszatért az asztalhoz és egy pohár ánizslikört ivott, hogy idegeit megerősítse. Ki az a hölgy? Paragot nyilván kettős életet él. Boinné asszony rejtelmesen bölintott, mintha olyan titkokat tudna, amelyeket nem akar leleplezni. Hiábavaló találgatással töltötték az estét. Megmaradt a tény, hogy Paragot, a szőrös, rosszhírű semmirekellő, előkelő és szép asszonnyal áll összeköttetésben. *Kábító!* Ez volt az utolsó szó. Ha a Quartier Latin egy dologról kimondja, hogy kábító, többé nincs mit beszélni róla.

A Delfin-kávéház távolról sem volt a tapin-

tatnak és jó modornak amaz iskolája, melyet Paragot látogatott ifjúságában; de olyan nagy volt az ő személyes hatása, hogy midőn szokott helyén ismét megjelent, senki sem mert célozni a zavartokozó esetre. Paragot kiheverte rossz kedvét; vidám volt, rabelais-i; és széles taglejtéssel beszélt mindenféléről az ég alatt. Nemzetközi kiállítás volt akkoriban a levegőben, és sok építész iroda foglalatostkodott az új épületek megtervezésével. Mikor e tárgyról vita keletkezett — társaságunkban ketten építészethallgatók voltak, — Paragot kijelentette, hogy a kiállítás tökéletlen lenne a Részegeskedés Palotája nélkül. Sőt, ennek kelene lenni a főépületnek.

— Várjatok csak! — kiáltott fel, — van egy sugallatom! Adjon valaki egy puha fekete ceruzát. Herkules, szedje le az asztalt!

Kihúzta az asztalkendőt Herkules hóna alól s mihelyt a poharakat eltették, letörülte a márványt s a műszaki rajzoló módjára, hegyétől pár hüvelyknyire tartva a ceruzát, lázas sietőséggel rajzolni kezdett. Hosszú ujjai boszorkányosan dolgoztak. Főlé hajoltunk és visszafojtottuk lélegzetünket, amint lassanként elénk tűnt a részeg építészetnek legcsodálatosabb, legkülönösebb, legkicsapongóbb álma, amit csak valaha a világ láthatott. Voltak ott bámulatosan odavetett oszlopok, fejjel lefelé. A kupolák olyanok voltak, mint félig felfújt ballonok teteje. Roppant gyámoszlopok, melyek semmit sem tartottak, támaszkodtak tehetetlenül az épülethez. Az örült építmény egyes részei palackokból és boros serlegekből állottak. Az ablakok helyén satyrfejek vigyorogtak. Mintha az egész palota tántorgott volna részegségében. A képzelőerő és ügyesség nagyszabású mutatványa volt. Az az óra, amit kidolgozásával

töltött, úgy elmúlt, mint öt perc. Mikor befejezte, ledobta ceruzáját.

— Ime!

Aztán inni kért és egy hajtásra kiürítette poharát. Mindannyian zajosan bámultuk.

— De Paragot — kiáltott fel egyik építészettanhallgató, meglehetősen izgalomban, — hiszen ön tanult építész, és pedig nagy építész! Ez egy lángész műve. Maga Garnier sem tudta volna megcsinálni.

Paragot felkapta az asztalkendőt és mielőtt tiltakozhattunk volna, a rajzot fekete foltta kente.

— Költő vagyok, festő, építész, zenész, meg filozófus, kis kedvesem — mondta, — s a nevem Paragot Berzélius Nibbidard.

Késő lett és mindannyian egyszerre felkelünk, Paragot-t kivéve, ki különös fontosságot tulajdonított annak, hogy maradjon, miután már mindenki távozott. Most ruhám ujjánál megfogott.

— Maradj még egy kicsit ma éjjel, kis Asticot-m — mondta.

Rendszerint nem szokta megengedni, hogy sokáig maradjak a kávéházban. Árt az egészségemnek; sőt elvárja, hogy legfeljebb csak hetenként kétszer vesztegessen így az időmet. Paragot nem foglalta bele nevelési rendszerébe, hogy én lássam, mint aljasítja le magát. Ez így volt elméletben, agya fenekén. De gyakorlatban időnként megtörtént a Lótusz-klub napjaitól (vagy éjszakáitól) kezdve.

Paragot újabb innivalót rendelt. Meglepő — mondta, — mennyire előmozdítja a szomszóságot minden letérés az élet mindennapi útjáról.

— Ha a Cordier-kávéház disznaja emberi lény lett volna — jegyezte meg, — leült volna

és mámorító italokat fogyasztott volna, ahelyett, hogy az omnibusz kerekei elé vesse magát. Fiam — mondta komoly szemmel, — tiszteld ama disznót. Közülünk kevesekben van még az ő bátorsága és egyeneslelkősége.

Még egy ideig folytatta félig összefüggő beszédét, homályos célzásokba burkolva legfontosabb gondolatát, melyet — bizonyos vagyok benne, — ha tizenkilencéves éretlen ifjú helyett életismerő jóságos asszony vagyok, lángoló szavakban kristályosított volna ki. Így csak némán hallgathattam végig s ha iránta érzett szeretetem, s azt hiszem, bizonyos vérmezsékletbeli fogékonyságom által határozatlanul meg is sejtettem, sajnós! az élet mélységeiben való tapasztalatlanságom folytán mégsem érthettem meg őt.

Egyszerre kijelentette, hogy kész elindulni. Kissé bizonytalanul, kezével vállamon, az ajtóhoz ment.

— Kis Asticot fiam — mondta a küszöbön, — a halhatatlansághoz vezető utamon oly messzire jutottam, hogy szülőleveleket kellene viselnem hajamban; ehelyett üröm lakozik szívemben. Leszel szíves az Újhídra elvezetni?

— De, drága mester — mondtam, — mi a csudát akar ottan?

— Valami nagyon fontos mondanivalóm van IV. Henriknek.

— Jobban elmondhatja — erősködtem — a Saláta uccában.

— Az Újhídra — mondta ridegen és eltaszított.

Engednem kellett. Nekiindultunk a Boulevard Saint Michel-en. Szitált az eső.

— Mester, jobb lenne hazamenni.

Nem válaszolt, hanem tovább lépkedett. En irtózom az esőtől, mint a macska. Hidegvérrel

elviselem, de ez az egész. Beszélgetést folytatni kitartóan szakadó esőben meghaladja erőmet. Akárcsak énekelni próbálnék víz alatt. Paragot, aki rendszerint közönyös volt az évszakok változása iránt és máskor vidáman beszélt egy vízőzönben is, hallgatagon ment előre. Athaladtunk az esernyőtakarta tömeg közepette, el a kávéházak gőzölgő terrasza mellett, melyeknek lámpái állandó fényt árasztottak az árusító bódékra, sárga fénynyilakat dobtak az álldogáló kocsik tetejére, élesen rá-rávillámlottak az elhaladó járművekre és valami valótlan jelentőséget világítottak rá az arcokra. Leértünk az árnyékba burkot, hallgatag köpartra, melyre homályos, roppant épülettömegek néztek le komoran, álomszerű bástyákként öröködvé a Szajna fölött; egyik épület körvonala sem látszódott, csak érződött, hogy ott emelkednek az esősűrűs éjszakában; végül elértünk Paragot királyi védnökének szobrához. Az eső pedig vigasztalanul esett.

Bőrig áztunk. Paragot csepegő ruhaujjára tettem kezemet.

— Mester, hadd kísérjem haza.

Durván lerázott.

— Elmehetsz.

— De, drága mester — könyörögtem. Mindkét kezét feje mögé tette és széles mozdulattal szétvetette karjait.

— Fiú! Hát nem látod — kiáltotta, — hogy halálosan gyötrődöm lelkemben?

Lehajtottam fejemet és eljöttem. Isten a tudója, mit mondott IV. Henriknek. Azt hiszem, mindannyiunknak megvan a magunk kedvenc Getsemáne-ja.

Pár héttel utóbb, egy éjszaka, Blanquette megjelent kis diákos padlásszobámban. Né-

hány társam Janot-nál ötfrankosokat mutogattott, melyeket szorgalmuk jutalmaként kaptak; példájukon felbuzdulva egy rajzon dolgoztam, abban reménykedve, hogy eladhatom valamelyik élclapnak. Az ifjúság az esztelen becsvágy korszaka.

Letettem rajzolászenemet, mikor Blanquette belépett; hajadonfővel jött — mint okos lány, megvetette a kalapokat és sapkákat — s oly takarosán öltözve, amennyire csak napról-napra idomtalanabbá váló alakja megengedte. Nevetett.

— Találd ki, mit mondott a portásné.

— Hogy illetlenség ily késő éjjel meglátogatnod.

— Illetlenség? Ugyan! — kiáltott Blanquette, kinek számára efféle illemszabályok nem léteztek. — Hanem azt mondta, csinos kis szeretőm van odafent. Micsoda ötlet! — Ismét nevetett.

— Olyan mulatságosnak találod? -- kérdeztem kissé sértett méltósággal. — Azt hiszem, époly csinos kis szerető vagyok, mint bárki más.

— De te, meg én, Asticot; olyan furcsa.

— Ha így gondoltad — járultam hozzá, — igen. De a portásné nem tartja lehetségesnek, hogy nem vagy a kedvesem. Különben miért szaladgálnál ki-be a szobámba, mintha a tiéd volna?

— Nemsokára majd hozol ide szeretőt magadnak és akkor többé nem lesz szükséged Blanquette-re.

Elutasítottam ezt a gondolatot, mintha túlságosan távoleső volna ahhoz, hogy fontolóra vegyem. És ugyanakkor elgondoltam, hogy Janot-nál megcsókoltam a csinos modellt, mikor egyedül találkoztunk a lépcsőn. Azon tü-

nődtem, az ördögös asszonyi éleslátás meglátta-e a csók nyomait ajkamon.

— Zavarlak? — kérdezte Blanquette, miközben másik faszékemet a deszkaasztalhoz húzta és leült.

— Ugyan miért? Dolgozhatom, míg beszélsz.

Könyökét pár ecetes ugorkára tette, melyek véletlenül asztalomon maradtak járásközben elfogyasztott vacsorám után.

— Ó, milyen piszkosak a férfiak! Te a mesternél is rosszabb vagy. Jesszusom! pedig ő a cipőjét piszkos tányékkal együtt az ágyára rakja. Bizony idejé, hogy szeretőd legyen, aki rendet tart itt.

— Azt hiszem, igazán ebben a minőségben akarsz ide járni — mondtam nevetve.

Blanquette elpirult e tréfára és kiegyenesedett. — Nincs jogod ez mondani, Asticot. Inkább lennék a mester cselédje, mint bármely más férfinak a világon a szeretője, vagy akár a felesége. Ő az én mindenem, kis Asticot-m, Mindenem, hallod? Bár csupán úgy szeret engem, mint téged, vagy Nárciszt. Nem szabad kinevetned. Az fáj nekem.

Ekkor történt először, hogy megláttam Blanquette-ben a felnőtt asszonyt. Eladdig csupán nőnemű gazdátlan jószágnak tartottam, kit — mint a kutyát és jómagamat — Paragot csavargása közben felszedett, s kit hozzá a hála kötelékei fűznek. Már pedig, ime! Blanquette nő s hangjában áruló rebegéssel mély dolgokról beszél!

Atnyúltam az asztalon és megfogtam egyik durva kezét.

— De hiszen te szereted őt, szegény Blanquette-em! — mondtam rokonszenvvel és megdöbbenéssel.

Lesütötte szemét és bólított. Nem tudtam, mit mondjak. Egy könny hullott kezemre. Most még kevésbé tudtam. Aztán felsírta, hogy milyen boldogtalan és elkezdett zokogni.

— Nem akar engem... még időtöltésből sem. Sosem jutott eszébe. Nagyon is csúnya vagyok. Nem kívánom, hogy szeressen engem. Olyan volna, mintha a holdat akarnám.

— De úgy szeret téged, mint egy apa — mondtam hiábavaló vigasztalásul. — Én úgy szeretem, mintha fia volnék s neked úgy kell szeretned, mintha lánya volnál.

Még csak figyelemre sem méltatta ezt a tökéletes tanácsot. Ő nagyon is csúnya. Az alakja olyan, mint egy szénaboglya. A mester sosem vetett rá szemet, mint kétségtelenül megtette volna, hiszen férfi, ha néki csábító tulajdonságai volnának. Szegény Blanquette, az elhagyott Didonál még alaposabb okból, fájt néki a sérelem, mely szépségének megvetésével érte. Ő szerény, zokogta; csak ennyi kicsike kis szeretetet kíván — s megpercentette körmét. Ennyivel is büszke és boldog lenne.

— Ha a mester olyan vidám volna, mint szokott lenni, nem törödnék vele — mondta, furcsán összemocskolt arcát felemelve. — De mikor egyre iszik, iszik, hogy belefojtsa egy más nő iránt érzett szerelmét, ezt nem bírom elviselni.

— Melyik más nő?

— Nagyon jól tudod. Az a szép hölgy. Már többször eljött, hogy magával vigye. Gonosz asszony, mert nem szereti; sőt gyűlöli; ezt láthatja az ember. Szeretném megölni — kiáltott fel Blanquette.

Az a gondolat, hogy valaki meg akarja ölni Hannát, olyan újszerű volt, hogy szótlánul me-

redtem rá Blanquette-re. Némi időbe került, míg eszem beleélte magát ebbe a szempontba.

— Ha én férfi volnék, nem innám halálra magamat egy olyan asszonyért, aki így bánik velem — jegyezte meg, nyugalmát vissza-nyerve.

— Hát ennyire van? — kérdeztem.

Vállat vont. Férfiaknak kell inni. Ez a természetük. De kell, hogy legyenek határok. Az embernek legyen esze, még ha férfi is. Nem gondolom? — A maga prózai módján részleteket mondott el Paragot szokásaiból. Az egy reggeli abszintből kettő vagy három lett. És brandy is van hálósobájában.

— És ez annyi pénzt elnyel, kis Asticot-m — jegyezte meg.

Amire aztán, hogy könnyítsen érzelmein, elmosta piszkos tényérimat és előadást tartott nekem az ételhordatás gazdaságosságáról.

Elkísértem Blanquette-et két-három uccán át, mely engem a Saláta uccától elválasztott és felmentem vele, hogy megnézzem, vajjon Paragot hazatért-e. Éjfél elmúlt. Paragot-nak nyoma sem volt. Blanquette története által mélységesen lehangolva mentem el a Delfin-kávéházba. Ime, itt Blanquette, ki a szívét elemészti Paragot-ért, ki a lelkét meggyilkolja Hannáért, ki vigasztalanul boldogtalan a férje miatt, ki pikelyesfejű keselyűségéért szenved valami büntetést. A szerencsétlenségeknek olyasféle 'án-colata volt, mint a mese a vízről, amely eloltotta a tüzet, amely megégette a botot, amely megverte a kutyát, stb. s mintha belőlem indult volna ki az egész.

Paragot-t leszámítva a kávéház üres volt. Megszokott zugában aludt; fejét a falnak támasztotta és horkolva lélegzett. Boinné trónusán számadásaival foglalatосkodott. Herkules

egy asztalnál bóbiskolt az ajtó mellett, karja hajlásában asztalkendőjével. Paragot felé bőlintott, mikor beléptem s tehetetlenül legyintett kezével. A falnak dőlt magábaroskadt alakra néztem és azon tűnődtem, hogy az ördögben vigyem haza. Kocsira nem volt pénzem. Hasztalan próbáltam felrázni.

— Jobban tenné uraságod, ha itt hagyná — mondta Herkules. — Nem először marad itt. — A szívem még nehezebb lett, mint előbb volt. Nem csoda, ha szegény Blanquette meg van rémülve.

— Halálra hül, ha jön a reggel — mondtam, mert az éj hűvös volt és a háromévi ágyban alvás elpuhította a kóbor évek Paragot-ját.

— Előbb-utóbb meg kell halni — bölcsekedett embertelenül Herkules.

Ismét megráztam mesteremet. Felsőhajtott. Erősebben megráztam. Megkönnyebbülésemre kinyitotta szemét, rám mosolygott s üdvözlésül keze lankadtan intett.

— A Részegeskedés Palotája — mormolta.

— Nem, mester — mondtam. — Ez a Delfin-kávéház s a mester a Saláta uccában lakik.

— Milyen kellemetlen bárhol is lakni. Arra születtem, hogy madár legyek... fákon aludjam. — Nagy nehézségembe került, hogy mély dörmögéséből kihalljam e szavakat. Lehúnyta szemét... aztán ismét felnyitotta:

— Egy részeg bagoly hogy marad meg a gallyán?

Mivel semmi érdeklődést sem éreztem kicsapongó baglyok házi szokásai iránt, nekiláttam, hogy haza vigyem. A fogasról levettem zöld kalapját és fejére tettem; Herkules segítségével elhúztam az asztalt és talpra állítottam Paragot-t.

— Egy ilyen ember! A szívem fáj érte —
mondta halkán Boinné.

Oktalan harag fogott el, hogy valaki, engem
s esetleg Blanquette-et kivéve, szánakozzék
szeretett mesteremen. Nem válaszoltam s
ezáltal, attól tartok, durva voltam a jó Boinné-
hoz. Paragot előre tántorgott s elesett volna,
ha Herkules fel nem fogja s egyensúlyban
nem tartja.

— A törött bokám — magyarázta Paragot.

— Meg kell próbálnia járni, mester — nő-
gattam aggódva. Hogy jutok vele a Saláta
uccába? Karja nyakam körül kegyetlenül rá-
nehezedett törékeny testemre.

— Tedd jobbik lábadat előre — mormogta,
egy lépést csinált és megállott. — Ez nagyon
könnyű, de az ördög elvisz, mikor a rosszabb
lábamra kerül a sor.

— Próbálja meg, az Isten szerelméért —
mondtam.

Megpróbálta, együgyű nevetés közben.
Ekkor kinyílt a kávéház szárnyas ajtaja és
Hanna édes, ijedt arcával megjelent a küszö-
bön.

XIII. FEJEZET

Hanna láttára Paragot pillanatnyi józan-ságra dermedt. Mereven állott pár másodpercig; aztán lehanyatlott egyik asztal mellett egy székre és fejét két kezébe fogva ült. En Hannához léptem.

— Ma éjjel nem mehet.

— Miért?

— Nincs olyan állapotban.

Mikor Hanna megértette, mit gondolok, nagy fájdalom és irtózat vonaglott át arcán.

— De jönnie kell. Talán mingyárt jobban lesz. Elkísér minket és segít nekem, úgy-e, Asticot ur?

Mint rendesen, a fagy elolvadt szeméből és hangja — ezüstös angol hangja — szívemig hatott. Paragot fölé hajoltam és suttogva beszéltem hozzá.

— Vidd ki ebből a disznóólból, ne lássa a sertést — mormolta Paragot. Kezei ökölbe szorultak roppant erőlködésében, hogy eszét összeszedje. Hanna közeledett és megérintette vállát.

— Gaston.

Keze hirtelen elernyedt. Ostoba nevetésre fakadt.

— Nagyon jó. Ki bánja? Sajnos, nincs rajtam... a bársonyruhám.

— Mit mond? — kérdezte hozzám fordulva Hanna.

— Hogy mingyárt jön — mondtam.

Herkules segített nekem kivezetni az im-bolygó Paragot-t a kávéházból, a gyalogjárón át a várakozó kocsihoz. Hanna elfoglalta helyét mellette, én szemközt ültem. Herkules bezárta a kocsi ajtaját és elindultunk. Paragot visszasüllyedt kábultságába.

— Nem tudom, hogy kérjek bocsánatot, Asticot úr, amért ily késő éjjel nem engedem lefeküdni — mondta Hanna. — De nagyon elhagyatott vagyok itt Párizsban.

Végigmentünk a Boul' Mich'-en, a Szajnaparton a Concorde-hídig, áthajtattunk a most hallgatagon elterülő, óriási Concorde téren, és a Royale uccán, meg a hosszú, unalmas Boulevard Malesherbes-en és Boulevard Haussmann-on át betértünk az Avenue de Messine-be. Hosszú kocsit a legvidámabb körülmények között is; de éjjel egy órakor avval, ki a világon a legdrágább nekem, félig részegen s a drága hölgyel, kit imád s ki most részegségének gondolatától megrettent és undorodott, végtelennek látszott. Végül elértünk a 7. számhoz. Csengetésemre a portás bent megrántott valamit és a kapu kitárult. Kisegítettem Paragot-t a kocsiból. Kétségbeesetten erőlködött, hogy egyenesen álljon és járjon. A jó ég tudja, hogyan sikerült nem túlságosan illetlenül megmásznia a lépcsőt, fel Verneuil gróf lakásáig az első emeletre. Hanna kulcsával kinyitotta az ajtót és beléptünk a homályosan megvilágított nappali szobába.

— Hadd üljek le — mondta Paragot, — mingyárt jobban leszek.

Mint valami szégyenkező ruhacsomag, a fal melletti pamlagra roskadt s ujjait hosszú fekete haján átvonva küszködött, hogy úrrá legyen ittassága fölött. Verneuil grófné ott hagyott minket, de mingyárt visszatért; letette

kalapját és bundáját. Kis ezüsttálcát hozott madeira-borral, meg kétszersülttel.

— Szükségünk van valamire, Asticot úr — mondta nyájasan.

Megittuk a bort és leültünk, Paragot felocsudását várva. Bár késő május volt, fahasábok izzottak a nagy kandallóban. A kék és fehér kandalló angyalos gyámköveivel magára vont a figyelmemet. Olaszország pompás múzeumaiban láttam hasonlókat.

— De hiszen ez Della Robbia — mondtam.

Hanna kissé meglepetten mosolygott: — Ön műértő is, nemcsak filozófus, Asticot úr? Igen, ez Della Robbia. Verneuil gróf nagy gyűjtő.

Csak most néztem körül a szobában s fényűző gazdagságának láttára visszafojtottam lélegzetemet. Egyidőre megfeledkeztem Paragot-ról s belevesztem a firenzei falkárpitok, felbecsülhetetlen szekrények, porcellánok, ezüstök, képek, dúsan színezett szőnyegek és ritmikus vonalú karosszékek álmába, melyeket mind valami harmónikus rejtéllyé halkított a lámpák ernyős fénye. Egy másik szoba végében, csak éppen az oldalt felrácolt függönyök résén át láthatón, valami nagy szobor fehérsége csillogott. Soha életemben nem voltam még ilyen szobában. Mesterem végigvezetett előkelő házak és paloták dísztermein, de azok lakatlanok voltak, hiányzott belőlük az emberi kéz érintése. Nem jutott eszembe, hogy férfiak és nők ily csodák között élhetnék mindennapi életüket és felruházhatnák azokat a meghittség meghatározhatatlan bájával. Megfordultam és Hannára néztem, amint bájosan és előkelően ott ült a Della Robbia-kandalló mellett, és Hanna elmerült Verneuil grófnőbe, a nagyvilági hölgybe, ki oly távol volt tőlem, mint kis, pusztá padlásszobám a fényűzésnek e kincses-

házától. Hogy úgy mondjam, magán hordta ezt a szobát, mint én magamon hordtam padlásszobámat. Hirtelen féltékenység lepett meg és alig tudtam válaszolni megjegyzéseire.

Nem nagyon volt beszélgető kedvében, szegény hölgy; így hát halálos csend borult ránk, mely alatt Hanna dermedten a tűzbe bámult, én meg, moccanni se merve, arra használtam időmet, hogy felhalmozzam emlékezetemben alakjának és ruhájának minden elbűvölő részletét. Az olajvázlat, melyet egy-két nappal utóbb készíttettem róla, előttem függ, mikor most a sorokat írom. Nagyra voltam vele, hogy eltaláltam hajának színét: a feketének azt a kékes fényét, mely a cigaretta füstjének kékségére hasonlít.

Váratlanul felriasztotta a csendességet valami hangos, gyötrelmes nyöszörgés és érthetetlen beszéd, mely az emelet valamelyik szobájából jött. Paragot ingadozva, zajosan felállott s olyan volt, mint valami didergő, szőrös, borzas kísértet, ki üveges szemével pislog.

Verneuil grófné felriadt és kezét a szék karjára támasztva előrehajolt.

— A férjem — suttogta és pár másodpercig mindannyian erre a vérfagyasztó hangra figyeltünk. Aztán Hanna felállt és hozzám fordult.

— Most már inkább lássa az egészet.

Paragot-hoz lépett.

— Jobban van?

— Meg tudom tenni, amit kívánnak — mondta mesterem alázatosan, de a maga rendes hangján. Szinte teljesen józan volt.

— Akkor jöjjön — mondta Hanna.

Köveztük Hannát ki a szobából, s puha szőnyeggel borított folyosókon át, melyek tele voltak képekkel, szobrokkal, meg gyönyörű

vázákkal, beléptünk a homályosan megvilágított hálószobába. Az ápolónő felkelt székéről az ágy mellől, melyben egy kopasz, csőrösorrú férfi feküdt, ki valami borzasztó örületben nyöszörgött és félrebeszélt. Hanna megszorította karomat, mikor Paragot az ágy mellé lépett.

— Gaston de Nérac vagyok — mondta Paragot.

Verneuil gróf könyökére emelkedett és vadul nézett rá. Én is szerettem volna valakinek karját megszorítani, mert ennek az embernek látása megborzasztott; de összeszedtem erőmet avval a vigasztaló gondolattal, hogy Hannát védem.

— Hát akkor nem halt meg? Nem öltem meg? — kérdezte Verneuil gróf.

— Nem, minthogy itt vagyok megmondani önnek, hogy élek.

Verejték csorgott végig a gróf arcán. Kimerülten hanyatlott hátra.

— Nem tudom, miért — lihegte, — de azt gondoltam, megöltem önt. — Lehúnyta szemét.

— Elég — mondta az ápolónő.

Egy szó nélkül visszatértünk mindhárman a nappali szobába. Megdöbbentő komédia volt.

— Hálás vagyok — mondta Hanna mesterelemnek. — Bárcsak valamiképpen visszafizethetném!

— Azt gondoltam — mondta Paragot egy árnyalatnyi gúnnyal, amit Hanna nem vett észre, — hogy nékem kell megfizetnem, amit ön ellen vétettem.

— Elfelejttem — mondta fagyosan Hanna, — hogy valaha vétett ellenem.

— De én nem tudom elfelejteni — mondta Paragot. — Kérem az eget, bárcsak tudnám.

Ma éjjel látott, mikor éppen azon igyekeztem... nem épületes látvány Verneuil grófné öméltósága számára.

— Senki számára sem épületes látvány — mondta Hanna.

Paragot lehajtotta fejét. Testtartásában volt valami megindító, ami hatott Hannára. Gyöngéd szíve volt. Keze megfogta Paragot ruhájának ujját.

— Gaston, miért jutott ennyire? Minden férfi közül ép maga?

— Mert én vagyok minden szegény bolond közül az az egyetlen szegény bolond, aki komolyan fogja fel az életet.

Hanna sóhajtott: — Nem tudom megérteni.

— Nem is szükséges.

— Maga olyan időből való, mikor az emberek mindent meg akartak érteni. Most semmi sem fontos. De magánál különösképpen az a kívánság visszatért.

— Elég jól megértett engem, hogy biztosra vegye, ha szüksége lesz rám, majd rendelkezésére állok.

— Nem tudom — mondta Hanna. — Egy kétségbeesett utolsó remény volt, hogy megmentsem férjem esztét. Ó, jöjjön — mondta s a tűz előtti székek felé indult, — üljünk le és beszéljünk öt percig. Eddig mindég csak jött és ment és alig szóltunk egy szót. Aztán meg — mondta erőltetett nevetéssel — nem is lett volna illendő. De most itt van Asticot úr, mint garde de dame. Mintha nem is volna valóság, úgy-e, hogy maga meg én itt vagyunk? Mintha valami furcsa álmunk volna, melyben mindenféle összefüggéstelen dolgok összekeveredtek. Nem találja legalább is érdekesnek?

— Olyan érdekesnek, mint a fogfájást — válaszolta Paragot.

— Ha kínos magának velem beszélni, Gaston, nem akarom tartóztatni — mondta Hanna és felemelkedett székéről.

— Bocsásson meg — mondta Paragot, — azt hiszem, a többi dolgokkal a jó modorom is elveszett. Segítségemre lehet, hogy visszaszerezsem, ha megengedi, hogy beszélgessek önnel.

Kezét kimerülten végighúzta arcán, melyet az utolsó pár pillanatban rendkívüli sápadtság borított el. Kísérteties színben volt.

— Mondja meg nékem — szólt Paragot, — miért jön abba a tivornyabarlangba? Egy pársoros levél is megtalálna s én engedelmessé válnék.

Hanna megmagyarázta, hogy nincs idő levélírással. A gróf rohamai váratlanul jönnek éjjel. Hogy megnyugtassa őt, meg kell találnia annak a hajdani lehetetlen komédiának főszereplőjét, még ha jó hírébe kerülne is. S aztán meg, baj az? Az egyetlen, aki erről a kiszökésről tud, a kocsis, a gróf családjának régi cselédje és olyan titoktartó, mint a halál.

— Mióta tartanak ezek a rohamok? — kérdezte mesterem.

Hanna annak a nőnek megindító mohóságával tárta elénk történetét, ki nagyon is sokáig rejtegette szívében gyűlöletes titkait s végül talál egy emberi lelket, melyben megbízhat. Azt hiszem, szinte elfelejtette, hogy én is ott vagyok, mert én szerényen félre ültem s a lámpaernyő által vetett széles fénykúp elválasztott tőlük.

A szellemi zavar első tünetei — mondta Hanna — két év előtt jelentkeztek. Gyakoriságuk és hevességük fokozatosan növekedett.

A közbeeső időben Verneuil gróf ép elmével járkált mindenfelé. A rohamok — magyarázta Hanna, — váratlanul jöttek, mindég éjjel, és az a rögeszméje, hogy megölte Gaston de Nérac-ot. Mielőtt Paragot megjelent, két-három napig tartottak, aztán lassan lecsillapultak, de nagy testi bágyadtság maradt utánuk. Mikor a Bristol-szálloda előtt találkozott velem, hol én a tavaszt élveztem, az a vad ötlet jutott eszébe, hogy egy szembesítés az élő Gaston de Nérac-kal végét vethetné a gróf örültségének. A legközelebbi roham alkalmával buzgón elrohant, hogy megkeresse Paragot-t, elhozta őt az őrzöngő beteghez és az eredmény varázslatos volt. Hanna azt gondolta, a gyógyulás állandó lesz; de két hét múlva a roham ismétlődött, aztán újra meg újra megismétlődött, mint ma éjjel is.

— Jószívűség volt magától, hogy eljött, Gaston — mondta édesen, — és arra kell kérnem, bocsásson meg minden hálátlanságért, amit talán mondtam.

Paragot valamit válaszolt, olyan halk hangon, hogy én nem hallottam, s egy kis ideig ilyen halkán beszélgettek tovább. Kezdtem eláimosodni. Egy rázkódással felköltöttem magamat s éppen meghallottam, amint Hanna kérdezte:

— Miért játszotta azt az utálatos dalt az „Orfeus a pokolban“?

— Hogy lássam, ráismer-e. Valami csúfondáros ördög ösztökélt rá. Az utolsó dal volt, amit ön meg én együtt hallottunk — eljegyzési lakománk éjjelén. A zenekar játszotta a kertben.

— Ne... ne! — kiáltott fel Hanna s kezével eltakarta arcát.

Ez volt hát, amért Aix-les-Bains-ben mind-

egyikünk kifakadt ama vidám kis dal ellen. Érdekes volt. Hanem láttam, hogy borzasztóan kínosan érinthette megfeszült idegeiket.

Hanna hirtelen levette arcáról kezét és összeszedte erejét, hogy Paragot-ra nézzen.

— Miért Gaston... miért tette azt?

Paragot segítséget könyörgő mozdulattal felkelt s szemében valami agyonhajszolt kifejezés volt. Ez alatt az egész különös jelenet alatt többé nem Paragot volt, az én mesterem, hanem Gaston de Nérac, kit én nem ismertem. Bolondos, festői beszéde, drága csavargó modora eltűnt. Valami reménytelen rosszullét szikárrá változtatta vonásait s én elrémültem. Mellé léptem.

— Mester... kocsit kell vennünk. Van valami pénze?

— Igen — mondta erőtlenül, — menjünk haza.

— De hiszen rosszul van! Olyan sápadt, mint egy kísértet! — mondta ijedten Hanna.

— Főzeléket ebédeltem... az abszint folyékony alakjában — mondta mesterem, ismét megtalálva Paragot hangját. — Hogy is mondják? Jobb egy főzelékebéd, ahol a szeretet —

— Ó, uraságod még nem ment el — szólt a szobába besietve az ápolónő. — A gróf úr kért, adjam ezt át uraságodnak.

Levelet nyújtott át.

— A gróf úr felnyittatta vélem irattáskáját, asszonyom — tette hozzá mentegetőzve.

Az ápolónő elhagyta a szobát. Paragot állt és ujjai közt forgatta a levelet. Hanna kérte, hogy nyissa fel. Valami fontos lehet benne. Paragot fél ívnyi levélpapírt húzott ki a borítékból. Ránézett, egy támolgó lépést tett az ajtó felé s arccal előre vágódott a szőnyegen.

Hanna kis ijedt sikoltást hallatott s mint én,

térdre vetette magát mellé. Paragot elájult. Az ételtől való tartózkodás, az ital, iszonyatos erőlködése, hogy kijózanuljon, s az idegfeszítő beszélgetés a szakadék szélére sodorták s csak éppen a levélokozta megrázkódtatásra volt szükség, hogy belezuhanjon. Párnákkal támasztottuk alá fejét és megtágítottuk galérlóját.

— Mit csinálhatnánk? — lihegte drága hölgyem.

— Elhívom az ápolónőt a gróf úr szobájából — mondtam.

— Az majd tudja — reménykedett Hanna.

A gróf szobájához mentem, kinyitottam az ajtót és intettem az ápolónőnek. Egy pillantást vetett alvó betegére és csatlakozott hozzám a folyosón. Magyarázatomra vizet hozott, meg szarvasszarv olajat és visszatért velem a társalgóba. A megdöbbentő meglepetések éjszakája volt. A *Quartier* kábítónak nevezte volna és nem lett volna távol az igazságtól. Valami sötét szemfényvesztés volt a levegőben. Éreztem, amint követtem az ápolónőt a küszöbön át. Valami szokatlant vártam, valami különös fejleményt. Azoknak a légkörében, kiket szerettem, ama napokban oly érzékeny voltam, mint egy barométer.

Paragot oly csöndesen feküdt, mint a halál; vad, bozontos feje selyemvánkosokon; de Hanna az ernyős lámpa vetette fénykúp közepén, szétnyílt ajakkal és elfehérült arccal, térdén kuporogva olvasta ezt a fél ívnyi levél-papírost. Mikor beléptünk, megfordult és rám nézett s a szeme keményen, fagyosan kék volt. Az ápolónő mesterem fölé hajolt.

Hanna teljes hosszában kinyújtotta felém karját.

— Olvassa — mondta; hangja érdes volt s

egyáltalán semmi ezüstös csengés sem volt benne.

Hogy mért mutatta meg nekem, a nyomorult kis halványarcú, uccáról felszedett művésznövendéknek, nem tudtam felfogni sok következő éven át sem, melyek alatt a nők fejés szívhasogató kuszaságaival küszködtem. De a tapasztalat megtanított rá, hogy az emberi lények, bármily neműek legyenek is, megdöbentő dolgokat cselekszenek a lelki földrengés óráiban. Hallottam a templomatyák legájtatosabbikát úgy káromkodni, mint egy szénlapátolót, mikor az új plébános helyette kevésbé ájtatos embert választott.

Azt hiszem, csak éppen, mert emberi lény voltam, ki életének benső, szent körébe betévedt — s talán az egyetlen a világon, aki oda került. Lelke mélyéig le volt sújtva. Ősztönöm készítetett, hogy osztozzam fájdalmában.

Azt parancsolta, hogy olvassam. Csak tizenkilenc voltam. Ha azt parancsolja, hogy ečet igyam, vagy krokodilust egyem, azt is megtettem volna. Elolvastam.

A levél az Eaton téren íródott; kelte június 20-ika volt, tizenhárom év előtt. Szövege a következő:

„Tízezer fontnyi fizetség fejében, én, az alólírott Gaston de Nérac, ígérem és jótállok érte, hogy e pillanattól kezdve nem tartok fenn sem szóbeli, sem írásbeli érintkezést Rushworth Hanna kisasszonnyal két évig, vagyis 18— június 20-ának éjfélig. De ha Rushworth Hanna kisasszony időközben férjhez menne, ünnepélyesen fogadom úri becsület-szavamra, hogy amíg csak élek, a magam szabad akaratából semmiféle összeköttetést sem tartok fenn vele; és ha a körülmények arra kényszerítenének, hogy találkozzunk egymás-

sal, semmi módon sem ismertetem meg vele, mily feltételek mellett jött létre e megállapodás, melynél fogva kötelezve érzem magamat mind annak szelleme, mind e levél által.

GASTON DE NÉRAC.“

Fiatal és tapasztalatlan értelmeknek pár percre volt szüksége, hogy felfogja e fontos megállapodás jelentőségét. Mikor ez megtörtént, elképedve meredtem rá Hannára.

Az ápolónő kötelességszerűen félrehúzta a függönyöket és szélesen kitárta az ablakszárnyakat.

— Csak elájult. Mingyárt magához tér.

Visszament Paragot-hoz. Hanna meg én úgy maradtunk egymásra meredten. Aztán Hanna felállott, ruhaujjamnál megfogott és a kandallóhoz húzott.

— Az írás a férjemé — mondta suttogva.

— Az aláírás az övé — mutatott Paragot-ra.

— Eladott a férjemnek tízezer fontért eljegyzési lakománk estéjén. Mi most a tennivalóm? Nincs egyetlen barátom ebben a gyűlöletes országban.

Szerettem volna megmondani néki, hogy van legalább is egy barátja, de mivel sem segíteni, sem tanácsolni nem tudtam, nem szóltam semmit.

— Nem csoda, hogy van folyószámlája a bankban — mondta keserű nevetéssel. Ekkor láttam, hogy egy elkényszeredett asszony humorra kellemetlen. Leült. Jóságos ajkainak széle remegett.

— A világ felfordult — mondta siralmasan.

— Nincs szeretet, becsület vagy hűség benne. Ma éjjel úgy éreztem, mintha meg tudnék bocsátani néki; de most...

Felkelt, kezét tördelte és élesen felkiáltott:

— Ó, gyűlöletes, gyűlöletes, hogy emberek ily aljasak legyenek!

Hogy aljas cselekedet volt Hannát pénzért eladni, bármily kábítóan nagy összegért is, nem tagadtam. De hogy Paragot bűnös lehet ebben, akkor sem hittem volna, ha magának Hannának ajkáról hangzott volna el a vád. Hanem ez az átkozott darab papiros bizonyíték volt. Ebben kötelezte magát, hogy tízezer fontért lemond Hannáról, és a pikkelyesfejű keselyű megfizette a pénzt. Szomorúan fordultam el és az ápolónőhöz mentem, hogy segítségére legyek mesterem kezelésében.

Paragot felnyitotta szemét és azt suttogta, hogy kocsit kell hoznom.

— Vagy egy szemeteskocsit — tette hozzá jellemzően.

Örültem, hogy valamit tehetek; kimentem a hosszú, csendes uccára és öt percnyi séta után megszólítottam egy arramenő fiákert. Csenge-tésemre az ápolónő bocsátott be. Paragot-t a fal melletti dívánon ülve találtam, Hannát pedig ahol hagytam, a Della Robbia kandalló előtt. Nyilván nem valami nagyon barátságos öt percük volt. Paragot felkelt, amint beléptem.

— Már azt hittem, sosem jössz vissza — mondta. — Menjünk.

— El kell búcsúznom a grófnétól.

— Csak gyorsan — suttogta.

Atmentem a szobán Hanna székéig s franciásan meghajoltam, illemtani utasításaim szerint.

— Jó éjszakát, asszonyom.

Kezét nyujtotta nekem, olyan finom, puha kis kéz volt, de teljesen hideg és erőtlen.

— Jó éjszakát, Asticot úr. Sajnálom, hogy barátságunk oly rövid volt.

Csatlakozom Paragot-hoz. Az ajtó mellől, ahol állott, mondta:

— Jó éjszakát, grófnő.

Hanna nem válaszolt. Mindketten ösztönszerűen megálltunk egy pillanatra a küszöbön, megtöltöttük szemünket avval a szépséggel és fényüzéssel, mely mind hozzátartozott Hanna lényéhez, s mikor az ajtó bezarult mögöttünk, úgy éreztük magunkat, mint két gonosz angyal, akiket kiűztek a Paradicsomból.

XIV. FEJEZET

Másnap délután a Luxembourg-kertben találkoztam Paragot-val. Egy kőpadon ült s kalapja mélyen le volt húzva szemére. Állát kezére támasztotta, úgyhogy hosszú, dús szakálla furcsa egyiptomias vízszíntességgel nyúlt előre. Roszul befűzött cipőit — melyeket, mint rendszeren, cipőfénymáz nem érintett, mert nem akarta megengedni, hogy Blanquette hozzájuk nyúljon — pökhendien kidugta, a közelben elmenők veszélyére. Egész ismeretségünk alatt sohasem mutatott semmi érzéket a piperkőcség iránt; utazásainkon a parasztok közömbös, szembenemtűnő ruháját viselte, kivéve, mikor gyöngyházgombos bársonyban álarcoskodott; Londonban fenhéjázón kérkedő viselkedése feltűnőbbé tette bohém öltözékét; de Paragot szégyenletes züllöttsége sohasem tűnt fel nekem, míg ott a Luxembourg-kertben nem láttam.

Minden egyéb meglepően üdének látszott a nagy eső után. A kavicsos út olyan mesterkélten tiszta volt, mint Peter de Hoogh képeinek kerti ösvényei. A fehér könyöklők és lépcsők a nagy körönd körül, a szobrok s a középső medence szökőkútjai fehéren villogtak. A dadák óriási fehér főkötői, az utánuk röpködő élénkszinű selyemszallagok, a fehérbe öltözött gyermekek, a nők világos nyári ruhái, a fehér ujságlapok foltjai, melyeket más henyélők kezükben tartottak; egy darab fodros gomolyfelhő, mely átiramlott a tiszta párizsi egen;

keleten a Pantheon sápadt kupolája; s a háttérben maga a Luxembourg-palota, melyből csupán a hosszú, merész koszorúpárkányra eső erős fény vált az emberben tudatossá: mindez megadta a kép alaphangját és szimfonikus értéket adott neki. A szem visszautasított mindent, a fehéreket és gyöngyszürkéket kivéve, és mind a többi színárnyalatot alárendelte fantasztikus tisztaságuk benyomásának.

Paragot pedig úgy ült ott, mint valami tinta-folt, mit a képre fröccsentettek. Térdén kinyitlatlanul feküdt Montesquieu „A törvények szellemé“-nek legeslegszenyesebb példánya, mit a Szajna-parton szerezni lehetett. Amíg Nárcisz, ki lábánál aludt, fel nem ugrott és üdvözlésül körül nem ugatott, Paragot nem vette észre közeledésemet. Kezet nyujtott s körmei még hosszabbaknak és piszkosabbaknak látszottak, mint valaha. Odahúzott maga mellé a padra.

— A mester aludt, mikor ma reggel egy pillanatra benéztem — mondtam mentegőtözve, mert aznap még nem találkoztam vele.

— Azóta meg gondolkoztam, kis Asticot-m. Hiábavaló foglalkozás egy májusi délutánra és megfájdítja az ember fejét. Sokkal hasznosabban lennék elfoglalva, ha trágyát fuvaroznék Duboscné számára. Két frankot kerestünk. Emlékszel?

— Emlékszem, hogy a hátam borzasztóan fáj utána — mondtam nevetve.

— Ó, de az a lelki nyugalom és vigasz! Talán a tiédnek még nincs rá szüksége, mi?

— Azt hiszem, rendben van — válaszoltam.

— Az enyémben valami baj lehet — jegyezte meg eltűnődve, — mert életem egyik döntő fordulatan nem támadt semmi sugalla-

tom. Ellomhult. Valami lelki pilulára van szükségem.

Ez alkalommal én voltam az, akinek sugallata támadt — és pedig ijesztően vakmerő.

— Mester, talán az abszint nem jó néki — mondtam egy lélegzetre.

— Gyermekek Salamon — válaszolta gúnyosan Paragot, — hol szedtél össze ennyi bölcseséget? Van egy darabka papiros a zsebedben?

— Van, mester — mondtam; előhúztam vázlatkönyvemet és ki akartam tépni belőle egy lapot. Megfogta a kezemet.

— Hagyd benne. Annál jobb. Mivel biztosra veszem, hogy nem emlékszel Cicero *De Natura Deorum*-jának arra a részletére, melyet a multkoriban idéztem, hiszen a latin nyelvben járatlan vagy, le akarom diktálni neked; megtanulhatod kívülről és mint egy Miatyánkot vagy Üdvözlégyet elmondhatod minden reggel és minden este.

Diktálásra leírtam az igaz és hamis megítélésének lehetetlenségére vonatkozó szakaszt. Ezért voltam képes leírni a maga helyén a megelőző fejezetben.

— Tudod miért írtam le veled ezt?

— Tudom, mester — mondtam, mert érzem, hogy Hannának tízezer fontért való eladására céloz.

— A körülmények néha olyan lapossá nyomják össze az embert — mondta, — mint egy szallag... mintha gondosan kivasalnák valami forró gőzhengerrel. Azt hiszem, egy kikapított embernek nem támadhatnak sugallatai. Önmagam sírköve vagyok és rám írhatod krétával: „*Itt nyugszik, ki egykoron Paragot volt.*“

Hangja olyan levert volt, hogy szívemben

csüggedést, orromban tekerődzést és szememben nedvességet éreztem. Az elfojtott rokonszenv kínjait szenvedtem. Mit mondhatott vagy tehetett egy tizenkilencéves fiú, hogy visszaállíthassa egy kilapított hős kerekességét?

— Évekkel ezelőtt — folytatta kis szünet után — úgy találtam, hogy a világ Hazugság, és elindultam, hogy az Igazság vadkacsájára vadászak. Semmit sem fogtam, csupán hajlomot az alkoholra, ami végül a gőzhenger alá vitt. Ha nem a legeggyügyűbb felirat lenne, amit csak ember valaha kitalált, azt mondanám neked: „Őrizkedj a gőzhengertől.“ De ha az ember józan, maga is láthatja a dolgot; ha meg nem, a figyelmeztetést sem olvashatja el. Csak annyit mondhatok neked, ne igyál alkoholt és boldog leszel. Abból is láthatod, kis Asticot fiam, milyen mélységekbe szálltam le, hogy, íme, a Közhelyek Apostola lehetek.

Előrehajolt, kezefejére támasztott állal s szakálla ismét vízszintesen nyúlt ki. Boldog emberek haladtak el előttünk. Közülök sokan már befejezték napi munkájukat s most övük volt a hosszantartó bűvös napsütés. Fiatal kékzubbonyos munkás karjába akaszkodó lánnyal ment el szorosán mellettünk.

— Igen, lesznek gyermekeink, még pedig szép gyermekeink — mondta a lány.

— Remélem, lesznek — mondta Paragot és sóvárogva nézett utánuk. Aztán, kis szünet után: — Vannak Verneuil grófnének gyermekei?

— Nincsenek, mester — mondtam meggyőző hangon. Csak később jutott eszembe, hogy merő tudatlanságból beszéltem. De abban a pillanatban a kérdés képtelenségnek látszott. Sok tekintetben még megvolt bennem a gyer-

mek nem okoskodó ösztöne. Minthogy sosem néztem drága hölgyemet, Hannát, az anyaság szempontjából, habozás nélkül jelentettem ki, hogy gyermektelen. És valóban igazam volt.

Paragot, kit válaszom kielégített, a vidám népség végtelen hullámvásását figyelte. Egyszer csak magamagának idézte:

— „Május arany lába ott a virágokon“... és mindenkinek fején, csak az enyémen nem.

Hirtelen hátradőlt és megragadta karomat.

— Asticot, most már férfi vagy és férfiszemmel kell nézned a dolgokat. Úgy szerettelek, mint fiamat... ha elfordulnál tőlem, rosszszat gondolva rólam, mint másvalaki tette, ösztetörnéd a szívemet. Sem néki, sem néked nem lett volna szabad látnotok azt az átkozott írást. Te, Blanquette meg a kutya vagytok minden, amit a világon szeretek, és azt akarom, hogy mindnyájan jól gondoljatok rólam.

Ekkor a könnyek szemembe szöktek, mert szeretett mesterem arra hivatkozott, ami legigazabb és legjobb volt bennem. Valamit hebegtem, nem tudom mit; de szívemből jött. Tetszett néki. Régi hevességével ugrott fel.

— Bravó, szívem kis Asticot-ja! A lidércnyomásnak vége s most ismét élvezhetjük a napfényt. Elcipeljük Blanquette-et a Saláta uccából, ami nincs éppen vidámságra berendezve, s megebédelünk valami kis vendéglőben, Blanquette csigát egyen, amit úgy imád, én disznólabát eszem, te meg gyöngémsült marhaszeletet, hogy táplálja kis testedet. És ebédünkhöz mindannyian „a jókedv áldott kenyerét“ esszük majd.

Mohón nekiindult, mint rendesen, hogy tüstént megvalósítsa eszméjét. A Saláta uccáig egész úton beszélt. Szegény Blanquette! Hogy

elhanyagolta mostanáig! Egy lánynak az ő korában némi szórakozásra van szüksége; elmegyünk a színházba, a Saint-Martin kapu mellettibe, mint jó polgárok, és megnézünk egy melodramát, hogy Blanquette sírhasson.

— A „Párizsi hasmetszők“-et játsszák. Halom, a színpadon metszik fel egymást és mindenki csepeg a vértől... jó, becsületes, vörös vértől... melyet jelmezük alatt hólyagokban viselnek, fiam. Fintorgathatod, amennyire csak tudod, kis fitos, fölényes, művészorrodát, de Blanquette a mennyországban lesz.

Blanquette darabka konyhájában volt és izgatott hangulatban, mikor beléptünk.

— De hiszen a mester azt mondta, nem jön haza ebédre. Nincs semmi a házban... csak ez, amit magamnak főztem — villáját beme-
rítette a fazékba s fogain parányi marhahús-
darabot hozott fel. — És most a mester, meg Asticot ebédet kívánnak, mintha az ebédek a maguk jószántából előjönnének a fazékból. Ó, ezek a férfiak! Mindég ilyenek.

Karomat dereka köré tettem. — Mindnyájan együtt ebédelünk valahol; de ha nem akarsz velünk jönni, itthon maradsz.

— Még pedig ebéd nélkül — mondta Paragot s Blanquette kezéből a villát kivéve, oda-
dobta a húst Nárcisznak.

— Ó, nem, igazán — kiáltott fel Blanquette, kinek takarékoságérzete megsértődött. De mikor Nárcisz nekiugrott a húsnak s túlságosan forrónak találta, morogva mellé feküdt, míg majd kihül, Blanquette nevetésre fakadt.

— Különben is nagyon kemény lett volna — vallotta be.

— Hát akkor, a cipőtalpak szent nevére, miért akartad megenni? — kérdezte Paragot.

— Az étel arra való, hogy megegyék; nem pedig, hogy eldobják, mester — válaszolta velősen Blanquette.

Omnibuszra ültünk s átmentünk a folyón és végig a nagy boulevardokon, ami szokatlan kirándulás volt Paragot-nak, ki csökönyösen ragaszkodott a Boulevard Saint-Michelhez, meg a Quartier szegényebb uccáihoz, abbeli félelmében, azt hiszem, hogy régi barátaival találkozhatnék. Egy étterem a Saint-Martin kapun túl el látott minket bőlevű ebéddel. A helyiség zsúfolva volt. Asztalunknál két fiatal katona ült; hódolattal hallgatták Paragot beszédét és szörnyen udvariasak voltak Blanquette-hez, aki, mint fölfedeztek, Normandiából való, mint jómaguk. És mikor a maguk fajtájának őszinte szokása szerint megkérdezték, közülünk melyik olyan szerencsés, hogy a kisasszony szeretője legyen, Blanquette pedig bíborvörös arccal azt mondta: „Igazán, egyik sem, uram!“, mindannyian együtt kiabáltunk és neveltünk, és a legjobb barátok lettünk a világon. Ó, testvériség boldog országa! A két kis katona — dragonyosok voltak és hosszú lószőrforogós sisakjuk túlságosan nagy volt nekik — kardcsörtetve kísért el minket a színház karzatára és Paragot felszólítására jobbról-balról odaültek Blanquette mellé, aki részben a látványosság szokatlan vérontása, részben szomszédainak udvarlása következtében mámoros boldogságban töltötte az estét. Ama napokban az én esztétikai érzékem fölötté állott „Párizs hasmetszői“-nek és tréfálkoztam rajta Paragot-nak, kinek gondolatai messze jártak. Mikor ezt észrevettem, hervasztó szarkazmusomat megtartottam magamnak, és megértettem, hogy egy kilapított embert még egy kis művésznövendék hite és szeretete sem

fújhat el, mint valami hólyagot, állandóan gömbölyűre. De annál inkább csodálkoztam Paragot vidámságán a szünetekben, mikor mindannyian kimentünk a népes boulevardra és söröket ittunk a kávéház terraszán; s én megtanultam, mily nagy tényező az emberiség szakadatlan létezésében a Nevetés Akarása, melyet a német filozófus, azt hiszem, kihagyott rendszeréből.

Ez eset megemlékezésével azt akarom megmutatni, hogyan dacolt Paragot a gőzhenger hatásával s hogyan vált külsőleg ismét régi magává. Ez éjjel nem látogatta meg a Delfinkávéházat, hanem józanul hazament Blaquette-tel s azt hiszem, addig olvasta egyetlen, rongyos Mostesquieu-kötetét, míg el nem álmosodott tőle. Hanem a következő este ott találta rendes helyén, Boinné asszony kasszájának szélcsendjében, művészet, irodalom és filozófia fölött vitatkozva s nagymennyiségű összenemillő alkoholt fogyasztva. S ettől kezdve élete a megszokott kerékvágásban ment tovább.

Ezidőtájt történt, hogy Boinné, ki Paragot-t kávéháza vonzó függelékének tekintette, a francia nő üzleti ösztönével állandósítani akarta ezt a vonzóerőt és házassági ajánlattal döbbsentette meg Paragot-t.

— Asszonyom — mondta, mihelyt magához tért, — ha elfogadnám ama nagy megtiszteltetést, melyet ön indítványoz, bizonyára megkívánná, hogy lemondjak bizonyos személyes szokásaimról, melyek nekem kedvesek, és hogy lenyírassam hajamat, meg szakállamat és levágjam körmeimet, melyeknek fantasztikus hosszúságára szerfölött büszke vagyok.

— Azt hiszem, kérném, hogy vágja le körmeit — mondta elgondolkozva Boinné.

— Akkor, asszonyom — mondta Paragot, — a dolog lehetetlen. E díszektől megfosztva elveszteném beszélgetőképességemet és gyámoltalan, hasznavehetetlen Sámson lennék az ön felügyelete alatt.

— Nem értem, mi közük van a hosszú körmöknek a beszélgetéshez — érvelt Boinné.

— Megadják az embernek a szükséges szomjúságot — válaszolta Paragot.

— Fiam — mondta, mikor elbeszélte nékem e kalandját, — ne szokjad meg, hogy előzeny légy az alsóbb középosztály özvegyei iránt. Volt egyszer egy gyilkos özvegye Prágában...

— Tudom — mondtam.

— Honnan?

— Volt egyszer egy régi harisnya.

— Elfelejtettem — mondta és nevető arca elsötétült. Láttam, hogy Hanna jutott eszébe.

Bár szabadidőm jó részét lekötötte szeretett mesterem és Blanquette társasága, azért megvolt a magam külön egyéni életem. Több tucat ismeretséget kötöttem és szereztem egy-két barátot. Semmi gondom sem volt a világon. Bisard, a nagy férfiú, ki Janot műtermének aktosztályát vezette, kijelentette, hogy a legjobbak egyike vagyok évfolyamomban s erre majd kiugrottam bőrömből. Éjjel-nappal dolgoztam. És bolondoztam is, amint (s ez a nagyobb baj) csak fiúkorában tud az ember. Társaimmal kar-karban végig az uccákon együgyű nótákat harsogtam. Elmentem mindenféle kifogásolható helyekre: például a Quartier táncmulatságaira, ahol egyszerű lánykákkal táncoltunk, kik pazar vacsorának tartották a savanyított káposztát feltétellel s akik-

nek szemében egy címkével ellátott palack bor a lehető legnagyobb előkelőség fényét árasztotta a vendéglátóra. Az első öt frankon, melyet egy rajz eladásával kerestem, elvittem Mancit, a kis modellt, kit a lépcsőn megcsókoltam, egy kirándulásra Saint-Cloud-ba. Öt frank csodálatosan sokáig tartott azokban a napokban. És kellett is, hogy tartson, mert közülünk egyesek kétségbeejtően szegények voltak és naponta csak egy étkezést engedhettek meg maguknak. Amilyen szerencsés ifjú voltam, valahányszor pénzem kifogyott, ahelyett hogy kölcsön kérjek vagy éhezsem, egyebet sem kellett tennem, csak felmászni Blanquette-hez és kitátni a számat, mint egy mádárfióka, ő meg telerakta finom zsiros falatokkal. Másfelől, szegény szandálos Cazalet, a sárga hajú, olykor heteken át száraz kenyéren és vízen élt. Részben a maga hibája volt, mert ha rászánja magát, hogy eladható dolgokat rajzoljon, néki is lehetett volna öt frankja, amivel Mancit Saint-Cloud-ba vigye. Szép kis Pierette-ek, fodros ruhában és hegyes sapkában, jobban vonzzák az olcsó képek vásárlóit a kínjukban vonagló csúf lelkeknél; és igazán épannyira művésziek. Egy napon hevesen összevesztünk ezen és kihívott párbajra. Azt válaszoltam, nincs pénzem pisztolyt vásárolni. Néki sincs, vágta vissza, de kérhetek kölcsön egy kardot. Néki magának van. Az apja katonatiszt volt. Mire aztán az egész műterem egyhangú vidám rikoltásba tört ki: *Ime, itt a kard, apámnak kardja*, és nagy zenebonával áthurcoltak minket a szemközti kávéházba, hol amerikai grogok mellett örök barátságot fogadtunk.

Nem akarnám, hogy ebből azt következtessétek: ördögös fickó voltam és nevem halla-

tára istenfélő családok elnémultak. Isten a tudója! kevés vizet zavartam. Csak éppen azt ettem, amit Murger „a vidámság áldott kenyérének“ nevez: az ifjúság táplálékát. Jusson eszetekbe az is, hogy életemben először voltak velem egykorú pajtásaim. S valóban annyira az örökifjú Paragot képére formáltam magama, hogy pajtásaim nevettek ósdi eszméimen és én úgy találtam, hogy reménytelenül maradi vagyok. Az ifjúság félreugrik egy hüvelyknyit és azt gondolja, előre ugrott egy mérföldet. Minden hiúság, még az ifjúság is.

Mindazonáltal kellemes hiúság, amelyen a bölcs sajnálkozó elnézéssel mosolyog; s ebben rejlett Paragot bölcsesége.

— Ó, átkozott kis hímverebe, már egy hete nem láttalak — mondta egy reggel és vállamnál fogva addig rázott, míg fogaim vacogni kezdtek. — Mi van avval a másik verébbel, aki miatt elhanyagoltál vasárnap? Legalább csinos? Valami modell? És, úgy-e, jó lány és eltartja özvegy anyját, meg tíz fivérét és nővérét? És Mancikának hívják? Nárcisz, Asticot úr szívének hölgye azt a szokatlan nevet viseli, hogy Mancsi.

Erre Nárcisz kinyujtózott szendergéséből, hátsó lábaira elém ült és kilógó nyelvvel rám vigyorgott.

— De igazán, egészen másfajta lány, mint a többi modell — mondtam lelkesen.

— Mihez ül?

— Nos... természetesen,... hiszen tudja, hogy van az — hebegtem elvörösödve.

Paragot nevetett és latinul idézett valamit egy nyiltszívű fiúról.

— Illő társ lenne Blanquette, Nárcisz meg az én számomra?

Mivel mélyen meg voltam győződve, hogy Mancsi lényegében nagyon erényes, megesküdtem, hogy nem válna szégyenére e tiszteletreméltó társaságnak.

— Vasárnap mindannyian kirándulunk a Fontainebleau-i erdőbe — mondta Paragot.

És kirándultunk. Mancsi nem volt szégyenlős. Paragot-t rendkívül szórakoztatónak találta; s noha pompásan élveztem e napot, utólag rájöttem, hogy legnagyobb részét Blaquette társaságában töltöttem el.

— Fiam — mondta Paragot, — mióta a világ világ, sosem hasonlított még modell anynyire a többi modellhez, kik „nos-természetesen-hiszen-tudja-hogy-van-az“-hoz ülnek.

Egy héttel később, mikor láttam, hogy meghitt barátom, Ewing, kit mint hallgatót angolt, sok akadálytól megmentettem, s akinek festőállványt biztosítottam, magam égetve rá húsz helyen a nevét, s akinek nagynehezen magam mellett szereztem jó helyet az akt-osztályban — mikor láttam, hogy Ewing ölelgeti Mancsit a lépcsőn, ép azon a fordulón, mely az én öleléseimnek volt szentelve, tudtam, hogy Paragot-nak igaza volt és hogy Mancsi époly állhatatlan, feslett kis modell, mint a többiek. De ha Paragot nem vesz róla mértéket szemem láttára Fontainebleau-ban és nem készit úgyszólván szimbólikus rajzot szívéről és lelkéről, megmutatva jelentéktelen méreteiket, talán egy omnibusz kerekei elé vettem volna magamat, mint a Népomucène disznó, vagy bevertem volna a fejét Ewingnek, ki nálam kisebb volt. Így pedig nadrágzsebembe dugtam két kezemet és Paragot legkülönb modorában néztem végig a szégyenkező páron.

— Csak mulassatok jól, gyermekeim —

mondtam nevetve franciául és ép szívvel fordultam el.

Ez egyik példája Paragot bölcsességének. Mosolygott ifjúságom hiúságán és személyesen mutatta meg, milyen sivársághoz vezet. Ebben az egy esetben az eredmény még teljesebb lett. Ewing, ki akkor nagylelkűségemet csodálta, két héttel később pedig azt, hogy milyen alaposan ismerem a nőt — mert most rá került a sor, hogy tanuja legyen, mint csokolózik Mancival valaki mással — olyannyira kereste az én barátságomat, hogy unszolt, töltsen a szünidő egy részét apjának vidéki plébániáján, Somersset-ben.

— De néhány más ruhát kell szerezned — mondta kétkedő szemmel nézve öltözékemet. — Ha így jönnél vasárnap templomba, az öregem szórakozottságból meg akarna keresztelni. Valamikor hittérítő volt, tudod.

Mikor Paragot-nak megemlítettem e meghívást, azon volt, hogy elfogadjam.

— A Latin Negyed túlságos hangosságra szoktat, s ez összeütközik a modornak avval a nyugodt eszményével, amit megkíván az előkelő világ, melynek díszéül szántalak, mikor kiszabadítottalak az anyai szappanhabból. Azt fogod találni, hogy egy angol paplaknak korlátozó hatása van. De, az ég szerelmére! ne szerez bele Ewing legidősebb nővérébe, ki, biztos vagyok benne, a jámborságnak és jó cselekedeteknek szentelte magát. Meg fogja kísérelni, hogy belőled is jó cselekedetet csináljon s akkor minden fáradságom hiábavaló volt.

Hanem a szívében, azt hiszem, roppant büszke volt, amért úgy nevelt engem, hogy többé-kevésbé mint egyenrangú közlekedhet-

tem az angol köznemességgel. Ewing meghívása Paragot-nak szóló hódolat volt. Hogy illoen ellásson a vasárnapi templom és a civilizáció egyéb ténykedései számára, elvitt engem meg Ewinget (mint tanácsadót) egy szabóhoz és lelkesedéssel vetette bele magát kiruháztatásom részleteibe. Mintha most is látnám, bozontosan és kopottan, amint aggódó nyugtalan-sággal tapogatja a szöveteket, mint a nők a posztókereskedések bolti asztalainál.

— Ez csinos öltönyrevaló a vidékre. Kifejezi célját, a megfelelő vidám hangulatot sugallja. Mit mond az *arbiter elegantiarum*?

— Nem gondolja, hogy az igáslovak meg-bokrosodhatnak tőle? — mondja Ewing és Paragot kelletlenül ereszti el a harsányan kockás szövetet, mely megragadta a finom öltözködéstől elszokott képzeletét.

Ruhakészletemben volt egy frakköltöny is.

Paragot meghagyására felöltöttem, mikor megkaptam s amint hozzá mentem benne, a Saláta uccát hódolat és csodálkozás fogta el. Odafent Paragot lassan megforgatott, mintha forgó próbababa volnék, hívta Blanquette-et, hogy megcsodáljon, és furcsán káromkodott azon a tucatnyi nyelven, melyen beszélni tud. Hogy nem vagyok-e gyönyörű?

Blanquette bevallotta, hogy az vagyok. A lehető leggyönyörűbb, kétségtelenül. Azokhoz a divatos emberekhez hasonlítok, akik költséges temetésekre mennek. Sőt, tette hozzá sóhajtva, túlságosan szép vagyok.

Blanquette látta, hogy az ő Asticot fivére ragyogó úriemberré alakult át, túlemelkedve az ő életének körén, és asszonymódra sóhajtott az én megdicsőülésemen. Többé nem mehetett

mellettem hajadon fővel az uccákon. A frakköltöny jelképe volt a változásnak, amit a nők gyűlölnék. De aztán Blanquette ráirányította az ügyre gyakorlatias figyelmét.

— Lakkcipő kellene néki — jegyezte meg.

— Az igaz — mondta Paragot és tünődve megsímogatta szakállát. — Ewingnek említene kellett volna a dolgot. Megfigyeltem, hogy az egyetemesség sajátos módon hiányzik az angol lelkészek fiaiból.

— Most pedig, fiam — mondta elutazásom előestéjén, — bennem is megvan a honvággy a zöld mezők után, a széna meg a trágya esőutáni üde földszaga után. Végül támadt egy sugallatom. Mivel ez az átkozott bokám nem engedi, hogy gyalogoljak, bérelek egy szamarat és hadd vigyen, amerre akar. Nárcisz kísérjen el.

— És Blanquette? A szamár mellett fog vánszorogni?

— Blanquette számára elintéztem, hogy La Haye-majorságba menjen nyaralni.

— Dubosc-ékhoz?

— Következtető képességed becsületedre válik, fiam. Azok nagyon kitűnő emberek, noha nem tudták megmondani nékem, a Chartres-i székesegyháznak hány tornya van. Emlékezni fogsz rá, hogy egy vasárnapi kirándulásunkon tudományos előadást tartottam nekik erről a régi épületről. Tudományom kisebb hatással volt rájuk amaz ügyességemnél, hogy egy dalmát előírás szerint meggyógyítottam disznajukat. Heti tíz frankért adnak szállást és ellátást Blanquette-nek, aki olyan boldog lesz ott, mint Maria Antoinette volt, mikor szénát gyűjtött a kis Trianonban. Libák-

kal és pulykával fog foglalkozni, míg én majd szamaragolok.

— Mester — mondtam, — csak egytől félek. Hogy örökbe fogadja azt a szamarat és magával hozza a Saláta uccába.

Paragot nevetett, felhajtotta abszintjét és másikat rendelt.

XV. FEJEZET

Igy hát hárman ismét háromfelé voltunk. Blanquette La Haye disznaival és kacsáival mulatott, és leveleket írt onnan, melyekben a falusi dolgokon érzett öröme összekeveredett aggodalmával a mester elhanyagolt állapota miatt; én kellemes, de kissé ideges életet éltem Somerssetshire-ben, órákat töltve avval a hiábavaló kísérlettel, hogy összhangba hozzam Paragot-nak meg egy angol plébánosnak a világegyetemre vonatkozó nézeteit, s hogy megtanuljam, olykor forró megaláztatás árán, hogyan kell kifogástalanul viselkedni egy angol vidéki plébánián; Paragot meg, gondoltam, hosszú lábszárait számara két oldalán lóbálva, mint festői csavargó rója Franciaország árnyas ösvényeit.

De két héttel megérkezésem után levélben tudatta velem azt az elhatározását, hogy Párizsban marad. Nem sikerült igazi csavargó jellemű szamarat találnia. Annak az eszményi számarának, melyet keresett, ép annyira pajtásának kellett volna lennie, mint helyváltoztatási eszközének. Nem akar egy városi szamarat akarata ellenére vidékre vinni. Kényszeríteni bármilyen teremtetést, férfit, nőt, vagy szamarat, hogy elhagyja a vérmérsékletének megfelelő életmódot, olyan vétek, amiben ő nem akar bűnös lenni. Azután meg Nácisz nem lépett be a bolyongás kedélyállapotába. Mellső lábaira fektette fejét és komoran meresztette

szemét, ahelyett, hogy lelkesülten ugatott volna. Aztán meg, mikor bejelentette ama szándékát, hogy elhagyja Párizst, Herkules olyan hangosan sóhajtozott és Boinné olyan bőséges könnyeket hullatott, hogy Paragot a kassza mögött ülve kénytelen volt valakitől esernyőt kölcsönözni. Cazalet is, meg még néhányan, kiknek nem telik vasúti viteldíjra, a városban maradnak. És a Delfin-kávéház elszoktatta őt az útszéli kávéházak borzalmas alkoholjaitól. És végül, nem mindegy-e, hol van a test, hacsak a léleknek megvan a maga derűs lakóhelye?

Ez a levél lehangolt. Kezdtém férfiszemmel nézni Paragot-t. Éreztem: az, hogy képtelen sugallatát megvalósítani, a hanyatlás jele. A cselekvés rugói meggyöngültek. Bár szelleme szépségeket szomjúhoz, a megszokás odaláncolja a Delfin-kávéház szennyéhez. Mikor a nyugodalmas Somerssetshire-i háznép esti imájára letérdelt a társalgóban, azon tűnődtem, vajjon az ittasság milyen fokozatába érkezett el magányos mesterem.

Millió mérföldnyi távolságra voltam attól, hogy azon töprengjek, ami a valóságban történőben volt, és csak mikor két héttel utóbb egy rövid és nem Paragot-ra valló levelet kaptam, melyben arra kért, hogy tüstént térjek vissza Párizsba, egy-két nappal látogatásom pontos lejáratára előtt, csak akkor jutott eszembe, hogy talán beteg.

A zsúfolt vonat reggel fél nyolckor futott be a Saint-Lazare-pályaudvarra. Kétségbeesetten igyekeztem mielőbb Paragot-hoz jutni és táskámmal kezemben, a bizonytalanság kínos érzetével álltam a nyitott ajtóban, várva,

hogy a vonat meglassudjék. Kiugrottam. A következő pillanatban a hordárok sora furcsa kék pettyekké vált a tömegben, mely a kocsikból kitolongott. Merőben hangya lettem a bolyban s a többiekkel együtt a sorompó felé törekedtem. Miután jegyemet leadtam, letettem táskámat, hogy egy pillanatra megpihentessem megerőltetett karomat; és körülnéztem. Ekkor egy idegent láttam közeledni, kinek mosolygó arcában volt valami rejtélyes bizalmaság. Hol láttam már ezt a hosszú, vézna embert? Cilinder volt rajta, meg hosszú, szárnyas kabát. Cilinderes úriembereket Párizsban korlátolt számban ismertem. Felkaptam táskámat.

— Ó, kis Asticot-m — szólt az ismeretlen, — milyen jó, hogy láthatlak.

Leejtettem táskámat. Leejtettem állkapcsomat. Leejtettem volna agyvelőmet is, ha szabadon lett volna. A tiszteletreméltóságnak e halotthalvány képe Paragot volt — de egy olyan Paragot, kinek átalakulása még az én felismerőképességemet is meghaladta. Haja rövidre nyírva. Arca teljesen leborotválva. Átváltozott fején laposszélű cilinder fénylett. Gyalázatosan álló hosszú, szárnyas kabátja elől be volt gombolva és minden gombtól kezdve vízszintesen hosszú, egyenetlen ráncok nyúltak szét rajta. Kezei citromsárga kesztyűbe bújtatva, melyek egy számmal kelleténél nagyobbak voltak. Mikor kinyújtotta kezét, még megzavarodottságom sem vakított el annyira, hogy ne lássa a fél hüvelyknyi lapos, holt végeket ujjai hegyén túl. Hóna alatt esernyő volt — egy perzselő augusztus-reggelen! Kamáslit viselt — nyár közepén. Nadrágja ózszínű volt. Csak számat tudtam tátani, mikor megszorította kezemet.

— Meg vagy lepve, fiam?

— Nem vártam, hogy elém jön a vonathoz, mester — mondtam.

— Ha az ember előre láthatna mindent, az élet elvesztené varázsát. Fiam, menj utadon és tedd meg kötelességedet, de higgyél a váratlanban.

— De mi történt? — kérdeztem, amint végignéztem hozzá nem illő pompáján.

— Verneuil gróf meghalt — válaszolta.

— A temetésre megy most?

— Ezekben? — kérdezte, citromsárga glaszékesztyűit feltartva — és ebben a nyakkendőben?

Most láttam, hogy kabátjának hajtókáján kívül lebegő, sárgapettyes, bíborszínű nyakkendőt visel. Két szempillantás nem volt elég, hogy minden részletet felfogjak.

— Különben is — folytatta, — előkelő paciensemét két hét előtt eltemették.

Örvendező mosollyal nézett rám; úgy élvezte az én megtévesztésemet, mint egy gyermek.

— Nem ismertél meg?

— Nem, mester. — Megdörgöltem szememet. — Sőt most is alig ismerem meg.

— Azért, mert ismét Gaston de Nérac vagyok — mondta fenségesen.

Az a gondolatom támadt, hogy talán a családi vagyon rászállott. De mi köze van ehhez Verneuil gróf halálának? Ismét felkaptam táskámat és a kijáráshoz mentem Paragot-val. Vonatom utasainak és a helyiérdekű vonatokból kiözönlő hivatalnokoknak meg munkásoknak siető tolongása lehetetlenné tette a beszélgetést.

Az állomás kapujában Paragot megállt és elnézte az eleven életet, mely a Saint-Lazare uccán meg a Havre uccán fel-lenyüzsgött. Párizs néhány órával korábban ébred Londonnál. Hivatalnokok siettek el mellettünk, lapos bőrirtáskával hónuk alatt. Cselédek bandukoltak a piacra, vagy hazafelé s kosarukból egy-egy hosszú, aranyszín kenyér vége állott ki. Munkáslányok szaladtak minden irányban. Omnibuszok döcögtek, akárcsak délben. Szemközt, a nagy kávéházakban, az asztalok már ki voltak rakva a terraszra, az ernyők már le voltak eresztve és fehérkötényes pincérek álldogáltak várakozva. Az egész jelenet vidám reggeli napfényben fürdött.

— Jó élni, Asticot — mondta mesterem. — Jó Párizsban lenni. Jó korán felkelni. Jó látni, hogyan kezdődik a világ napi munkája. És az is jó, érezni, hogy pokolian éhes az ember és megvan az eszköze hozzá, hogy kielégítse vágyait. De mivel Blanquette távollétében háztartásom felbomlott, azt hiszem, jobb lenne egy tejszarnokban reggeliznünk, mint a Saláta uccában. Kávénk mellett beszélgethetünk.

Zürzavaros értelmi állapotban kísértem át az uccán és időről-időre oldalvást rá-rápillantottam, mintegy hogy megbizonyosodjam róla, hogy valóságban Paragot. Mivel éppen angol környezetből jöttem, hol az öltözködés teketóriáit oly szigorúan betartják, akárcsak a valóság teketóriáit, nem állhattam meg, hogy ne csodálkozzam Paragot ruházatán. Olyan volt, mint valami tizedrangú vidéki színész, aki herceget ábrázol; s egy olyan országban, hol csupán a színészek és inasok járnak teljesen leborotváltva, ez a hasonlóság még jobban hangsúlyozva volt. S a különbség a hajas és szakállas Paragot, meg a jelenlegi megkopasz-

tott Paragot között olyan volt, mint egy régi feltöretlen mogyoró, meg csupasz, összefonynyadt bele között.

Beléptünk a tejcsarnokba, leültünk és megrendeltük a kávékat, meg patkóalakú ropogós kiflinket. Azt hiszem, a reggeli a tejcsarnokban egyike a legizletesebben felszolgált étkezéseknek Franciaországban. A hajnali harmat oly üdén csillog a vajon, a rojtos asztalkendő oly makulátlan s a széles szájú csészek oly gyöngéden színültig telve kínálóznak. Ha mindenki ott reggeliznék, a bűn megszűnnék. Ily hatások közepette senki sem tudna aznapra semmi gonoszságot kieszelni.

Mikor félig elköltöttük reggelinket, Paragot kigombolta kabátját, egy feketeszélű levelet vett ki zsebéből és meglobogtatta szemem előtt. Csak ekkor vettem észre nagy meglepetésemre, hogy körmeit levágta. Boinné jutott eszembe.

— Verneuil grófné írta; és megadja neked a rejtvény megfejtését.

— Igen, mester — mondtam és szemügyre vettem a levelet.

— Valld be, kis Asticot-m — nevetett, — hogy haldokolsz a kíváncsiságtól.

— A mester azt mondaná: nem úriembernek való halál.

— Az a mód, ahogyan ki nem mondott epigrammáimat ismétled, gyönyörűségemre szolgál — mondta és a levelet az asztalra dobta.

— Oivasd el.

Elolvastam, amint itt következik:

Marlier-kastély, Nevers mellett.

18.. aug. 13.

Kedves Gaston,

az ujságok talán elmondták Önnek, hogy férjem augusztus 1-én meghalt. Attól kezdve

vágyódtam rá, hogy írjak, de nem volt hozzám erőm. Pedig írnom kell.

Bocsásson meg nekem azokért a kegyetlenségekért, melyeket utolsó találkozásunk szerencsétlen éjszakáján mondtam. Akkor nem tudtam, amit most tudok. Mielőtt férjem meghalt, elmondta nekem annak a pénzügyletnek igazi körülményeit. Férjem megvásárolt, ez igaz, Gaston, de Ön nem adott el engem. Ön mindent feláldozott, hogy megmentse atyámat a börtöntől, engem pedig a gyalázattól. S Ön végesvéig derék, hűséges gentleman maradt, sőt még azon a gyűlöletes éjszakán is hallgatott. De, ó, barátom, milyen nyomorúság volt ez mindnyájunknak!

28-án Párizsban leszek, a Meurice-szállodában. Ha látni akar, határozzon meg egy találkozást. Bármilyen helyre elmennék, amit javasolna. A messineúti lakás le van szerelve és különben is irtózom attól, hogy oda visszamenjek.

Őszinte barátsággal

Verneuil Hanna.

— Látod, fiam, derék, hűséges gentlemannek nevez — kiáltott fel megható kérkedéssel. — Hála az égnek, Hanna tudja. Mindez években mélyen szívembe rejtve őriztem ezt a titkot. Férfinak kell lenni, hogy az ember ezt megtegye; mi? — Megveregette szívét és egy korty kávéval ivott. Aztán kezének hátával megtörölte száját.

Undorodva vette szemügyre a barna foltot.

— Ez Paragot, aki kikukucskál Gaston de Néracból — mondta. — Bizonyára megfigyelted, hogy az előkelő világban asztalkendőt használnak.

— Verneuil grófné — mondtam, a beszélgetést érdekesebb tárgyakra terelve vissza, — azt írja, hogy 28-án Párizsban lesz. Tegnap volt 28-a.

— Tudomásom van róla. Tudomásom volt róla két héten át. Tegnap hosszas beszélgetést folytattam a grófnéval. Nagyon megnyugtatóan végződött. Ma tizenegykor ünnepélyes látogatást teszünk nála. Tizenkettőkor, remélem, te is tiszteletedet teszed és kifejezed részvétedet őméltóságának. Illene, hogy cilindert végy.

— De, mester — nevettem, — ha cylinderben mennék végig a Boul' Mich'-en, letartóztatnának egyetlen viselkedésért.

— De kesztyűd legalább van?

— Van, mester.

— Ne felejtse el, hogy ebben az országban mindkét kesztyűt kezeden viseled a látogatás alatt. Kalapodat pedig térdeden tartod.

— De hiszen Verneuil grófné angol — jegyeztem meg.

— Franciaországban megtanulta a kifogástalan viselkedést — válaszolta egy illemtanár ünnepélyességével. — Bizonyára észrevetted levelében — folytatta, — mily gyöngéden érezteti, hogy a Meurice-szálló nem lenne megfelelő találkozóhely. Néhai megtestesülésemben kétségkívül meghökkenem volna a Meurice-szállótól. Fájdalmat okoztam volna a főportásnak. De Gaston de Nérac élő szerepében tiszteletet keltek a lakájságban. Átadom névjegyemet —

Zsebéből előhúzott s a levegőben meglobogtatott egy ékes, vastagon nyomtatott névjegyet, melynek mérete és megjelenése nagy-

jában a pik hármásra emlékeztetett. A tekintélyesség e döntő jelvényének láttára mélységes tiszteletet éreztem.

— Atadom névjegyemet — ismételte — és a Meurice-szálló térdre borul előttem.

Míg Paragot képzelete a lehetőségek fényesebb oldalán mulatozott, az én lelkem táncolt csodálkozásában és gyönyörűségében. Többször végig olvastam a levelet, melyet kezemben hagyott. Paragot tisztázva volt Hanna szemében; sőt mi több, mint leleplezett hős áll előtte. Az ifjúság nemes lelkesedése beharmatozta szemhéjamat.

— Ez bizonyára csodálatos ujság a mesternek — kiáltottam fel.

— Igazad van, kis Asticot-m; csodálatos — válaszolta komolyan.

Mikor délben megjelentem a Meurice-szállóban, zavarbahozó szertartásossággal vezettek el a grófné magán fogadószobájába, s én utamon kissé remegve ismétелgettem a részvét kifejezésének azt az udvarias formuláját, melyre Paragot tanított. Mikor beléptem, Hanna arcának látása minden udvarias formulát kikergetett a fejemből. Feketében volt, igaz, de a fekete csak jobban kiemelte arcának kagyló-szerű rózsaszínét és szemének kékségét, mely többé nem volt fagyos, hanem úgy nevetett rám, mintha egy részvéltátogatás a lehető legvidámabb esemény volna.

— Olyan kedves magától, Asticot úr, hogy eljött engem meglátogatni. Nérac úr azt mondja, hogy egyenesen Somersethől utazott ide ebből a célból. Milyen a világ most Nyugat-Angliában? Magam is odavaló vagyok... nem-sokára, ha megengedi, megmutatom szülőfö-

demet. Sokkal jobban tetszik nekem, Gaston, angolosan öltözve, mint abban a borzalmas diákviseletben, melyben olyan, mint valami rabló. Igen, Angliá jót tett néki. Ó, ugyan húzza le a kesztyűjét és tegye félre a kalapját. Nem vagyok én valami francia mama, kinek a lányát éppen meg akarja kérni. Gaston, biztos vagyok benne, maga mondta néki, hogy tartsa fenn a kesztyűjét.

— Én vagyok felelős az ő illedelmességéért, Hanna — mondta ünnepélyesen mesterem.

Észrevettem, hogy ő is letette kesztyűjét, kalapját és esernyőjét, s ezek elhagyottan heverték egy távoli asztalon. De kabátja még mindég be volt gombolva és kihúzott derékkal ült székén. Verneuil grófné ezüstös hangja tovább csilingelt. Lányosan izgatott volt.

— Rábeszéltem Nérac urat, hogy villásreggelizzék velem — mondta boldogan. — És magának is itt kell maradnia. Lesz szíves csengetni? Ide felhozzatjuk. És most beszéljen nékem Somersetről.

Sosem volt a világon édesebb hölgy az enyémnél. Igen, enyémmnek nevezem őt, még pedig joggal. Nem ő volt-e a bájos nőiesség első látomása, mely gyermekkori világomba belépett? Odáig nékem a nő anyám és a gazdasszony volt. Hanna oly varázslatosan ugrott ki egy régi harisnyából, mint valami Ezeregyéjszakában. Sosem volt a világon édesebb hölgy az enyémnél. Úgy fogadott engem, mintha olyan dolgok, mint mosóteknők, kézi dobok, Delfin-kávéházak és abszinttól mámoros Paragot-k sosem léteztek volna, és én az ő családjához tartoznék.

— Hogy vágyódom oda vissza — mondta, mikor Ewingéknél véghez vitt szerény hőstet-

teimet elbeszéltem. — Öt éve nem voltam Melfordban. Mikor akar utazni, Gaston?

Nyilván jól kihasználták előző beszélgetéseiket.

— Angliában fogok élni — magyarázta nekem Hanna. — Kezdetben anyámnál Melfordban. Anyám régi barátságban van Nérac úr családjával. Ő természetesen tudott szegény apám minden dolgáról. És van egy unokafivérem, kinek családja szintén Melfordban lakik, Walters őrnagy — nem hiszem, hogy ismerné, — nagyon kedves ember. Most éppen ott volt Neversben és segített nékem elintézni a dolgokat. Ő az én jogi meghatalmazottam. Jó barátokká kell lenniök.

— Emlékszem a nevére — mondta Paragot.

— Hát persze, emlékeznie kell rá — kiáltott fel bájosan nevetve és pirulva. — Elfelejtettem. Méltóztatott féltékenykedni rá! Asticot úr, meg kell bocsátania nekünk, amért emlékeket ráncigálunk elő a porréteg alól. Mindez olyan nagyon régen volt. Én Istenem! — Hanna arca csupa érzés lett. — Olyan nagyon régen, Gaston.

— Tizenhárom év előtt — mondta Paragot.

Kiszámítottam. Hanna felnőtt, férjhezadó lány volt, amikor én hatéves voltam. Egyszerre igazán nagyon fiatalnak éreztem magamat.

A pincérek feltálalták a villásreggelit. Hanna, a háziasszonyok legtökéletesebbike, vidáman ült az asztalfőn, kicsit tréfálkozott az én mulattatásomra és felélesztette bennem az egészen választékos beszélgetés képességét. Paragot megőrizte kifogástalan magatartását és igen keveset beszélt, ami nyugtalanított engem. Azon tűnődtem, vajjon a kamásnikban, vagy a sárgapettyes nyakkendőben rejlik-e a korlátozó hatás. Nékem, mint festőnek,

nem tetszett az a nyakkendő. Paragot sok vizet ivott borához. Egyszer csak látom, megáll aközben, hogy szájához vigyen egy harapás kenyeret, melyet ujjai között tart, s mellyel tányérjáról a mártást kitörülte; és lopva elrejtí borjúszeletének csontjai közé. Ezt a műveletet akkoriban nem tudtam megérteni. Mi a *Quartier Latin*-ben fényesre tisztogattuk tányérunkat kenyérdarabkákkal. Különben hogy fogyaszthatta volna el az ember a mártást?

Az étkezés végén Hanna megengedte, hogy rágyújtsunk.

— Köszönöm, nem gyújtok rá — mondta udvariasan Paragot.

— Bolondság — nevetett Hanna, mire Paragot cigarettatárcát szedett elő kabátjának belső zsebéből. Paragot és cigarettatárca! Ez megint kábító volt! A cognacot is visszautasította fekete kávéjához.

Egy idő múlva, még mindég érezvén, hogy nagyon fiatal vagyok s hogy az idősebbeknek talán további bizalmas beszélőnivalójuk van egymással, felkeltem, hogy elbúcsúzzam. Paragot szintén felkelt.

— Kérném, Gaston, hogy maradjon, ha nem kellene nyomorult ügyvédemet meglátogatnom ma délután. De este, ebéd után egy órára benéz, úgy-e? Senki sem tudja, hogy Párizsban vagyok. Különben is, az évnek ebben a szakában senki sincs is Párizsban, aki tudhatná.

— Szívesen — mondta Paragot, — de az illendőség...

Hanna szép ajkai szétnyíltak meglepetésében.

— Maga... prédikál illemet?... Édes Gaston!

Az ablakhoz fordultam és kinéztem a Tuileriák kertjére, mely a délutáni napon égett. Ők ketten még kicsit beszélgettek halk hangon, de akaratom ellenére is meghallottam.

— Igaz, Gaston, hogy ez alatt az egész idő alatt vágyódott utánam?

— Most is úgy vágyódom, mint akkor.

— Én is — suttogta Hanna.

XVI. FEJEZET

Mikor kiértünk a Meurice-szállóból, ösztönszerűen balra fordultam. Paragot jobbra húzott.

— Mostantól kezdve — mondta — újra elfoglalom azt a Párizst, melyhez születésemnél fogva jogom van. Egy pillanatra el akarjuk felejteni, hogy vannak olyan helyek, mint a Boulevard Saint-Michel és a Saláta ucca.

Végigmentünk a Rue de Rivoli-n, befordultunk a Rue Royale-ba, elmentünk a Madeleine mellett és megérkeztünk a Café de la Paix-hez. Perzselő délután volt. A kávéház hűvös terrasza pihenni hívogatta az áthevült gyaloglókat.

— Nincs itt a mester abszintjének ideje? — kérdeztem.

Úgy emelte fel citromszín kesztyűjét, mint ha el akarná átkozni azt a helyiséget.

— Kis Asticot-m, ünnepélyesen lemondtam az abszintről és megtagadtam a kávéházakat. Összetörtem az új porcellán pipámat és levágtam körmeimet. Mivel most a boldogság ösvényére lépek, a mult foszlányait, hulladékait és szemeteit szétszórom magam mögött. Levetközöm mind ezeket a dáridós éveket.

Ha levetközte volna a tekintélyesség fölösleges ékességeit, melyek alatt oly bőségesen izzadt, azt hiszem, boldogabb lett volna. Az esernyőnek már a láttára is verejték ütött ki az emberen, a kamásnikról nem is beszélve.

— Ihatnánk egy kis gránátalma-szirupot — javasoltam gúnyosan.

— Szívesen — mondta Paragot.

Tehát leültünk és gránátalma-szirupot itunk vízzel. Paragot olyan benyomást tett rám, mint egy megnyírt oroszán, amely cukorkát szopogat.

— Nem oltja a szomjat és sajátságosan undorító — jegyezte meg egy hörpentés után, — de kétségekívül majd hozzászokom. Egész csomó átkozott dologhoz hozzá kell szoknom, fiam. Mihelyt özvegyi éve eltelik, remélem, nőül veszem Verneuil grófnét.

— Verneuil grófnét? — csudálkoztam; miért egy ily esemény lehetősége sosem villant át agyamon.

— Miért ne? Ha két egyenrangú ember szereti egymást és nincs akadálya a házasságuknak, miért ne tennék? Van valmi kifogásod?

— Nincs, mester.

— Újra folytatni fogom hivatásomat — jelentette be cigarettára gyujtva — és egy két év alatt visszaszerezem azt a pozíciót, melyre egy régi *Prix de Rome* igényt tarthat.

— Igen, fiam, építészetből.

— A mester *Prix de Rome*?

Új és váratlan ragyogás fogta körül Paragot. Egy párizsi művésznövendéknek az a római nagydíj nyertese, ami a hadvezér a köz-katonának, vagy a főkancellár a jogásznak. Be kell vallanom, hogy bár szenvedélyes szeretetem iránta sohasem tántorodott meg, gyermeki tisztuletem erőssége az utóbbi időben halványult. Láttam hibáit, s ez nem fér össze az igazi hősimádással. De most felhágott hódolatom fellegormaira. Megfélemedve néztem rá, és semmit sem láttam, csupán a régi *Prix de*

Rome-ot. Aztán eszembe jutott; mennyire el voltunk ragadtatva a Részegeskedés Palotájától.

— Akkor éjjel a Delfin-kávéházban megmondták, hogy a mester építész volt — kiáltottam fel.

— Lángész voltam — mondta szerényen Paragot. — Palotákban gondolkoztam. A legtöbb ember palotája kicsi épület nagyra írva. Az én kis épületeim lefokozott paloták voltak. Egész Párizst be tudtam volna boltozni egy kupolával. Első megbízatásom az volt, hogy új tetőt építsek egy baptista templomra Irországban. Ekkor történt, hogy ötévi időköz után találkoztam Verneuil grófnéval. Másod unokatestvérek vagyunk. Az ő apja és anyám unokatestvérek voltak. Születésétől kezdve ismertem. Mikor Rugby-ben tanultam, szünidőm nagyrészt náluk töltöttem. Mindezt számba kell vennem, kis Asticot-m, mielőtt a jövőre vonatkozó tervemet meg akarod bírálni.

Ekkorára az az idegem vagy agysejtem, mellyel az ember a meglepetés érzetét felfogja, el volt zsibbadva. Ha Paragot értésemre adta volna, hogy puszipajtása volt Qa királynak és ő építette az egyipomi piramisokat, akkor sem lettem volna meglepve. Csak éppen elismételtem magamnak a különböző tényeket.

Paragot Rugby-ben tanult.

Paragot Hanna másod unokatestvére.

Paragot *Prix de Rome* volt.

Paragot lángész volt és új tetőt épített egy baptista templomra Irországban.

Paragot nőül fogja venni Hannát.

Hogyan szándékszik hozzáfogni építészeti működéséhez az ő korában, minden összeköttetés híján, abban a percben nem kérdeztem. És Paragot sem kérdezte. Paragot szokása volt,

könnyedén átugrani az eredményekre és nem törődni vele, milyen utak-módok visznek oda. Tünődve hajtotta fel poharát, aztán arcát fintorgatva a földre köpött.

— Ha nem iszom egy cognacot, kis Asticot-m — mondta, — belebetegszem. Holnap talán képes leszek lenyelni a szirupot minden köpés és alkoholos segítő körülmény nélkül.

Hívta a lankadt pincért és *fine champagne*-t rendelt. Minden lankadtnak látszott ezen a forró délutánon, az angol és amerikai turistákat kivéve, kik Baedekerrel hónuk alatt mentek el mellettünk. Szemközt velünk a fiákerlovak sora lecsüggesztette fejét, és a kocsisok üvegfényű kalapjuk alatt a szokottnál is fássultabban nézték az égő Opera-teret. Inkább valami álmos vidéki piactérre hasonlított, semmint Párizs szívére. Mikor a pincér hozott egy tányérkán egy kis poharat és a *verseur* betöltötte a brandyt, Paragot egy kortyra lenyelte és hangosan köszörülte torkát. Én ültömben szundikáltam, minthogy kellemes fáradtságot éreztem átutazott éjszakám után. Egyszerre csak arra ébredtem fel, hogy Paragot Hanna és Verneuil gróf történetét beszéli nékem.

Hanna pompás volt. Illatos volt. Reggeli harmattól csillogó angol rózsabimbó volt. Megvolt benne mindenfajta tulajdonság, melyet már tökéletesen ismertem. Két ifjú és nemes lélek hevével szerették egymást. (A ti átlagos angolaitok nem hirdetnék így a maguk lelkének nemességét; de Paragot, jusson eszetekbe, félig francia volt — s ráadásul gascogne-i, — félig pedig ír származású.) Több volt szerelemnél: emésztő szenvedély volt — ami furcsa egy reggeli harmattól csillogó angol rózsabimbó esetében. Hanem, azt hiszem, Paragot

úgy értette, hogy az ő heveisége magával sodorta a szeretett leányt; s Hanna igazán szívből szerethette. Éppen akkor tért vissza a Villa Medici-ből, abból a Paradicsomból, hol a különböző művészetek összes római díjjal kitüntetettjei betetözik tanulmányaikat; elnyert egy fontos pályázatot; a szerencse mosolygott rá; csak vonalakat kellett húznia rajzpapírra, hogy a világ nagy embereinek egyikévé legyen. Hanna vőlegénye lett.

Már most Hanna apja, Rushworth Simon, ügyvéd volt Londonban, nagyon előkelő praxisal; volt benne valami hamis barátságosság, mondta Paragot, mely ajkáról az emberre mosolygott, de minha vállunk fölött mindég valami poklos sötétbe nézett volna. Kereskedelmi társaságokat is alapított és Verneuil gróf, ez az angol-francia pénzember, mindég mellette állott és eszköznek használta őt, baleknek, aki többnyire kikaparja számára a gesztenyét a hamu alól. A gróf nőül akarta venni Hannát, „ami képtelenség volt, hiszen látta, hogy én vagyok a vetélytársa,“ mondta egyszerűen Paragot.

Rushworth úr egyik üzleti vállalkozása megbukott. Előkelő ügyfelei megijedtek. Rusworth úr estélyt rendezett Hanna eljegyzésének tiszteletére és meghívta minden ügyfelét. Csúnya híresztelések terjedtek el a vendégek között. A szerencsétlenség előérzete a levegőben lógott. Gyűlöletes mulatság volt. A zenekar a kertben válogatott részleteket játszott „Orpheus a pokolban“-ból és az a csúfondáros refrain kísérté az utolsó szavakat, melyeket Hannával válthatott. Verneuil gróf félrehívta és megmagyarázta neki Rushworth helyzetét. A társaság bukásával elveszett tízezer font abból a pénzből, melyet néki ügyfelei megör-

zés végett adtak át. Ha másnap nem áll rendelkezésére ez az összeg, menthetetlenül vége van. Kitűnt, hogy Párizsban és Londonban senki sem hajlandó kölcsön adni néki ezt a pénzt, mert nincs többé hitele. Hacsak Nérac úr nem teremtheti elő a tízezer fontot, a börtön tátong borzalmas biztossággal Nérac úr leendő apósa felé. Mivel Paragot francia államkötvényekben elhelyezett atyai öröksége az összeg harmadára sem rúgott, csak kezét tördelhette kétségbeesésében és a Gondviseléshez, meg Verneuil grófhhoz folyamodhatott. De az előbbinél süket fülekre talált. Az utóbbi kijelentette, hogy ő üzletember és nem emberbarát; hanem hajlandó opciót vásárolni az ifjú hölgy érzelmeire. Nérac úr nem tudja, mi az opció? Ő majd megmagyarázza. Megfogalmazta azt a híres szerződést. Paragot aláírása ellenében átadna néki egy Rushworth Simon javára kiállított csekket.

— A kutyafáját! — kiáltott fel Paragot s öklével a márványasztalra csapott. — Látod, hogy tartott a markában? Ördög volt az az ember! Az egyetlen emberi vonás benne az volt, hogy rajongott a ritka majmokért; egész gyűjteménye volt Neversben. Hála Istennek, meghaltak mind. Hála Istennek, ő is meghalt. Hála Istennek, elvesztette legnagyobb részét annak a pénznek, melyet az emberekből kiszipolyozott. Keselyű volt, pikkelyesfejű keselyű. Ő volt a dögkeselyű London és Párizs minden rothadt pénzügyi vállalata fölött. Ami majdnem tönkretette azt az én szegény hiú bolond apósomat, duzzadásig megtömte az ő zsebeit. Gyűlöltem életében és gyűlölöm halálában!

Feltépte kabátját, hátrataszította laposszélű cilinderét és citromsínű glaszékesztyűit régi szertelen taglejtéseivel lóbálta.

— Mit jelentett neki az a lopott tízezer font? Rushworthnek, Hanna apjának, a börtönt jelentette... gondold el ezt a borzalmat! Hanna belehalt volna a gyalázatba; az anyja szintén. És az az ördög viccelt, Asticot. Azt mondta, hogy Rushworth-öt a vadszerencse parittyái és fekete nyilai terítették le. Meg tudtam volna fojtani. De mit tehettem? Két év! Két évre tűnjek el Hanna életéből, mintha agyonütöttek volna. De két év múlva visszajöhetek és mondhatok, amit akarok. Aláírtam a szerződést. Elhagytam a házat. Megtartottam a szavamat. *Noblesse oblige*. Gaston de Nérac voltam. Visszatértem Párizsba. Tizen-nyolc hónapig éjjel-nappal dolgoztam. Volt lángeszem. Volt reményem. Volt fiatalságom. Volt hitem. Hanna sosem menne nőül Verneuil grófhoz. Senki máshoz sem menne. Számoltam a napokat. Ezalatt ő a Rushworth Simon megmentőjét játszotta. Megmérgezte Hanna lelkét ellenem. Hazudozott, becstelenségeket talált ki. Ezt nemrég hallottam. Mindent bevallott Hannának, mielőtt az ördög elvitte magának játszótársul. Azt mondta Hannának, aki ily kegyetlenül bánt el vele, attól minden kitelik. Hanna félig-meddig hitt neki. Végül azt mondta, hogy meghaltam. Egyik ismerőse egy párizsi kórházban talált és kifizette temetésemet. Hannának nem volt oka kételkedni. Nem hagyta békében. Apja és anyja is sürgették, az a bolond Rushworth nemsokára ismét bajba került, Verneuil ismét közbelépett és Hannát követelte jutalmul. Hanna oly nemes. Gyöngédebb szíve van minden nőnél, ki csak valaha élt a világon. Egy napon hallottam, hogy férjhez ment hozzá. Én Istenem! Most tizenhárom éve.

Egy kis vizet töltött szirupos poharába és

lehajtotta. Én szótlán maradtam. Sosem láttam még, hogy szabadjára bocsátotta volna heves indulatait — kivéve egyszer, mikor Pogson úr fején a hegedűt összetörte.

Egyszer csak azt mondja, furcsán elgörbített ajakkal:

— Valamikor hallhattál engem egy keresztvitéz buzogányáról beszélni.

— Igen, mester.

— Akkor vettem hasznát. Egy sugallatom támadt — jegyezte meg nyugodtan.

— Ha Verneuil grófné azt hitte, hogy a mester halott — mondtam kis idő múlva, — bizonyára megrázkódtatás volt neki, mikor életben látta Aix-les-Bains-ben.

— Férjhezmenetele után nemsokára megtudta, hogy férje tévedett. Anyja véletlenül meglátott Velencében. Verneuil grófné sosem bocsátotta meg neki ezt a hazugságot. Hanna gyöngéd, fiam, de van jelleme.

Ezután történt, azt hiszem, hogy Hanna pillantása oly fagyossá vált. Ettől kezdve jéghideg volt Verneuil grófhoz, kinek — ha ott-hon kellemes társaságot keresett — ritka majmaihoz kellett folyamodnia. Nem csoda, ha örülete annak a rögeszmének alakját öltötte, hogy meggyilkolta Paragot-t.

— Mégis — töprengett, — kellett valami jónak lenni abban az emberben. Jóvá akarta tenni bűnét. Elküldte nekem azt a régi szerződést, hogy felesége ne találhasa meg az ő halála után. Mindent bevallott Hannának, mielőtt meghalt. Magának az ördögnek szívében is van valahol egy gyöngé pont. Nem csodálkoznék, ha volna valami kedvenc kanárija.

— Mester — mondtam, mert hirtelenül eszembe jutott a salátauccai kanári, — ha a

mester elveszi Verneuil grófnét, mi lesz Blanquette-el?

— Hozzánk jön és nálunk fog lakni, természetesen.

— Hm! — mondtam.

A tisztelet megtiltotta, hogy kereken ellentmondjak. Csak némán csodálkozhattam, mily szánalmasan rosszul ismeri az asszonyokat. Válasza igazán úgy meghökkentett, mint valami váratlan kőfal. Ő, ki csak nemrégiben megtanított Mancsi lelkének térképére, ennyire ne legyen tudatában elemi alapigazságoknak! Hiszen emlékeztem, milyen jéghideg lett Hanna Aix-les-Bains-ben, mikor elmondtam néki, hogy Paragot örökbefogadta citerajászó társnőmet. Hiszen tudtam, szegény Blanquette mily nyomorúságosan féltékeny volt a szép hölgyre, ki a mestert kereste. Kettőjüket összehozni még az én fiúszemnek is nevetséges lehetetlenségnek látszott. De Paragot egy methodista lelkész humortalan komolyságával beszélt a dologról, s egy hajadon hölgy őszinteségével, kinek az a küldetése, hogy jó alkalmazást találjon érdemes lányok számára. Egy olyan ember, gondoljátok csak, aki bejárta az európai szárazföld minden zegét-zugát, hogy megtalálja az Igazságot; aki szemtől-szembe került a meztelen, szemérmetlen emberi természettel; ki végigfutotta a nőiség skáláját Hannától, páratlan hercegnőnktől kezdve, a prágai gyilkos özvegyéig; egy ember, kinek oly fogékony érzékenységűnek kellett volna lennie, hogy a női lélek legszövevényesebb, legtitkosabban megbúvó rezzenéseit is úgy ismerje, akár gondviselészerű szeretetüket kis gyerekek, vagy kiírthatatlan szenvedélyüket új kalapok iránt!

Egy második cigarettára gyujtott, miután

előbb kissé fiatalos módon játszott újon vásárolt cigarettatárcájával, két-háromszor elégedetten szippantott.

— Hiszek a *familia* római fogalmában, fiam. Te meg Blanquette beletartoztok az én családomba. Néked, mint férfinak, ki kell menned a világba, hogy szerencsét próbálj; Blanquette-nek, mint nőnek, otthon kell maradnia a *paterfamilias*-nál, aki én vagyok.

Előre láttam, hogy baj lesz belőle.

Mikor ebéd után elvált tőlem, hogy ígérete szerint meglátogassa Hannát, nekiindultam, hogy felkeressem Cazalet-t, a szandálosat, kivel aztán egy tanulságos estét töltöttem. Megvitattuk az Én kérdését a művészetben. Bringard, Bonnet és ő valami düledező istállót béreltek Menilmontant-ban, melyet műteremnek rendeztek be; s minthogy két társa távol volt, Cazalet a maga rémítő vásznaival rakta ki az egész helyiséget. Az érvelés, ha jól emlékszem, főleg Cazalet énje körül forgott s igen hevesen harcoltunk; de bár apjának kardja nagybüszkén ott függött a falon, nem hívott ki párviadalra. Ehelyett felszólított, csatlakozzam triójukhoz a műterem bérletében s mivel nékem hirtelen eszembe ötlött, milyen előnye és fontossága van annak, ha az embernek saját műterme van, örömmel elfogadtam ajánlatát. Mikor az ember azt mondhatja: „a műtermem“, érzi, hogy határozottan megkezdte hivatalos pályafutását. Elbúcsúztam tőle, hogy lefeküdjék valami zsákvaszon alkotmányra, melyet ő ágynak nevezett, és hazafelé bandukoltam, a Boulevard Saint-Michelre. A kíváncsiság csábított, hogy nézzek be a Delfin-kávéházba. Üres volt. Boinné szélesen kitárta kövér karjait s ha nincs közöttünk a kassza, keb-

lére ölelt volna. Mi történt Paragot úrral?
Több két heténél, hogy nem volt a kávéházban.
Hazudtam valamit, ittam egy pohár sört és
haza mentem. Nem feketíthettem be Paragot
jellemét avval a kijelentéssel, hogy visszatért
a tiszteletreméltó életmódra.

XVII. FEJEZET

Annak, hogy résztvettem a menilmontanti istálló-müteremben, lett egy váratlan következménye.

— Meg kell festenie az arcképet — mondta Hanna.

— Grófné — kiáltottam fel, — bárcsak megfesthetném!

— Mi az Asticot úr honoráriumuma egy arcképért?

Paragot letette teáscsészéjét és egy árnyalatnyi aggodalommal nézett rám. Éppen a Meurice-szállóban teáztunk.

— Az a gyönyörűség, hogy sokáig elnézhetem, aki ül nekem, grófné — mondtam.

— Ezt igen jól mondtad, fiam — jegyezte meg Paragot.

— Így nem fog vagyont gyűjteni. Hanem, ha most az egyszer *csak úgy* akarja...

Mosolygott és megkínált kaláccsal.

— Mit is mondott, hol a műterme?

— De oda nem jöhet a grófné! — tiltakoztam. — A Père Lachaise-temető mögött, a menilmontanti szegénynegyedben. Az egész helyiség roskadófélben van... és Cazalet ott alszik.

— Ki az a Cazalet?

— Egy sárgahajú, szandálos Caliban — mondta Paragot.

Hanna tapsolt, mint egy gyermek.

— Úgy szeretnék oda menni! Talán Nérac úr eljönne velem és megvédelmezne Calibantól. Ha nincsen kedve — folytatta, látva, hogy

Paragot tiltakozni készül, — egyedül megyek el.

— Ott nincsenek székek, hogy leülhessen az ember — figyelmeztettem.

— Majd Caliban-re ülök — jelentette ki Hanna.

Igy történt, hogy megfestettem Verneuil grófné arcképét, megmegújuló lelkesült boldogság és remegő nyugtalanság közepette. Mindennap eljött és kifogyhatatlan türelemmel ült a műterem egyetlen kényelmetlen fakarosszékén, melyet a modell trónjának nevezünk, Paragot meg közel hozzá egy üres ládára vonult ki őrségre. Hannát minden gyönyörködtette: az átjárás a bűzös udvaron, a piszkos gyerekek, bent az örült rendetlenség, Cazalet kísérteties, méltányolatlan remekművei, sőt maga Cazalet is, ki olykor-olykor ügyetlenül ott őgylgett, miközben igyekezett lábujjait elrejtteni. Hanna őszintén csudálkozott művészetem rejtelmerein és arcképét a zürzavaros rózsaszínek és kékségek kezdetleges állapotában a megszólalásig hűnek találta. Sosem láttam emberi teremtet, ki oly szerfölött meg lett volna elégedve a világgal.

— Olyan vagyok, mint a rab, akit sokáig sötétben tartottak s most kibocsájtottak a napfényre — mondta egy nap Paragot-nak, aki valami megjegyzést tett vidámságára. — Szaladgálni akarok, táncolni, virágokat szagolni és tapsolni.

A kitörő öröm e pillanataiban mintha levette volna az évek árnyát és ismét lánnyá változott volna. Kortársamnak tekintettem, Paragot pedig barázdás, viharverte arcával koránál idősebbnek látszott. Iszonyatos komolysága csak hébe-hóba enyhült meg, ha vad vitába

keveredett Cazalet-val; ilyenkor karjai hevesen mozogtak s ünnepélyes kijelentéseit összekeverte a Quartier Latin furcsa káromkodásaival.

— Most épolyan, amilyen régen volt — nevetett rám bizalmasan Hanna, rózsaszínű kagyló arcával az enyémhez közel. — Forgószél volt. Mindenkit levert a lábáról.

Elkapta pillantásomat, mosolygott és elpi-
rult. Nagyon is jól megértettem, hogy ő volt, kit a viharos mester levert a lábáról.

— *Mais sacré mille cochon* — kiáltott fel Paragot e pillanatban, — neked igazán fogalmad sincs a dolgról!

Tudva, hogy ez illetlen kifejezés hölgyek jelenlétében, a bizalmas pillantást még egy másodpercre fenntartottam.

— Remélem, nem beszélt ily borzalmasan.

— Angolul nem lehet, úgy-e? Mindég angolul beszélt velem. Franciában másképp áll a dolog. Tetszik nékem. Mit is mondott? „*Sacré mille cochon!*“

Gyönyörűségesen utánozta. Fogalmatok sincs róla, ez a különösen bántó káromkodás milyen finom, dallamos mondás lett a Hanna ajkán.

— Végül is — mondta — csak azt jelenti, hogy „átkozott ezer disznó“... De miért nem fest, Asticot úr?

— Mert a grófné teljesen kizökkent a kellő testtartásból.

Erre aztán újra be kellett állítanom fejét s az én bolondos ujjaim bizseregtek, amint haját megérintették. Jó az egy tizenkilencéves fiúnak, ha ábrándosan szerelmes Hannába. Akkor lelkileg vagyonát meghaladón költekezhet ama nagy veszély nélkül, hogy csődbe kerül; sőt eltévelyedését erénynek tudják be. Ha meg éppen álmainak hercegnőjét festi, oly erős

ihlettel dolgozhat, amilyen csupán a kiválasztottaknak adatott, és ha van némi jártassága művészetében, céljának sikerülnie kell.

Egy délelőtt Hanna megérkezését egy csomó rózsza várta, melyet a piacon vettem s az emelvényen Hanna székével szemben egy tálkába tettem. Örömeben kicsit kiáltott és két kezét nyújtva jött oda hozzám. Megfogta kezeimet és imádandó testtartással félig Paragot felé emelte elfordított fejét.

— Azt hiszem, Asticot úr az, aki szerelmes belém, Gaston. Nem féltékeny?

Hevesen elpirultam. Paragot lemosolygott rá.

— Hiszen minden férfi beleszeret, akivel csak kétéves kora óta találkozott.

— Megbocsátok magának, mert még mindig tud szépeket mondani. Köszönöm a rózsákat, Asticot úr. Ha feltűznék egyet, belefestené? Vagy elrontaná színtervezetét?

Kiválasztottam azt a rózsát, mely legjobban kiemelné arcának tengerikagylószerű rózsaszínét s Hanna vidáman ruhájának derekára tűzte. Felperdült az emelvényre és szoknya-suhogással ült le a trónra.

— Ha francia barátaim vagy rokonaim közül valaki tudná, mit csinálok, belehalna a megbotránkozásba. Olyan kellemes egy kicsit dacolni az illendőséggel. Nemsokára úgymint meg kell hódolnom előtte.

— Az illendőség igen fontos a társadalmi ügyek sima elintézésére — jegyezte meg Paragot.

Hanna incselkedően nézett rá: — Édes Gaston, ha ezentúl általánosan elfogadott mondásokkal fog élni, megválasztják templomatyának, mihelyt beteszi a lábát Melford-ba.

Templomatyát életemben először Somerset-

ben láttam, egy elrémítően kifogástalan helyi sajtkereskedő személyében. Ha Paragot valaha hasonlítani fog rá, el van veszve. Akkor lesz valaki, aki átélte Paragot tapasztalatait, de Paragot nem lesz többé.

— Meg kell menteni attól, grófné — mondtam, — hogy templomatyává tegyék meg.

Paragot cigarettára gyujtott. Első pár szipantását megfigyeltem, visszavágására várva. De hiába vártam. Valami nyugtalan félelem fogott el. Máris kezdene el-Paragot-talanodni? Akkor nem fogtam fel, hogy mit jelent, ha az ember sok évi hanyatlásának szennyét félredobja és tisztán áll oda a világ elé. Didereg és könnyen meghül, mint a csavargó, kinek védő pizsokrétegét egyszerre távolítják el a dologház fürdőjében. És drága hölgyem sem fogta fel ezt. Hogyan is tehetne volna ő, a ragyogó, felszabadult teremtes, ki az életnek oly sokáig megtagadott vidámságára szomjuhozott, s ki túlságosan is kész volt avval ámítani magát, hogy minden árnyék a napfénynek egy sugara? Sejtelve sem volt annak az embernek groteszk erőlködéséről, ki kegyetlenül letisztított lelkének didergő érzékenységét el akarja rejteni.

Hanna vidáman korholta Paragot-t.

— Cazalet úrral úgy tud vitatkozni, mint valami fergeteg, de azt hiszi, velem úgy kell beszélni, mint egy francia eladó lánnyal. Úgy-e, ez természetellenes, Asticot úr? Azt hiszem, vagyok olyan mulattató, mint Caliban.

Mert, látjátok, mikor Cazalet-val beszélt, ismét magára húzta régi bőrét és otthonosan érezte magát.

Paragot várt egy-két percig, mintha valami beszéden törné fejét, aztán felállt, odalépett Hannához s azt gondolva, hogy én úgy bele-

mélyedtem a festésbe, hogy nem hallottam, halkan mondta:

— Ez az új boldogság túlságosan eltölt ahhoz, hogy ábrándosan beszélhessek.

— Ó nem, dehogyan — magyarázta suttogva Hanna. — Vissza kell mennünk tizenhárom évvel... kitöröljük emlékezetünkööl mindazt, ami ezalatt történt és ott kezdjük, ahol akkor abbahagytuk. Akkoriban minden bizonynal elég ábrándos volt.

— Akkor a világ lábamnál hevert és úgy rugdostam, mint valami futball-labdát. — Tehetetlen mozdulattal felhúzta vállát. — Valamiképp a labda elrepedt és mihaszna bőrdarab lett belőle

— Leghalványabb sejtelmem sincs róla, mit gondol — nevetett Hanna.

— Ha a grófné így félrefordul, egészen elrajzolom.

— Ó, Istenem — mondta Hanna és visszaigazodott.

Bűbájos napok voltak ezek, azt hiszem, mindannyiunknak. Még Cazalet is érezte hatását és cifrán csíkos harisnyát húzott, melyre szandálja nem illett. Hanna nagyon gyöngéd volt hozzá, mint mindenkire, de látszott, hogy szoknyáját összefogja, mikor elmegy mellette, mintha valami csupasz csiga volna, amit nem szeret, de a világért sem tudna megbántani. Paragot, ki valamilyen lehetetlen okból lemondott porcellánpipájáról, a fél elégedettség-cigarettáját szívta és boldogságát avval tette teljessé, hogy elnézett minket. Komolyan gondolom, hogy jobban érezte magát, ha velük voltam. Ami a képet illeti, rajongó érdeklődéssel figyelte haladását. Hébe-hóba megfeledkezett magáról és Hanna gyönyörűségére, hoszszadalmas előadást tartott a kép érdemeiről.

Úgy tekintette, mint a maga művét. Nem vette-e meg ezt a szegény kis ördögöt, minden munkájával együtt, két és félshillingért? Tehát a mű, mely ott a vásznon kibontakozik, az övé, Paragot-é. Lehet-e valami logikusabb? És ő volt, aki kezdetben tanított. Nincs anya, ki koraérett kölykével komaasszonyai előtt fennhéjázóbb büszkeséggel kérkedhetnék. Megható volt; én még jobban megszerettem érte és Hanna is.

Hanem eljött az idő — nagyon is gyorsan, — mikor Verneuil grófné nem maradhatott többé Tündérorszámban. Az illendőség úgy kívánta. Unokafivére, Walters őrnagy, eljött Angliából, hogy segítsen neki az ügyvédekkel végleg elintézni ügyeit s hogy pár nap múlva elkísérje Melfordba. Az utolsó ülés végén Hanna körülnézett a szomorú helyiségben — kopott, egyenetlen, kidudorodó, meszelt falai voltak, kimondhatatlanul mocskos, ingó deszka padlója és egy tetőablaka, melyre a piszok borzalmas világok térképét vetítette Mercator rendszerében; bútorzata pedig csomagoló ládákból állott, koromból meg a zsákvászonból, mely Cazalet ágya volt — Hanna körülnézett és sóváran felsóhajtott, mintha valami ártatlan Éva volna, akit kiűznek a Paradicsomból.

— Olyan boldog voltam itt — mondta nekem. — Szeretném tudni, leszek-e valaha ismét ilyen boldog! Azt hiszi, leszek?

Láttam, hogy gyorsan, oldalvást — szinte észrevehetetlenül — Paragot-ra pillant, ki hanyag léptekkel végigment a műtermen, hogy Cazalet egyik képét megnézze.

— Mikor először találkoztunk — folytatta, mivel én nem találtam szavakat, — kijelentette, hogy filozófiát tanul. Még nem tanult eleget, hogy válaszolhasson nekem?

— Grófné — feleltem, sarokba szorítva, — a boldogság olyan iszonyúan furcsa valami. Az ember megtalálja, mikor a legkevésbé várja s mikor várja, gyakran nem találja meg.

— Vigasztalni akar evvel, vagy elszomorítani, Asticot úr?

— Azt hiszem, grófné, jobb lenne, ha megkérdeznénk mesteremet. Jobban meg tudja mondani, mint én.

De Hanna megrázta fejét és nem kérdezte meg Paragot-t.

— Fiam — mondta Paragot aznap este salátauccai ablakánál, hol a keskeny uccából felszálló bűzös szagokból igyekezett kiválasztani valami friss levegőt, — Verneuil grófné szívébe fogadott. Szerencsés kis Asticot vagy. Én meg büszke vagyok rád, mert én neveltelek. Te vagy a bizonyítékom előtte, hogy nem töltöttem egész életemet abszintivással és azal, hogy elmulasszam Európát palotákkal felékesíteni. Téglá és vakolat helyett lélekanyaggal foglalkoztam és remekművem egy művész... még pedig nagy művész, Istenemre! — kiáltott fel váratlanul kitörő szenvedéllyel, — ha ezt a „szomorú, nagy ajándékot“ olyan tisztán és szeplőtlenül megőrzöd, mint jó asszonyok a maguk tisztaságát. Segítened kell művemben, fiam. Hadd mutathassak rád, mint az egyetlen férfiúra a világon, aki nem bocsátja áruba művészetét vagyoneért vagy hírnévéért, aki egy bélpoklos bőre alatt is meglátja Istent és bátran hirdeti, aki feltárja az emberiség bűvös szépségét és kényszeríti a bolondot, a gazfickót, a trágyahányó embert és a szajhát, hogy meglássa és úgy küldi el őket: szívükben reménnyel és hittel az emberi nem hivatásában és joggal egymás iránt. Hadd lássam ezt, fiam és az égre! Akkor többet értem el életemmel,

mintha emberkézrakta templomot emeltem volna... és akkor igazoltam létezésemet. Megteszed nekem, Asticot?

Fiatal voltam. Fogékony voltam. Szenvedélyes hálával szerettem őt. Megigértem. A mennyek ura tudja, igyekeztem megtartani, hogy milyen eredménnyel, nem tartozik ide.

Akkor nem vettem fontolóra Paragot lélektani állapotában a fantasztikus elemet, de most szinte könnyekig meghat. Gondoljátok csak el. Én voltam az ő egyetlen *apologia pro vita sua*: egyetlen jócselekedete, melyet kinyújtott karral és könnyörgő szemmel mutatott be Hannának. Túlságosan szeretem őt ahhoz, hogy többet mondjak.

Verneuil grófné távozása után mindketten vigasztalanok voltunk. Még az a reménység is, hogy egy hónap múlva ellátogat Melfordba — Rushworthné szívélyes meghívására, — csak egy-egy rövid időre hangolta fel Paragot kedélyét. Az enyémmre pedig egyáltalán nem hatott. Úgy éreztem, Menilmontant dicsősége elhalványult. De be kellett fejeznem az arcképet és előtanulmányokat kellett készítenem egy átkozott mitológiai képhez, melyhez majd Cazalet és Mancini (ki jobb társaság híján augusztusban kollégámnak szentelte magát) szolgálnak modellül. Fejem és két kezem tele volt dologgal, ellenben az újjászervezett Paragot-nak nem volt semmi elfoglaltsága. Nagy szavakat mondott róla, hogy újra belefog hivatásába, sőt el is ment odáig, hogy vásárolt rajzpapírt, rajzszögeket, rajztáblát, fejesvonalzókat, körzőket és egyéb építészeti műszereket. De mivel az ember nem tervezhet egy palotát vagy disznóólt s nem viheti úgy piacra, mint egy könyvet vagy képet, szándéka lassan haladt.

Valahol Auvergne-ben kórházat akartak építeni ragályos betegségek számára; Paragot megszerezte a nyilvános pályázat feltételeit s egy-két napig kérkedve beszélt a dologról; de mikor hozzá kellett volna fogni a tervezéshez, rájött, hogy egyáltalán nem ismeri és még kevésbé érdeklik egy ilyen épület modern követelményei.

— Várok, fiam, míg olyasmi akad, ami méltó egy művész törekvésére. Egy igazságügyi palota valamely jelentékeny városban, vagy egy operaház. Ragálykórházak nem ihletik meg az embert s nékem ihletre van szükségem. Különben is, a melfordi látogatás megszakítaná munkám folytonosságát. Akkor kezdem el, Asticot fiam, ha majd visszajövök és akkor majd meglátod. Egy régi Prix de Rome, teringettét! művészi felelősséggel tartozik. Oly tündökölvé jöjjön vissza, mint Holger Danske, mikor büvös szendergéséből felébred, hogy meghódítsa a világot.

Szegény Holger Danske! Ha majd igazán felébred, azt fogja látni, hogy hódító módszerei kissé elavultak. Paragot nem vette szemügyre hasonlatának ezt az oldalát. Én pedig hittem neki és vártam a napot, mikor egy székesegyház pályanyertes tervével hódolatra kényszeríti a megdöbben világot.

— Fiam — mondta egy-két nappal azután, hogy ünnepélyes feltámadását elhatározta, — szükségem van Blanquette-re. Egy rendes háztartást nem lehet egy portásné meg-megszakított segédletével tisztességesen vezetni.

A mi jó Blanquette-ünk, ki, mint én, azt hitte, hogy a mester számárháton járja Franciaországot, még mindig ott nyaralt majoros barátainknál Chartres közelében s hogy szün-

ídeje a lehető leghosszabb lehessen, Paragot megtiltotta nekem, hogy felvilágosítsam őt tervének megváltoztatásáról.

— Aztán meg — folytatta — Blanquette nek megvan a maga helye a szívében, a portásnénak pedig nincs. És azt akarom, hogy akiket szeretek, osztozkodjanak abban a boldogságban, ami most nékem kijutott. Írsz neki, fiam és megkérdezed, akar-e haza jönni.

— Az első vonattal elindul — mondtam.

— Blanquette különös típusa az abszolút nőiesnek — jegyezte meg. — Akkor a legboldogabb, ha csecsemőknek nézhet kettőnket. Legnagyobb gyönyörűsége az lenne, ha megmosdathatna és kanállal megetethetne minket.

— Mester — mondtam kissé félénken, — azt hiszem, Blanquette néha egy icipicit szerencsétlen, mert úgy látszik, mintha a mester nem törődne vele.

Meglepődve nézett rám.

— Hogy én nem törődöm Blanquette-tel? Ó, te, kis nevetséges megtestesülése a hülyeségnek! Hát sosem fogod megérteni? Blanquette, akárcsak te, énemnek egyik része. — Szokása szerint megveregette keblét. — Minden fehér-cselédnek nevére, mit akar? Oroszországban talákoztam egy becsületes német kézművessel, aki egy parasztlányt vett feleségül. Egy havi felhőtlen boldogság után az asszony összeroskadt a szerencsétlenség súlya alatt. Hogy a férje nem szereti. Miért? Mert egy teljes hónapja házasok és még nem verte meg! Azt akarta ez a gyermek, hogy megverjem? Azt hiszem, nagyon sok asszony azt akarja. És te, oktalan kis számár, mit akarsz te, hogy tegyek vele? A te fejed tele a műterem bányuságai-val. Amért úgy tartom itt, mintha a lányom volna és nem tettem a szeretőmmé, ebből azt

mered következtetni, hogy nincs bennem érzés iránta. Ugyan! Semmit sem tudsz. Velem élted át mind ez éveket és egyáltalában semmit sem tudsz rólam. Sőt Blanquette-et sem ismered. Nem vonzó külseje alatt arany szíve van. Megvan benne minden nagylelkű tulajdonság, amit csak egy nő a maga természetében összezsúfolhat. Sajthéjon és tojáshéjon élne, ha azt gondolná, hogy egyikünkön segít vele. Hogy én nem törődöm Blanquette-tel? Majd meglátod!

Igy hát másnap délután, mikor kimentünk Blanquette elé a Saint-Lazare-pályaudvarra, Paragot karjába szorította s egy-egy csókot nyomott széles orcáira, mielőtt Blanquette felfoghatta volna, ki is igazán az a pompás, borotvált képű, cilinderes úr, aki őt üdvözli.

Mikor eleresztette, Blanquette úgy bámuitt rá, mint én tettem volt.

— Hát... ez meg micsoda? — kiáltott fel, és biztos vagyok benne, hogy teljes megzavarodottságában Paragot csókjainak vigasztalása is kárba veszett.

— A mester, Blanquette — mondtam.

— Tudom, de a mester többé nem az, aki volt. Nem ismertem volna meg.

— Jobban tetszettem neked ezelőtt?

— Igen, *uram* — mondta Blanquette.

Nevetésbe törtem ki.

— „Uram“-nak szólítja a cilindert!

— Te gonosz! — szídott. — De úgy van. — A mesterhez fordult és megkérdezte, hogyan élvezte szünidejét.

— Nem is utaztam el, kis Blanquette-em.

— Párizsban volt egész idő alatt?

— Igen.

— És csak most küldött értem? De, Istenem!... hōgy élt ezalatt?

Salátauccai borzalmas felfordulás látomásai lebegtek előtte és előre sietett, mintha nem lenne vesztegetni való ideje, hogy odajusson. Mikor megérkeztünk, elrémülve tartotta fel két karját. Az a por! Az a piszok! A konyha állapota! A mester hálósobája! Nem, nem, igazán soha többé nem hagyja magára! Csak akkor megy falura, ha majd látta, hogy a mester valami Párizstól messze szóló jeggyel elindul a vonaton. Egy heti munka vár itt rá.

— De, kis Blanquette-em — mondta Paragot, — mindenesetre örülsz, hogy velem vagy?

— A magam jószántából sosem hagynám el — válaszolta Blanquette.

XVIII. FEJEZET

— Láthatod — mondta megelegedett közle-
gyintéssel Paragot, mihelyt Blanquette eltávo-
zott, hogy a szükséges dolgokat bevásárolja az
esti étkezéshez. — Láthatod, hogy tökéletesen
boldog. Teljesen tévedtél. Minden a legjobban
van minden lehető világoknak e legjobbjá-
ban.

Mikor mesterem ily rózsás színben látta a
világegyetemet, nem használtam olyan érve-
ket, melyek árnyékot boríthattak volna az ő
derűjére. Alkalmazkodtam hozzá, titkos fenn-
tartással. Egy ideig beszélgettünk s Paragot
kimérten ült egyenes hátú székén. Elhagyta
terpeszkedő mozdulatait, abbeli félelmében —
úgy képelem, — hogy elrontja új ruháit. Ha-
nem ez a testtartás nem mozdította elő a fesz-
telen beszélgetést s egyszerre csak könyvet
vett elő és olvasni kezdett, én pedig unalmam-
ban azzal szórakoztam, hogy titokban vázlatot
készítettem róla. Átváltozása óta egyáltalán
nem volt társasága oly mulatságos, mint az
újjászületése előtti időkben. Úgy képelem, őt
magát is nyomasztotta kifogástalansága. Az
örökös olvasást, ami életének oly nagy részét
betöltötte, nem tudta most oly szívvel-lélekkel
élvezni, mint mikor ott hevert borzasan, pipá-
val a szájában és poharával kezeügyében, az
ágyon vagy dívánon. Megfigyeltem e dél-
után, hogy ásított, fészkelődött a széken és
olyan szórakozott figyelemmel olvasta köny-
vét, mintahogy az ember egy fogorvos váróter-

mében egy folyóirat régi számát olvassa. Vázlatom, melyet véletlenül megőriztem, egy sajtóságon unatkozó Paragot-t mutat. Végül félretette könyvét, összeszedte kalapját, kesztyűjét és ernyőjét, új állapotának a becses kelteit és bejelentette, hogy ebéd előtt egy kis levegőt akar szívni. Én otthon maradtam, hogy trécseljek Blanquette-tel, mialatt az ebédet készíti. Nyomós kétségeim voltak arra nézve, hogy Blanquette rózsás színben látja a dolgokat és kétségeim igazolódtak, mihelyt a külső ajtó bezárult a mester mögött és a szalonajtó kinyílt Blanquette előtt.

Izgatott arckifejezéssel jött oda hozzám, ami nem egyezett össze a lélek tökéletes boldogságával.

— Mondd csak, Asticot, mit jelent ez? Miért nem ment el a mester Párizsból? Miért nem hívott engem vissza? Miért vágatta le a haját meg szakállát és miért öltözködik úgy, mint valami úr? Én nagyon jól tudom, hogy a mester úriember, de miért változott meg ennyire?

Kétkulacsoskodtam. — Kedvesem — mondtam, — mikor először találkoztunk, kék zubbonyt viseltem, meg fatalpú cipőt. Egyik utolsó alkalommal, mikor abban a boldogságban részesültél, hogy láthass, egy frakk bíborába és finom fehérneműjébe voltam öltözve. Attól nem ijedtél meg, hogy én civilizált ruhát öltöttem; miért lennél izgatott, ha a mester ugyanazt teszi?

— Ha úgy beszélsz, mint a mester, gyűlölni foglak — kiáltott fel Blanquette. — Azért teszed, mert eltitkolsz valamit. Ó, öcsikém — mondta megváltozott hangon, nyakamat átka-rolva, — mondd meg nekem, mi van készülöben. El fogja venni azt a szép hölgyet, mi?

Szemembe nézett. Az ő szemei mélyek vol-

tak, sötétek és tengernyi fájdalom rejlett mögöttük. Nem tudok jól hazudni. Blaquette durván eleresztett.

— Látom. Igaz. Meg fog nősülni. Többé nincs rám szüksége. Mindennek vége. Ó, én Istenem, én Istenem! Mi lesz belőlem?

Sírt és könnyeit kezefejével dörgölte el. Igyekeztem megvívasztalni és kölcsönadtam neki zsebkendőmet. Nincs semmi félnivalója, mondtam. Amíg a mester él, az ő kényelme biztosítva van. Rámripakodott:

— Azt hiszed, engedném, hogy tétlenül el-tartson, míg egy más asszony a felesége? Azt már nem! Becstelenség lenne. Sosem tennék ilyet.

Szinte vadul nézett rám. Büszkeségében volt valami nemes. Becstelenség lenne viszonzás nélkül elfogadni valamit. Sohasem tenné, soha!

— De mi lesz belőled, édes Blaquette-em? — kérdeztem.

— Nézd, Asticot! Mindent megadnék néki, amit kérne. Egészen, egészen az övé vagyok, azt tehet velem, amit akar. Megmondtam neked. Minden éjjel ott aludnék ajtaja előtt a földön, ha néki úgy tetszenék. Nem sok, amit én kívánok. De egyedül kell lennie a szobában, érted? Más asszony jön, hogy dédelgesse, és nekem nincs többé helyem mellette. El kell mennem valahová messzire. És mit érne, ha valahol messze lennék tőle? Mit csináljak? Meglátod, mihelyt megnősül, je vais me fich' á l'eau.

— Mit akarsz csinálni? — kérdeztem két-kedve.

Megismételte, hogy belefojtja magát a vízbe. „Se fich' á l'eau“ nem éppen Racine franciasága. Én óvást emeltem. Visszavágta, hogy ha nem tarthatja rendben a mester ház-

tartását, nincs miért tovább élnie. Jobb meghalni, mint a magunk keserűségén rágódni.

— Csak egy gonosz lány beszélhet így — mondtam szigorúan, — kötelességem lesz, hogy megmondjam a mesternek.

Még egyszer megtörölgette szemét zseb-kendőmmel, aztán megvetően méltatlankodó arckifejezéssel visszaadta.

— Ha megmondod, aljas vagy és ez életben soha többé nem beszélek veled.

Leszálltam trónusomról és elgondoltam, hogy Blanquette bizalmával visszaélni nem lenne lovagias cselekedet. Mégis megtartottam méltóságos magatartásomat.

— Akkor többé ne halljak arról, hogy megöled magad.

— Többé nem beszélünk róla — mondta Blanquette hidegen. — Megyek megfőzni az ebédet.

Mivel a felcicomázott szalón kevés érdekeset nyújtott egy lustálkodó ifjúnak, követtem Blanquette-et parányi konyhájába, ahol nagyon elégedetten és nagy kényelmetlenségben lebzseltem körülötte. Blanquette visszazökkent a maga fatalista életnézetébe s mintha kivette volna azt a szerencsétlen témát fejéből. Míg egyszerű ebédünket készítette, azzal mulattatott, hogy beszámolt nekem a Chartres melletti majorságról. Ennyi meg ennyi tehen van, ennyi kacsa, tyúk és disznó. Minden reggel ötkor kelt és megfejte a teheneket. Ó, ő gyermekkorában is fejt és nem felejtette el ezt a művészetet. Azoknak nehéz, akik nem tudják. Ide nézz! S egyik ujjával és hüvelykujjával megmutatta egy salátán, hogyan kell csinálni.

— Nem fogom elfelejteni — mondtam.

— Jó, ha az ember mindent tud — jegyezte meg komolyan.

— Nem lehessen tudni — mondtam, — mikor jön hozzám egy tehén sírva, hogy fejjem meg; különösen a Saláta uccában.

— Az már igaz — válaszolta Blanquette. — Néha a legfurcsább dolgok megtörténnek.

A könnyed gúny kárbaveszett Blanquette-nél.

Ebéd után folytatta élményeinek előadását, a mester gyönyörködtetésére. Az öreg pár többé nem képes majorságának gondját viselni és el akarja adni, hogy visszavonulhassanak Evreux-be, hol egyetlen fiúknak, ki gazdagon nőtt, virágzó szállodája van.

— Tudja, mit mondtak, mester? „Paragot úr, aki biztosan nagyon gazdag, miért nem veszi meg tőlünk és miért nem jön ide falura lakni, ahelyett a piszkos Párizs helyett?” Furcsa, mi?

— Miért gondolják, hogy nagyon gazdag vagyok?

— Én is azt kérdeztem tőlük. Azt mondták, aki nem dolgozik, vagy gazdag, vagy gazember; és azt tudják, hogy az én mesterem nem gazember.

— Hízelegnek nekem — mondta Paragot. — Szeretnél falun lakni, Blanquette?

— Ó, nagyon! — mondta meggyőződéssel Blanquette. — Ott vannak állatok. Imádom a falut. Aztán meg olyan jószagú.

— Igen — sóhajtotta Paragot. — Nem szagoltam több mint három éve. Ó, ha a jó nedves föld illatát érezném az orromban és a méhek zümmögését a fülemben! Egy garasért cigányéletet élnék ismét. Ha gazdag volnék, kis Blanquette-em, megvenném a majorságot és

neked adnám hozományul, aztán néha megengednéd, hogy nálad legyek.

— De mivel sosem megyek férjhez, mester, nincs szükség hozományra.

Mosolyogva mondta, mintha örömmel fogadná, hogy sorsa vénlányságra szánta. Egyszerű paraszt arcán semmi jele sem volt a keblében dúló gyötremnek. Fiatalos járatlanságomban nem tudtam, vajjon az asszonyi álnokságon keseregjek-e, vagy bámuljam rendíthetetlenségét.

— Gyermekeim — mondta Paragot, — elbizakodottság nélkül emberi lény nem mondhatja, mit fog és mit nem fog tenni. S egy nő a legeslegkevésbé.

E mélységes bölcsesség kijelentése után mesterem aludni ment.

A következő pár héten Paragot az ideiglenes helyzet unalmát szenvedte. Korán feküdt le, esti szórakozás híján; és későn kelt fel, nappali foglalkozás híján. Avval együtt, amit „dáridós évek“-nek nevezett, felhagyott régi társaságával és szokásaival. Olyan barátai, akik összhangban lettek volna kesztyűjével és esernyőjével, még nem voltak. Ha valami étvágygerjesztőt rendelt déli étkezése előtt, a Boulevard Saint-Germain egyik kávéházának terraszán ülve fogyasztotta el, ahol iszonyú magányosságban falta az ujságokat. Néha elvitte Blanquette-et valami csendes sétára; de többé nem a kalaptalan Blanquette-et. Vásárolt neki valami titokzatos bóbitát, amely — amennyire meg tudtam állapítani — három szilvából és néhány tollból állott s amelyet a lány a boldog vértanuság arckifejezésével viselt. Az időről és a politikai helyzetről tartott neki előadást. Ebben az időben köztársasági érzelmeket kezdett kifejtteni. Azelőtt, a pilla-

nat szeszélye szerint, az engesztelhetetlen nacionalizmus és az ábrándos anarchizmus között himbálózott. Most büszke volt rá, hogy azonosítja magát az egykor megvetett burzsoáosztállyal. Keblére ölelte volna a kasseli Hedvig posztókereskedő papáját.

Ideje legnagyobb részét a menilmontanti műteremben töltötte; itt mindenestre otthonosan érezte magát. Mi nem hoztunk túlságos szégyent az esernyőre s bár Paragot helytelenítette a Párizsba visszatért Bringard és Bonnet szabados beszédét és Czalet furcsa egyéni szokásait, mintha vígaszra talált volna társaságunkban. Bármint volt is, a látogatás némileg elfoglalta. És ült is Thiers alakjához egy történeti képen, mely — úgy tervezte Bringard — a következő év tavaszán a Szalónban lesz kiállítva.

— Ember tervez, Isten végez — mondta Paragot.

— Ha van benne valami kritikai érzék, ez a kép lógni fog — mondta Bonnet.

Sajnálattal kell megmondanom, hogy a képet visszautasították.

Végül eljött a melfordi látogatás ideje. Paragot komolyan tanácskozott Ewinggel és velem kiruházkodását illetőleg; s bár ragaszkodott hosszú szárnyas kabátjához, mint ünnepestélyes öltözékhez, sikerült nekünk valami olyasban elküldeni őt, ami hasonlít az angol vidéki úriházak viseletéhez. Magával vitte Hannáról festett arcképemet, egy faládba pakolva, melyen az én nagy büszkeségemre ez a francia és angol felirat volt: „Értékes. Műtermék. Nagy vigyázat!”

Paragot elutazása után cók-mókommal átköltöztem padlásszobámból a Saláta uccába és

átengedtem magamat Blanquette gondozásának.

Kissé később meghívást kaptam drága hölgyemtől, hogy látogassak el Melfordba és fessek meg anyjának arcképét, ki Hannáról festett képeket egy lángész művének tartja. Ha az ember ifjú művész, nagyon kellemes szédületet érez, mikor mint lángésztől beszélnek róla. Később az életben már nem nagyon szereti, mert keserűen érzi tehetségének korlátait és halálosan fél, hogy nyájas hízelgői is rájönnek. De húszéves korában az ember igazán nem tudja, lángész-e, vagy sem. S hozzá még, Rushworthné véleményét száz arannyal támogatta. Száz arany! E szavakat olvasva vad kiáltás tört ki belőlem és Blanquette ijedtében bejött a hálószobába.

Ez egy megbízás, magyarázta Hanna és el kell fogadnom, mint bármely más művész elfogadná; és náluk kell tartózkodnom, mint bármely más művész is tenné, az ülések alatt.

— Angliába kell mennem, hogy még egy arcképet fessek. Mit gondolsz, Blanquette, mennyit kapok érte?

— Sokat? — kérdezte szokása szerint megdöbbenve Blanquette.

Karjaim lendületével nagy aranygömböt jeleztem. Blanquette eltűnődött.

— Ötven frankot?

— Kétezerhatszázhuszonöt frankot!

Blanquette leült, hogy felfogja az összeget. Nehezére esett a frankok ezreit elképzelni.

— Annyi pénz egész életedre gazdaggá tesz.

— Ez csak a kezdet — kiáltottam fel reményekkel eltelve.

Blanquette szemrehányóan rázta meg fejét.

— Vannak emberek, akik soha sincsenek megelégedve — mondta.

XIX. FEJEZET

Mikor megérkeztem Melfordba, fejem tele volt festéssel és önteltséggel; s az első egy-két héten képem tárgya, Rushworthné, foglalta el színpadom középpontját. Nyájas hatvanéves hölgy volt, kinek hajdani aranyhaja selymes fehérre változott s kinek almapiros orcái megőrizték ugyan teltségüket, de viaszossá váltak és megszámlálhatatlan parányi vonalkával voltak tele krikszkrakszolva. Szemének világos kékje elhervadt és ajkának gazdag vöröse halvány korállá kopott. Az ember nyomon követhette, hogyan érinthették meg napról-napra az Idő könnyed, de habozást nem ismerő ujjai s hogyan vontak ma el valamit ragyogásából és holnap hogyan sápasztották meg egy észrevehetetlen árnyalattal színeit, míg végre azzá lett, aminek én láttam: még mindég rózsaszín és fehér szépség, de beteg rózsaszínű gyöngyre emlékeztető fehérre hervadt rózsákkal. Rózsaszín és fehér jelleme is megszenvedte az évek enyészítő hatását. Olyan kényes és nemleges volt, mint valami meissenai porcellán. Szeretett lilába és régi csipkébe öltözködni és így festtettem meg: úgy tekintettem, mint valami rendkívül finom ékítményt, melyet Puvis de Chavannes képeihez hasonlatosan a síkban kell tartani.

Fiatal fejem, mondom, tele volt a remekművel, melyet alkotni akartam s bár igen sok örömet találtam abban, hogy szeretett hölgyemmel és mesteremmel ismét érintkezhet-

tem, az ő egymáshoz való viszonyukat pontosan nem figyeltem meg. Találkoztunk az étkezésnél, néha délután is és este mindég; ilyenkor én kötelességszerűen pikét játszottam Rushworthnével, Hanna zongorázott és Paragot a kandalló mellett egy karosszékben Jane Austen-t olvasta. Számomra a zárkózott angol otthon nyugodalmasságának volt valami meghatározhatatlan bája, mint a levendulának, mely iránt mindég valami lappangó szeretet volt bennem. Nem lévén bohém vermérsékletű — én vagyok ma a legtakarékosabb lényelemben élő festő Európában — tökéletesen boldog voltam. Nem gondoltam Paragot-ra, kinek vermérséklete lényegében bohém s nem jutott eszembe fontolóra venni, mint élvezi e napok nemes egyhangúságát. Külsőleg nem látszott rajta semmi jele a türelmetlenségnek. Bármely esperes az illendőség mintaképéül választhatta volna s mikor délutánonként Hannával a kétkerékű kocsin kihajtott, nincs oly emésztési zavarokban szenvedő püspök, ki az ő mogorván udvarias magatartását utánozhatta volna. De egy idő múlva rájöttem, hogy a régi Paragot még alattomban ég benne és olykor-olykor újjá nem született lángra lobban.

Rushworthné atyjától egy tizennyolcadik századeleji, bathvidéki kőből épült házat örökölt Melford főuccájának végén. Atyja Wiltshire hercegének ügyvivője volt és híres személyiség a városban. Rushworthné szintén híres személyiség volt és gyönyörű lánya, a grófné, a gazdag hölgy, még híresebb személyiség lett. Kedd délutánokon Rushworthné „otthon” volt. Nagy társaság jött össze: a grófság családjainak hölgyei, lelkészek és orvosok nejei s a vidék gazdálkodó köznemességének női hozzátartozói. Aztán ott volt egy-egy betévedt va-

dász, egy-két segédlelkész, meg Walters őrnagy. A vendégek kis csoportokban ültek szerte a fogadószobában; teáztak és jelentéktelen, értelmetlen dolgokról beszélgettek és furcsán húzódoztak Paragot-tól meg tőlem, kit Hanna mindég a legnyájasabban mutatott be. Jobban szerettek egymásközt beszélgetni. Én udvariatlanoknak tartottam őket és kétségtelenül azok is voltak; de azóta elgondoltam, hogy Paragot szokatlan vendég volt egy angol vidéki teázó társaságban és ha van valami, amit egy angol vidéki teázó társaság mindennél inkább zokon vesz, a szokatlan az. Biztos vagyok benne, ha kerek helyett négyszögletes süteményt kapnának, azt is gyöngédtelenségnek tartanák. A második ilyen keddi összejövetelen, melyen megjelenni szerencsém lehetett, Hanna két nagyon csinos ifjú hölgynek mutatott be, mint megtudtam, közeli birtokoscsaládok leányainak.

— Pradel úr, az a párizsi művész, ki anyám arcképét festi — magyarázta Hanna.

Meghajoltam és megjegyeztem, hogy el vagyok ragadtatva megismerkedésüinktől. Rámmeredtek. Most tudom, hogy a megszólításnak ez a franciás módja nem szokásos Melford-ban. Egyik ifjú hölgy, miután megdöbbenéséből magához tért, azt mondta, szeretne művész lenni. A másik megkérdezte, voltam-e az Akadémia kiállításán. Azt mondtam, nem. Párizsban élek. Hát akkor voltam-e a Szalónban?

— Mi Janot-nál — mondtam az ifjúság bárgyú rendkívülieskedésével, — mi nem megyünk a Szalónba.

— Miért? — kérdezte az első és átnézett a szobán, nyilván az egyik segédlelkészre.

— Elvből — válaszoltam. — Először is egy frankba kerül, melyet eleségre vagy ruházatra lehet költeni; másodszer pedig meg akarjuk

őrizni eszményeinket a kalmárkodó művészet beszennyező látványától.

— Sokat tenniszeznek? — kérdezte a ketteszámú, nem mintha meg akart volna szégyeníteni (mint megérdemeltem volna) balgaságomért, hanem mert a lehető legkevésbé sem érdekelt megjegyzésem.

— Nem — mondtam én.

— Vadászik?

— Nem; nincs sok vadászni való a Boulevard Saint-Michelen.

— Ó — jegyezte meg. — Hol van az?

— Párizsban — mondtam én.

— Ó, persze. Ön Párizsban lakik. — És az untatott kíváncsiságnak avval a kifejezésével nézett rám, ami az állatkertben egy egzotikus állat kerítése előtt egy felsőbb gyermek arcára kiül. Egy vidéken nevelkedett angol leányszónak egyetemes látóköre szomorúan korlátolt volt azokban az időkben. Azt hiszem, azóta kitágította annyira, hogy magába foglalhassa a dráma lehangolóbb formáit, ha évente ellátogat Londonba. Hallgatás következett, amely után megkérdezte, halászom-e? Mivel halászatra vonatkozó fogalmaim azokra a türelmes tömegekre korlátozódtak — halvány acheroni árnyakra, — kik századok óta végighorgászák a Szajna partját és mostanáig még semmit sem fogtak, mosolyogtam és megráztam fejemet.

— Brownék halászati helyet vettek Skóciában — jegyezte meg az elsőszámú, szemét a segédlelkésről levéve — és a jövő hónapban csatlakozom hozzájuk.

— Brown Myra, hallom, férjhez megy.

— Karácsonykor.

— Milyen a vőlegénye?

Az ifjú hölgynek eddig kifejezéstelen

szeme felragyogott s válaszul rá a másiknak szemében is fény gerjedt. Brown Myra és eljegyzése teljesen lekötötte figyelmüket én meg elfelejtve húzódtam vissza karosszékembe. A félenkség gyötrelmeit szenvedtem. Nem tetszettek nekem ezek a balga lányok és szerettem volna megszökni tőlük; de hogy mint keljek fel és meneküljek el udvariatlanság nélkül, meghaladta leleményességemet. Körülnéztem. A szoba távolabbi oldalánál a teaasztal mellett Hanna és Walters őrnagy álltak. Magas, katonás férfi volt, szőke bajusszal s fejebúbján ritkuló szőke hajjal. Vagy kétezer hozzá hasonló van a jelen pillanatban az angol hadsereg tényleges és nyugállományú tisztjeinek névjegyzékében. Úgy látszott, komolyan beszél Hannának, mert Hanna rászégezte szemét cipőjének hegyére, melyet könnyedén ide-oda mozgatott. Egyszerre csak kissé haragos pillantást lövelt az őrnagyra és ajka úgy mozgott, mintha ezt mondaná:

— Milyen jogon beszél így?

Az őrnagy a vállvonás ügyetlen angol utánzásával felelt, aztán gyorsan átpillantott Paragot-ra s egy megjegyzéssel fordult vissza Hannához. Ekkor történt először Verneuil gróf halála óta, hogy a fagyos kékség visszatért szemébe. Nem válaszolt. Az őrnagy me-reven meghajtotta kissé magát és távozott. Hanna igen gögös testtartással átment a szobán; egy csésze teát vitt egy újon érkezett vendégnek.

Paragot ösztövéren s híres szárnyaskabátjába begombolkózva — felvette az ünnepi délutánra, de Hanna (azt gondolom) eltüntette a sárga pettyes bíbor nyakkendőt — egy idősebb, csontos asszonysággal beszélgetett, egy nagy, csőrszerű orr tulajdonosával. Azon tűnődtem,

ilyen visszataszító személyt miért fogadnak be egy finom társaságba, de később megtudtam, hogy Molyneuxné önméltósága a grófság előkelő személyiségeinek egyike. Mintha nyomatékosan beszélt volna; Paragot szintén. Kovakék szeme kökeményen nézett Paragot-ra Paragot legyintett kezével, az asszonyosság pedig felemelte szemöldökét. Egyike volt ama nőknek, kiknek szemöldökei szabályszerű helyzetükben is vagy három hüvelyknyire vannak a szemhéjaktól. Ekkor értettem meg, hogyan függ össze a gög a szemöldök magasságával. Paragot felemelte hangját. E pillanatban beállott egyike azoknak a furcsa véletleneknek, mikor minden esetleges beszélgetés egyszerre fejeződik be; s a csend nyila a szobán átsuhanva megöl minden neszt, Paragot kijelentését kivéve.

— De, a nagy égre! asszonyom, a kis gyerekek nem a káposztaföldeken teremnek s önök mindannyian nagyon jól tudják, hogy nem; és bűnös dolog az önök angol íróitól, hogy félrevezetik az ifjúságot az élet tényeire nézve. Charlotte Yonge mérhetetlenül erkölcsstelenebb Guy de Maupassant-nál.

Ekkor Paragot ráeszmélt a halálos csendre. Felállt, körülnézett a nők és segédlelkészek megdöbbent arcán és nevetve fordult oda Rushworthnéhoz.

— Azt mondtam, hogy Zola nagy erkölcs-tanító, lady Molyneux pedig, úgylátszik, nem hajlandó elhinni nékem.

— Ezt a szerzőt nagyon kevésbé olvassák Melfordban — mondta a nyájas hölgy díván-párnái közül; az a két-három hölgy meg, akikkel az imént társalgott, helytelenítően nézett a mesterre.

— Nagyon jót tenne a városnak, ha át-
itatnák írásaival — mondta Paragot.

Minthogy ez egy olyan időszakban történt,
mikor Zola nevét nem lehetett előkelő fülek
előtt említeni, senki sem mert vitatkozni a
dolgon. Rushworthné húsos, hervadt ajkai gyá-
moltalanul remegtek s valósággal áradozó há-
lával ragadta meg az egyik hölgy kezét, aki
felkelt, hogy elbúcsúzzék és megmentse a hely-
zetet. A megdöbbenés pillanatnyi gonosz va-
rázsa megtört. A csoportok folytatták titok-
zatos beszélgetésüket, Paragot nagy lép-
tekkel a kandalló előtti szőnyeghez ment és
magános dacában ott állott. Megragadtam az
alkalmat, hogy elszökjem két hölgyikémtől. Mi-
kor lady Molyneux mellett elmentem, éppen
odafordult szomszédjához:

— Milyen borzasztó ember! Teljesen hely-
telenítem, hogy Rushworthné ilyen személyt
tart a házában.

Sírni tudtam volna dühömben. Ez a csirke-
agyú csúnya nő (így neveztem önhittségem-
ben) mer kicsinylően beszélni az én szeretett
mesteremről, ki olympusi bölcsességéből le-
ereszkedve szóba állt vele és Zeus villáma nem
sorvasztja el! Rosszallását egy törvényhozó
arckifejezésével jelezte s a többi nők hozzá-
járultak. Szerettem volna lángolva megvédeni
Paragot-t, de eszembe jutott, mily pórul jár-
tam egy hasonló alkalommal, mikor a Lótusz-
klub egyik tagja avval vádolta meg, hogy
medvét táncoltatott Varsóban; hát nagyböl-
csen nyugton maradtam. De igen mérges vol-
tam.

Csatlakozom Paragot-hoz. Hanna is min-
gyárt odajött ezüstös nevetésével.

— Nem szabad oly borzasztóan nyomatéko-
san beszélni, Gaston — mondta.

— Értelmetlen asszonyoknak nem szabad törvényt szabniok olyan dolgokról, melyekhez nem értenek — mondta Paragot.

— De lady Molyneux volt.

— Ami mit jelent?

— Melford legelőkelőbb hölgye.

— Isten őrizze Melfordot! — fohászkodott mesterem.

Mikor a hölgyek aznap este ebéd után egyedül hagytak minket az asztalnál, Paragot egy pohár oportóit töltött magának és áttolta hozzám a boroskancsót.

— Fiam — mondta, — mint filozófus és világpolgár azt fogod találni, hogy Melford türelmes tanulmányozása épúgy kifizetődik, akár Chambéry-é, vagy Budapesté, vagy a Latin Negyedé. Ez itt Lilliput kertje. Itt láthatod az életet a maga leggondosabban ápolt kicsiségében. Ha egy nagy szenvedély végigseperne rajta, úgy megrázná, mint valami földrengés. Figyeld meg egyszersmind, milyen állandó tényező az emberi természet. Bármily változatosak legyenek is megnyilvánulásai, az arány változatlan. Tágas körülmények közt szenvedélyekben nyilvánul meg, szűkösek közt elfogultságokban. Azok a szoknyás és szoknyátlan nőnemű lények, kik ma délután itt voltak, ugyanazt a gyönyörűséget élik át mikor irántam, a szokásaiknak idegen személy iránt érzett ellenszenvüket kifejezik, mint a sziciliai, ki vetélytársa keblébe mártja törét. Ha megnősültem, fiam, nem lakom majd Melfordban.

— Hol szándékszik élni, mester? — kérdeztem.

— Európa szárazföldjén — felelte, mintha még minden egyes ország külön is túlságosan szűk lenne ahhoz, hogy a tágas térségek után

sóvárgó honvágyát kielégítse. — Helyre van szükségem, fiam, lángelmém kibontakozására. Nagy dolgokat kell álmodnom és a halhatatlan álmok elhervadnak lady Molyneux baziliszkus szemétől.

— Lady Molyneux kotnyeles vénség! — kiáltottam fel.

— Lady Molyneux Anglia átka — mondta Paragot.

Ezután jutott eszembe, hogy jobban megfigyelhetném Melfordot és szokásait, mint idáig tettem: és minél jobban megfigyeltem, mintha annál kevésbé hasonlított volna az Édenkertre, vagy a Boulevard Saint-Michelre. Olykor unatkoztam. Athajoltam a híd korlátján a Fő ucca túlsó végénél és el-elnéztem az öreg plébánia-templom tornyát és ékes tetejét, amint kiemelkedett a temető szilfáinak arany és rőtbarna kebléről és azt kívántam, bárcsak ismét az Újhídon lennék, Párizs zsibongó életének közepette. Melford társadalmi levegőjéből hiányzott valami üde szellő.

Időközben Paragot és Hanna folytatták régi regényüket. Úgy sétáltak a kertben, mint a szerelmesek, Paragot karjával Hanna dereka körül, Hanna finom feje meg könnyedén Paragot vállához támasztva. Mikor egyszer tudtukra adtam jelenlétemet, Paragot elhúzta karját, de Hanna nevetve visszatette.

— Hiszen az nem baj. Asticot tudja a mi titkunkat — jegyezte meg. — Úgy-e, ő lesz a násznagya? Áthozza majd az esküvőnkre, Gaston.

— Ragaszkodik ahhoz a gondolathoz, hogy Melfordban esküdjünk? — kérdezte Paragot.

— Természetesen.

— Hogy az a száraz, szürke pofaszakállú

úriember eskessen, aki úgy bánik velem, mint egy ifjúval, kit konfirmációra szeretne előkészíteni. S hogy ez a borzalmas népség mind nézze? Édesem, ez a gondolat nem dermeszti melfordi hullává?

— Azt képzeltem volna, hogy hacsak megesküszünk, a „hogyan“ nem fontos magának.

— Úgy van — mondta Paragot. — De mért olyan fontos magának ez a „hogyan“?

— Az más — mondta Hanna. — Úgy illik, hogy én itt esküdjem.

— És azt kell tennünk, ami illik, minden áron — hagyta helyben Paragot némi gúnynyal, melyet Hanna tüstént felfedezett. Kifordult ölelő karjából:

— Csak nem akarna egy bokorban esküdni, mint valami koldus?

— Istenemre! bár megtehetném! — kiáltott fel váratlan lelkesedéssel. — Egyetlen igazi módja a párosodásnak. Elvinném egy kis faluba, melyet a Vogézekben ismerek; egy merdek sziklára szökik ki, felettünk csak Isten hegyei és mennyboltja lenne s köröttünk harminc mérföldnyire semmi rendszabály az ember viselkedésére nézve; a falu bírása felkötné háromszínű vállszalagját és összeesküetne minket, mi pedig kar-karba mennénk le s a kolompok harangoznák el nekünk a nászharangjátékokat és csak maga lenne ott, meg én, meg a mindenség.

— Ki fogunk egyezni — mosolygott Hanna. — Mézesheteinket a maga falujában töltjük a Vogézekben, miután annak rendje és módja szerint tisztességesen megesküdtünk Melfordban. Nem gondolja, Asticot, hogy ez így okos?

— Édes Hannám — mondta Paragot, — ezt a fiút olyan mértékben elbolondította, hogy ő mindenben egyetértene magával. Természete-

sen azt fogja mondani, hogy a becsületes Hawkfield főtisztelendő úr különb a festői falusi bírónál s hogy az angol lakodalmi kalács kívánatosabb a Vogézek túrójánál. Hamis esküvel eljátszaná kicsi lelkének minden atomját a maga kedvéért.

— Azt hittem, valaki más is — suttogta lágyan Hanna.

Paragot lenézett tengeri kagyló arcára és megadta magát.

— Meg is tenné. A maga kedvéért átmenne a poklon és az angol egyház ünnepélyes házasságkötési szertartásán.

Körbe-körbe sétáltunk a széles fővényúton, mely a tennisz pázsítját bekerítette. A telek olcsó volt azokban az időkben, mikor a Fő ucca tizenhatalmadik századbéli házait építették s az emberek annyit vettek kertjeik számára, amennyit csak akartak. A kertek voltak az egyetlen igazán tágas dolgok Melfordban. Hosszú hallgatás következett. Mintha a szerelmesek megfeledkeztek volna az én létezéséről. Egyszerre csak megszólalt Hanna.

— Nem szabad elfelejtenie, hogy én még az angol egyház tagja vagyok és adok a házasság vallásos oldalára. Nagyon kedves lenne, ha a falusi bíró esketne meg, de nem tudnám kibékíteni lelkiismeretemmel. Tehát, ha gúnyt űz az egyházi esküvőből, engem bánt meg egy kicsit, Gaston.

— Meg kell bocsátania, édes — mondta alázatosan. — Én boldog pogány vagyok és olyan rég nem találkoztam senkivel sem, aki az angol egyházhoz tartoznék, hogy azt gondoltam, ez az intézmény elpusztult a végkimerültségtől.

— De hiszen mult vasárnap velem volt a templomban.

— Ott voltam — mondta, — de azt hittem,

csupán a Tiszteletreméltóság Nagy Angol Iste-
nét imádni.

Hanna sóhajtott és az őszi színekre, meg
egyéb személytelen dolgokra terelte a társal-
gást; és észrevettem, hogy a Paragot karját is-
mét dereka köré vonja, mintha meg akarna bi-
zonyosodni valami felől. Mikor a veranda mel-
lett elmentünk, beléptem a házba; de mert sze-
rettem drága hölgyemre nézni, megálltam és
láttam, hogy ajkát feltartja. Paragot lehajolt
és megcsókolta.

— Ne tartson ostobának, Gaston — mondta,
— de tizenhárom évig szomjaztam szere-
lemre.

Paragot karjának mozdulatából és arcvoná-
sainak játékából láttam, hogy rögtönzött szó-
áradattal válaszol.

Az érzelgős ifjú nézőnek ez az udvarlás idill-
nek látszott, melyet szellő sem zavar. Bár
Hanna elvesztette párizsi szünidejének vidám
közvetlenségét, nem kevésbé imádnivalóan mo-
solygott Paragotra, meg rám. Valami kis da-
cos büszkeség volt arcán, mikor ismerőseinek
bemutatta „unokabátyámat, Nérac urat“; s ez
igen bájos látvány volt. Az illendőség megtil-
totta, hogy özvegységének e korai időszakában
bejelentse eljegyzésüket, de minden fejletlen
értelmiségű lény is láthatta, hogy jövőbeli
férjét mutatja be. Kevés nő tudja elrejteni va-
lamely férfi birtoklása fölött érzett diadalát,
különösen ha egyidejűleg védekező álláspontot
kell elfoglalnia Lady Molyneux esetleges
mennydörgéseivel szemben. Hanna bajnoknak
nyilvánította ki magát. Sőt, ha Paragot társa-
dalmi megújulásáról elfeledkezve, egy nagy
„Teringté“-vel olyat csapott öklével az
ebédlő asztalra, hogy a poharak összecsörren-
tek, Hanna szeme akkor is oly kihívóan jarta

végig a társaságot, mintha kérdezné: ki me-
részkedik valami különöset találni vendégem
viselkedésében? Csak az én ott tartózkodásom
vége felé kezdett megszeppenni. Paragot pedig,
a kitöréseket leszámítva, egy olyan ember ko-
moly, de elégedett arcával tűrte az udvarlást
és a szokásos társadalmi kötelezettségeket,
mint aki megtalálta igazi hivatását.

Ez idilli napokra visszanézve, csak most fo-
gom fel Paragot önuralmának nagyságát.
Házi szokásaiban inkább gépies játékszer volt,
semmint emberi lény. Minden reggel félkilenc-
kor belépett a reggeliző szobába. Fél tízkor be-
ment a városba, hogy megborotválkozzék. Ha
Hannával volt találkozója, pillanatnyi pontos-
sággal megjelent. Olyan ruhákba öltözött, me-
lyek — szerinte — szabályszerűek voltak. Még
össze is hajtotta nadrágját éjszakára. Dohány-
zását megállapított órákban elszívott, megha-
tározott számú cigarettákra korlátozta. Látszó-
lag sosem hallott arról a kifogásolható szokás-
ról, hogy az ember étkezések között igyék. Ha
csupán azért ment is templomba, hogy a Tisz-
teletreméltóság Angol Istenét imádjá, példás
kenetességgel cselekedte. Nincs temetkezési
vállalkozó, aki a gyászszertartásra szörnyűbb
ünnepélyességgel figyelne, mint amilyet Para-
got a plébános prédikációja alatt tanusított.
Valóban, amint ott ült kihúzott derékkal a pad-
székben, kifejezéstelen kifejezésre igazgatott
barázdás barna arcával, szorosán begombolt,
rosszulszabott kabátjában, hajával, mely a bor-
bély fáradozása ellenére is hasztalan igyeke-
zett a szokatlan választék szabályainak enge-
delmeskedni, rendkívül hasonlított egy igény-
telen körülmények közt élő temetkezési vállal-
kozóra. Nyoma sem maradt az élvezetes csa-
vargónak, ki gyöngyházgombos bársonyában

vadul hegedül a bokázó parasztnak; s a Del-fin-kávéház hosszúhajú, fésületlen diktátorának, ki tanítványai gyönyörűségére eldörghi abszint-sugallta ítékezéseit a művészetről és filozófiáról. A zsolozsmákat énekelte. Kár, hogy nem szólították fel, járjon körül a tényérral. De a lázadó szellem jelei hébe-hóba továbbra is mutatkoztak. Egy napon sóhajtván kérdezte meg tőlem, vajon most már élethossziglan mindennapi tiszta gallérra van-e ítélve. Egy másik napon karomnál megragadott, amint a verandán lebzselünk és a háztól hallástávolon túl cipelt.

— Jó Asticot-m — mondta drámai sutto-gással, — ha nem beszélhetek valami férfival, megőrülök. Körül fogom táncolni a virágágyakat és sikoltozni fogok. A Fekete Disznó kocsmárosával vágyódom beszélgetni; az a potrohos gazember izgatja képzeletemet. Aztán meg, ha a bibliai Sidrákot, Misákat és Abednegót e pillanatban torkomba vetnék, azt találnák, hogy ez a tüzes kemence nagyon különbözik Nabukodonozor hatástalan örömtüzétől.

— Nincs semmi ok rá, hogy ne menjünk el a Fekete Disznóba — mondtam.

Vállamra ütött, delphi-i jósnak nevezett s a ház tájáról a kertkapun át a régi Paragot vilámszerű gyorsaságával húzott magával.

— Mester — mondtam, mikor lesiettünk a Fő uccán, mert a Fekete Disznó túlsó végén, a hídnál volt, — ha egy férfival akar beszélgetni, hiszen itt van Walters őrnagy.

Kezét hevesen kinyújtotta.

— Férfinak férfi, amennyiben bátor és hím-nemű, de szellemi képességeit tekintve nem az. Gépfegyver. Szabványos beszélgetés-történeteket ad le percenkénti sebességgel, ami igen gyászos. Aztán meg, kis Asticot-m, szerencsét-

lenségemre magamra vontam Walters őrnagy nemtetszetését. Ezek a ti brit hadseregbeli embereitek elfogultak mindenkivel szemben, aki nem mintakép után van kivágva.

— Verneuil grófné nincs mintakép után kivágva — mondtam kajánul.

— A te gyermekszemed is észrevette? De én, fiam, Gaston de Nérac vagyok, Gascogne kegyura, teringgettét! Velem gyűlik meg a baja annak a bikficnek! A mindenségét! Tudod-e, szemtelenségében mit mert kérdezni tőlem tegnap? Hogy milyen átruházásokat szándékozom eszközölni Verneuil grófné javára. Atruházásokat, kis Asticot-m! Hogy ő úgy beszél, mint Hannának férje végrendelete által kijelölt gondnoka, vagy micsodája. „Uram — mondtam, — ráruházom szerelmemet és lángelmémemet, s ezek által biztosítom boldogságát és boldogulását. Azonkívül Verneuil grófnénak van vagyona, mely elegendő az ő szükségleteire s melynek én egyetlen fillérjéhez sem akarok nyúlni.“

Mosolyogtam, mert szinte láttam, amint Paragot franciásan nagystilűen, egyik kezét kabátjának gombjai közé dugva s a másikat fenségesen lengetve, kijelentéseket tesz Walters őrnagynak.

— Megmagyaráztam neki — folytatta — olyan kifejezésekkel, melyekről azt gondoltam, nem haladják meg értelmét, hogy csak ismét hozzá kell látnom hivatásomhoz és pénzügyi helyzetem egyenlő lesz Verneuil grófnééval. „Most pedig, uram — mondtam neki, — nem tűröm, hogy még csak egy szót is szóljon“. Meghajtottuk magunkat és mint ellenségek váltunk el. Minélfogva a kitűnő Walters őrnaggyal való társalgás nem tűnik nekem vonzósnak.

Akkor úgy gondoltam, Paragot nagyon nemesen viselkedett. S bizonyos tekintetben így is volt, mert mesterem, ki soha életében nem követett el semmi becstelenséget, igazán lefitymálta azt a gyanúsítást, hogy Hanna pénzéből szándékszik élni. Komolyan hitte, hogy képes ismét szert tenni hírre és vagyonra. A magába szállás óráiban csak az a kellemetlenség aggasztotta, hogy ezt meg kelljen tennie. Tudta, hogy a tizenhárom éven át megszokott semmittevés abbahagyásához meglehetősen erőfeszítésre van szükség. De hát ő férfi, kutya kuttyánszki!

Hogy bebizonyítsa, két pint világos sörért kiáltott a Fekete Disznó ivójában. Az úttól beljebb épült régi, forgalmas vendéglő volt. A kényelmesen, ingujjban lézengő testes, vörösös kocsmáros kis szeme felragyogott, amint Paragot nagyméretű rendelését meghallotta és egy nagy, fedeles korsót hozott, meg az én szerény félpintemet, meg egy kupica rumot magamagának. Paragot megérdemelte a kocsmárosok udvariasságát.

Paragot felköszöntötte s aztán szószerint leöntötte a kancsó tartalmát torkán.

A vendéglős a csodálkozástól elragadtatva bámult rá.

— Az ördögbe is! — mondta.

— Még egyet — szólta Paragot.

A vendéglős még egy kancsót hozott.

— Hogy csinálja? — kérdezte.

Paragot megmagyarázta, hogy Németországban tanulta meg a módját. Az ember kinyitja torkát a jó sörre, anélkül, hogy nyelő izmait mozgatná, és hát az csak úgy lesétál.

— A pokolba is! — mondta kocsmárosunk.

— Vannak errefelé, akik szépen isznak? — kérdezte mesterem, a második kétpintest szürösölve.

— Rakásszámra jönnek ide és berúgnak; ha ezt gondolja.

Paragot türelmetlenül legyintett: — Sörtől berúgni, az nem szép ivás. Nincsenek itt olyan állhatatos iszákosok, akik híresek a környéken? Olyan férfiak, akik úriasan bírják az italt s akiknek lelke annál jobban kiterjeszkedik, minél inkább megtelnek az emberi jóság alkoholával? Ha vannak, szeretnék találkozni velük.

— Egy sincs, aki így fel tudna hajtani egy kétpintest.

— Mindig Melfordban lakott?

— Ó, nem — válaszolta a vendéglős, mintha zokon venné ezt a feltevést. — Devizes-ben születtem és nevelkedtem.

— Ördögös egy hely lehet az a Devizes — mondta Paragot.

— Olyan nincs is több — hagyta helyben a vendéglős. Egy női hang a söntésből elszólította. Paragot félretaszította kiívatlan kétpintesét és felkelt. Fejét szomorúan megrázta.

— Csalatkoztam ebben az emberben. Tisz-tára csak hülye paraszt. Többé nem pazarlom rá szellemi és ivászati tehetségeimet. Kis Asticot-m, felsültünk a mi kirándulásunkkal a melfordi Bohémiába; a sör pedig átkozottul savanyú. Örülök, hogy nem Anglia vidéki tájain csavarogtam.

— Miért? — kérdeztem.

— Hogy elkerüljem a bolondok-házát, inkább az anyaegyháztól elszakadtak lelkészi hivatalába kellett volna rohannom. Hiszen előre is várhattam, hogy kocsmárosom tökfilkó. Ebben az országban mindig a várt dolgok történnek s ez megbénítja az ember agyát. Most pedig menjünk haza villásreggelire.

Megfizette számláját s amint kiléptünk a

vendéglő ajtaján, Hanna és Walters őrnagy karja közé szaladtunk.

Ez utóbbi gőgösen végignézett rajtunk, Hanna meg, pillantását elfogva, homlokán hullámos hajának tövéig elpirult. Miután kölcsönösen szokásos módon köszöntöttük egymást, Hanna büszkén és feltűnően előre vont a Paragot-t, s hagyta, hogy én Walters őrnaggyal kövessem őket. Mivel az őrnagy semmiféle megjegyzést sem tett kis sétánk alatt, nem találtam őt valami szívderítő társaságnak.

XX. FEJEZET

A nappali fény utolsó derengéséig dolgoztam az arcképen, mely most már közeledett befejeződéséhez.

— Kész vagyok mára — mondtam s a palletát és ecseteket félretéve a képet néztem.

Hanna felkelt karosszékéből a kandalló mellől, hol egy órája varrogatott és mellém állt. Műtermül a reggeliző szobát engedték át nekem, melynek kertre nyíló üvegajtaján át derűs észak-keleti világítása volt; s egy-egy borongós délután Hanna, ki jobban szerette ezt a keletindiai festett vászonnal behúzott helyiséget a komor társalgónál, megtisztelt társaságával. Rushworthné az emeleten aludt, Paragot meg magános sétára ment. Bizalmasan egyedül voltunk.

Hölgyem kegyeskedett hizelgően beszélni hozzám.

— Csodálatos, egy ilyen fiú, mint maga, hogy csinálhat ilyet... mert maga igazán fiú még Asticot — mondta ragyogó, pajtáskodó mosolyával. — Pár év mulva az egész világ lábainál hever majd és könyörögni fog, hogy fesse le. Teljesíteni fogja ígéretét, úgy-e?

— Milyen ígéretet, grófné?

— Mostani életének ígéretét. Nem mindenki teszi meg. Nem fogja engedni, hogy külső dolgok teljesen letérítsék útjáról.

Vállára vetette a stólat, melyet a plébánosnak himezett s két végét tartva tűnődve nézett rám.

— Mesteremnek köszönöm, grófné — mondtam, — hogy tejles erőmből dolgozom.

— Bárcsak néki is lett volna mestere hajdán — sóhajtotta, — akkor most sok kitüntetése volna, híres ember volna és mindene meg lenne, amit csak a világ nyújthat.

— Nem az övé-e a legjava annak, amit a világ nyújthat, most hogy megtalálta ismét a grófnét? — mondtam kissé félénken.

Hanna röviden felnevetett: — Maga néha úgy beszél, mintha a saját nagyapja volna. Azt hiszem, azért, mert nagyon zsenge korban kezdett filozófiát tanulni. Igen, mestere ismét rám talált; de végül is, mi az asszony? Csupán egy petynyi por a világ ormán.

Félig leült festő-zsámolyomra, háttal a képeknek.

— Mondja, Asticot, legalább boldog-e ő?

— Hogy kételkedhetik benne a grófné? — mondtam melegen.

— Olyan nagyon akarom, hogy boldog legyen, Asticot. Látja, csak miattam mondott le pályájáról és menekült abba a furcsa életbe, amit aztán folytatott; s én kétszeresen felelősnek érzem magamat az ő jövőjéért. Meg tudja ezt érteni?

Kék szeme nagyon gyerekes és komoly volt. Minden Paragot iránti szeretetem ellenére hirtelen valami szánalomfélét éreztem Hanna iránt, mintha olyan felelősséget vett volna magára, mely túlságosan súlyosan nehezednék karsú vállaira. Akkor először villant át agyamon, hogy Paragot és Hanna talán nem teljesen összeillő pár. Valami sugallat készített, hogy ezt mondjam:

— Mesterem tökéletesen boldog, de egy kis időt kell adnia néki, hogy hozzászokjék a dolgok új rendjéhez.

— Ez az — mondta Hanna. Aztán szünet következett. — Maga olyan okos fiú — folytatta, — hogy talán képes valamit megtenni nékem. Én magam nem tehetem... s oly borzalmas tölem, hogy beszélek róla... Gondolja-e, hogy valamikép értésére adhatná: emberek a mi társadalmi osztályunkból nem járnak a Fekete Disznóba? Én csöppet sem törődöm vele; de mások... unokabátyám, Walters őrnagy, mondott valamit egy-két nap előtt... s ez fáj nékem. Ők nem értik Gaston külföldi szokásait. Franciaországban természetes, hogy egy férfi kávéházba megy, de Angliában olyan másképpen van minden.

Megigértém, közlöm Paragot-val a Fekete Disznó eltiltását; aztán megkérdeztem, mit szeret jobban, Angliát vagy Franciaországot. Megremegett s a fagyosság egy csilláma vizsztatért szemébe.

— Franciaországot soha többé nem akarom látni. Olyan boldogtalan voltam ottan. Igyekszem rábeszélni Nérac urat, hogy Londonban lakjunk. Ép annyi teret találhat ott művészetének, mint Párizsban, úgy-e?

— Bizonyyal.

— És maga is odajön — mondta, a vidámságnak azzal a felvillanásával, ami bájainak egyike volt. — Szép műterme lesz közel hozzánk és mindnyájan együtt boldogok leszünk.

Felugrott a festő-zsámolyról, kért, hogy gyújtsam meg a gázt és újra nekilátott a kandalló mellett a stóla hímzésének.

— Úgy-e, szép? — kérdezte és feltartotta, hogy megtekintsem.

Bólintottam. Bámulatos tehetsége volt a művészi hímzésre.

— Gaston nem méltányolja — jegyezte

meg nevetve. — Neki rossz véleménye van a papokról.

— Aligha tartoztak az ő szakmájába — mondtam mentegetve.

— Majd oda fognak tartozni. Ó, meglátja! Példás angolt csinálók belőle, nem is nagyon hosszú idő alatt.

— Attól félek, a grófné kissé nehéznek fogja találni — mondtam.

— Azt hiszi, félek a nehézségektől? Nem nehéz-e minden? Magának nem nehéz-e, hogy mindent kihozzon azon a vásznon éppen úgy, amint akarja? Ha egy perc alatt oda tudná mázolni, nem lenne érdemes megcsinálni. Mint maga mondta, időt kell adnom Gastonnak.

Leültem a kandallórács előtti zsámolyra, Hanna karosszéke közelében és pár percig elnéztem, hogyan teszi meg az ügyes tú aranyos útját a fehér selymen át. Soha senkinek sem voltak ily finom ujjai és ily gyöngéd csuklója.

— Nem szabad azt gondolnia, amért Nérac úrról beszéltem, hogy én elégedetlen vagyok. Nem akarnám, hogy csak egy csöppet is megváltozzék lényegében, mert hozzá hasonló nincs a világon. S engem tökéletesen boldoggá tesz életem nagy regényének beteljesülése. Úgy-e, csodálatos, Asticot? Hallott valaha ilyet, mesekönyveket leszámítva? Hogy az ember tizenhárom év után újra találkozzék és megtalálja a régi... a régi...

— Szerelmet — suttogtam, mikor láttam, hogy e szótól hirtelen elpirul.

— Ami époly erős és igaz, mint hajdanán. Csupán a belső dolgok fontosak, Asticot. A külsők semmiségek. Borzalmas dolgok történtek mindkettőnkkel azok alatt az évek alatt, de nem felhőzték be lelkünk derűjét.

— Ó, grófné — mondtam mosolyogva (s most egyszerre úgy érzem, kissé arcátlanul), — ezt biztosan mesterem mondta.

— Igen — vallotta be és rám emelte tágra nyílt, ártatlan szemét. — Miből találta ki?

— Valamikor maga a grófné is felfedezett bennem visszhangokat.

Mindketten neveltünk.

— Ez hozott minket össze, Asticot. Úgy látszott, mintha maga inkább valami istennek tartaná őt, semmint embernek... és én megszerettem érte.

Kinyújtotta balkezét. Megérintettem ajkammal.

— Ez bájos francia szokás, ami nincs meg nálunk Angliában. És... maga nagyon kedvesen csinálta, Asticot.

Szinte görbén néztem a szolgálóra, ki azzal a jelentéssel lépett be, hogy a tea vár a társalgóban.

Azt hiszem, minden emberi nyilatkozat közül, melyet azoknak ajkáról hallottam, kiket szeretek és tisztetek, Paragotnak ez a Hanna által visszhangoztatott formulája volt a legmeghatóbban hiábavaló. De ők hittek benne. Sőt vallásuknak éltető cikkelye volt. Ennek igazságán alapult szerelmük egész építménye.

Hanna ábrándos szemében mit sem számított, hogy a ragyogó, lelkes ifjú, ki „felkelő napjának fenséges dicsfényében“ valamikor elnyerte szívét (Hanna megmutatta nekem arcképét: ó, szegény, szegény Paragot!), most ez a hallgatag kísértet, kinek fanyar multja rá van írva arcára; ki groteszkül peckesen hordja kényelmtelen, rosszul illő ruháit; ki Európa tivornya-barlangjaiban az öltözködés művészetével együtt elvesztette a társas érint-

kezés kellemeit. Mit sem számított, hogy középkorú volt, hogy örökre elhagyta az ámító, dévaj ihlet és hogy (Hanna tudta szívében) örökös művészi meddőségre van kárhoztatva. Mit sem számított, hogy Hanna istenei megvetést keltettek Paragotban, Paragot istenei pedig félelmet Hannában. Mit sem számított, hogy alig volt egyetlen közös izlésük vagy gondolatuk s hogy én, a félvér, félművelt fiú, aki voltam, fogadok rá, drága hölgyem szívének édesebben meghitt kamrájába léphettem be, mint amilyen Paragot előtt nyitva állott.

Amint látjátok, Hanna házasesetének minden tompító hatása és borzalma ellenére gyermek maradt. Mikor Verneuil gróf látta, hogy Paragot halálának hamis hírét nem bocsátja meg néki, meglehetősen magárahagyta s amaz idegen istennők, nemtelen Astarothok után járt, kiket a magafajtájú férfi szeret. Hónap hónapot, év évet követett és Hanna nem fejlődött. Verneuil gróf családja, a nacionalista és jámbor, a régi iskolából való, úgy tekintette férjét, joggal, mint hagyományainak renegátját; Hannát pedig, jogtalanul, mint angol eretneket, ki őt az igazhitűség ösvényéről lecsábította. Hannához való viszonyuk igen hűvös volt. Másfelől meg Hanna, a finnyás nevelésű angol hölgy, idegenkedett a zsidó pénzvilágtól, melyben Verneuil gróf nyereségre és szórakozásra talált. Magányos életet élt. „Olyan kevés barátom van Párizsban“ — voltak szinte az első szavai a Bristolszálló előtt való találkozásunk napján. Úgy járta a világot, mosolyra vont szájjal, édes szemében fagyos pillantással, s szívében sóvárgással a biztonságos angol élet után, melynek megvannak a maga szabályai az élet vezetésére nézve, a maga illendőségi korlátai, kellemes kis megszokott köteles-

ségei, s amelyben a szenvedélytelen vérmérsékletek gyöngéden érintkeznek. Tizenegy évi házassága csupán felfüggesztett lét-és volt. Az a néhány kirándulása a szokatlanba csak egy gyermek ijedt kalandja. Regénye egy gyerek regénye. Nyájas egyszerűsége s dédelgetőn imádatos lénye, mely fiúszerelemmet szenvedélyes hódolattá fokozta, ami mindmáig megmaradt, mikor mindketten öregek vagyunk s csak azért találkozunk, hogy bénult rokonszenvünkben együtt rázzuk fejünket, lényegében egy gyermek bűbája volt. Hogyan érthette volna meg azt a Paragot-t, akit én ismertem? Néki Paragot lelke még mindig azt a szeplőtlen ragyogást sugározta, mely elvakította fiatal szemeit. És csupán ez volt fontos. A külső embert könnyű lesz áttéríteni az illendőségre. A világ legegyszerűbb dolga a beszélgetés kiváltságos szabadosával elfogadtatni a megvitatásra alkalmas tárgyak index expurgatorius-át; a született csavargót óra szerint beigazítani; s a széles szellemi rokonszenvek pantheistikus pogányát átvinni az anglikán vallás szűkebb körébe. Hannának nem jutott eszébe feladatának kolosszális természete, s ebben ismét egy gyermek oktalan bizalma mutatkozik. Az sem jutott eszébe, hogy felszólítsa, vesse félre temetkezési vállalkozói ruháját és komorságát; s hogy magáévá tegye Paragotnak az életre és viselkedésre vonatkozó szabad elméleteit. Anyja térdén tanulta meg az első parancsolatot: „Ne legyenek néked idegen isteneid kívülem“; s Hanna istene, bár az ő édes, ártatlan lelkének egy istenség minden józan feladatát teljesítette, egy fehér nyakkendő, óriási méretű anglikán pap volt. Az üdvösség egyedül ez isten életelveinek követésében rejlett; Hanna meggyőződése tántoríthatatlan volt.

Az csak természetes, hogy Paragotnak ugyan-
ezt az utat kell járnia. Nincsen is más út, ame-
lyen járhatna.

Paragot alázatosan fogadta azt az értesíté-
met, hogy Hanna eltiltja a Fekete Disznót.

— Bármit mond is Verneuil grófné, helyes.
Elfelejtettem, hogy a halhatatlan Villon „*Tout
aux tavernes et aux filles*“ balladájának ref-
rainje, mely oly sok éven át az én életemé is
volt, többé nem az enyém. Szeretném tudni, mi
az ördög most a refrain? Ó — kiáltott fel s ke-
zével régi heves módján vállamra csapott, —
megvan! szintén Villon. Találd ki. Nem taní-
tottalak-e meg kívülről mind a balladákra,
mikor Savoyában barangoltunk?

— Igen, mester — mondtam; de csak arra
az egyre tudtam gondolni, mely Hannával való
első találkozásomkor jutott kis byroni eszembe:
„*Boldog, kinek semmi köze hozzájuk*“, hanem
ezt a jelen körülmények között nyilván nem le-
hetett alkalmazni. Az ábrándozó szerelmes
nem alapítja viselkedését arra a formulára,
hogy boldog, kinek semmi köze asszonyokhoz.

— Melyik az, mester? — kérdeztem.

— „*En ceste foy je veuil vivre et mourir*“.

— Nem értettem. — Milyen hitben akar élni
és meghalni? — kérdeztem.

Kezével olyan mozdulatot tett, mint aki csa-
lódott. Sok tekintetben ő is gyermek volt.

— Vissza kell menned Párizsba, hogy kikö-
szörüld eszedet, fiam. Azt gondoltam, rászok-
tattalak, hogy megértsd a célzásokat, ami az
életnek legfinomabb és legtöbb elégtételt adó
művészete. Nem mondtam-e megjegyzéseim be-
vezetéséül, hogy Verneuil grófné csalhatatlan?
Amin azt értem, hogy mindenfajta édes angya-
loknak ő a szócsöve. Ez az a hit, kis Asticot-m

— és megismételte magában a cudar költő leg-tökéletesebb versének refrainjét: „*En ceste foy je veuil vivre et mourir*“.

— Hiszen ez — mondtam, mert be akartam bizonyítani, hogy nem felejtettem el tudományomat — Villon imája a Miasszonyunkhoz, melyet anyja kérésére írt.

— Olyan reménytelen vagy, mint az én kocsmárosom a Fekete Disznóban — mondta mes-terem; s mivel fel volt húzva (az ebédutáni idő-közben történt, mielőtt a hölgyekhez csatlakoz-tunk), nekirugaszkodott egy félórás értekezés-nek a célzások filozófiai értékéről, s úgy for-dult hozzám, mintha én lótusz-klubbeli hallga-tósága volnék, vagy delfin-kávéházi tanítvá-nyainak válogatott csapata.

A társalgóban én Rushworthnével játszo-ttam pikémet, míg Paragot Hannával egy távoli sarokban ült. Akaratlanul is észre kellett ven-nem, mily keveset beszélnek. Paragot szavai-nak áradata kiapadt, a beszélgetés alig hogy cseppent-csurrant. Miért nem mulattatta Han-nát Villontól kölcsönzött új, romantikus jeli-géjével? Miért nem beszélt ábrándos imádatá-ról, holott mestere volt a szép szavaknak? Vagy legalább miért nem folytatta értekezését a célzások filozófiai értékéről? Bármit, gon-doltam, mialatt bementem egy quintet és ti-zennégy királyokat, bármit inkább a közhe-lyeknek e szaggatott kicserélésénél, melyet — biztos vagyok benne — sem Hanna, sem ő nem élvezett a legkevésbé sem. Valóban, drága hölgyem ásított.

Váratlanul Walters őrnagyot jelentették. Mint mentegetőzve magyarázta, hivatalos ügy-ben jött; és Hanna aláírását kérte egy fontos okmányra. Hanna kedves örömmel röpiült felé s karjánál fogva egy álló íróasztalhoz húzta a

szoba egyik sarkába; és lányosan nevetett, mikor betintázta ujját és bevallotta, hogy képtelen megérteni azt az okmányt, melyet aláírt. Paragot, miután igen hűvös köszöntést váltott Walters őrnaggyal, kártyaasztalunk mellé ült le s a játékot azzal a gyászos arckifejezéssel figyelte, melyet mindig magára öltött, mikor viselkedésének teljes kifogástalanságát ki akarta mutatni. Rushworthné nyájas megjegyzéseire az osztások alatt a legeslegudvariasabb egytagú szavakkal felelt. Közben sötétes fehér nyakkendője, melyet sosem tudott kellően megkötni (minden este zúgolódás nélkül átöltözött az ebédhez), felcsúszott túl a gallérján s úgy vette körül sovány nyakát, mint valami cicuskának a szalagja, s ettől egész megjelenése sajtóságon hősietlen lett.

Az aláírás végeztével Hanna ott tartotta Walters őrnagyot az íróasztalnál és élénken csevegett vele. Amennyire hallhattam — s attól tartok, figyelmem sajnálatosan elvonódott játékomtól, — ugyanazon érthetetlen dolgokról beszélgettek, mint a kedd délutáni vendégek: személyi hírekről, helyi eseményekről és hasonlókról. Hanna elszaladt a stóláért, mely fölött Paragot nem lobbant lelkesült elragadtatásra; Walters őrnagy nyilván éppen azt mondta róla, mit Hanna szíve hallani óhajtott, s ezüstös hangja örvendezve csilingelt. Kissé később Walters őrnagy valami üzleti ügyre térhetett vissza, melyről kijelenthette, hogy el van intézve, mert Hanna ösztönös, becéző mozdulattal ruhájának ujjára tette kezét és szeme megtelt hállával.

— Nem tudom, mit csinálnék maga nélkül, Dénes. Minden kötelességemet erős vállain hordozza. Hogyan köszönhetném meg?

Az őrnagy lehajolt és halkán mondott vala-

mit, amire Hanna elpirult és rosszállón nevetett. De az őrnagy megjegyzése a legkevésbé sem sértette meg. Jól mulatott. Az őrnagy mosolyogva kihúzta magát. Csak ekkor vettem tulajdonképpen észre, milyen jól fejlett és szép-termetű, s hogy ruhája milyen jól illik rá. Olyan lehetetlenségnek látszott, hogy Walters őrnagy nyakkendője felcsússzék nyakára, mint az, hogy lábujjai kinyúlnak cipőjéből. Azt a benyomást tette az emberre, mintha egész életén át ügyelt volna testi s gondolkozásbeli tisztaságára. Alattomban kezdtem bámulni. Itt kézfelfoghatóan szemügyre vehettem, amit gyakran láttam átkukucskálni Paragot álkomédiáskodásán, vagy rongyain, de ami, elég különösen, mintha rejtve maradt volna szokásszerű polgári öltözéke alatt: az előkelő származású úriember veleszületett és átnemruházható minőségét. Kezdtém ábrándozni róla és egy arcképet tervezgetni, melyben ezt a lényeges tulajdonságot ki lehetne fejezni; minek következtében kezem bolondságokat csinált és magamra vontam ellenfelem szelíd megrovását, mikor negyven pontot bemondva, még a kijátszás előtt diadalmasan megnyerte a játszmát.

Rövid általános beszélgetés következett. Aztán Walters őrnagy, ki visszautasította a felkínált szódás whiskyt az ebédlőben, elbúcsúzott. Paragot kísérte el a bejáratig. Mire visszatért, Rushworthné visszavonult, mint rendszeren játszmája után; Hanna pedig, ahelyett, hogy velünk maradt volna még egy óráig, mint rendszeren, fáradtsággal hozakodott elő és aludni ment.

— Mester — mondtam, gyerekesen eltelve új eszmémmel, — gondolja, hogy Walters őrnagy ülne nekem? Nem megbízásra gondolok... akkor természetesen nem kérhetném... hanem

gyakorlás céljából. Szeretném lefesteni mint páncélos lovagot.

— Honnan ez a tébolyodott eszme? — kérdezte mesterem.

— Megmagyaráztam. Egy ideig nagyon komolyan nézett rám. Valami fájdalom volt fáradt kék szemében.

— Igazad van, kis Asticot-m — mondta, — és én tévedtem. A felfogásom tompul. Én úgy tekintettem barátomat, mintha a Hadügyminisztérium cinkatonás dobozából hullott volna ki. A te látásod élesebb volt. A születés sokat jelent; de hogy teljes értéke meglegyen, megfelelő élet is kell hozzá. Mindazonáltal, az az eszméd, hogy megkérjed Walters őrnagyot, üljön neked páncélban, örület; és minél előbb befejezed Rushworthnét és visszatérsz Janot-hoz, annál jobb. Aztán meg ott van Blanquette, ki bizonyára halálra únja magát a Saláta uc-cában, hol Nárciszon kívül semmi társasága sincsen.

Cigerettát dugott szájába, de egy ideig nem gyújtott rá, noha ujjai közt gyufát tartott ké-szenlétben. Gondolatai lefoglalták.

— Fiam — mondta végül, — odaadnám a fejemet, ha itt volna a hegedűm.

— Miért, mester? — kérdeztem.

— Mert, ha az embert isteni kétségbeesés gyötri — mondta, — semmi sem olyan jó, mint kihegedülni magából.

XXI. FEJEZET

Ismét Párizs; Janot iskolája; a műterem rendszeres összevisszasága; kortársaim szilaj társasága; hétfő reggeleken az öltözetlenség mindenféle fokozatában leledző modellek nyüzsgése a lépcsőházban; a zajos kávéház szemközt; a Didier-étterem, hol közülünk azok, ifjak és hajadonok, kiknek fejedelmi jövedelmük volt, bámulatosan megebédelték egy frank ötvenért, a bort is beleértve — és pedig milyen bort! — csupa rokonérzésből emlékére is összegörnyedek; a címódások, az új regények, az új jassz-kifejezések mindenkinek nyelve hegyén; a menilmontanti műterem, hol négyünk soha meg nem vásárlandó remekművekkel vesződött; ismét az édes, telivér, ihlető élet! És hozzá Párizs, ami a Saláta uccát jelentette, meg Blanquette-et, meg Nárciszt, meg az édes, meghitt dolgok báját.

Nem szabad hálátlanságul felróni nékem, hogy örültem visszatérésemnek. Még mindig húsz éven alóli fiú voltam. Zsebeim duzzadtak a bankjegyeiktől, melyekre Rushworthné csekkjét átváltottam és végtelen örömök ura voltam. Blanquette-et teknőc-fésűvel ajándékoztam meg, Nárciszt meg egy nyakörvvel; kevésbé szerencsés bizalmas barátaimat pedig azzal vilányoztam fel, hogy egy ebédet adtam Didier komor félemeleti helyiségében, mely ezt a díszes feliratot viselte: „*Salle des Blanquets*“. Mint-hogy Mancsi és egy-két pályatársa szintén jelen voltak, attól félek, szégyenletesen viselked-

tünk. Ha Melford látott volna minket, díszes tornyának tetejéig elpirult volna. Félretettük az asztalt és szeszélyes négyeseket táncoltunk. Hetvenkedő nótákat ordítottunk. Mikor Cazalet magában akart énekelni, lefogtuk és száját a saját szandáljával peckeltük fel. A sarkokban flörtöltünk. Rosariát, egy spanyol modellt, ki a Quartier Saint-Antoine-ben született és nevelkedett, jórészt megmosdattuk vörös borban. Emlékezetes este volt. Másnap Blanquette nagy érdeklődéssel hallgatta az én megtisztított beszámolómat a történekről s a maga jóságos, humortalan módján utasításokat adott fejfájásomra nézve. Mikor az ember fiatal, egy ilyen éjszaka megér egy fejfájást. Most sem vagyok töredelmes, noha öreg vagyok és a mandulafa virágozik és a szöcske igyekszik kellemetlenkedni. Nem szeretem azokat a ti vénségeiteket, akik úgy tesznek, mintha szégyelnék fiatalságuk bohóságait. Ezek mind szélhámósok. Nincs tisztos éltesebb úriember ebben az országban, aki magában nem kuncog a harangjátékon, melyet éjféléken hallott.

Bár Hanna bájos személyisége mindig ott volt agyam mélyén s mesterem iránt érzett szeretetem hozzátartozott szellemi felszerelésemhez, be kell vallanom, gondolataim nagyon keveset foglalkoztak regényük fejlődésével. Bizonyosra vettem a dolgot, mintahogy sok egyebet is bizonyosra vettem azokban a töprenkedést nem ismerő napokban. Párizs szüntelen forgataga elkapott és kevés időt hagyott nékem találgatásokra. Egy-kétszer irtam Hannának, de leveleim önző ömlengések voltak: a menilmontanti mithológiai kép több ívnyi izgatott szóáradatra ihletett. Hanna a maga bájos, részvevő módján válaszolt, de Paragotról kevés újat írt. Azt aligha lehetett elvárni, hogy ábrándozón írjon,

mintahogy valami bohón szerelmes fiatal lány ábrándozik kebelbarátnőjének. Maga Paragot utálta a tollat, tintát és papírost, s csupán alkalmilag, Hanna által küldött egy-egy szerető üdvözetet. Osztotta „Ruy Blas“ duennájának véleményét ama levél megfelelő voltát illetőleg, melyet a király a királynőnek írt: „Asszonyom, az idő nagyon szeles és én hét farkast megöltem. Carlos“. Mi egyébre volna szükség? — kérdezte a duenna. És Paragot is.

Ha Blanquette-tel együtt voltam, amennyire csak lehetett, elkerültem a fenyegető házasság kérdését. Blanquette tompa fatalizmussal várta a napot, melyen más nő veszi gondozásába a mestert s az ő foglalkozása véget ér.

— De, Blanquette, továbbra is éppen úgy együtt fogunk élni, mint most — mondtam fiatalságom nagylelkűségében.

— És ha jön egy nő és elvesz téged is?

Esztelen nőtlenségi fogadalmakat esküdöztem, de Blanquette a maga józan módján kinevetett és nyers igazságokat mondott nemem gyöngéit illetőleg.

— Különben is, kis Asticot-m — tette hozzá, — igazán nagyon szeretlek téged; ezt tudod jól; de te nem vagy a mester.

Egyszer felvettem azt a lehetőséget, hogy férjhez mehetne valaki máshoz. Volt az ucca sarkán egy vidám vas- és rövidáru kereskedő, aki tudtommal buzgón udvarolt neki. Nyilván vagyonos és finomabb ember, mert vásárai közt egy ón fürdőkád volt szembetűnően kiállítva. De Blanquette kinevette az ónműveseket. Ki mint egyenrangú élt együtt a mesterrel meg velem (elismerően bólintottam e hódolatra), valami műveletlen egyénhez menjen férjhez? Ó! azt már nem! Isten szent nevére! Köszöni szépen! Olyan gúnyos volt,

ahogy csak kívánhatjátok és se szó, se beszéd, kirántott egy csomó fekete hunyort egy asztalon álló kancsóból és a kályhába dobta. Szegény vas- és rövidáru kereskedő! Neki, Blanquette-nek nincs más menedéke, mondta, csupán *se fich' a l'eau*: a vízbe ugrani. E baljós tárgyról folytatott legtöbb beszélgetésünknek ez volt a vége.

Ez volt a vége egy novemberesti beszélgetésünknek, vagy három héttel azután, hogy visszatértem Párizsba. Otthon ebédeltem Blanquette-el és éppen benne voltam egy rajzban, mit — pirulva mondom, — a *Le Fou Rire* című lelkiismeretlen vicclap számára készítettem, mely szerencsére régen elhúnyt --- (szerencsére? Milyen Tartuffe vagyok! Nem egy szívesen fogadott aranyat kaptam tőle azokban a szűkölködő napokban), — egyszerre csak Blanquette felnézett varrásáról és megkérdezte, mikor jön vissza a mester. A kérdés válaszra vezetett, a válasz valami megjegyzésre és a megjegyzés a tárgy megvitatására.

— Ebből nincs más kivezető út, szegény kis Asticot-m, mint a vízbe ugrani, mint már mondtam.

— Időközben, kedvesem — mondtam hollótollamat ledobva és rajzomat félretaszítva, — ha megmaradsz ebben a fenemód egészségtelen állapotban, meg fogsz halni, anélkül, hogy meg kellene fojtanod magadat. Ahelyett, hogy itt kesergünk, menjünk el táncolni a Jázmin-bálba.

— Ma este? — kérdezte riadtan. Sosem szokott hozzá a művészi vérmérséklet hirtelenségeihez.

— Persze, hogy ma este. Csak nem hiszed, hogy a jövő hónapra hívnálak táncolni s ezzel akarnám kigyógyítani ma esti emésztési zavaraidat.

— Hiszen a gyomromnak nincs semmi baja
— mondta Blaquette.

— Ezek a szív emésztési zavarai — mondtam Paragot modorában, — s a legjobb a világon az lesz rá, ha táncolsz velem a Jázminbálban.

— Neked örömet okozna?

Ezt elbűvölőn mondta. Bele volt értve, hogy kedvemért feláldozná érzelmeit. De szeme felragyogott s arca kissé kipirult. A nők alkalomadtán micsoda álszentek!

Tíz perc múlva Blaquette bejelentette, hogy készen van. Fekete kimenő ruhája volt rajta, melyet valami furcsa fajta nefelejtscsel körülhímzett kék selyem vállkendő díszített; gondosan felcsavart haját az én teknőc-fésűmmel erősítette meg. Elindultunk. Azokban az időkben nem elegáns, bérelt járművekben hajtatam a bálókba. Gyalog mentem, pipával szájjamban, s karomat kifogástalanul Blaquette-nek nyújtva. Kétségtelenül mindenki szerelmeseknek tartott. Különös, hogy olykor mindenki mennyire tévedhet.

A Jázmin-bál a Mouffetard uccában volt. Régen eltűnt fiatalkorom sok más mulató tányájával együtt. A vidám ugrándozás árja északfelé fordult s most a Montmartre, mely nekünk csak földrajzi kifejezés volt, kápráztatja el megvásárolható csillogásával a világot. De a mai Moulin de la Galette-ből és Bal Tabarin-ből hiányzik a Jázmin-bál vídámsága. Nem valami jó közönség látogatta; muzsikusainak emelvénye köré botrányos hírű népség gyűlt; egy frakkos férfi látványa úgy átjárta volna a társaságot, mint valami vérfagyasztó kísértet. A hölgyek köréje csődültek volna és szájtátva bámulták volna. Következőleg néki kellett volna kifizetni a táncmulatság folyékony frissítőit.

A Jázmin-bál nem alkalmazott tetszetős ékítményeket a látogatók vonzására. A kopár csarnokot asztalokkal megrakott alacsony karzat vette körül, melynek korlátja a padlótól kényelmes könyökmagasságban volt, hogy a pihenés időközeiben a táncolók az ivókkal beszélgetve ott lebzselhessenek. Középen köralakú emelvény volt, melyen a mocskos zenészek verejtékező buzgalommal hegedültek. Az ajtóban kedélyes rendőr állott és bólintgatott a hölgyeknek meg uraknak, kiket hivatalból ismert.

Mindenki azért jött, hogy táncoljon. Ha a jó szerencse valami zsebóra, vagy imént felsegélyezett diák képében szájukba repült, mint becsületes, értelmes lények lenyelték; de a vétkes kaland nem volt estéjük főcélja. Nem fizetségért s nem az idegenek szórakoztatására táncolták a négyeseket, mint a Jardin de Parisban, hanem a maguk multságára. Ha egy lány lerúgta kalapodat, csupa szívbéli jóságból és jókedvéből cselekedte; és ha keringőztél véle, úgy táncolt, hogy furcsa kis lelke a lábában dobogott. Mondom, volt ott mindenféle borzasztóan gyalázatos népség; de az élvezet művészetéből leckét adhattak volna a feddhetleneknek.

Mivel Blanquette-tel jöttem, és csak Blanquette-tel táncoltam és Blanquette-tel üldögéltem a sör vagy szirup mellett a karzaton, a helyiség megiratlan udvariasság szabályai értelmében senki sem zavart meg minket. Mint a gyülekezet többi tagjai, mulattunk. A tánc volt Blanquette egyetlen fölülmulthatatlan tudománya. Az öreg Paragot apó citerázni középszerűen tanította meg, de táncolni istenien; nekem meg, itt mellékesen megjegyezhetem, Blanquette volt mesterem e művészetben. Aki zömök, durva alakját látta s karját a taktusra várva tömör dereka körül tartotta, nem is álmod-

hatta azt a tündéri könnyedséget, melyet magára öltött abban a pillanatban, hogy lábai a zene ütemére mozogni kezdtek. Ha az élet folytonos keringő lett volna, egyetlen az orrszarvúnál kevésbé ügyetlen táncosa sem kerülhette volna el, hogy belé ne szeressen. De a keringők nagyon is gyorsan véget értek és a pehelykönyű szilfid az én csúnya, egyszerű Blanquette-emé vált, aki csupán a Saláta ucca sarki szatócsának vasáros-keblében keltett ábrándokat.

A bálterem zsúfolt volt. Ösztövé, rosszúl borotvált férfiak — mindegyik mintha a Hét Halálos Bűn valamelyikének tréfás utánczata volna — ugrándoztak groteszkül a külvárosok olcsókalapos és tollas lányaival. Kereskedősegédek és takaros munkáslányok hajadonfővel, festőien hosszúhajú és lobogó nadrágú meg nyakkendőjű egyetemi hallgatók, szegényesen öltözött modellek, egész hadserege a jó ég tudja, miből élő, meg nem állapítható foglalkozásúaknak, kik mindnyájan táncoltak, ittak, ettek, nevettek, tréfáltak, füstöltek, mesterkéletlenül udvaroltak, mozogtak, üvöltöttek; a tisztas élet határain túl mulatozó lelkek fantazmagóriája: ilyenek voltak a Jázmin-bál látogatói. A muzsikuskok központi emelvénye fölött és körül a csarnok mennyezetén két koncentrikus körben lobogtak a gázlángok. Szellőző készülék nem volt. A bál a maga verejtékében lankadozott. Tompahangú nyomorúságos rikkancsok tízfiléres papír-legyezőket árusítottak a táncok között, s az egész terem megtelt suhogással.

Blanquette, ki erre az időre megfeledkezett a tragédiáról, a könyöklő mellett ült velem együtt egy asztalnál, és felváltva hol vizes szirupját szürcsölte, hol meg a lenti jelenetet nézte ropant érdeklődéssel; és hébe-hóba megragadta karomat, hogy ráirányítsa figyelmemet egy-

egy megdöbentő személyiségre. Szemének fénye s durva arcának színe majdnem csinosá tették. Egy boldog arc sohasem csúnya. És Blaquette boldog volt.

— Nem akarsz menni és táncolni valami más kis nővel? — kérdezte nagylelkűen. — Itt megvárnálak.

Én ugyanily nagylelkűséggel lemondtam róla, hogy egyedül hagyjam.

— Képzeld el, hogy valami gazember feljönne és táncra hívna.

— Tudok vigyázni magamra, kis Asticot-m — nevetett és megfeszítette erős karjait. — És képzeld el, hogy menni akarnék vele. Néha mulatságos az ilyen népség. Ép itt van egy. Nézd csak meg nekem ezt a pofát.

A kérdéses „pofa“ egy rókaképű fiatal ember volt, mosdatlan és gallértalan, Párizs-csibészeinek szemellenzős sapkájában. Átment a termen a két legarcátlanabb könnyűvérű lány kíséretében, akik csak valaha előbujtak az erődítmények árnyékából. Mikor elmentek a rendőr mellett, mindhárman kérkedve kihúzták magukat.

— Az ember megborzad tőle — mondtam. Blaquette vállat vont.

— Mindenféle embernek kell lenni a világon, mert annyi minden van, ami különbözővé teszi az embereket. Csak véletlen, hogy én nem lettem olyanná, mint azok a lányok. Senki sem tehet róla.

— „Itt megy, de csupán Isten kegyelméből, John Bunyan“ — idéztem tünődve. — Blaquette, drága, kezdel filozofálni, s az aljasság iránt tanusított nemes türelmed becsületedre válik. De csupán a mester tudná kiszedni belőlük, ami nem aljas.

A zenekar egy keringőbe kezdett. Blanquette gyorsan kiitta szirupját és felkelt.

— Gyere táncolni.

Lementünk és csakhamar belesodródtunk a hitvány csirkefogó párok forgatagába, akik a párizsi hagyományok szerint járták a táncot. Vezetni nem volt könnyű feladat. Kis idő múlva megszorultunk a csarnok oldalának közelében s már azon voltunk, hogy kievickéljunk a tolongásból, mikor egy emberi hangra végkép megálltunk, minek következtében úgy ide-oda lökdöstek minket, mint egy futballabdát,

— Jó uram, Győzedelmes Bübü, végtelenül megtisztel, de míg utolsó büntettem eredményét el nem tékoztam, az elegáns semmittevés életét akarom élni.

Kimenekültünk a veszélyből és oldalra érve bódultan néztünk egymásra. Blanquette előbb látta meg őt. Megragadta karomat és rámutatott:

— Ő az! Szentséges Szűz, ő az!

Ő volt. Pár méterre tőlünk ült egy asztalnál és a társasága az a rókaképű ifjú meg az a két lány volt, akikről Blanquette filozófált. Cilindere volt rajta. Brandy állott előtte. Úgy látzott, bizalmas viszonyban van barátaival. Hosszan szemmel tartottuk, megigézve; közeledni hozzá nem mertünk s még sem akarózkodtunk eloldalognunk és megszöknünk a bálból. Láttam, hogy hihetetlenül piszkos. Pár napos szakálla sajátságosan félelmetessé tette megjelenését. Cilindere meghentergett a sárban és mindenképp olyan volt, amilyenek egy cilinderek nem szabad lennie. Fehérneműje fekete volt. A tiszteletreméltóság öltözékét soha még így tönkre nem silányították a gyalázat ruhájává.

Egyszerre csak szeme ránk esett. Egy pilla-

natig habozott, aztán üdvözlésünkre nyájasan, szégyenkezés nélkül intett. A legközelebbi lépcsőn felmentünk a karzatra és vártunk. Udvarias búcsúzkodás után meghajolt társai előtt és felénk tántorgott. Ismerős járásából tudtam, hogy a nap folyamán sok cognacot és abszintet ivott.

De, a józan ész szent nevére! mit keres itt?

— Istenem, Istenem, mit csinál itt — kérdezte tőlem Blanquette.

Megráztam fejemet. A dolog kábító volt.

— Nos, gyermekeim, mulatni jöttetek, mi? Én is, kitűnő barátom, a Győzedelmes Bübü társaságában, akivel, meg szépséges társnőivel, nem tanácsolnám, hogy ismeretséget folytassatok.

— De, mester — lihegtem, — mi történt?

Kezét vállamra tette: — Fiam, a tudomány nyelvének tisztos homályába akarom burkolni: „*Canis reversus ad suum vomitum et sus lota in volutabro luti*“.

— Ó, Istenem — sóhajtotta ismét Blanquette, mintha ez túlságosan kétségbeejtő volna.

— De miért, mester? — esedeztem.

— Miért fetrengjen? Miért ne? Most pedig, kis Blanquette-em, hazamegyünk és csinálsz nekem egy kis jó feketét. Vagy még maradni akarsz és táncolni Asticot-val?

— Ó, menjünk innen, mester — mondta Blanquette, és rémült tekintetet vetett a Győzedelmes Bübüre, ki érdeklődve figyelt minket.

— Indulj! — szólt nyájasan Paragot.

A tánc véget ért s a szomjas tömeg a karzatra hullámozott. Mi meg a bejárat felé nyomultunk s én égő arccal gondoltam rá, hogy az egész társaság szeme mesterem sárral bevont cilinderére irányul. Megkönnyebbülés volt

a zajos, gázvilágította bálból, mely egyszerre elvesztette varázsát, kimenekülni a hűvös és csöndes uccára. Miután hallgatagon mentünk pár lépést, beakasztotta karját a Blanquette-ébe s enyémbe és hangos nevetésre fakadt.

— De, gyerekek, a ti korotok igazán megdöbrentő! Vagy ötven lehettek, mindenitek, én meg a ti kis fiatok, akit valami csintalansággon kaptatok és most haza visztek! Hát igazán ennyire elégedetlenek vagytok velem? A szemem-szám eláll! Ne vess hát, kis Blanquette-em; nem örülsz, hogy látsz engem?

— De igen, mester — mondta Blanquette. — Olyan, mint egy álom.

— És te, szívem Asticot-ja?

— Nékem is oly álomszerű. Nem tudom megérteni. Mikor jött el Melfordból?

— Vagy öt nappal ezelőtt. Megmondanám neked, a hétnek melyik napján, ha pontosság-hoz volnék szokva.

— És Verneuil grófné?

— Igen jól van, köszönöm.

E visszautasítás után többé semmit sem kérdeztem. Megjegyeztem, hogy az idő még hideg. Paragot ismét nevetett.

— Jó kis burzsuj lett belőle, úgy-e, Blanquette? Tudja, hogyan kell udvariasan beszélgetni. Rendesen viseli magát a Saláta uccában, mi? Nem köp a padlóra és nem önti le abszinttel a takaróját. Ó, én meg vén piszokfészek vagyok, mi? Ne mondd, hogy nem. És Nárcisz?

— Nárcisz meg lesz elégedve, hogy a mestert láthatja — kiáltott fel Blanquette. — És mi is meg vagyunk. Ó, igazán, én meg vagyok elégedve! — Olyan mélyet sóhajtott, mintha lidércnyomásból ébredt volna fel, melyben csepegő hullának látta magát a Morgue-ban. — Ha a mester nincs itthon, minden egészen más.

Igazán boldog vagyok, mester. Nem is értheti meg, milyen boldog.

Hangjában volt valami kis remegés, melyet Paragot mintha észrevett volna, mert amint lehajolt hozzá, markolása karomon ellankadt, a Blanquette-én meg, azt hiszem, szorosabbá vált.

— Úgy örülsz neki, hogy visszajöttem, kis Blanquette-em? — kérdezte gyöngéden.

Előre nyújtottam fejemet és láttam, hogy Blanquette hűséges szemét ráemeli és mosolyog, amint az örökös „Igen, mester“-t kimondja.

— Csak Asticot nem fogadja szívesen a tékozló apát.

Tiltakoztam. Nevetve háritotta el tiltakozásomat. Aztán hirtelen megállt, hosszú lélegzetet vett és felnézett a magas házakra, melyeknek vonala egyenes sávot metszett ki a fagyos égbolttól.

— Ó, milyen jó szag van itt. Milyen jó ismét Párizsban lenni!

Egy italmérés ajtaja éppen orrunk előtt feltárult, hogy kiengedjen egy dorbézolót és a forró, mérgezett levegő kiáramlott.

— És milyen jó szagolni az alkoholt. Meg tudnám csókolni azt a becsületes iszákos fickót, ki itt kitántorgott és most átkorcsolyázik az úton. Le a burzsoával!

Nem teljesítette visszatetsző vágyát, hanem mikor a salátauccai szalónba értünk és meggyújtottuk a lámpát, mindkét orcáján megcsókolta Blanquette-et s egyre az hangoztatta, milyen jó, hogy itthon van. Nárcisz örömében veszettül ugrált körötte és kiugatta elragadtatását. Legkevésbé sem bánta, hogy olyan gazdája van, aki letért az erények útjáról.

Paragot egy székre vetette magát, még mindig cylinderével fején. Ó, milyen piszkos, züllett, borotvátlan volt! Az aggodalomtól sok-

kal nyomorúságosabban éreztem magamat, semhogy Nárcisz lelkesedését utánozhattam volna. Hideg volt. Kinyitottam a kályha ajtaját, hogy a parázsló meleget kiengedjem a szobába. Blanquette kiment a konyhába kávéét készíteni.

Paragot hirtelen talpra ugrott, cilinderét a földre dobta és palacsintává taposta. Aztán a kályhába dugta és rázárta az ajtót.

— Ide nézz! — kiáltotta.

Mielőtt közbevetettem volna magamat, levette kabátját s egyik szárnyát kezében tartva, a másikat lábával leszorítva, deréktől nyakig szétrepesztette. Ezt is el akarta égetni, de megakadályoztam.

— Hagyjál! — mondta türelmetlenül.

— De olyan borzalmas büzt fog csinálni, mester — mondtam én.

Nevetve dobta át a ruhát a szobán.

— Igazad van. — Kinyújtózott és karjait lóbálta. — Ó, most jobban érzem magamat. Most Paragot vagyok. Ismét Paragot Berzélius Nibbidard. Most megszabadultam a formaságoztól és szimbólumoktól. Igen, fiam. Az a kalap nékem Lukács vaskoronája volt. Az a kabát tartós és súlyos kín, mely az én végtelen lelkemet májjá zúzta. — Leszakította fekete nyakkendőjét és messze hajította magától. — Ez megfojtott minden nemes sugallatot. Az illendőség mumia-kötelékébe voltam pólyázva. Halott voltam. Életre támadtam. Tüdőm tele van levegővel. Lelkem visszanyeri határtalan látókörét. Dagadt nyelvem hideg és, kutya teringettét! tudok megint beszélni!

Fel-le járkált a kis szalónban, szabadságát hangoztatva s kabátjának maradványait maga előtt rugdosva. Aztán hirtelen elhatározásai-

nak egyikével felkapta és kihajította a sebtében kinyitott ablakon át.

— Sértett a látása — magyarázta.

— Mester — mondtam, — hol van a többi holmija?

— Milyen többi holmim?

— A poggyásza... a felöltője... az esernyője.

— Ugyan, hát Melfordban — mondta kissé meglepődve. — Hol lennének?

Azt gondoltam, semilyen cselekedete sem döbbsenhetne meg. Tévedtem. Olyan bódultan meredtem rá, mint hajdanán.

— Az emberek szokás szerint poggyászuikkal utaznak — mondtam balgán.

— Azok szokásszerű emberek, fiam. Nem közülök való vagyok. A dolog odáig jutott, hogy vagy belepusztulok, vagy távozom. Elhatároztam, hogy nem pusztulok bele. Ilyesmit egy pillanat alatt csinál az ember. A kertben sétáltam éppen. A múlt vasárnap délután volt... most már emlékszem: egy ázott novemberi napon. Képzeld el egy ázott novemberi vasárnap délutáni angol vidéki városi kertet. Hanna a gyerekek istentiszteletén volt. Ó, Istenem! annak a vasárnap délutánnak vigasztalansága! Fiam, a *halál* volt a levegőben! Ó, hogy fulladoztam és küszködtem. A kert fala, az ólmos égbolt szorosán körülzártak. Kisétáltam. Visszajöttem Párizsba.

— Csak így, egyszerűen? — mormoltam.

— Csak így, egyszerűen — mondta. — Észrevehetted, fiam, hogy a gyors elhatározások és rögtönös cselekvés embere vagyok. A vasúti állomásra sétáltam. Egy gondviselészerű londoni vonatot vártak öt percen belül. Felszálltam rá. És itt vagyok!

— Sokáig tartózkodott Londonban? — kér-

deztem, csak hogy mondjak valamit; mert fel-le kezdett járkálni a szobában.

— Láttam-e valami megnézni érdemest a színházban? S jól utaztam-e? Kis Asticot-m, úgy veszem észre, jártasságot szereztél az illedelmes társaságban. Ha nem tudsz semmi eredetit mondani, visszamegyek a Győzedelmes Bübühöz, kinek társasága ez utolsó három napon végtelen gyönyörűségemre szolgált. Életnézete ugyan talán olyan, hogy Melford elvetemültnek nevezné, de mindenesetre első kézből való. Ő nem pazarolja idejét hiábavaló udvariaskodásra. — Hirtelen megállt, vállamnál fogva megragadott, mint azelőtt is gyakran. — Bújj ki előkelőséged hüvelyéből, te kis remeterák — kiáltott fel — és mondd meg, hogyan tetszenék néked, ha Melfordban kellene leélned földi életed hátralevő részét.

— Egyáltalán nem tetszenék — mondtam.

— Akkor hát miként várhatod el, hogy nékem tessék?

Blanquette belépett a nagy fehér kávéskanccsóval, meg néhány vastag csészével és letette a tálcát a viaszosvászonnal borított asztalra. Mikor meglátta Paragot-t szennyes ingujjában, a gazdasszony csinossági ösztönével nézett körül a ledobott ruhadarabok után.

— Hol vannak a...

— Eltűntek — újjongta karjait meglóbálva Paragot. — A tűzbe vetettem, ketté hasítottam s az ég szellőibe szórtam ki.

Nevetett, látva, hogy Blanquette nem érti és betöltött egy csésze kávét.

— Vége az ostoba komédiának, Blanquette — mondta nyájasan. — Többé nem vagyok *úr*, látod? Ugyanúgy fogunk élni, mint mielőtt nyáron elmentél; és én nem nősülök meg. Az én

kis Blanquette-emmel fogok élni örökkön-örökké *in saeculo saeculorum, amen.*

Blanquette olyan fehér lett, mint a kávéskancsó. Azt gondoltam, elájul és karommal átfogtam. Nem ajult el, hanem vállamra borulva szenvedélyes könnyekre fakadt.

— Hát ez meg mi az ördög? — kérdezte Paragot. — Sajnálod, hogy nem nősülök meg?

— Nem, nem, igazán — zokogta hevesen Blanquette.

— Azt hiszem, inkább örül, mester — mondtam én.

Letette kávéscsészéjét s kezét Blanquette-re tette, mintha vigasztalóan el akarná vonni tőlem.

— Édes gyermekem — kezdte.

De Blanquette visszariadt. — Ó, nem, hagyjon! — kiáltotta és kirohant a szobából.

Paragot kérdően nézett rám és vállat vont.

— Az örök női vonás, azt hiszem. Blanquette olyan, mint a többi.

— Különös, hogy azelőtt nem vette észre a mester.

— Mit nem vettem észre?

Cigaretára gyujtottam.

— Az örök nőiest Blanquette-ben — válaszoltam.

— Mi az ördögre gondolsz?

— Még rám is féltékeny volt, hogy Verneuil grófnéval barátkoztam — mondtam diplomatikusan, mert ráeszméltem, hogy csaknem elárultam Blanquette bizalmas közléseit.

— Sosem jutott eszembe, hogy féltékeny — jegyezte meg egyszerűen.

Kávéscsészéjét a rozoga dívánra vitte s egy fáradt ember sóhajával ült le. Én az enyémet a kályha melletti karszékhez vittem és mindketten szótlánul ittunk. Soha életemben nem éreztem magamat oly reménytelenül bol-

dogtalannak, mint akkor éjjel. Elég idős voltam, vagy talán inkább elég tapasztalatot gyűjtöttem ahhoz, hogy undorrohamot érezsek Paragot visszatérésén *in volutabro luti*. Milyen piszkos oduban talált menedéket visszaesésének első napjaiban? Iszonyodtam s mert szerettem őt, gyűlöltem magamat iszonyodásomért. Pedig megértettem. A szélsőségek embere volt. Mikor a csavargó élet honvágyával, mely lángként emésztette, elmenekült Melford elviselhetetlen erényeitől, nem lehetett elvárni, hogy szeliden visszatérjen a Saláta uccába. Fejjel vetette bele magát a mélységekbe. De a Győzedelmes Bübü! A Latin Negyed nem volt éppen az erények iskolája s minden valószínűség szerint enyelgett is Bübü társaságának hölgytagjaival, de Bübü és önmaga közé áthághatatlan korlátot emelt.

Az idill véget ért. Dob- és trombitaszó nélkül hagyta el az én édes hölgyemet, Hannát. Mivel sorsom összefüggött Paragot-éval, soha többé nem fogom viszontlátni imádott arcát. Mintha egyszerre minden kellem kitorlóddott volna életemből. Magam elé festettem elhagyottan, másodízben összetört szívvel, amint keservesen sír történetének e megismétlődésén s mesterem vádiratába engem is befoglal. Tizenkilenc éves korunkban mindannyian elbizakodott önzők vagyunk s ha összekevertem magam iránt érzett szánakozásomat Hannáért való bánatommal és mesteremért való aggodalmammal, nem szabad nagyon hibáztatnotok. Nálam idősebb, bölcsebb és jobb emberek legjobb érzelmeibe gyakran különös elemek vegyülnek.

A regény meghalt. Nem volt többé Hanna. Letörtem és könnyeket ontottam kávéscsészembe.

Paragot hortyogott.

XXII. FEJEZET

A dívánon töltöttem az éjszakát, minthogy a lakás egyetlen ágya Paragot-é volt. Másnap délelőtt átvittem kevéske holmimat régi padlás-szobámba, mely véletlenül nem volt kiadva s meghagytam mesteremet lakásának zavartalan birtokában. Mikor este meglátogattam, hogy udvariasan érdeklődjem egészsége iránt, még mindig ágyban találtam s még jobban tele volt sör-tével s még félelmetesebbnek látszott, mint a megelőző éjjel.

— Fiam — mondta, — a szabadság kenyere édes, de ha az ember ki van éhezve, ne tömje tele magát vele. Egy régi francia író azt mondja:

„Az öröm után jön a bánat,
A bánat után az erény.“

Én éreztem a bánatot, mely az örömet követi, de hogy elérem-e a belőle következő erényt, nem tudom. Hanem jelenleg akaratom ellenére is kárhóztatva vagyok rá.

— Hogyhogy? — kérdeztem.

— Nagyon vágynám felkelni és felkeresni a Felejtés vizét a Delfin-kávéházban, de a szélsőséges végzet ebbe az erényes házba zárt be kabáttalanul és kalaptalanul. És viszonylag ingtelen is vagyok, ami azonban nem oly fontos.

— Attól tartok, az én holmim nem lenne jó a mesternek — mondtam az ágy szélén ülve.

— Az egyetlen kabát, melyet a jó Blanquette

megőrzött, az a gyöngyházgombos bársony-ujjas, melyben annyi boldog órát átkegyedtem.

— Miért ne hordaná, míg a táskája megérkezik Melfordból?

— Arkádia falvaiban tiszteletet keltett — válaszolta. — A Delfin-kávéházban, attól félek, csupán gúnykacajt idézne elő.

E pillanatban valami erős hagymaszag az étkezés közeledtét ígérte s kis idő múlva Blanquette avval a bejelentéssel lépett be, hogy a leves az asztalon van. Paragot felkelt, nadrágot és papucsot húzott és bement a szalónba ebédelni.

— Az egyszerűség a felsőbb művészet egyik törvénye. Az élet művészet, mint ahogy néked megmagyarázni igyekeztem. Tehát az életben egyszerűségekre kellene törekednünk. Fehér nyakkendővel és vörös harisnyákkal olyan szövevényessé tenni az életet, mint amilyen bonyolult valami gőzgép, a művészet ellen elkövetett véték s ebben többé nem akarok bűnös lenni. És az is sokkal kényelmesebb, hogy az ember könyökével az asztalon egye a levest. Úgy-e, Blanquette?

— Úgy bizony — válaszolta tányérja fölé hajolva Blanquette, — hová is tehetné különben?

Ez tetszett Paragot-nak s az egész további étkezés alatt folyton beszélt magas jó kedvében. Aztán megtömte új porcellánpipáját, melyet Blanquette vett néki s az egész estét elégedetten végigpipázta. Blanquette kötelességtudóan ült egyenes hátú székén, ölbetett kézzel s mint oly gyakran azelőtt, a mi lelkes beszélgetésünket hallgatta és belevetett egy-egy szót, valahányszor csak az ő értelmi képességének körébe jutottunk. Ha felváltva előadást

tartottunk volna egymásnak az integrálszámításból, Blanquette azt is boldogan figyelve hallgatta volna. Ez este azt sem bánta volna, ha angolul beszélünk; a mester szavának hangzása már magában oly édes volt: édesebb, mint valaha, most hogy az a másik nő „odaát van“ (vad örömmel gondolt erre), és a mester viszatért és vele marad örökkön-örökké, *in saeculo saeculorum, amen*. Mint sok erős természetű parasztasszonyban, megvolt benne a birtoklás rettenetes szenvedélye. Lelkében inkább akarta volna a Paragot-k legzüllöttebbikét a maga karjai közt, a maga elidegeníthetetlen tulajdonaként, mintsem látni őt tiszteltnek és sikeresnek egy más asszony karjaiban. Ha ideges és indulatos vérmérsékletű lett volna, tragédia történt volna a Saláta uccában s a párizsi lapok eggyel több *crime passionnel-t* jegyeztek volna fel és leírták volna Blanquette-et a könnyező esküdtszék előtt. De a tragédia napjai elmúltak. Paragot szitkokat mennydörgött a művészeti őszinteség hiánya ellen (az én híres mithologiai képemet tárgyaltuk meg, mely még mindig a festőállványon volt Menilmontant-ban) és Blanquette arcán helyeslés ragyogott. Képekre vonatkozólag megjegyezte, hogy nem szereti azt a sok öltözetlen hölgyet. Ez nem tisztességes. Aztán meg, ha így a fűben fekszenek, meg fognak hűlni.

— És nincs zsebkendőjük, hogy kifújják az orrukat — kiáltott fel Paragot.

Amivel úgy megcsiklandozta Blanquette humorérzékét, hogy visított neveltében. Nárcisz felugrott álmából és ugatott és nagy volt a boldogság; még én is, noha szemrehányón gondoltam mesteremre, kivettem belőle részemet.

— Milyen jó dolog itthon lenni — jegyezte meg Paragot.

Azelőtt sosem hallottam ily családias érzést hangoztatni.

— „Az öröm után jön a bánat, a bánat után az erény.“ Ez aztán igazán erény — tűnődtem cinikusan.

— Az ám — volt Blanquette elkerülhetetlen válasza.

Mikor jó éjszakát kívánt nekünk, Paragot magához vonta és megcsókolta arcát, ami családiasságának eddig példátlan jele volt. Blanquette téglavörös lett s bohó szíve, azt hiszem, vadul dobogott. Tudom, hogy az én szívem vadul dobogott sokkal kevesebbtől, pedig én nem vagyok asszony; hanem én is szerelmes voltam.

— Mert az enyém vagy, kis Blanquette-em s én itt a magam családjában vagyok. Mi értjük egymást, úgy-e? És mindent megérteni annyi, mint mindent megbocsátani.

Blanquette távozása után Paragot pár percig elgondolkozva pipázott.

— Én mostanáig sosem eszméltem rá — mondta — az állandóságnak és vigasznak arra az érzetére, amit nekem Blanquette nyújt. Blanquette változhatatlan. Isten adott néki valami érzéket, amellyel áthatolt a legeslegbelsejéig annak, ami én vagyok s a külsőségek néki nem fontosak. Közelebb jutott az igazi Paragot-hoz nálad, fiam, noha tudom, hogy szeretsz engem.

— Mi az igazi Paragot, mester — kérdeztem.

— Csak ketten vannak, akik tudják: Blanquette, meg a jó Isten. Én nem tudom.

— Én csak azt tudom — mondtam, — hogy életemet a mesternek köszönhetem és hogy a világon mindenkinél jobban szeretem.

— Még Verneuil grófnénál is? — kérdezte mosolyogva.

Elpirultam. — Az más — mondtam.

— Egészen más — hagyta helyben hosszú szünet után. — Fiam — folytatta, — helyes, hogy tudjad, miért jött el a vég. Az ilyen dolgokat rendszerint magának tartja meg az ember, de látom, hogy te vádolsz engem s valami korlát emelkedhetnék közénk, amint mindketten sajnálnánk. Te azt gondolod, nagyon kegyetlenül bántam a te drága hölgyeddel?

— Én nem ítélek a mester fölött — mondtam rettenetes zavarban.

— És mégis megteszed — mondta.

Ritka gyöngéd hangulatában volt. Szeliden beszélt, a szemrehányás és gúny minden nyoma nélkül. És pipával a szájában, a régi ripszdívánon fekvve beszélt, ahelyett, hogy a szobában járkált volna. Elmondotta nékem történetét. Szükséges, hogy elismételjem?

Élethosszigan tartó boldogtalanságtól menekültek meg, de másfelől meg elvesztettek egy élethosszigan tartó álmot. Paragot szemében Hanna még mindig mindannak foglalata volt, ami csak asszonyban szép és kiváló; de nem volt az az asszony, akit Paragot Berzélius Nibbidard szerethet. Mindketten ábrándozók voltak s az Illuzió Völgyében sétálva szántszándékkal behúnyták szemüket a Valóságos Dolgok iróniája előtt. A szerelem messzire elröpült tőlük a hallgatag évek alatt s ők a szárnyai nyomán támadt sugárzást összetévesztették az eleven ragyogással. Kezdték megérezni a vigasztalan igazságot. Kiolvasták egymás szeméből. Hanna sokkal hűségesebb volt, sem-hogy szóljon. Férjhez ment volna Paragot-hoz s asszony módra reménytelenül is reménykedett

volna. Paragot, kinek lelke fellázadt a színlelés ellen s aki a hamis fővény helyett inkább az igazi sarat választotta, elszökött a szánalmas tragédia elől.

Szokásosabb módon is visszavonulhatott volna. Lehetett volna egy szomorú kimagyarázkodó találkozása Hannával és rendelhetett volna egy bérkocsit, mely őt és poggyászát másnap reggel a vasúti állomásra szállítsa. Talán így történik, ha Hanna a novemberi vasárnap délutáni kertben találja. De Hanna nem találta meg. E helyett rátalált vérmérséklete; s az olyan vérmérsékletek, mint a Paragot-é, kutyába se veszik az illendőséget. Kihúzta őt a kertből és a Csatornán át a Győzedelmes Bübü társaságába vitte. Azért mégis, Melford elhagyásával Paragot lényegében úgy viselkedett, mint egy előkelően becsületes férfiú, akinek őt mindég tartani is fogom.

Hány szeplőtlen hírű férfi akad, aki bár érzi nyomasztó szegénységét, nem vette volna el Hannát azért a nagy gazdagságért, melyet férje ráhagyott? Erre válaszoljatok nekem.

Tudom, hogy Hanna keservesen megsiratta elveszett regényét. De bevallotta nekem, hogy a szavak, melyeket Paragot egy darabka papírra írva Londonból küldött néki, tragikusan igazak voltak:

„Kedvesem, csupán elmúlt énjeink árnyékai szerelmesek. Mi ketten idegenek vagyunk egymásnak. Tovább folytatni a szerelemnek ezt az édes színlelését a Legszentebbnek kigúnyolása lenne. Isten áldja meg. Gaston.“

— Ha az ember Álomasszonyt szeret — mondta Paragot, — hagyja meg az Álom isteni Asszonyának. Felébredni és húst és vért ölelni, bármilyen finoman gyöngéd legyen is és érezni, hogy a szerelem hajnalhasadáskor elröpült:

mélyebb boldogtalanság, semhogy könnyek enyhíthetnék.

És Paragot ott feküdt borotvátlanul, mosdatlanul, piszkos ingében és nadrágjában és hallgatagon pipálva belemeredt a jövőbe, melyben „az annyira imádott picilábú“ édes-drága Alomasszonynak soha, soha többé nem lesz helye.

— Ha lenne mit magamra vennem — mondta csaknem félórai hallgatás után, — igazán azt hiszem, elmennék az Újhídra és beszélnék IV. Henrikkel.

A „Le Fou Rire“ megbízást adott nékem egy színes címlapra; s másnap este mélyen benne voltam e szégyenletes feladatban, mikor Paragot megjelent padlásszobámban. Minthogy táskája megérkezett Melfordból, rendes kabát volt rajta.

— Lelkem éhezik a Delfin-kávéházra — mondta, — torkom pedig szomjúhozik társaságot kedvelő alkoholra. Ha egy-két órára felhagyhatsz vele, hogy művészetedet áruba bocsásd egy fajtalan közönségnek, nagyon fogok örülni társaságodnak.

— Azt hiszem, meglehetősen jó — mondtam megelégedetten, rajzomat oldalra hajtott fejjel nézegetve. — Régi téma, de divatos. Janot-nál azt mondanák, hogy szívdobogatóan modern.

— Azért olyan hitvány — mondta Paragot. Ama napok egyik röpke művészi gondolata volt, a régi tárgyakat, melyek az élet örökös lényegét tartalmazzák, felújítani és „szívdobogatóan modern“ alakban előadni. Ékesszólón fejtegettem tételemet. Mi például halálra únjuk a mintegy szentírásos tékozló fiút, aki félmeztelenül ül a pusztában egy disznóvályú mellett.

Nem sokkal „szívdobogatóbb“-e a tékozlót a mai Párizsba helyezni?

— A ti modernjeitek szíve nem tud méltósággal dobogni fiam — felelte Paragot. — Vedd Zsuzsannát és az öregeket. Klasszikusan kezelve ez a tárgy még mindég minden idők egyik legnagyobb szerűbb képét eredményezheti. Változtasd át a fűszeres feleségévé és két templomatyává és nem térhetsz ki az állati közönségesség elől.

A szertelen ifjúság széles látókörének tudatában sóhajtottam mesteremnek korlátoltságán. Elejtettem a vitát és sapkámat kezdtem keresni.

A Delfin-kávéházat meglehetősen telve találtuk. Boinné, kinek nyaka köré az elmúlt pár hónap néhány újabb zsírhengerkét rakott, levegő után kapkodott, mikor megpillantotta Paragot-t s a kassza fölött kezet nyújtott neki.

— Igazán maga az, Paragot úr? Az ember már sosem látja. Hogy van ez? Igazán el vagyok ragadtatva. Ó, Tehát úton volt? Angliában? Azt mondják, szép odaát. És hová akar leülni? A helye el van foglalva. Papillard úr, a költő szokott ott ülni egy hónapja. Majd találunk egy másik asztalt. Amott az szabad.

Egy légvonatos, jelentéktelen asztalra mutatott az ajtó mellett. Paragot ránézett, aztán Boinnére nézett, aztán a maga saját külön asztalára, melyet Papillard úr és társai bitoroltak s megdöbbenésében meglehetősen bonyolultat káromkodott. A fal melletti szent helyen furcsa, piszeorrú, disznószemű teremtes ült, kinek hátrahúzódó állát alig leplezte kecskeszakálla. Kabátja és kalapja Paragot fogasán függött. Éppen valami verset olvasott fel egy fél tucat ifjúnak, kik mintha mindnyájan *mazagran*-t ittak volna, vagyis kávét magas pohárban. Az

értelmi erőfeszítés arckifejezését összekötötték a lírai lelkesedésével, mint kis baglyok, melyek pacsirtát színlelnek. A régi gárdából egyetlen egy sem volt itt, hogy mosolyogva üdvözöljön minket.

A kassza mellett állva hallgattuk a költeményt. Mikor Papillard úr befejezte, az ifjak tapsba törtek ki.

— Pompás!

— Valóságos remekmű, drága mester.

A piszeorrú teremtést *drága mester*-nek szólították!

— Örült hülyeség — mormogta az én csodálkozó mesterem.

E pillanatban belépett Garbure Felicián, egy lerongyolódott idősebb férfi, ki Paragot asztalánál szokott volt ülni. Egyike volt a Quartierben nem ismeretlen élősdik lényeknek, kik módot találnak rá, hogy valamelyik kávéház különasztaltársaságához csatlakozzanak és mások költségére minél többet igyanak. Műveltsége és értelmisége szégyenére vált volna egy párizsi kocsisnak is, de a gúnyos Gondviselés a bölcsesség látszatával ruházta fel, ami megadta hízelgéseinek az alapos bírálat jellegét.

Ez a talpnyaló áradozva fogadott minket. Hol voltunk mostanáig? Miért szóródott szét az a kellemes társaság? Ismerjük-e Papillard urat, a nagy költőt? Mielőtt válaszolhattunk volna, közeledett székéhez.

— Drága mester, engedje meg, hogy bemutatassam barátaimat, Paragot Berzélius urat és Asticot urat.

— El vagyok ragadtatva, uraim — mondta udvariasan a nagy költő.

Mi szintén bevallottuk elragadtatásunkat, Paragot pedig suttogva káromkodott. A pincér — többé nem Herkules, kit röviddel azelőtt

apró tolvajlásokért elcsaptak, — hanem egy új pincér, ki nem ismerte Paragot-t, székeket tett nekünk az asztal végéhez, igen távol a nagy férfiútól. Italt rendeltünk. Paragot, még mindig bukásának megrázkódtatásában, szórakozottan ürítette ki poharát. Csak pár rövid hónapja királyként uralkodott e helyen. Most pedig Garbure Felicián leereszkedően mutatta be annak a piszeorrú hülye bitorlónak. Az ő barátja Paragot Berzélius! Teringettét! És valami szerény helyet juttatnak néki az asztal alján. A világ valóban felfordult.

— Adjon nékem még egy *grogot* — mondta Paragot, — egy duplát.

A költő másik verset olvasott fel. Valami volt benne topázokról, kígyókról, esthajnalról meg egy néger asszony rózsás tenyeréről. Többet nem tudtam belőle megérteni. A társaság második remekműként üdvözölte. Garbure Felicián a lángész legfőbb törekvésének nevezte. Paragot mellett egy fiatal ember boszorkányos sugalló erejét magasztalta.

— Tiszta értelmetlenség — mondta mestere.

— De, uram, ez szimbolizmus — válaszolta az elnéző szájalom hangján az ifjú.

— Mit jelent?

— Mi az értelme a mindennap nyelvén Bach egyik fugájának, vagy Claude Monet napfényhatásainak? Az ember nem tudja megmondani. Ezek egyenesen a lélekhez fordulnak. S a szavak szövevényes összhangja is, ha egy mester bűvésze rendezi el, ki az egyes szót hangjegyek, festőanyagok, vagy mit tudom én minek tekinti. Ezek transcendentális dolgok, uram.

— Tralalalala! — dúdolta Paragot. — Kis Asticot-m — súgta nekem, — hát igazán odáig jutottam, hogy egy pro-szub-vice-helyettes

gyermek Gamaliel lábánál ülve a szimbolikus költészet elemeit tanulja?

— De mester — mondtam én, attól a zagyvaságtól némileg elbájolva, — végül is van szín a szavakban. Nem emlékszik, mennyire gyönyörködött egy kis város nevében, melyen Orleáns-ba menet átutaztunk? Romorantin? Minduntalan eszébe jutott s azt monda, olyan, mint egy orgona bíborszínű hangja.

— Ami mutatja, fiam, hogy én ismertem a szimbolizmus jargonját, mielőtt ezeket a kis kakasokat itt kiköltötték.

Kiürítette poharát, hívta a pincért és kifizette számláját.

— Menjünk Louviot apóhoz a nagy vásár-csarnokba, ahol igazi férfiakkal és asszonyokkal találkozhatunk.

Elmentünk és a Delfin-kávéház többé soha nem látta Paragot-t.

Ezután kezdte összevissza látogatni a környék különböző kávéházait; úgy kóborolt egyikből a másikba, mint valami eltévedt lélek, aki lakhelyet keres. Hébe-hóba rátalált a régi banda töredékeire, kik kivándoroltak a Delfin-kávéházból, mikor az a szimbolikus költők otthona lett. De hiába igyekezett a töredékeket egy új kocsmában összegyűjteni. Az összetartó erő eltűnt. A Latin Negyednek e furcsa társas-körei önerejükben növekvő szervezetek. Nem lehet őket mesterségesen megteremteni, vagy újáteremteni, ha egyszer szétbomlottak. Az a két diák, három diák szívesen fogadta és meghallgatta; de tekintélyének vége volt. Mikor egy-kétszer elkísértem, úgy tűnt nékem, hogy heves előadásának sajátos varázsát is elvesztette. Cazalet is észrevett valami változást.

— Mi történt Paragot-val? Többé nem beszélget. Prédikál. Végtére unalmassá válik.

Paragot unalmas! Elképzелhetetlen volt.

Elmúlt tiszteletreméltóságáért kellett megbűnhődnie? Melford elfojtotta nemes dühét és megdermesztette lelkének természetes áramát? Nem valószínűtlen. Gyakran találta magát valami peccsétes ujság mellett magányos iszogatóra kárhóztatva, pedig ez egyike a legkevésbé vidám gyönyörűségeknek, amit csak ember ismer. Néha dominózott Garbure Feliciánnal, kit most valami fizetetlen rovásáért a szimbolisták hűvösen fogadtak. Hogy vajjon a kétségbeesés időnként Győzedelmes Bűbűhöz és társaihoz hajtotta-e, nem tudom. Bűbűvel való ismeretségére nem volt igazán büszke. Egyszer szeszélyesen megjegyezte, hogy mivel most félúton van Gaston de Nérac és Paragot Berzélius közt és így se hús, se hal, nem találhat magának megfelelő odut Párizsban. De mikor haja, szakálla és körmei elérték régi pompás hosszúságukat és minden tekintetben Paragot volt megint, a vágyott kikötő még mindig megtalálhatatlan maradt. Kocsma volt számtalan és ital tengernyi, Párizs élete oly izgatón hullámzott fel-le a boulevardokon, mint mindig: de Paragot szíve valami egyéb után sírt. Kivette öreg hegedűjét piszkos tokjából és órákat töltött a Saláta uccában azzal, hogy megpróbálta kihegedülni isteni kétségbeesését. Néha hívta Blanquette-et, hogy már-már elfelejtett citeráján kísérje.

Egy napon velem volt a kávéházban Janot festőiskolájával szemben s ketten-hárman a műteremből bejöttek és leültek asztalunkhoz. A szokott mohó beszélgetés következett. A tárgy az új impresszionizmus volt.

— De hogy az ember megértse, benne kell

lenni a mozgalomban — kiáltott fel Fougère és nem is álmódott róla, hogy udvariatlan volt.

De Paragot szívére vette ezt a mondást.

— Most látom — mondta utóbb, — hogy többé nem vagyok bent a mozgalomban. Ti, fiatalok, elhaladtatok mellettem. Megfeneklettem s ott hagyatok a parton. Megkérdezhetnéd, mért nem keresem a magam kortársainak társaságát? De kiket ismerek közülök, a Garbure Felicián-féle alávaló bitangokat leszámítva? Megfeneklettem, fiam. Az én napom elmúlt.

Ezután vonakodott beszélni a véletlen-nyujtotta társas összejöveteleken; búskomoran figyelve fogyasztotta mihaszna alkoholját. Aztán kezdte a nagy vásárcsarnok alacsonyrendű kávéházait látogatni. Mikor szinte megmérgezte magát hitvány abszinttel s szinte belebetegedett a halaskofákkal való beszélgetésbe, kétségbeesésében értem küldött.

A szalónban találtam; félig öltözötten járkált fel és le. Nagyon rossz színben volt.

— Ma el akarom hagyni Párizst — kezdte, mihelyt beléptem. — A kívül piros, belől férges almák városa ez. A pöcegödron kívül nincs helye számomra. Elmegyek. Soha többé nem térek vissza Párizsba.

— De hová megy a mester? — kérdeztem meghökkenve.

Nem tudta. Összecsomagolja batyuját és elmenekül, mint John Bunyan Kereszténye az elátkozott városból. Mint Keresztény, ő is zarándokútra megy. Édes tisztaságot akar keresni. Elmegy és a szántóföldön fog dolgozni. Régi élete végét ért. A disznó tévedett. Nem térhet vissza, hogy a sárban henteregjen. Undorodik a hentergéstől. Volt ember valaha ilyen helyzetben? A csavargó élet lehetetlenné tette a polgárosultság szokásait. De az illendőséggel s

a tiszta, angol szokásokkal való érintkezés elvette kedvét régi életmódjától, melyből csupán a sár maradt. Nem volt hátra egyéb, mint elhagyni Párizst.

Izgatott s itt-ott nem túlságosan összefüggő szavak árjában öntötte ki nékem szívét. Dolgoznia kell. Elveszette nagyszerű művészetét, mellyel Európát palotákkal akarta borítani. Többé semmi sincs belőle.

— Istenem! — mondta hirtelen elhallgatva. — Ezt csak mostanában értettem meg igazán. Az Almok Országában éltem. Sosem tudtam volna egy épületet megtervezni. Hanna nagylelkűségéből kellett volna élnem. Hála Istennek, megmenekültem ettől a gyalázattól.

Tovább beszélt. Ismételten elmondta azt a szándékát, hogy elhagyja Párizst. Egyelőre gondját kell viselnem Blanquette-nek. Néki egyedül kell elmennie és elviselnie sorsát.

— Pedig, kis Asticot-m, a szörnyű egyedüllet az, amitől rettegek. Valamikor volt egy álom. Az kielégített. De most üres a lelkem. Egy férfinak szüksége van asszonyra életében, legyen bár Almasszony. De nékem se ez, se az; most már vége. Nincs asszony széles e világon, ki még rám nézne.

— Mester — mondtam, — ha falun akar letelepedni, miért nem viszi el Blanquette-et?

— Elvinni Blanquette-et! Elvinni...

Olyan őszinte, leplezetlen meglepetéssel nézett rám, hogy elállt belé a lélegzete. Kezét áthúzta hosszú haján és leült a legközelebbi székre.

— Teringettét! — mondta. — Erre sosem gondoltam.

Aztán felugrott, régi szokása szerint vállon ragadott és franciául beszélt, mint mindig a nagy izgalom perceiben:

— De hiszen ez kolosszális eszme! Mindennek a megoldása. És sosem jutott eszembe, bár itt volt az orrom előtt. Hiszen én szeretem a mi kis Blanquette-ünket. Mindég is szerettem, anélkül, hogy tudtam volna, mintahogy a jó Jourdain úr tudtán kívül prózában beszélt. Ördögös tacsója! Hát mért nem szóltál előbb, átkozott kis teremtvény, aki vagy!

Nevetve a szoba másik oldalára penderített és furcsán hadonászott karjaival, miközben folytatta a kolosszális eszme magasztaló dicséretét. Sohasem láttam még, hogy két perc jobban megváltoztatott volna egy emberi arcot. Tíz év hullott le róla. Fiatalabbnak látszott, mint amely napon Pogson úr fején összetörte hegedűjét s az a sugallata támadt, hogy csavarogni menjünk. Kék szeme felderült és a nevetés csodálatos fénye ragyogott benne.

— Hiszen ez meg volt írva, Asticot fiam. Eleve el volt rendelve. Ő az egyetlen nő a világon, aki előtt nem kell másnak mutatkoznom, mint aki vagyok. Ő *igazi*, teringettét! Amit mond, az Blanquette; amit cselekszik, az Blanquette; s a mondásai és cselekedetei a kereszténység legnagyobb királynőjének is díszére válnának. Hanem eszedbe jutott-e? Most igazán utazásom végére értem. Elindultam, hogy megkeressem az Igazságot, a Dolgok Valóságát. És megtaláltam. Megtaláltam, fiam. A nő az, az erős és állhatatos nő, aki szemedbe néz, aki segíthet a férfinak hivatását teljesíteni. S a férfi hivatása: dolgozni és izmos gyermekeket nemzeni. A jutalma meg, hogy feleségének szeme fénylik s gyermekének hangja üdvözli, mikor átlépi háza küszöbét. Az ember megtisztul tőle. Hanem Blanquette...

Homlokára csapott és izgatott nevetésre fa-

kadt: — Mért nem jutott ennek az ostoba fejnek előbb eszébe?

A nevetés hirtelen megszűnt s arca legalább három évvel idősebb lett.

— A házassághoz két fél kell — mondta lecsöndesült hangon. — Blanquette fiatal. Én nem vagyok. Talán egészen más jövőről álmodik. Nagyon könnyű azt mondani, hogy én el akarom venni Blanquette-et, de akar-e Blanquette hozzám eljönni?

— Blanquette — mondtam s úgy éreztem magamat, mint valami idősebb, tapasztalt egyén — csupán a mester miatt utasította el a sarki vas- és rövidárúkereskedőt.

Egy nappal előbb hallottam tőle, hogy a ki-tűnő vaskereskedő nemrégiben ünnepélyes házassági ajánlatot tett néki.

— Talán kötelességérzetből — mondta Paragot.

Nevettem a Paragot komolyságán.

— De hiszen Blanquette majd meghal a mesterért a chambéry-i lakodalom óta.

— Asticot — mondta elébem állva, — tréfálsz, vagy azt mondod, amit igaznak tartasz?

— A szintiszta igazságot.

— És eddig sosem mondtad? Tudtad, hogy egy igazi nő szeret engem, és engedted, hogy lidércfényt üzzek kesztyűvel és esernyővel? Valóban, az ember ellenségei házanépéből kerülnek ki.

— De mester... — kezdtem.

Csüggedt arcom láttára nevetett.

— Nem, fiam, te megbízható voltál. Hitvány gazember az a férfi, aki elárulja egy asszony bizalmát, mégha férje megmérgezését és gyermekei megfojtását vallotta is volna be néki.

Felvette porcellán pipáját és megtömte abból a kék pakli kapadohányból, ami a viaszosvá-

szonnal borított asztalon feküdt. Gyufát gyújtott s éppen a pipához akarta vinni, mikor egy hirtelen támadt gondolata eloltotta véle a gyufát és letétette pipáját. Aztán régi villámgyorsaságával az ajtóhoz lépett és szélesre tárta.

— Blanquette! Blanquette! — kiabálta.

— Igen, mester — hallatszott a konyhából s egy perc múlva Blanquette belépett a szobába.

Megfogta a kezét s a szoba közepére vezette; ezalatt Blanquette kissé zavartan nézett rá. Paragot összetett sarokkal kifogástalanul meghajolt előtte.

— Blanquette — mondta, — Asticot előtt, mint tanu előtt, kérlek, tisztelj meg velem, hogy légy a feleségem.

Nagyszerű volt; az volt, amit Paragot a „régis iskolá“-nak nevezett volna; de nem volt tapintatos. Félóra is beletelt, míg Blanquette teljesen felfogta a helyzetet.

XXIII. FEJEZET

Mihelyt a szokásokhoz való ragaszkodás megengedte, Hanna férjhezment Walters őrnagyhoz.

Csak ezután írt Paragot-nak.

„Nem neheztelek Magára, édes Gaston, és biztos vagyok benne, Maga sem rám. Hogy Maga felbontotta eljegyzésünket, az egyetlen megoldása volt fantasztikus helyzetünknek. Felbonthatta volna kevésbé váratlanul is, de Maga mindég ily hirtelen volt. Ha hihetek Asticotnak, a házassága is villámgyorsan történt. Most már tudok nevetni és remélem, a Maga felesége is; de higgye el nékem, nők az ilyesmitől kissé elvesztik a fejüket.

Kívánjon nékem boldogságot, mint én is Magának. Ha valaha találkozunk, mint igazi barátok fogunk találkozni“.

Beszélhetett volna asszony édesebben?

„Édes Hanna — válaszolta Paragot, — a világ minden boldogságát kívánom Magának. Lehetetlen, hogy meg ne találja. Igazi férje van, mint nekem igazi feleségem. Adjunk hálát az égnek, hogy kimenekültünk az Ideál holdas ködéből, melyben mi, szegény halandók, könnyen elveszítjük utunkat és Isten tudja hová tévelyedünk. Valami igazi nászajándékot küldök“.

„Édes Asticot — írta egy firenzei szállodából Hanna, — mit gondol, mit küldött nékem a Maga mulatságos, de képtelen mestere nászajándékba? Ma délelőtt érkezett meg, az egész szálloda rémületére. Egy kosarat, hat élő ka-

csával. A cimkére rá volt írva, hogy igazi kacsák és sajátkezűleg hízlalta őket.

Hanem mit csináljak nászúton hat élő kacsával, édes Asticot? Nem adhatom el őket. Megenni gyűlöletes gondolat nekem, de ha nem lenne is, Walters őrnagy, meg én nem ehetünk meg hatot. És nem köthetek kék szalagot a nyakukba, hogy mint kedvenceimet, utazásunkon magammal vigyem őket. Maga elé tud képzelni, amint átmegyek a Ponte Vecchio-n és úgy jönnek utánam, mint egy falka uszár? És milyen falánkok. A vendéglős máris teljes penziót fizettet értük. Ó, Istenem! Ugyan mondja meg, mit csináljak ezekkel a borzalmas szárnyasokkal!“

„Édes Asszonyom — válaszoltam, — Dunmowban szokás, hogy az újdonsült párok, ha egy évig és egy napig nem veszekedtek, egy oldal szalonnát kapnak; ajánlja fel hasonlóképpen a kacsákat a legboldogabb firenzei házaspárnak“.

Vajjon Hanna követte-e ragyogó tanácsomat, nem tudom. Röviddel ezelőtt kérdezősködtem későbbi sorsunk felől, de Hanna nem emlékezett rá. Azt hiszem, Walters őrnagy és Hanna titokban megszöktek előlük.

Paragot azt írta a cimkére, hogy sajátkezűleg hízlalta a kacsákat. Ez körülbelül igaz volt; sőt ama kacsák esetében, melyek a maguk jószántából nem voltak hajlandók a kövérség megkívánt fokáig táplálkozni, szószerint is igaz volt. Azóta láttam őt, amint ezt a megdöbbentő műveletet végezte — s ez *Dis hominibusque* látvány volt, — de nem a Saláta uccában. A maga majorságában, a Chartres közelében fekvő majorságban, melyet a maga módján oly megdöbbentően gyorsan vett meg, amilyen gyorsan csak az ügyvédek előkészíthették a

szükséges okiratokat. Egy nappal azután, hogy Blanquette-et megkérte, vonatra szállt s úgy emlékszem, kissé megnyúlt orral jött haza, mert ott és akkor tüstént nem lehetett a vásárt megkötni.

— Kedves uram — monda az ügyvéd, akivel értekezett, — földbirtokot nem vehet az ember csak úgy, ahogyan egy font cukrot vesz a boltban.

— Miért nem? — kérdezte Paragot.

— Mert — monda az ügyvéd — Franciaország törvényei kegyesen megengedik a hivatalbéli embereknek, hogy megkeressék kenyerüket.

— Látom, hogy ön igazi ügyvéd — monda Paragot, kinek tetszett ez a gúnyolódás, — és szeretetreméltó Gondviselés volt, amely lépteimet az ön irodájába vezérelte.

De Paragot megnősült, a salátauccai kis lakás idegen kezekbe került és az új pár a majorságban telepedett le, jóval mielőtt a vétel minden törvényes formása elintéződött volna. Még ma is eláll a lélegzetem, ha ama napok sietségére gondolok. Paragot egy másodperc tizedrésze alatt döntött el emberi sorsokat.

— Fiam — monda, — ha kifizettem ezt a majorságot, igazán nagyon kevés marad abból a tőkéből, melynek kamataiból eddig éltünk. Most nős ember vagyok és kötelezettségeim vannak feleségem, meg leendő családom iránt. Kétszáz fontot betettem a te számládra a Crédit Lyonnais-ba, és ez a te egész vagyoned. Ha elköltöztél és művészeted nem tud eltartani, le kell jönnöd La Haye-be (a majorságra), hogy disznót hízlalj. Gazdagabb leszel, ha lefested őket; minél disznóbbak és minél vastagabb arany óraláncot hordanak hasukon, annál gaz-

dagabb lész; de boldogabb lennél, ha hízlalnád őket. *Crede experturo.*

Akkor éjjel azzal a nagy esküvel mentem aludni, hogy disznókat sem festeni, sem hízlalni nem fogok, hanem érdemesnek bizonyulok mesterem és jótevőm nagylelkűségére. Akkor is éreztem, hogy jósága nagy; de hogy milyen nagy, igazán csak a későbbi években értettem meg, mikor megismertem pénzügyi viszonyait. A dolgok viszonylatosságát szem előtt tartva tudom, hogy kevés apa küldte ki ily fejedelmi tőkével fiait a világra.

Fortuna mosolygott rám; hogy miért, nem tudom; talán mert kicsi voltam, vöröses hajú és szelíd; és mert nem zaklattam őt. Eladtam két-három képet, rendszeres foglalkozást találtam egy képeslapnál és felemeltem honoráriumomat a *Le Fou Rire*-nél. A kenyér s hozzá a vaj biztosítva volt. Sosem volt nálam büszkébb ifjú, mint mikor egy augusztus reggelen elindultam Párizsból Chartres-ba, ötven fölösleges fonttal zsebemben, melyet — úgy határoztam — visszaszármaztatok Paragot-nak.

Az országutak régi Paragot-ja, a bozontos és bronzszínű, várt rám széles, lehajtott karmájú nagy szalmakalapban a kis helyi állomáson. Elfelejtette, hogy félig angol és csaknem átölelt. Hogy végül eljöttem! — harmadik látogatásom volt, — hogy végül elszakítottam magamat attól az átkozott Párizstól, meg annak húsfazekaitól, festékfazekaitól, meg messterkélyeitől.

— Semmi sem igazi Párizsban, legyen az bár egy mosoly valami festett női ajkon, vagy egy ifjú költő álma. Itt, Isten szántóföldjeinek közepette, nincs színlelés, nincs ámítás, nincs hazugság, semmi sincs a ti átkozott idealizmusotokból. Itt minden megbízható, fiam. Olyan

megbízható, mint ez — s megveregette keblét, hogy érvelését illusztrálja.

— Bucephalus is? — kérdeztem nevetve, mikor odaértünk a megye legöregebb lovához, mely egy szekér rúdjai közt lehorgasztott fejfel állott. Mondanom sem kell, hogy Bucephalust rendkívül öregén keresztelték meg újra.

— Ő élő bizonyítéka — kiáltott fel Paragot, — a falusi dolgok megbízhatóságának. Nézz csak rá! Mutass nékem Párizsban egy hasonló korú lovat. Párizs lovai, akárcsak az Ifjúság a költeményekben, elhalványulnak, kísértetiesen lefognak és korai halállal hálnak meg. Itt van, kis fiam — mondta pár fillért adva egy kékzubbonyos uccai gyerkőcnek, ki a tüzes Bucephalust féken tartotta, nehogy tüskén-bokron vadul átvágtasson, ha ezt elköltötted, gyere el La Haye-be és adok megint.

Feldobta táskámat a szekérbe, mi pedig elfoglaltuk helyünket a deszkán, mely ülésül szolgált.

— Rajta, Bucephalus! — kiáltott Paragot és összeszedte a gyeplőt. — Figyeld meg a vidék szíves szokásait. Ha úgy szólítanám, mint a ti párizsi kocsisaitok: „Gyü, Cocotte!” sértené az érzékenységét.

Bucephalus lassú ügetéssel indult neki a nyárfákkal szegélyezett egyenes, fehér útnak; Paragot folyvást beszélt s a nap lelángolt ránk a kobaltkék égről. Köröskörül a termékeny róna mosolygott a napfényben, óriási, elégedett nevetéssel, mint szélesarcú, szélescsipőjű lányai, kik köszöntötték Paragot-t, amint óránként öt mérföldnyi sebességgel elhajtottunk mellettük. — Találkoztam-e valaha párizsi lóval, amely ily gyorsan járna? — kérdezte Paragot, — s én őszinte „sohá“-val feleltem.

Fehérfalas, vöröstetejű faluban álltunk meg,

egy aranyos bikafejjel pompásan felékesített parányi bolt előtt. A mészáros felesége kijött: — Jónapot, Paragot úr.

— Jónapot, Jolivet-né. Van valami szép hizlalt borjú e párizsi tékozló fiú számára? Ha nincs, négy kiló jó marhahússal is beérjük.

A tízperces beszélgetés eredménye egy nagy darab nyers hús volt; ujságpapírosba jól-rosszul bepakkolták s Paragot párizsi ruhámmal mit sem törődve térdemre dobta, aztán tovább hajtotta Bucephalust. Én a kocsi hátuljába bocsátottam le a húst. Paragot megcsóválta fejét.

— Holnap, fiam, az alázatosság ruhájába öltözködve kitisztítod a tehénistállót.

— Szívesebben elfogadnám a mester eredeti meghívását — mondtam, — és a gabonánál segítenék.

Mert Paragot-nak Bucephaluson kívül, meg tehenein, kacsaín, disznain, tyúkjin és egy-két legelőjén kívül volt egy tábla gabonaföldje is, melyre szenvedélyesen büszke volt. Maga vetette be tavasszal és most volt az aratás. Rámutatott ostorával, mihelyt a majorság elénk tűnt.

— Az én gabonám, kis Asticot-m. Csodálatos, mi? Ki mondja, hogy Paragot Berzélius Nibbidard semmit sem tud termelni? Mikor erre születtem. Teringettét, bármit is termelhetnék. Elvethetném a palettádat és egy tájkép nőne ki belőle. És *sacré mille cochons*, megcselekedtem minden dolgok közül a legcsodálatosabbat. Apja vagyok egy emberi lénynek, egy igazi, élő emberi lénynek, fiam. Ugyan még kicsike — tette hozzá mentegetőzve, — de mégis csak élő. Vannak fogai, Asticot. Ez a legrendkívülbb dolog ebben a bámulatos világegyetemben.

Egy karján gyermekével álldogáló asszony

homályos alakja a tanyai épületek csoportja előtt, a mezőn át jobbra, lassanként az én édes Blanquette-em ismerős alakjává nőtt. Elénkbe jött az úton s egyszerű, széles arca ragyogott az örömtől s szemében valami új fény üdvözölt. Nyomában ott ballagott Nárcisz. Előrehaladt korának csúzos fájdalmai előkelővé tették járását.

Leugrottunk a szekérről. A magárahagyott Bucephalus valami nagyapai arckifejezéssel nézte családi találkozásunkat, míg egy földszínű, leírhatatlan lény elő nem bukkant a talajból és a ház felé nem vezette. Öleléseink után mi is követtük, Paragot az örvendező gyereket táncoltatva; Blanquette vastag, anyai karjával vállamon; Nárcisz pedig az idősebb kutyák szokása szerint józanul kalandot szaglászva.

— Emlékszel, Asticot? — kérdezte Blanquette, — négyen indultunk el Chambéry-be. Most öten érkezünk meg La Haye-be. Furcsa, mi?

— Meg vagy elégedve? — kérdeztem.

Karja szorosabban átfogott és szeme megnedvesedett.

— Nagyon — mondta halkán. Aztán Paragot-ra nézett, meg a gyermekre, egy-két lépéssel előttünk.

— Szakasztott az apja — mondta szinte áhítattal.

Nevetésre fakadtam. Hogy miben rejlett a hasonlóság a pufók, piszeorrú, tizennyolc hónapos baba meg a bozontos, viharverte Paragot között, Blanquette-en kívül semmi emberi szem sem tudta volna felfedezni. Én esküdöztem rá, hogy valami kis japán bálványhoz hasonlít.

— Szegény kicsikém — mondta anyásan Blanquette.

Paragot háza nem volt palota. Kis düledező épületek összevisszaságának közepette feküdt alacsonyan és fehérre meszelten; s egyik oldalt a kocsiszín, másik oldalt a szénaboglya állt őrt mellette. A küszöbön át a konyhába lépett az ember. Az ajtó jobbra a hálósobába vezetett. Egy létra a mennyezet nyílásával egyetemben lehetővé tette, hogy felérj a kakasülőre, ami a lakás vendégszobája volt. S ez volt az egész. A világon mi egyebet kívánhatna az ember? — kérdezte Paragot. A régi ripsz-garnitúra, a viaszosvászonnal borított asztal, az aranyrámás színes nyomatok, köztük Garibaldi arcképe, az olcsó deszka könyvszekrények Paragot rongyos klasszikusaival meghitten otthonossá tették e helyet. Egy kapa, egy puska s egy bölcső hadakoztak a régi gondolattársulások ellen.

Mikor beléptünk, a gyermek elkezdett nyöszörögni. Talán nem helyeselte a puskát. Talán, mint én, remegő képzelete hallotta, hogy tulajdonosa azt kiáltja: „Egy sugallatom támadt! Menjünk ki és lőjünk teheneket“. Paragot egy másik okot talált.

— Annak a gyermeknek élete folytonos lázadás a neve ellen. Én Triptolème-et választottam. Gyönyörű név. Ha megnézed azt a fiút, meglátod, hogy mindenütt rá van írva. Blanquette belebolondult a Tamásba. Méltatlankodásomban megesküdtem, hogy Triptolème Onésime-re fogják keresztelni. Blanquette sírt. „Legalább hadd hívják Didyme-nek“ — könyörögtem. — Didyme! Didyme-ben van valami cirogató. Ismételd csak. „Didyme“. De nem. Blanquette hangosabban sírt. Olyan hangosan sírt, hogy mind a kacsák bejöttek megnézni, vajjon megölöm-e...

— Nem igaz! — tiltakozott Blanquette. —

Hogy mondhatsz ilyeneket? Tudod, hogy nem igaz.

— Blanquette állapota oly rettenetes volt — folytatta mesterem, — hogy feláldoztam fiam sorsát. Nézd meg Tamást. Én is ordítanék, ha ilyen nevem volna.

— Éhes — mondta Blanquette, — az pedig nagyon szép név. Szereti hallani; úgy-e, Tomilim, drágám? Ide nézz! Mosolyog.

— Blanquette igazán meg van győződve róla, hogy a gyerek érti, ha Tamásnak szólítja. Ó, asszony! — mondta Paragot.

Akkor este, miután jól belakmározottunk a kellevesből és marhahúsból, melyet gögömben nem akartam volt térdemen ringatni, és jót itunk a tiszta barna almaborból, ott ültünk hárman a ház előtt a meleg augusztusi holdfényben. A végtelenül távoli látóhatár felé süllyedve előttünk terült el a termékeny francia róna, gabonaföldek meg legelők; közelünkben pedig Paragot gabonájának asztagba rakott kévei álltak nyugodtan, mint a jóságos föld bőségének nyomatékos jelképei. Itt-ott gyümölcsösök sötét foltjai álmodtak a homályban. Egyik távoli folton tompán átszürkéllett egy tanya. Balra az út szalagja csillogott fehéren az örálló nyárfák között, melyeknek körvonala az égre rajzolódott. A föld forró lehelete fűszerként töltötte be a levegőt. Ezer tündéri hang, a levelek remegése, a gabonaszárak halk zizzenése, a földi bogarak varázslatos surranása csöndessé olvadt össze.

Blanquette, fejét Paragot vállára hajtva, félig szendergett, mint azon a távoli estén, mikor Chambéry-ből visszatértünk. Paragot pipájának füstje felfelé gomolygott a csöndes levegőben. Elég közel voltam hozzá a másik oldalán, hogy kezét karomra tehesse.

— Fiam — suttogta angolul, — igazam volt, mikor azt mondtam, hogy utam végére értem. Végül mindenben igazam van. Megjósoltam, hogy a kis Smith Gusztávból tudóst és úriembert csinálok. S ime, itt vagy. Tudtam, hogy hosszú zarándokútam végül a Belső Oltárhoz vezet engem. Mindez itt — pipájával köralakú mozdulatot tett — nem a Valóság Legbensőbb Szentélye-e? Van valami ámitás az éj kimondhatatlan költészetében? Van valami csalóka a termékeny föld emez ígéletében? Istenem! Asticot, boldog vagyok. Mindenem megvan, amit férfi szíve kívánhat: az én édes feleségem szerelme... bent alvó gyermekem... a világ nyomtatott bölcsesége az emberiség tizenkét nyelvén, amint vaktában összeszedtem, midőn egykor a gyöngeség órájában, azt hittem, hogy ott találom meg az Igazságot... a büszkeségem benned, kis Asticot-m, örökbefogadott fiamban... és a legellenállhatatlanabb álmoságom, ami csak valaha halandó szempillájára nehezedett.

Asított. Én tiltakoztam. Alig volt kilenc óra.

— Ideje lefeküdni — mondta Paragot. — Fel kell kelnünk ötkor.

— Jóságos ég, mester — mondtam én, — miért ily természetellenes korán?

Nevetett és Voltaire „Candide“-jét idézte:

„*Il faut cultiver notre jardin.*“

— Nem — mondta az álmos Blanquette, ki végre megértett valamit beszélgetésünkből — a többi gabonát kell learatnunk.

— Az mindegy, édesem — mondta gyöngéden Paragot. — Filozófiáról beszélgettünk. A filozófia csupán a bölcseség szeretetét jelenti. És minden, amit minden idők bölcsesége mondhat nekünk, összegezve van végső szavaiban az

egyik legbölcsebb könyvnek, amit csak valaha írtak: „Meg kell művelnünk kertünket“.

De ahogyan az én drága, tévelygő mesteremnek sikerült sok-sok éven át megművelnie La Haye majorságát és felnevelnie az én keresztfiamat az Úr félelmében és a földmérés hivatásában, bizonyítéka annak, hogy a néhai bölcs reménytelenül tévedett, mikor kategórikusan kijelentette, hogy csodák nem történnek.

(Vége.)

MINDEN HÓNAP ELSEJÉN

UJ REGÉNYT

adunk ki „Világhírű Regények“ című sorozatunkban. Már a sorozat címében benne van a programunk: a világirodalom gyöngyeit adjuk az olvasónak. Kitűnő, igazi irodalmi csemegéket találunk fel olvasóközönségünknek. Egy-egy kötet 320 oldal terjedelmű, gyönyörű félbörkötésű és botti ára 1 pengő 50 fillér. Azok, akik megrendelik a Világhírű Regények tízkötetes sorozatát, egy-egy kötetet 96 fillérért kapnak. Az összeg előzetesen beküldendő a kiadóvállalatnak, amely bérmentve küldi meg a kötetet. Utánvéttel 75 fillérrel drágább, mert ennyit számít a posta. Ugyanezért az árért kapják meg a Világhírű Regényeket azok is, akik könyvkereskedésben rendelik meg a tízkötetes sorozatot. Ha ezeket a ragyogó kiállítású regényeket más kiadású, hasonló terjedelmű művekkel összehasonlítjuk, akkor meggyőződhetünk arról, hogy a Világhírű Regények félannyiba sem kerülnek, mint más hasonló könyvek. A Világhírű Regények minden könyvkereskedésben kaphatók. Hol rendelhető meg a tízkötetes sorozat? Tolnai Világlapja, Délibáb és Párisi Divat minden számában a „Világhírű Regények“ hirdetésében megrendelőlapot közlünk, de minden ujságárusnál, dohánytözsdében és könyvkereskedésben is megrendelhető a remek tízkötetes könyvsorozat.

A VILÁGHIRŰ REGÉNYEK
legközelebb megjelenő kötete:

Rabindranath Tagore:

A hajótöröttek

A hindu költő több mint ötven esztendőös volt, amikor 1913-ban megkapta a Nobel-díjat. Érdekes alakja és művei akkor egyszerre az európai érdeklődés központjába kerültek. Rabindranath Tagore egy idegen, messzi világ rokonszenves alakja; hazájához és népéhez mindig hű maradt, de folytonos utazásaival fenntartja az érintkezést az európai szellemmel. Műveiben senkit sem utánoz, de őt sem lehet utánozni. Egyedül, páratlanul áll a hindu bölcs, aki annyi szép, kedves írással ajándékozta meg az emberiséget és a világírodalmat. „A hajótöröttek” című regény a Nobel-díjas író egyik legragyogóbb, legbájosabb műve, amelyben varázsiókézzel rajzolja meg honfitársait és hazáját, Indiát. Arannyal fizették meg a regény minden sorát, de Tagore nem törődik a pénzzel. Tollal és szóval szolgálja hazáját, a szép, érdekes és exotikus Indiát.

A remek regény 320 oldal terjedelemben, gyönyörű félbőr-kötésben jelenik meg a Világhírű Regények című sorozatban.

